August Strindberg.

SAMLADE SKRIFTER

AV

AUGUST STRINDBERG

TRETTIONIONDE DELEN

NÄKTERGALEN I WITTENBERG
KRISTINA — GUSTAV III

STOCKHOLM
ALBERT BONNIERS FÖRLAG

NÄKTERGALEN I WITTENBERG

KRISTINA — GUSTAV III

AV

AUGUST STRINDBERG

STOCKHOLM
ALBERT BONNIERS FÖRLAG

STOCKHOLM
ALB. BONNIERS BOKTRYCKERI 1916

NÄKTERGALEN I WITTENBERG

SKÅDESPEL I FEM AKTER

PERSONER.

Fader Luther.
Moder Luther.
Martin Luther.
Jakob, hans bror.
Doktor Johannes (Faust).
Kurfursten av Sachsen, Fredrik den vise.
Staupitz, prior i Augustiner-klostret.
Spalatin, kansler hos kurfursten.
Alexius, student.
Frans von Sickingen.
Ulrich von Hutten.
Erasmus.
Reuchlin.
Doktor Karlstadt.
Melanchton.
Hans Sachs, mästersångaren.
Lucas Cranach, målaren.
Berlepsch, kommendant på Wartburg.
Constantia Peutinger.
Kejsar Carl den femte.
Aleander, påvlig legat.
Amsdorff och Schurff.
Landsknekten.
Gesällen.
Skolmästarn.
Leonhard Kaiser.
Dominikanern (Diezel, avlatskrämaren).
Hovmästarn på Wartburg.

Studenter, munkar, tryckare, hovbetjäning och flera.

SCENERI.

AKT I: Luthers barnsdomshem, 1492.

AKT II: Kurfurstens bibliotek i Wittenberg; I vinden utanför Alexius studentkammare; Luthers eget hem.

AKT III: I klostret; Hos Sickingen på Ebernburg; Hos kurfursten av Sachsen; Slottskyrkoporten i Wittenberg; Viridarium Peutingers trädgård i Augsburg; D:r Johannes laboratorium i Leipzig.

AKT IV: I Wittenberg utanför Elsterporten.

AKT V: Väntrummet utanför rådhussalen i Worms; Luthers föräldrahem i Möhra; På Wartburg.

AKT I.

1:a tablån.

Luthers barndomshem, 1492.

MARTIN och JAKOB stå vid kakelugnen och läsa i läxböcker.

MARTIN.

Hic, hæc, hoc, Genitivus hejus...

JAKOB.

Hujus heter det!

MARTIN.

Det står så, men det måste vara orätt, efter som det heter Is, ea, id, Genitivus ejus.

JAKOB.

Martin skall säga hujus för att det står så i boken.

MARTIN.

Jag säger det inte ändå, jag vill inte att det heter hujus, jag vill inte!

JAKOB.

Då får Martin stryk igen...

MARTIN

Det får jag ändå, även om jag kan min läxa; i går förhörde far mig i Donatus, och jag kunde den

hemma; men när jag kom i skolan, kunde jag den inte för magistern, och så slog han mig i blod. Och när jag kom hem fick jag stryk av mor för att jag fått stryk i skolan, för det är en skam sa hon... Men jag säger att det är orättvist, och magistern är inte en människa; att det gör ont när han slåss det bryr jag mig inte om, men skammen! skammen!

JAKOB.

Läs över då, Martin!

MARTIN.

Vad hjälper det, när han säger att jag inte kan ändå. Men ser Jakob, det värsta är att han lovat slå mig så hans flickor ser det; och det är skam; men gör han det i dag, så går jag i sjön eller tänder jag eld på huset; ja, jag ville tända eld på byn, på skogen, på hela världen, för det finns ingen rättvisa, det finns inte något gott, inte så mycket som så; jag struntar i böckerna och alltsammans för resten...

Han kastar boken under ett skåp.

Jakob, ska vi rymma, ut i skogarne och bli rövare, så ska vi röva i magisterns trädgård?

JAKOB.

Nej, det vill jag inte för då kommer knektarne och slår oss.

MARTIN.

Jakob är feg, men det är inte jag; och får jag inte bli rövare, så går jag i skomakarlära; det är mycket bättre än att sitta och läsa såna här dumheter. Hujus? Jag är säker på att det heter hejus; men

någon gammal skolfux har skrivit fel en gång, och så fick det stå där. Emellertid nu har jag slutat skolan och är min egen...

JAKOB.

Vad skall Martin bli då?

MARTIN.

Jag vill bli kung.

JAKOB.

Martin är inte klok.

MARTIN.

Om jag kunde trolla, så skulle jag trolla mat på bordet. Jag ville ha en gås med plommon...

JAKOB.

Martin får inte säga så, man får inte tala om trolla.

MARTIN.

Man får inte! Vem kan förbjuda mig tala om vad jag vill? Har jag inte fått tungans bruk, har jag inte fått en fri vilja?

JAKOB.

Tyst! Far kommer!

MARTIN.

Inte! Han är i gruvan och mor är borta hos lantgreven och tvättar.

JAKOB.

Då är det magistern som är ute och går.

MARTIN.

Magistern är inte en människa.

JAKOB.

Men tag fram boken och läs i fall det kommer någon.

MARTIN.

Jag är inte någon ögontjänare!

JAKOB.

Snälla Martin, tag fram boken!

MARTIN.

Nej! Nej! Nej! nu har han hört det!

JAKOB.

Då ska jag väl göra det, då!

Han kryper under skåpet och tar fram boken.

MARTIN ser ut genom fönstret.

Jag tror det är magistern som kommer; för det är någon!... Tag hit boken!

JAKOB.

Tänk om han ska förhöra oss läxorna!

MARTIN.

Så slåss han, förstås! Men att flickorna ska se det! Nej! — Jag skall säga hujus, fastän det är orätt; jag skall läsa över min läxa, fastän det inte hjälper. — Tror Jakob det skulle hjälpa att offra?

JAKOB.

Vad skulle det hjälpa för?

MARTIN.

Att jag kunde min läxa, förstås.

JAKOB.

Vad ska vi offra då?

MARTIN.

Jag offrar mitt frukostbröd, som jag har i fickan; jag ska lägga det bakom kakelugnen, där jag inte kommer åt det mer — i fall jag skulle ångra mig.

JAKOB.

Då är det bättre ge det åt en fattig; här kommer så många fattiga.

MARTIN.

Ja, det ska vi göra! — Ack! om det ville komma någon fattig nu; ack! om det ville komma någon fattig! ska vi be till jungfru Maria att det kommer en fattig?

JAKOB.

Då kan ju Martin be i stället att han får kunna sin läxa.

MARTIN.

Nej, det skall vara något annat också... för annars är det ju som att tigga! — Tyst nu kommer han!... Läser. Hic, hæc, hoc, Genitivus hujus...

GESÄLLEN
in med käpp och ränsel.

Med förlov, unggesäller eller skolpiltar, kan gesällen låna hus?

MARTIN till Jakob.

Det var inte han!

GESÄLLEN.

Alltså främmande med förlov, sitt till bordet! Sätter sig. Var är far och mor?

MARTIN.

De äro borta!

GESÄLLEN.

Kan gesällen få mat?

MARTIN.

Här är ett bröd!

GESÄLLEN.

Får jag si! — Ja, det är ett bröd, som du inte vill ha själv, din lilla spjuver; men det är i alla fall ett bröd. Var är smöret?

MARTIN.

Vi har inget smör!

GESÄLLEN.

Nej, det är onda tider, det vet en lovlig guldsmedsgesäll från Nürnberg. Alltså nu äter jag detta bröd! Men under det jag äter detta torra bröd, med förlov, så vill jag förhöra er läxan. — Alltså, ett, två, tre, nu biter vi axet av nyckeln! — Du, Kunz, som ser piggast ut...

MARTIN.

Jag heter Martin.

GESÄLLEN.

Du heter Kunz för mig, ty jag vill det; och min vilja är din lag, så länge jag har denna påk i handen, och ingen starkare uppträtt till ditt försvar. Svara mig nu: Vad heter kejsarn i Tyskland?

MARTIN.

Han heter Fredrik den tredje.

GESÄLLEN.

Det är både rätt och orätt, för han heter Fredrik den tredje som romersk kejsare, Fredrik den fjärde

som tysk konung, men han heter Fredrik den femte som ärkehertig av Österrike. Konstig kropp, va? — Nå du, Heinz, vad heter påven i Rom?

JAKOB.

Jag heter Jakob.

GESÄLLEN.

Men du är inte påve, och därför svarte du inte på frågan. Kunz, stig upp när jag frågar dig! Vad heter den nya påven i Rom?

MARTIN.

Han heter Alexander.

GESÄLLEN.

Det är rätt; han heter Alexander den sjätte Borgia, och är den största sugga som levat; jag vet det, för jag har varit i Rom... Nå Heinz, vilket nådens år leva vi nu?

JAKOB.

Anno 1492 efter Jesu Kristi börd.

GESÄLLEN.

Alldeles rätt, och det är ett märkligt år, lägg det på minnet! Emellertid när man har reda på kejsarn och påven så vet man var landet ligger... Det klappar på dörrn! Kom!

LANDSKNEKTEN in.

Får jag låna hus?

GESÄLLEN.

Med förlov herr landsknekt, fram och sitt!

LANDSKNEKTEN sätter sig.

Finns det något att dricka?

GESÄLLEN.

Platt intet! Dåliga tider!

LANDSKNEKTEN.

Kan inte skylla!

GESÄLLEN.

Jag menar för en guldsmedsgesäll, jag.

LANDSKNEKTEN.

Jag menar för en landsknekt, jag.

GESÄLLEN.

... för se allt guld går till Rom, så vi inte får något till arbete.

LANDSKNEKTEN.

Jag skall just till Rom, och då är det gott att det finns guld där!

GESÄLLEN.

Å, skall landsknekten till Rom? Det är en stor fähund, den nyvalde påven.

LANDSKNEKTEN.

Vad säger han för slag; en sån flott karl ha vi aldrig haft förr!

GESÄLLEN.

Ja, men han är svåger med sin son, och gift med sin egen dotter.

LANDSKNEKTEN.

Vad angår det mig! — För resten är det kejsarn som är en riktig fähund. Han sitter och läser i böcker om örter och frat under det att ungrarn ligger i

Wien och turken far in i Ungern. Det är något ruttet i luften; och får vi inte nytt snart, så reser hela Europen åt helvete.

GESÄLLEN.

Ja si det kommer från Rom alltsammans!

LANDSKNEKTEN.

Det kommer inte från Rom, för jag ska till Rom nu!

GESÄLLEN.

Jag har varit i Rom, jag.

LANDSKNEKTEN.

Ja, det intresserar mig inte, för jag vill se't själv! Det jag inte sett själv det tror jag inte på, det finns inte för mig.

GESÄLLEN.

Och vad det är mycket att se på där i Rom, oj, oj, oj!

LANDSKNEKTEN.

Ja, jag vill se't själv! Jag vill inte höra om det!

GESÄLLEN.

Det klappar på dörrn! Kom.

DOMINIKANERN in.

Kan jag få låna hus?

GESÄLLEN.

Fram och sitt, broder, med förlov.

DOMINIKANERN.

Frid, gott folk.

LANDSKNEKTEN.

Var kommer brodern ifrån?

DOMINIKANERN.

Jag kommer från Rom.

LANDSKNEKTEN.

Å kors nej! Berätta, berätta! Jag är just på väg dit. Är det sant att de lever som svin där? Att kardinalerna hålla nattliga gästabud med nakna kvinnor, och att påven...

DOMINIKANERN.

Det är lögn alltihop.

LANDSKNEKTEN.

Tänk vad det ljugs här i världen.

GESÄLLEN.

Ljugs det? Kanske jag inte själv har varit där och sett det med mina egna ögon? Har inte påven ett barn med sin dotter?

DOMINIKANERN.

Det är lögn alltihop. Alexander den sjätte är en helig man, och han kommer att göra mer för kyrkostatens utvidgning än någon före honom. Men han har en son Cæsar Borgia, som är en notorisk lymmel, och den måtte gesällen ha förväxlat med fadren.

GESÄLLEN.

Nej, jag förväxlar inte. Det var det fräckaste jag i mitt liv har hört... och för resten hur kan en präst ha barn; har han lov till det?

DOMINIKANERN.

Det är gesäll-lögner!... Men maxima debetur pueris reverentia, var så god och välj andra samtalsämnen i barnens närvaro.

LANDSKNEKTEN.

Ja, men, är det verkligen lögn, inte för det angår mig, men i alla fall?

DOMINIKANERN.

Det är rena, rama lögnen! som sprids ut av hussiter och kättare!

GESÄLLEN.

Det var då själva...

DOMINIKANERN.

Håll mun nu gesäll, annars så...

LANDSKNEKTEN.

Nå säg, i Rom är det mycket att göra; det är fransmän och turkar...

GESÄLLEN
tar sitt huvud i händerna.

Han säger att det är lögn... tänk han säger... Och Huss, den store oförgätlige...

DOMINIKANERN.

Huss var ett execrabelt as, och därför blev han bränd som en sopa! Akta sig gesälln!... Hör ni gossar, kan ni skaffa mig en häst?

MARTIN.

Nej, vi har ingen häst?

DOMINIKANERN.

Jag frågte om ni kunde skaffa någon; om ni ägt någon, hade ni inte behövt skaffa, dumsnut.

MARTIN.

Vi varken äga eller kunna skaffa någon.

DOMINIKANERN.

Hör på den då! Trut har han!... Jag måste ha en häst.

LANDSKNEKTEN.

Här i det fattiga mansfeldska blir det väl lite svårt... Det klappar på dörrn tyckte jag. Kom!

DOMINIKANERN rycker till.

VANDRAREN
en liten grå gubbe kommer in.

LANDSKNEKTEN.

Fram och sitt!

VANDRAREN sätter sig.

DOMINIKANERN.

Var kommer han ifrån?

VANDRAREN.

Från Wittenberg.

DOMINIKANERN.

Var kurfursten där?

VANDRAREN.

Ja! — Han var där! — Hm! Ha vi inte sett varandra förr?

DOMINIKANERN.

Nej, aldrig!

VANDRAREN.

Jag tyckte...

LANDSKNEKTEN.

Vad nytt från Wittenberg?

VANDRAREN.

Från själva Wittenberg just ingenting. Men i Wittenberg hörde jag en saga... Säg, herrarne minnas en genuesisk sjöman, som skulle fara västerut från Spanien och finna vägen till Indien? Inte sant?

DOMINIKANERN.

Jo, det var en fåne, som ville resa västerut för att komma till öster...

VANDRAREN.

Ja, det var en fåne...

LANDSKNEKTEN.

En envis självspilling, som också fick en samling straffångar med sig, för de skulle bli av med hela sällskapet på en gång...

VANDRAREN.

Jaså?

Gubben blir under samtalet allt högre så att han synes växa.

DOMINIKANERN.

Vet han var jag skall få en häst ifrån?

VANDRAREN.

Nej, så mycket mindre som den sista hästen i byn intill blev stulen i morgse, och återfanns ihjälriden i skogen vid Eckartsbühle.

DOMINIKANERN rycker till.

VANDRAREN.

Herrarne frågte om nytt. Känner broder dominikanern till Savonarola i Florenz?

GESÄLLEN.

Savonarola? Gullsmen? Den känner jag!

DOMINIKANERN till Vandraren.

Jag vet vem dominikanern Savonarola är!

VANDRAREN.

Vem är det då?

DOMINIKANERN.

Det är en lushund!

VANDRAREN.

Nej, det är icke!

LANDSKNEKTEN.

Den som hade något att dricka ändå!

GESÄLLEN.

Ja, det vore något!

VANDRAREN.

Herrarne skulle vara törstiga? Får jag lov att tjäna med ett glas vin?

DOMINIKANERN.

Hur skulle det gå till?

VANDRAREN
tar upp fyra glas och en flaska vin.

Så här går det till.

LANDSKNEKTEN dricker.

Det kan man kalla!

GESÄLLEN.

Med förlov, herr vandrare, ett sådant vin...

DOMINIKANERN.

Magnifikt!

VANDRAREN
slår ut sitt glas på bordet.

DOMINIKANERN.

Det ser ut som ni ritar kartor på bordet.

VANDRAREN.

Ser det ut som en karta verkligen? Och känner ni det landet?

DOMINIKANERN.

Nej, det liknar inte något känt land.

VANDRAREN.

Därför att det är okänt! Nu ska vi tända ljus och se närmare på det landet.

Han tar fram en kandelaber och tänder ljusen.

LANDSKNEKTEN.

Det var en omtänksam herre!

VANDRAREN.

Varen nu så goda och betrakten min karta, go herrar!

Alla betrakta vinfläcken på bordet.

Vad ser dominikanern?

DOMINIKANERN.

Det ser ut som en grupp öar!

VANDRAREN.

Ligger där några skepp för ankar?

GESÄLLEN.

Jag ser tre skepp...

LANDSKNEKTEN.

En karavell...

DOMINIKANERN.

Det är palmer i stranden, och röda, nakna människor... Tyst nu!... En krigsman, i spanska dräkten, ligger på knä; han håller händerna knäppta om ett svärdsfäste; och... vänta lite... *Tar på glasögon.* Det är någon som håller en fana... Vad är det för en fana, landsknekt?

LANDSKNEKTEN.

Ge mig si!... Det är Castiliens!

VANDRAREN.

Ja, det är Castiliens! Och krigsmannen är...

DOMINIKANERN.

Är det Colombo? Är det? *Tystnad.*

VANDRAREN.

Känner ni vår nådige kejsares monogram?

ALLA.

Nej!

VANDRAREN.

Om jag framställer min fråga på ett annat sätt, så får jag svaret! Lilla Martin därborta: säg mig vokalerna i tyska språket!

MARTIN.

A, E, I, O, U!

VANDRAREN.

Det är kejsarens monogram! Det visste pilten inte, men kunde svara ändå!... Och det betyder: Austriæ Est Imperare Orbi Universo!... Översätt det, Jakob.

JAKOB.

Österrike skall härska över hela världen.

VANDRAREN.

Det är rätt; och det är rätt. Hela världen, den kända och den okända! Och detta skall ske under hans sonsons son! Minnens det!

Torkar bort vinfläcken från bordet.

Finis!

DOMINIKANERN.

Vem ären I?

VANDRAREN.

Jag vet vem ni är, vad ni har gjort, och vad ni ämnar göra! Jag vet att i dag ha två planeter råkat i opposition, och att två öden, i detta rum inträtt i konjunktion, i detta rum. Vem jag är? Hm! Men ni är Johannes Diezel!

DOMINIKANERN.

Det är lögn!

VANDRAREN.

Lögn! är det enda ordet ni kan uttala, därför skall till straff ni, just ni, befordra sanningen; ni, Antikrists tjänare skall störta Antikrist, och ni, bedragaren och förtryckaren, skall bringa oss friheten, emot er vilja!

DOMINIKANERN.

Gud näpse dig, satan!

VANDRAREN.

Och dig, mördare!

DOMINIKANERN springer upp.

Antingen är du så förvisso djävulen eller är du doktor F...

VANDRAREN.

Nu vet du vem jag är, men du känner mig icke för det. Men du skall lära känna mig en gång! — Gå först, du! Så går jag sedan!

DOMINIKANERN
drar sig mot dörrn. Till Landsknekten och Gesällen.

Sitten icke till bords med trollkarlen som skrivit sin själ åt djävulen...

LANDSKNEKTEN.

Djävulen? Den kan jag inte slåss med!

Reser sig.

GESÄLLEN reser sig för att gå.

Trollkarlar och jag, det har aldrig gått ihop.

Tillbaks och sveper i sig sitt vinglas.

VANDRAREN
stoppar in sina tillhörigheter och krymper ihop igen.

LANDSKNEKTEN, DOMINIKANERN, GESÄLLEN
ut med ryggarne före korsande i luften mot Vandraren.

VANDRAREN.

Barn, lova att icke tala om vad som skett eller blivit sagt här.

MARTIN.

Jag lovar!

VANDRAREN.

Din hand!

MARTIN.

Här min hand och mitt ord!

VANDRAREN till Jakob.

Du är ett svagt käril och jag vill icke bräcka dig!... Farväl! Går.

MARTIN.

Är han rädd, Jakob?

JAKOB.

Ja, jag är rädd! Det var onda människor!

MARTIN.

Jag tyckte ändå bäst om trollkarln, för han talte allvar...

JAKOB.

Gud bevare Martin!

MARTIN.

Ja, om han ville det, så kunde jag min läxa och slapp stryk orättvist; för det var orättvist, när mor slog mig blodig för en nöt häromdagen, minns Jakob det?

JAKOB.

Ja, det minns jag; men hade inte Martin tagit nöten då?

MARTIN.

Nej, säger jag, nej, nej! Så mycket vissare, som jag hittade nöten sen.

JAKOB.

Varför sa inte Martin det med det samma?

MARTIN.

Varför? Skulle jag våga säga mor att hon ljugit på mig? Då hade far slagit ihjäl mig!

JAKOB.

Man får lov att ha fördrag med sina föräldrar...

MARTIN.

Varför det? Varför?

JAKOB.

Martin frågar om allting.

MARTIN.

Ja, jag vill veta varför det är så och så; jag vill ha besked, om jag skall kunna lyda.

JAKOB.

Tyst nu, föräldrarne höras komma...

MARTIN.

Nu blir det väl en historia igen... nu blir det!

JAKOB.

Läs i boken, och svara inte häftigt...

MARTIN.

Jo, jag skall svara som det är, annars blir jag en ljugare, en tigare, en hycklare, och det vill jag inte!

JAKOB.

Tyst! Nu kastar far vedbördan på backen... Då är han ond!

MARTIN.

Jag tycker han alltid är ond, och mor med...

JAKOB.

Tyst Martin, och var snäll nu...

FADER LUTHER

in med vedyxan i handen.

MODER LUTHER
in med ett ämbar och ett klappträd.

FADER LUTHER skjuter av sig skorna.

Ser du, Margreta, jag har gått skorna i blod, i dag igen...

MODER LUTHER.

Se mina händer då! Och allt detta för de otacksamma barnens skull.

FADER LUTHER.

Har ni läst över era läxor nu?

JAKOB.

Ja, vi kan våra läxor.

FADER LUTHER.

Jag frågade om ni läst över era läxor; om man kan en läxa, det vet man aldrig, förr än den är förhörd av magistern. Och det är en nåd att kunna sin läxa; det är en belöning; och därför kunna snälla barn alltid sina läxor, under det att olydiga barn aldrig kunna sina, även om de ha läshuvud och äro aldrig så flitiga... Det kliar i tungan på dig, Mårten, för du ville svara på det; men det får du inte. Höra, tiga och lyda! det passar barn!

MODER LUTHER.

Och vara ärlig framför allt, Mårten.

MARTIN.

Jag är ärlig!

MODER LUTHER.

Den som stjäl är icke ärlig!

MARTIN.

Jag har icke stulit, mor!

MODER LUTHER.

Tänk, att ha ett barn som stjäl och ljuger!

MARTIN.

Jag har varken stulit eller ljugit; jag svär vid den heliga Treenigheten!

MODER LUTHER.

Och han svär också! Du skall få innan du lägger dig i kväll! Du skall få!

FADER LUTHER.

Hör nu, hör nu, vad har ni gjort på bordet här?

Tystnad.

Mårten, vad har ni gjort på bordet här? Det är en stor fläck!

MARTIN.

Jag har icke varit vid bordet!

FADER LUTHER.

Du rodnar, du! Alltså ljuger du!

MARTIN.

Man kan bli röd av vrede, då man hör sig orättvist misstänkt.

FADER LUTHER.

Svarar du, ditt skarn! — Jag tror det vore bättre jag högg ditt huvud själv, för att slippa se bödeln göra det. Vad har du gjort på bordet?

MARTIN.

Ingenting! Och slår ni mig för ingenting, så går jag och hänger mig!

JAKOB.

Slå honom icke, han är oskyldig!

FADER LUTHER.

Är det du som har gjort det?

JAKOB.

Jag har icke gjort det!

FADER LUTHER.

Vill du inbilla mig att det gjort sig själv då?

JAKOB.

Nej!

FADER LUTHER.

Svara! Men ljug icke!

JAKOB.

Det har varit främmande här!

FADER LUTHER.

Jaså, ni har haft främmande. Var det fint folk, och hade ni något att bjuda på? Ni hade vin kanske. Rhenskt, och så spillde ni på bordet?

JAKOB.

Ja, de hade vin med sig själva; och så var det en doktor som gjorde en landkarta av vinet, som skulle vara något med en fana från Castilien...

FADER LUTHER.

Hör du mor, vill du gå ut i vedbon efter karbasen?

MODER LUTHER.

Ja, om det är åt Martin, för det är han som lärt brodern ljuga.

MARTIN.

Jakob ljuger inte!

FADER LUTHER.

Vill du inbilla mig att hans rövarhistoria är sann? Tala om vad som hänt!

MARTIN.

Nej, det kan jag inte, för jag har lovat att tiga.

FADER LUTHER.

Hör på den!

MODER LUTHER.

En dämon har han i sig, men den skall jag driva ut, jag vet sättet!

MARTIN.

Här har varit främmande, som lånat hus, druckit vin och spillt på bordet. Det är allt; mer säger jag inte, för jag har givit min hand på att tiga! Och löften skall man hålla!

FADER LUTHER.

Mor, gå efter karbasen, så skall jag hålla mitt löfte!

MODER LUTHER.

Ja, men inte Jakob!

FADER LUTHER.

Den ena först, den andra sen! Har man hört på dylikt: göra en landkarta av vin! Gå genast, mor!

MODER LUTHER.

Jag skall gå, men inte Jakob; han är oskyldig.

MARTIN.

Det är jag med; och nöten du slog mig för, har jag återfunnit. Jag kastade den på ell'n och bad Gud förbanna den, att icke något träd skulle växa och bli en människas olycka!

FADER LUTHER.

Detta talar han icke av sig själv — det är djävulen som talar, och du slutar på stupstocken eller bålet! — Gå mor, genast!

MODER LUTHER mot dörren.

SKOLMÄSTARN in hastigt.

Guds fred, gott folk, i stugan! Kör ut pojkarne i köket; här är stora nyheter och goda!

FADER LUTHER ljusnar.

Sitt, mäster, sitt!

SKOLMÄSTARN.

Pojkarne ha skollov, i anseende till dagens betydelse. Den helige fadren i Rom krönes nämligen vid det här laget, och hela kristenheten fröjdar sig! Ut pojkar! och lek! Ni slipper smörj i dag!

MARTIN och JAKOB ut i köket.

SKOLMÄSTARN.

Allmän amnesti!

FADER LUTHER.

Ja, pojkar ja! Jag tycker de ska ha smörj orättvist också, för att vänja sig vid livets orättvisor, som jag fått göra!

SKOLMÄSTARN.

Nej, fader Hans, det ska de inte, för då förlora de tron på rättvisan, och så blir de djävlar! För övrigt, ni har fått rättvisa, ty lantgreven har beviljat er två smältugnar på ackord.

FADER LUTHER.

Har jag fått?

SKOLMÄSTARN.

Ja, och nu slipper ni hugga ved!

FADER LUTHER.

Hör du mor, jag har fått två smältugnar!

MODER LUTHER.

Ja, Gud vare tack och lov; men det var inte för tidigt.

SKOLMÄSTARN.

Man ska inte säga så, när man fått gåvan!... Säg nu inte så, när jag kommer med den andra gåvan!... Jo, vår goda fru Cotta i Eisenach vill ta Martin till sig och hålla honom i skolan.

MODER LUTHER.

Martin? Inte Jakob?

SKOLMÄSTARN.

Nej, hon tycker mer om Esau än om Jakob, och det kan ingen människa hjälpa. Han har nu läshuvet förstås, kan sjunga också...

FADER LUTHER.

Trut har han så det förslår; ljuger gör han som en häst travar...

SKOLMÄSTARN.

Det har jag aldrig märkt.

MODER LUTHER.

Men stjäl gör han...

SKOLMÄSTARN.

Det var lögn! Ni menar det där med nöten. Där var han oskyldig, för jag såg när han fann den.

FADER LUTHER.

Såg du! Men du vill väl inte att föräldrarne ska be om ursäkt?

SKOLMÄSTARN.

Det är en casus conscientiæ, en samvetsfråga, som jag icke vill knäcka. Emellertid slipper ni honom nu, och det är på tiden, ty här skulle han bli fördärvad!... Så har vi ny påve, ja! Vad sägs om en Borgia?

FADER LUTHER.

Är det sant vad man berättar?

SKOLMÄSTARN.

Jo, det är sant! Incesteri't är bevisat och man viskar om ett lite mord, också; men i dessa upplysta tider får man inte ha så stora fordringar på folk! Nå, det där jämkar sig!

MODER LUTHER.

Det skall vara själva Antikrist, och här stundar svåra tider!

SKOLMÄSTARN.

Ja, det är konstiga förhållanden, men det angår inte oss, vi stilla i landena... Nå, har trollkarln varit här också?

FADER LUTHER.

Trollkarln?

SKOLMÄSTARN.

Ja, det var en här i byn, hos skomakarns, och gjorde landkartor med vin på en bordskiva... och så prata han en hop smörja...

FADER LUTHER.

Gjorde han landkartor med vin?

SKOLMÄSTARN.

Ja, de har sånt där hokus pokus för sig... Han lär ju ha varit här också?

FADER LUTHER.

Hör du, mor, säg åt pojkarne att de får gå ut och leka! Vart de vill!... Jag har aldrig hört maken! Men man får lära så länge man lever!

MODER LUTHER går ut i köket.

SKOLMÄSTARN till Modren.

Säg ett gott ord åt Martin nu! Bara ett! Det gör mer gott än alla käppar!

FADER LUTHER.

Vad får man inte uppleva, allt!

SKOLMÄSTARN.

Här kommer mera! Kejsarn håller på att dö; och med Maximilian får tysken Burgund och Nederländerna, kanske Spanien också!

FADER LUTHER.

Vad får man icke allt uppleva! Ja, jag säger det!

SKOLMÄSTARN.

Ja, vad vi få uppleva!

AKT II.

2:a tablån.

Kurfurstens bibliotek i Wittenberg.

Vid vänstra bordet sitter DIEZEL och ULRICH von HUTTEN (inkognito). Vid högra bordet DOKTOR JOHANNES, DOKTOR LUTHER. STAUPITZ (Augustinermunk), SPALATIN stå längst ner på scenen och tala halvhögt.

STAUPITZ.

Du, Spalatin; de börjar läsa böcker nu! Skadar inte.

SPALATIN.

Och vad de skriver sen! — Den där Erasmus är nu en riktig hästskrapa som tar med både lus och läder.

STAUPITZ.

Och det går löst på munkarne över hela laget. Det är verkligen sanning, att jag blygs bära denna dräkt, när jag hör och läser dessa historier om klosterliv; du känner väl den sista om en häststöld och ett mord?

SPALATIN.

Ja! Klosterlivet har ruttnat ner, och det visste italienarn Boccaccio för hundra år sedan, du må tro

den läses nu sedan den blev tryckt! Se på den där vid vänstra bordet som just sitter och läser den! Han mår, han!

STAUPITZ.

Vem är han som sitter där?

SPALATIN.

Jag vet inte! Gästfriheten är okränkt här, men jag har hört han är god vän med Sickingen. Har du läst Boccaccio?

STAUPITZ.

Nej! Det är en illa anskriven bok...

SPALATIN.

... som dock läses med nöje av den helige fadren själv!

STAUPITZ.

Är det sanning i vad han skriver, så äger det bestånd.

SPALATIN.

Vet du vem dominikanern är vid högra bordet?

STAUPITZ.

Nej! Men han lär kallas Diezel eller Tiezel; och han läser decretalerna!... Här slipas knivarne och jag drar stenen.

SPALATIN.

Vad tänker du själv om klosterlivet, vän Staupitz?

STAUPITZ.

Som kurort, för sjuka, är klostret gott; men för friska är det intet!

SPALATIN.

Och som högskolor, sedan vi fått öppna universitet, äro de överflödiga!

STAUPITZ.

Alldeles ja! Vet du Spalatin, oss emellan, religionen som yrke kan nästan urarta till en last! Och jag längtar ut... Kurfursten kommer!

SPALATIN.

Den gode kurfursten som samlar sina reliker med ena handen, och smeker kättare med den andra...

STAUPITZ.

Kättare?

SPALATIN.

Ja, lite kättare äro vi alla! — Nej, det var icke kurfursten!

STAUPITZ.

Vem är den där svarta magistern nere vid bordshörnet, till höger?

SPALATIN.

Jag tror han heter doktor Johannes, och har en viss ryktbarhet som — trollkarl!

STAUPITZ.

Jag menar den som sitter bredvid honom.

SPALATIN.

Den; det är en ny magister, som heter Luther. Eljes obekant!

STAUPITZ.

Vad läser han?

SPALATIN.

Han går visst åt juridiken!... Kurfursten kommer!

KURFURSTEN
in. Alla sittande resa sig; men sätta sig åter på en vink av Kurfursten.

Nå, min gode Spalatin, all visdoms källa, säg mig nu hur långt Colombo har kommit därborta i den nya världen!

SPALATIN.

Sista underrättelserna giva vid handen att Columbus icke funnit genomfarten till Indien.

KURFURSTEN.

Alltså misslyckats! Men var är han då, och vilket okänt land har han funnit?

SPALATIN.

Han har funnit en ny värld.

KURFURSTEN.

Men var ligger den?

SPALATIN.

Ja, var? Västerut från Spanien! Men där var ju jorden slut.

KURFURSTEN.

Kan någon människa förklara detta? Finns det någon dödlig som kan upplysa om detta?

DOKTOR JOHANNES
reser sig aktningsfullt.

Förlåtelse för min djärvhet, men efter kurfursten ställer sin fråga så allmänt, ber jag om lov att få svara.

KURFURSTEN.

Var så god!

DOKTOR JOHANNES.

Christofer Columbus befinner sig på andra sidan jorden!

KURFURSTEN.

Har jorden mer än en sida?

DOKTOR JOHANNES.

Den har oändligt många, emedan den är ett klot.

KURFURSTEN.

Vad får jag höra? Visa mig det, och bevisa mig det!

DOKTOR JOHANNES

tar fram en jordglob, som stått under bordet.

Detta är jordens form...

KURFURSTEN.

Är han klok?

DOKTOR JOHANNES.

Och så här ser den nya världen ut ungefär.

KURFURSTEN.

Hur vet han det?

DOKTOR JOHANNES.

Det har man vetat sedan forntiden, men ingen har trott det. Och det är tron... ja!

KURFURSTEN.

Vidare!

DOKTOR JOHANNES.

Under mitt första besök i Vatikanen, hittade jag ett manuskript av en tämligen okänd grek som hette Agesianax...

KURFURSTEN.

Känner inte! Känner Spalatin?

SPALATIN.

Känner namnet, men icke mer!

DOKTOR JOHANNES.

Denne lärde hade observerat de mörka, kartlika bilderna på månen, och ur deras något förvridna former, funnit att de voro spegelbilder av jordens länder. Men som bland dessa förekommo några trakter han icke kunde identifiera, slöt han att det fanns en kontinent som icke var upptäckt!

KURFURSTEN.

Jag vill inte höra mera! Tag bort den där! Tag bort den!... Till Spalatin. Kan man inte förlora förståndet! Tala om något annat Spalatin!... Universitetet, mitt universitet i Wittenberg skall ha professorer i alla fyra fakulteterna, och dem skall du skaffa! Och i nya kyrkan skall jag deponera kvarlevorna av de helige, som jag så länge samlat på... Du, Spalatin... Vad nytt från Rom?

SPALATIN.

Ja, Ers höga nåde... få vi lov att stiga in i samtalsrummet, kanske?

KURFURSTEN.

Är det sådana nyheter? Gott!

SPALATIN och KURFURSTEN gå ut.

SPALATIN tillbaka; vinkar åt STAUPITZ som följer honom ut.

ULRICH von HUTTEN reser sig glad.

Nu har jag det! Kom nu gossar och inte ha rustat! Tack ska doktorn ha för den där kulan! Om det inte är sant, så är det nytt i alla fall, att få se jorden på baksidan! Och jag tycker om nytt. Uj, nu kommer nytt! Andarne vakna och det är en lust att leva!

DOKTOR JOHANNES.

Vem har jag äran...?

ULRICH von HUTTEN.

Inga namn, vi ska göra oss sådana först, jag är en novus homo och skriver om obskura män, dunkla män, svarta män, om hästtjuvar och drängaskändare...

DIEZEL.

Var så god och håll tyst i biblioteket!

ULRICH von HUTTEN.

Vem är det som talar? Kanske det bleve lite svårt att säga! Kanske landpolisen nere åt Salzkammergut vore närmst att upplysa! Kanske den som varit i en annans påse, nu skall sluta i en säck! Kanske en gullsmedsson från Leipzig kan sälja syndernas förlåtelse för femtio dukater åt hästtjuven från Mansfeld!

DIEZEL.

Det är lögn!

DOKTOR JOHANNES.

Lögnens fader! Vi ha råkats förr!

DIEZEL reser sig.

Jag har den äran, fast jag inte har den äran — att känna!

ULRICH von HUTTEN.

Han går! Då skall jag följa dig, till rådstutrappan, till stockknekten, till stupstocken...

DIEZEL vänder.

Nu känner jag dig, och jag skall förfölja dig, på giljarefärd i synnerhet; när du bedes om din brud, skall jag stå bredvid och säga: tager honom icke, ty han har morbus Gallicus; när du sitter som gästvän till bords, skall jag vara där och varna: dricker icke ur glas med den mannen, han har lues!

ULRICH von HUTTEN.

Ja, det har jag och den har jag ärligt förvärvat, som en man i öppna kärleksstrider; men du fick din på en plats man icke nämner och på ett sätt som kallas mos ferarum. Gå, ditt förlupna luder, och säg din herre att du har sett Ulrich von Hutten direkt från Steckelberg, men akta dig för skogens gömslen och hålvägens mörker! Akta dig för vattendrag och eldstäder, min hand är lång och mitt öga är loets... är du ute nu!

DIEZEL hastigt ut.

ULRICH von HUTTEN.

Ursäkten go herrar! Nu kännen I min hemlighet som är mitt öde!

DOKTOR JOHANNES.

Vi respektera er hemlighet, en hemlighet som var fjärde tysk man bär uppå! Vet herrarne till exempel varför vi fått universitet i Wittenberg? Jo, de lärde professorerna i Leipzig har råkat i strid om behandlingen av morbus Gallicus, så att de icke kunna bo i samma stad!

ULRICH von HUTTEN.

Den skulle egentligen heta morbus Romanus, för den kommer från Rom som allt ruttet! därför är mitt första och sista: Rom skall utrotas! Roma est delenda!

DOKTOR JOHANNES.

Har herrarne hört det sista från Rom? Man har i Titus bad — Titus som utrotade Jerusalem — funnit en staty som föreställer Laokoon, Trojanska prästen ni vet, som ville rädda Troja från den bekanta trähästen och de fientliga krigarne. Till straff sände Apollo två ormar, som dödade prästen och hans två söner. Denna staty behagade emellertid de galne romarne, så att de buro den i procession kring gatorna under kyrkklockornas klang.

ULRICH von HUTTEN.

Det skulle man kunna kalla järtecken!

DOKTOR JOHANNES.

Ni menar att romarne fått sin trojanska häst inom murarna?

ULRICH von HUTTEN.

Jag hoppas det! Och jag tror att Rom skall utrotas! Roma est delenda! — Farväl go herrar. Går.

DOKTOR JOHANNES
skjuter en stor bok fram till Luther.

Har magistern sett den här boken?

MARTIN LUTHER.

Nej, jag studerar pandekterna. Jag skall bli jurist.

DOKTOR JOHANNES.

Ja, men se på den!

MARTIN LUTHER.

Vad är det för en bok? Biblia? Är det bibeln? Hela bibeln?

DOKTOR JOHANNES.

All den heliga skrift!

MARTIN LUTHER.

Är den så stor! Jag har bara sett evangelierna och epistlarne, som ligga på altaret!

DOKTOR JOHANNES.

Den boken gömmer många hemligheter, ja det är en riktig trollbok.

MARTIN LUTHER.

Det tror jag inte!

DOKTOR JOHANNES.

Pröva! Slå upp var som hälst!

MARTIN LUTHER
slår upp i boken och läser.

... Vad är det här? »Och då pilten Samuel tjänte Herren under Eli, var Herrans ord sällsynt på den tiden och var föga profetia»... Det stämmer! Läser. »Och Herren kallade Samuel tredje gången...» Läser. »Och Samuel växte till och Herren var med honom och intet av hans ord föll på hälleberget. Och hela Israel visste att Samuel var en trogen Herrans profet.» Läser. »Och de filistéer togo Guds ark och satte honom bredvid avguden Dagon... Och som de den andra morgonen uppstodo, funno de Dagon liggande fram-

stupa på jorden inför Herrans ark.» — Jo det finns avgudar än, gunås! — Ja! Det kan inte nekas... Det är märkvärdigt vad det är likt det som sker nu! Man skulle tro det var skrivet i går!... Här skulle nog behövas en Samuel, men var finns den?

DOKTOR JOHANNES

lägger sin hand på Luthers axel.

Här sitter han!

MARTIN LUTHER.

Häda icke! Jag är en världsmänniska full av dynt i köttet och med en stor lust till det feta!

DOKTOR JOHANNES.

Rom ligger i de filistéers land.

MARTIN LUTHER.

Säg inte ont om Rom; det är ett heligt rum och där bor Gud.

DOKTOR JOHANNES.

Har bott! Nu bor Antikrist där!

MARTIN LUTHER.

Det vill jag se först! Om det nämligen angick mig.

ALEXIUS in, upprörd, förtvivlad.

Förlåt jag stör! — Martin hjälp mig! Följ mig!

MARTIN LUTHER.

Jag har inte tid!

ALEXIUS.

För Guds skull! Jag har råkat i svårigheter!

MARTIN LUTHER.

Det rör mig inte! Dina svinerier får du reda själv.

ALEXIUS.

Martin! Hör mig!

MARTIN LUTHER.

Gå din väg!

ALEXIUS.

Vart? Vart skall jag gå?

MARTIN LUTHER.

Gå till helvetet, svin!

ALEXIUS.

Det får du ångra en gång, Martin.

MARTIN LUTHER.

Jag gör aldrig något som jag behöver ångra!

ALEXIUS.

Gud vare dig nådig när du en gång vaknar ur din gränslösa själviskhet!

MARTIN LUTHER.

Å hut! Jag är inte självisk!

ALEXIUS går gråtande.

MARTIN LUTHER.

Gråter du, djävul? — Ja, doktor, denna bok skulle jag vilja låna, är det er?

DOKTOR JOHANNES.

Det är min, och ni får låna den! Men akta er; den är tveeggad; skär er inte!

MARTIN LUTHER.

Jag har inte skurit mig på Aristoteles, och Martin Luther har gott läkkött... Hör, ha vi sett varannan förr?

DOKTOR JOHANNES.

Ja, i ert barndomshem!

MARTIN LUTHER.

Jaså, ja, ni som gjorde landkartor med vinet och ansågs ha sålt er åt fan.

DOKTOR JOHANNES.

Densamme! Tror ni det senare?

MARTIN LUTHER.

Ho kan vetat.

DOKTOR JOHANNES.

Kan en Ludi magister tro sådant snack? Och behöver djävulen köpa, som får så mycket gratis?

MARTIN LUTHER.

Nu skall jag gå upp i konsistorium, och sen skall jag hem och läsa bibeln, får jag se om jag kan knäcka den! Farväl doktor! Vi råkas igen!

DOKTOR JOHANNES.

Här råkas vi alla dagar.

MARTIN LUTHER.

Gott! Och vi ska vara goda vänner bara ni låter bli Rom!

3:e tablån.

I vinden utanför Alexius' studentkammare.

Man ser tre dörrar i fonden. I förgrunden ett bord, med borstsaker på, och en bänk.

MARTIN LUTHER in med DOKTOR KARLSTADT.

MARTIN LUTHER.

Karlstadt, vänta ett ögonblick; jag skall in till Alexius, som följer mig till Mansfeld i dag.

DOKTOR KARLSTADT.

Age!

MARTIN LUTHER.

Nu är den besten inte hemma igen. Då måste han komma snart! Sitt ner här, så vänta vi!

DOKTOR KARLSTADT.

Du är så upprörd, Martin, vad är det med dig?

MARTIN LUTHER.

Sovit illa, drömt illa; och så läste jag länge.

DOKTOR KARLSTADT.

Vad läste du?

MARTIN LUTHER.

Bibeln! Det är en konstig bok det.

DOKTOR KARLSTADT.

Såå! Vad står det i den, då?

MARTIN LUTHER.

Allt!

DOKTOR KARLSTADT.

Vad står det om avlaten då?

MARTIN LUTHER.

Avlaten är böter.

DOKTOR KARLSTADT.

Ja, men mord och mened är urbota...

MARTIN LUTHER.

Det har jag inte tagit reda på. Nej, det är något annat; det är något personligt i den boken, personligt för varje person. Det är en förfärlig bok, och jag önskar jag aldrig sett den. Jag föreställer mig att jag aldrig kan bli glad mer.

DOKTOR KARLSTADT.

Du grubblar, Martin.

MARTIN LUTHER.

Nej, det är något som grubblar i mig!... Det är fasligt vad Alexius dröjer!

DOKTOR KARLSTADT.

Din unge vän är känd som en lättsinnig krabat!

MARTIN LUTHER.

Han är ung, och jag är inte gammal; för övrigt trodde jag mig kunna leda honom på bättre vägar.

DOKTOR KARLSTADT.

När såg du honom sist, då?

MARTIN LUTHER.

I går, i biblioteket! Och jag var kanske lite för kort, lite ovänlig... jag förebrår mig nästan det... Vet du, i biblioteket får man höra saker... jag hörde i går fasliga historier, som jag visserligen inte tror så alldeles... Är det någon inne i kammarn hos Alexius, eller...

DOKTOR KARLSTADT.

Det är någon katt som springer i vinden...

MARTIN LUTHER.

Jag tycker det är ruskigt här!

DOKTOR KARLSTADT.

Inte märker jag något! Men du kallsvettas, Martin!

MARTIN LUTHER.

Gör jag?

DOKTOR KARLSTADT.

Hör du, varför studerar du juridik?

MARTIN LUTHER.

Därför att far vill det! Han har blivit burgen rådman nu, därför vill han ha mig till ämbete, och så ämnar han gifta bort mig anständigt!

DOKTOR KARLSTADT.

Och du vill åt humaniora...

MARTIN LUTHER.

Jag vet inte vad jag vill; jag är bara orolig, för allt, för framtiden, för det som kommer efter framtiden...

DOKTOR KARLSTADT.

Vad är det?

MARTIN LUTHER.

Den som visste det!... Vet du, jag tror att han sover därinne; jag känner att han finns där bakom dörren!

DOKTOR KARLSTADT.

Inte är han där!

MARTIN LUTHER
reser sig, går mot Alexius' dörr.

Vad är detta?... Dörrn är avlyft från hakarne... Och låset är frånbrutet!... Jag måste in och se...

DOKTOR KARLSTADT.

Det är obegripligt!

MARTIN LUTHER
tar i dörren, som faller utåt. Man ser ett rum med en säng, två stora tända ljus och en munk som läser i en bok.

O herre Jesus, världens frälsare, hjälp oss!

MUNKEN i dörren.

Vem stör dödens tystnad?... Jaså, det är ni, doktor!

MARTIN LUTHER.

Vad har hänt? Vad är det?

MUNKEN.

Ni vet då inte?

MARTIN LUTHER.

Vad vet jag inte?

MUNKEN.

Er vän, Alexius, ligger död därinne...

MARTIN LUTHER.

Död?

MUNKEN.

Ja, mördad! Vilsekommen, och råkad i dåligt sällskap! Han umgicks med er, doktor!

MARTIN LUTHER.

Mördad?

MUNKEN.

Om av egen hand eller annans, det vet man inte! Gå in och läs en bön för er vän, nu! Han kan behöva det, och ni med!

MARTIN LUTHER.

Nej, jag kan icke se honom; jag kan icke se blod! Och jag har ingen skuld i detta!

MUNKEN.

Inte det? Jag har hört att ni stötte en förtvivlad ifrån er, i går...

MARTIN LUTHER.

Ja, ve, det gjorde jag! Och min missgärning är större än den kan förlåtas mig!

DOKTOR KARLSTADT.

Kom härifrån, Martin! Kom!

MARTIN LUTHER.

Ve! Ve!

MUNKEN.

Din broders blod ropar utur marken...

DOKTOR KARLSTADT.

Tyst, munk! Kom med Martin! Kom härifrån!

MARTIN LUTHER.

Vart? Vart skall jag fly för din ande, Herre, evige Gud i himmelen!

MUNKEN.

Ja! »Jag haver sett en ogudaktig, den var fast väldig; och utbredde sig och grönskade som ett lager-

bärsträd. Då man gick där framom, si, så var han borta: jag frågade efter honom, men han vart ingenstädes funnen.» Ja! så går det!

MARTIN LUTHER och DOKTOR KARLSTADT ut.

4:e tablån.

Luthers eget hem.

Ett bord dukat med vin, blommor, ljus och musikinstrument.

LUCAS CRANACH och ULRICH von HUTTEN.

LUCAS CRANACH.

Det här ser ju lysande ut! Vet von Hutten ändamålet med denna fest?

ULRICH von HUTTEN.

Nej! Cranach, det vet jag inte. Doktor Luther och jag ha endast råkats i biblioteket, och jag är litet förvånad att finna mig bjuden.

LUCAS CRANACH.

Vår gode Martin älskar sång och glädje; har varit lite svårmodig de sista dagarne, särskilt efter den där mordhistorien! Det var ju en vän till honom! Och han vill väl skingra sorgen i vänners lag! Det gör han rätt i!

ULRICH von HUTTEN.

Det är mitt sätt också!

SPALATIN in.

Se här! Goda vänner, Cranach och von Hutten! Men var är värden?

LUCAS CRANACH.

Ja, det frågar jag med! Spalatin bör väl veta't.

SPALATIN.

Nej! Kurfursten har haft ett öga åt doktor Martin och ville ha honom till professor; men den här sista historien skall lägga sig först.

LUCAS CRANACH.

Ja, det var ju tråkigt för Luther, men han har ju inte me't att göra.

SPALATIN.

Nej, visserligen, men han får lära sig välja sällskap.

LUCAS CRANACH.

Det lär han aldrig; och hans obetänksamhet gör honom många spratt! Det är en härlig man, och han går nog igenom det här med!... Se, så han förstår att arrangera! Det är som en målning!

DOKTOR KARLSTADT in.

LUCAS CRANACH.

Karlstadt! Den hemlighetsfulle, ser ändå mer hemlighetsfull ut än vanligt! Var har du värden i huset?

DOKTOR KARLSTADT.

Ja, värden låter hälsa gästerna, att de må börja festen; han kommer själv något senare.

LUCAS CRANACH.

Vad är det för slag? Är han sjuk?

DOKTOR KARLSTADT.

Nej, men han, han är inte riktigt frisk... Han är i badstun för ögonblicket!

SPALATIN.

Vad har hänt? Utom den där tråkiga historien...

DOKTOR KARLSTADT.

Jag vet inte! Martin har varit grubblande en tid... Och jag vet inte vad som hände i går afton.

ULRICH von HUTTEN.

Han skulle ju till föräldrarne i Mansfeld, men fick ett oväder så att han vände om.

DOKTOR KARLSTADT.

Ja, det var ett herrans väder i går afse... jag tror att åskan gick...

LUCAS CRANACH.

Ja, nog hörde jag den västerpå... Men vad är det Karlstadt håller på?

DOKTOR KARLSTADT.

Si Martin, han hör så mycket och ser så mycket, han är som sagt grubblande.

LUCAS CRANACH.

Hm!

DOKTOR KARLSTADT.

Han fabulerade något om att åskan slog ner invid honom, så att han föll... och så hörde han något, förstås... Men nu sätter vi oss, go herrar, och jag tillåter mig vara rex bibendi, enligt uppdrag av värden.

ALLA sätta sig.

HIERONYMUS SCHURFF och AMSDORFF in.

DOKTOR KARLSTADT.

Senkommande stiga fram! Hieronymus Schurff, domare, har aldrig dömt någon till döden! Amsdorff, mindre berömd ännu, men blir, med tiden.

Knackar i bordet sedan glasen blivit fyllda av en tjänare.

Estisne preparati?

ALLA.

Sumus!

DOKTOR KARLSTADT.

In honorem hospitis absentis, doctoris Martini Lutheri! Semel, bis...

ALLA.

Ter!

De dricka i botten.

LUCAS CRANACH.

Sång! von Hutten skall sjunga!

ALLA.

Sång!

ULRICH von HUTTEN.

Sjunga kan jag inte för strupen är i olag, men jag skall säga en strof, om Lucas följer mig på lutan.

LUCAS CRANACH.

Väl, vad är det för ton?

ULRICH von HUTTEN.

Det är Niebelungenton!

LUCAS CRANACH spelar.

Kom!

DOKTOR JOHANNES
glider in och sätter sig.

ULRICH von HUTTEN reciterar.

Min första unga kärlek, jag åt en kvinna gav;
från Välskland var hon kommen, och jag blev hennes slav,
hon fick min kraft; i gengäld jag hennes svaghet fick,
och ut ur glädjehuset med sot och sorg jag gick!

Nu är jag dömd till döden, men först till coelibat,
fru Venus av Mercurius skall drivas ut med hat;
när sen med svält och svavel min kropp har lutats ut
jag med min stav och luta skall vackla mot mitt slut.

Du mordets svarta ängel, du kom från ruttna Rom.
Du grävdes upp ur gruset med hädisk hedendom;
och nu kring tyska landen du drar på rövarstråt,
i Thüringen, i Sachsland är fröjd förbytt i gråt.

Vak upp I tyske männer, er ungdom asas ner,
från Välskland kommer pesten, jag varnar, varnar er;
men än den tyska eken skall grönska, gå i blom —
hugg av den ruttna roten! Den roten heter Rom!

ALLA.

Hugg av den ruttna roten! Den roten heter Rom!

DOKTOR JOHANNES
stiger upp och bugar sig för von Hutten.

DOKTOR KARLSTADT.

En bägare för Ulrich von Hutten!

ALLA.

Ulrich von Hutten!

FLERA GÄSTER
glida in och sätta sig.

LUCAS CRANACH.

Det här är nästan som på en begravning; alla dricka utom värden...

DOKTOR KARLSTADT.

... emedan han har laga förfall!

MARTIN LUTHER in.

Detta är en begravning, go vänner!

ALLA.

Luther!

De resa sig.

MARTIN LUTHER vid bordsändan.

Doktor Luther upphör i dag att vara... emedan, i denna natt redan, han lämnar denna världen och dess lustar, samt, av skäl som icke kan sägas i få ord, inträder i härvarande Augustinerkloster!

ALLA.

Nej!

MARTIN LUTHER.

Det är så, och kan icke ändras!

LUCAS CRANACH.

Det är mord!

ULRICH von HUTTEN.

Det är självmord! Gå inte dit! Jag har varit fem år i klostret i Fulda, och jag rymde från det sodomsnästet. Gå inte dit!

MARTIN LUTHER.

Det är ett ex-voto, ett löfte till Gud givet i livsfara, och själanöd!

LUCAS CRANACH.

Du kan lösas från det löftet!

SPALATIN.

Det kan kurfursten besörja!

MARTIN LUTHER.

Nej, vänner, det kan endast jag själv, genom att inlösa det!

DOKTOR KARLSTADT.

Luther har talat rätt!

MARTIN LUTHER.

Och därför, ädle gynnare och vänner, har jag kallat på er för att säga farväl. Lyfter sitt glas. Min barndom var ingen rosengård, min ungdom icke heller; är detta vad livet har att bjuda på, så avstår jag; jag har bägarn i handen, men jag tömmer den icke, jag tömmer ut den, ett dryckesoffer till er välgång; ett tackoffer för er vänskap! Och jag bryter glaset såsom jag nu bryter med det bräckliga livet och dess sköra lycka! Han bryter glaset. Farväl, vänner; vi ses aldrig åter, ty i morgon begraves doktor Martin, och i övermorgon är jag endast brodern Augustinus.

ALLA.

Nej!

SPALATIN.

Oåterkalleligt?

MARTIN LUTHER.

Det är oåterkalleligt! Leven väl, glömmen mig, och haven kärleken inbördes. Går ut.

ULRICH von HUTTEN.

Du går Augustinus, men Martin kommer igen!

LUCAS CRANACH.

Vad är allt detta? Ett sådant ömkligt slut på en så lysande början!

SPALATIN.

Jag tror på de dödas uppståndelse...

ULRICH von HUTTEN.

Han går i kloster, och jag svär att inom tio år äro alla kloster stängda!

DOKTOR JOHANNES
med svag men övertygande röst.

I herrar doktorer, vår vän Martin har mera begrepp än vi om belägringskonsten; han går in i fästningen och öppnar portarne inifrån. Låtom oss följa honom till vägs!

ALLA.

Vi följa honom!

AKT III.

5:e tablån.

I klostret.

TVÅ MUNKAR sitta vid elden och knäppa nötter.

MARTIN LUTHER
in med kvast och en säck.

MUNK I.

Nå lilla Augustinus, har du sopat gatan?

MARTIN LUTHER.

Jag har sopat.

MUNK II.

Har du fått något gott i påsen då?

MARTIN LUTHER.

Jag har fått, men jag vet icke vad!

MUNK I vittjar påsen.

Du står väl hos stadens pigor, du, för när du tigger, så blir det alltid gobitar.

MARTIN LUTHER.

Vet hut!

MUNK II.

Ska du ha disciplin igen?

MARTIN LUTHER
korsar för munnen och mumlar något.

MUNK I.

Tungan är en liten lem, som kan föra hut hem.

MARTIN LUTHER faller på knä.

Förlåt fader!

MUNK II.

Jag förlåter dig också, men synda icke härefter. Lydnad, heter regelns första paragraf! — Lyd nu, får jag se! Sitt! ska du få något gott, om du gapar! — Ett, två, tre! Sitt!

MARTIN LUTHER tiger orörlig.

MUNK II.

Sitt!

MARTIN LUTHER.

Nej!

MUNK II.

Pax in pace! Känner du in pace ner i källarn? — Sitt!

MARTIN LUTHER.

Nej!

MUNK I.

Menedare! Du har lagt ed på klosterregeln och du bryter ed!

MARTIN LUTHER.

Jag är svarslös! Jag tror att jag kommit i helvete och att I ären djävlar! Men jag har kanske förtjänat det! Ack, Herre, huru länge vill du så platt förgäta mig!

MUNK II.

Augustinus skall vara snäll, annars blir han utan aftonvard!

MUNK I.

Tänk att vi olärde fått en magister som sopar gatan! En riktig magister som kan latin och grekiska.

MUNK II.

Och så vågar han klaga, när de andra magistrarne inte vill hälsa på'n! — När man sätter sitt ljus under en skäppa, så blir det snutet, förstås!

MUNK I.

Nå Augustinus — jag tycker det är så roligt att kalla honom Augustinus — har du läst Augustini bekännelser? Det finns mustiga bitar där!

MARTIN LUTHER.

Jag har läst Augustinus!

MUNK I.

Det var en ljus pojke i sin ungdom!

MARTIN LUTHER.

Tala med vördnad om vår heliga ordens stiftare, eller anmäler jag er för kapitlet!

MUNK II.

Jo, det låter, det!

MUNK III *in från vänster.*

Fader Nikodemus! Kan man från biblioteket låna ut Hus' skrifter?

MUNK I.

Hus? Hus i helvete! Menar du Huss', så... den smörjan kan de få läsa! Vem är det som ska ha'n?

MUNK III.

Det är den där galna doktor Johannes...

MUNK I.

Nej, är han här! Den må vi se på!

Reser sig och går åt dörren med de två andra munkarne.

MUNK II.

Han som skall ha sålt sig till fan! Den vill jag se!

MUNK III.

Han har redan fått boken, och mot kvitto, kan ni tänka er, av själva kurfursten.

MUNK I.

Kurfursten av Sachsen? Är ni galna?

Ut till vänster, med de två andra munkarne.

MARTIN LUTHER

ensam, med armarne över bröstet, försänkt i bön.

DOKTOR JOHANNES

in från höger med en bok i handen.

MARTIN LUTHER.

Vade retro, Satanas!

DOKTOR JOHANNES.

Jag satte en gång en bok i er hand, doktor Luther, och den boken blev er ett lysande ljus! — Läs nu i den här, ett par rader endast!

MARTIN LUTHER.

Jag vill inte!

DOKTOR JOHANNES

öppnar boken och räcker den fram.

Läs!

MARTIN LUTHER läser ett ögonblick.

Nej!

DOKTOR JOHANNES.

Ett tag till!

MARTIN LUTHER.

Ja, det kan sägas! Det är sant! — Men det är en kättare! Läser. ... Jag önskar jag aldrig sett den boken! Bort med den!... Evige allförbarmande Gud i himmelen, ha vi kommit därhän att lögnen verkar med sanningens makt, och sanningen med lögnens!... Jag tror att jag är kättare, och således en fördömd! Jag är fördömd, förbannad, och Gud har förkastat mig, vänt mig ryggen eller sover han! Sover du Gud eller gör du narri med oss!... Gå Satan och tag din bok med, annars dräper jag dig vid altaret som en baalspräst! Gå!

DOKTOR JOHANNES.

Frid vare dig, Martin! Går.

MARTIN LUTHER
ensam med armarne över bröstet, mediterande.

STAUPITZ in.

Nåå; min son, hur har du det nu?

MARTIN LUTHER.

Outsägligt!

STAUPITZ.

Contritio animi, sinnets förkrosselse, det är gott att gå igenom! men conscientia scrupulosa eller det småaktiga samvetet, det är högfärd!

MARTIN LUTHER.

Mitt sinne är ödmjukt...

STAUPITZ.

Nej, det är icke; och du är den högfärdigaste människa jag har råkat. Du vill vara fullkomlig som Gud, och plågar dig med småsaker! Du biktar var dag, men har ingenting att bikta!

MARTIN LUTHER.

Mina missgärningar äro större än de kunna förlåtas mig.

STAUPITZ.

Skäms! Kan inte Gud förlåta allt, till och med en Augustinus' små synder.

MARTIN LUTHER.

De äro icke små!

STAUPITZ.

Därför att allting skall vara så stort hos dig!

MARTIN LUTHER.

Gud är ond på mig!

STAUPITZ.

Gud är god! Därför prövar han dig med lidande! Och det är en ära!

MARTIN LUTHER.

Det är alltså icke straff?

STAUPITZ.

Har du begått några brott då?

MARTIN LUTHER.

Inte i vanlig mening!

STAUPITZ.

Nu ska du sluta emellertid med detta plåstrande med din själ... Du plåstrar Augustinus! — Tag till kniven i stället! — Är du eljes nöjd med klosterlivet?

MARTIN LUTHER tiger.

STAUPITZ.

Nej, det är du icke. Inte jag heller, därför har jag sökt mig en verksamhet utom murarne. Jag undervisar vid universitetet. Vill du göra sammaledes?

MARTIN LUTHER.

Vad skall jag undervisa?

STAUPITZ.

Filosofien, och de gamles språk.

MARTIN LUTHER.

Filosofien är en hednisk tärna...

STAUPITZ.

Som vi ska döpa nu! Och de gamla språken skola tjäna, icke härska!

MARTIN LUTHER.

Jag föraktar dem!

STAUPITZ.

Det gör du orätt i. Bibeln är skriven på judarnes språk och på grekernas, det är således heliga språk! Märk det!... Emellertid kurfursten kallar dig till professor vid universitetet; och när han kallar så lyder du!

MARTIN LUTHER.

Jag kan inte tjäna två herrar!

STAUPITZ.

Kan du inte det vi andra kan? Vi tjäna både kejsaren och påven, och kurfursten med, för övrigt. Du är en pratmakare, men du skall bli en talare! — Hör du, min son; har du aldrig tänkt att du har en kallelse?

MARTIN LUTHER.

Jo, ibland! Ibland känner jag krafter som om jag kunde stanna Rhenfloden i dess lopp, eller bära bort Schwartzwald...

STAUPITZ.

Nu skall jag säga dig — men bliv inte högfärdig! — allas ögon äro sedan länge riktade på dig! Man vet icke egentligen varför, ty du har ingenting gjort ännu, men man väntar något av dig, något stort!

MARTIN LUTHER.

Av mig stackare?

STAUPITZ.

Ja; av dig! som av den lille stackaren Samuel!

MARTIN LUTHER.

Samuel? — Det läste jag i biblioteket hos kurfursten! Samuel!

STAUPITZ.

Ja!

MARTIN LUTHER.

Det var då detta? Detta? »Här skulle nog behövas en Samuel, men var finns den?»

STAUPITZ.

Här finns han!

MARTIN LUTHER faller på knä.

Ja och amen, det är så!

STAUPITZ.

Men innan du tillträder ditt lärarekall, måste du utföra ett uppdrag, som även innebär en prövning!

MARTIN LUTHER.

Tala Herre, din tjänare hörer.

STAUPITZ.

Du skall gå med ett missiv, att söka den helige fadren, i Rom!

MARTIN LUTHER.

I Rom? Jag får gå till den heliga staden! Min barndoms dröm, min ungdoms hopp och längtan!

STAUPITZ.

Du börjar bli sanndrömmad!

MARTIN LUTHER.

Till Rom! Jag?

STAUPITZ.

Ja! Men håll ögonen öppna! Se, hör och tig! När du kommer tillbaka, så får du tala! Men endast för mig! Minns det!... Alltså: dörren är öppen! Ut fågel och flyg!

MARTIN LUTHER.

Ut! Ut i världen! Jag är då icke död!

STAUPITZ.

Du?

6:e tablån.

Hos Sickingen på Ebernburg.

I tryckeriet; sättare och tryckare i arbete. ULRICH von HUTTEN, ERASMUS och REUCHLIN sitta vid ett bord och skriva.

ULRICH von HUTTEN reser sig.

Upp och rör på er gubbar; ni sitter och rostar här. Upp Reuchlin!

REUCHLIN.

Hör du Ulrich. Har du hört något från dominikanerna i Köln sen?

ULRICH von HUTTEN.

Som ville bränna dig levande? Jo, kan ni tänka er; de ha rekvirerat fem hundra exemplar av våra epistlar mot Dunkelmännen.

REUCHLIN.

Det är för galet! Men vad innebär det?

ULRICH von HUTTEN.

Det betyder: de äro så dumma att de inte förstå satir. De tro att det är allvar!

ERASMUS nyser.

Jag har aldrig hört maken, och jag menar att världen är vriden.

REUCHLIN.

Tro dem inte! Jag känner Herrans hundar, och sutte vi inte i säkerhet här hos vännen Sickingen, så...

ULRICH von HUTTEN.

Å vi ha kejsarn med oss, och Maximilian har planer...

ERASMUS.

Vad för planer? Du menar att tillägna sig påvens världsliga makt och göra slut på dessa slitningar i tyska riket?

ULRICH von HUTTEN.

Ja, det är kejsartanken! Och det är sakens kärna! Vi ha riksdag, rikskammarrätt och rikslagar, men oupphörligt korsas våra vägar av Roms Canoniska Rätt och Decretaler! Inte kan kärran gå fram om man spänner en stut i var ända; håller dona, är det väl, men nu brakar det i skrindan.

ERASMUS.

Tänk att vi kommit så långt så att kejsarn har fått korn på påven!

REUCHLIN.

Herodes och Pilatus kan bli goa vänner igen, bara de få någon att korsfästa!

FRANS von SICKINGEN in med ett brev.

Här plitas och skrives, ser jag; men nu ska vi prata lite, för jag har mycket nyheter!

ULRICH von HUTTEN sträcker på sig.

Berätta, berätta!

FRANS von SICKINGEN.

Jo! Så här står det till! Era epistlar läsas över hela tyska landet; från Elben till Rhen! Och man skrattar!

ULRICH von HUTTEN.

Skrattar man? Då är vi räddade!

FRANS von SICKINGEN.

Man skrattar åt munkarne, så att dominikanerna i Köln upptäckt sveket och rasa!... Ja, här står en varning till er!

REUCHLIN.

Sapperment.

ERASMUS.

Vad kan de göra oss här i Ebernburg?

ULRICH von HUTTEN.

Reuchlin känner hundarne; det är fågelhundar som inte skäller men kunna krypa på buken.

REUCHLIN.

En dominikan går genom lykta dörrar, kryper genom en rännsten eller ett avträde; han luktar sig fram skulle man kunna säga!

FRANS von SICKINGEN
pekande åt arbetarne.

Känner Ulrich de där allihop?

ULRICH von HUTTEN.

De flesta, icke alla.

FRANS von SICKINGEN.

Var försiktig!... Och så kommer mera nytt! Den satans ärkebiskopen i Mainz har skickat ut en dominikan, ett förvunnet svin, som heter Diezel eller Tezel att sälja avlat. Och det fäet har tillåtit sig trycka en riktig taxa på syndaförlåtelsen. Sålunda tar han contantibus in manibus 50 dukater för månggifte, 9 för kyrkostöld och mened, 8 för mord, och 2 för trolldom.

ULRICH von HUTTEN.

Det var ett as! Vad tar han för enkelt hor då?

FRANS von SICKINGEN.

Det säger han icke, ty han har själv varit fast för dubbelt. Men när han skulle dränkas i säck nere i Donau, så gick ärkebiskopen i Mainz emellan, och han fick nåd.

ERASMUS.

Det är ju alldeles för galet.

REUCHLIN.

Men på den dumheten går vi hem!

ULRICH von HUTTEN.

Tänk att de förgöra sig själva!

FRANS von SICKINGEN.

Ja, är det nu inte moget det äpplet, så är det ruttet!

ULRICH von HUTTEN.

Då ska vi genast slänga i pressen min lilla godbit jag har i lådan! Till arbetarne. Håll opp med nya upplagan på epistlarne! — Kasta in cirkuläret i pressen! — Och sedan: alla man till stilarne! Här ska sättas opp! — Pressen först och formarne!

Han tar av sig rustningen och går till pressen.

Smörjare! Plats!

FRANS von SICKINGEN.

Och den där Tezel reser med sina två söner!

REUCHLIN.

Kors en sån fan!

ERASMUS.

Ja, vad är det med coelibatet! De skulle snöpa dem!

FRANS von SICKINGEN.

Hör nu den här doktorn, Luther, som gick i kloster; han lär vara i Rom nu!

ERASMUS.

Det är märkligt vad den mannen låter tala om sig.

REUCHLIN.

Har han skrivit något?

ERASMUS.

Nej! Men det finns folk som få en ryktbarhet utan anledning.

ULRICH von HUTTEN
drar pressen och reciterar.

Pressa, pressa pressen fin!
Kör: För hej med den!
Ädel druva, ädelt vin!
Kör: Å, jämka me'n!
Vitt på svart och svart på vitt!
Kör: Å, samsa tag!
Ingen vet när han får sitt!
Kör: För hej!

ULRICH von HUTTEN.

Vad innerst in i Jerusalems skomakare är detta? Det trycker inte! — Pressen är sönder och smörjan rinner! Vem är saker? Vem? — Här är en förrädare! — Vem är det? Är det smörjarn? — Du

bleknar din fan! — Av med mössan. Han har tonsur! Kom hit Reuchlin och lukta, om det här är en dominikan.

REUCHLIN

fram och låtsas lukta på smörjaren.

Han luktar hundpink! Det är en dominikan!

ULRICH von HUTTEN.

Ut med honom genom fönstret! Ut!... Alle man på däck! Sex våningars försprång till evigheten och graven är våt! Släck ut den helvetslågan!... Å jämka me'n! Å samsa tag! För hej med den!

Smörjaren kastas ut genom fönstret.

ULRICH von HUTTEN

tittar ut genom fönstret.

Han kom inte i graven! Han kom gränsle på en spansk ryttare, så inte gör den några barn inte!

ERASMUS.

Med spansk krage, nej!

ULRICH von HUTTEN.

Det var riktigt skönt, att få göra av med den där!

FRANS von SICKINGEN.

Nu kommer de att storma slottet förstås!

ULRICH von HUTTEN.

Då drar vi ut i tid! Men vart, vart ska vi hän? Ska vi gå till Wittenberg, gubbar! Där leves liv!

FRANS von SICKINGEN.

Jag stannar givet, för nu kan jag vänta den satans ärkebiskopen!

ERASMUS.

Jag rör inte en fena!

REUCHLIN.

Han har så gott kosthåll, den här Franzen, så jag blir, som råttan i osten.

ULRICH von HUTTEN.

Då går jag ensam till Wittenberg, för där har jag tryckpress och vänner, och där råkar jag den rackarn Tezel som jag skall plocka gås med. Hell, ädle Sickingen; riddare utan vank! Min hand, för visad gästfrihet! Min fot står alltid till ditt förfogande om det behövs sparkas; min penna, när ditt svärd icke biter, och min luta när livet är dig lett! Går. Hic Waiblingar!

7:e tablån.

Hos kurfursten av Sachsen.

KURFURSTEN och SPALATIN

På väggen syns en kartong av Laokoon.

KURFURSTEN.

Är det munken Augustinus?

SPALATIN.

Det är han! Återkommen från Rom.

KURFURSTEN.

Han får vänta! — Redan tillbaka!... Jo, ser du min goda Spalatin; denna avlatskrämaren Tezel är en förvunnen bov som var dömd att dränkas; ärkebiskopen av Magdeburg, kurfurste av Mainz, Albrekt

av Brandenburg lade sig ut för honom, men jag har fått skulden. Vad kan jag göra i andliga mål; jag har ju icke ett ord med i kyrkans saker att döma, och detta är förbannelsen i tyska landet. Jag kan icke utvisa honom, jag kan icke förbjuda honom hans skändliga handel med syndernas förlåtelse; jag kan endast låta predika mot honom. Men han har en sådan slängd trut att han pratar omkull eskvadroner! Jag är värnlös följaktligen.

SPALATIN.

Ers furstliga nåde, jag har till mitt förfogande den största trut i tyska riket...

KURFURSTEN.

Det är munken Augustinus eller doktor Luther som han förr hette. Låt mig se den sällsamma fågeln då, som alla människor talar om.

SPALATIN.

Hans språk är lite osminkat, så att Ers nåde...

KURFURSTEN.

Det gör ingenting, tvärtom... Släpp in!

SPALATIN förer in MARTIN LUTHER.

KURFURSTEN.

Du var doktor och hette Luther?

MARTIN LUTHER.

Jag var!

KURFURSTEN.

Du gick i klostret för att studera munklivet?

MARTIN LUTHER.

Nej; av andra skäl!

KURFURSTEN.

Du har varit i Rom. Hur var det där?

MARTIN LUTHER.

Det kan jag icke säga.

KURFURSTEN.

Var det så rysligt?

MARTIN LUTHER.

Det var obeskrivligt!

KURFURSTEN.

Beskriv!

MARTIN LUTHER.

Jag kan icke. Min tunga, mina tänder, min gom vägra, och om jag tvättade mina ögon och mina öron i havets salta vatten skulle de icke bli rena från all den träck jag sett och hört. Där hålls ett hednahov, som Nero, Caligula och Domitianus skulle fnysit åt, och det ginge väl an ändå, men se, de tro på ingenting. De äro värre otrogna än turkar, morianer och azteker; prästerna göra narr av det heligaste, och kristendomen finns icke mer inom Roms murar.

KURFURSTEN.

Är det verkligen så? Jag trodde inte det var sant?

MARTIN LUTHER.

Det är...

KURFURSTEN.

Augustinus! Du är kallad till professor i Wittenberg! Men först skall du visitera klostren! Du känner klostren du?

MARTIN LUTHER.

Det är de enda horkrogar jag känner!

KURFURSTEN.

Samtidigt skall du predika mot avlatskrämaren Tezel.

MARTIN LUTHER.

För sex månader sedan skulle jag ha sagt nej! Men nu säger jag ja och amen, och Gud välsigne kurfursten!

KURFURSTEN.

Väl! Gå nu härifrån till Staupitz så får du instruktioner!

MARTIN LUTHER
kastar en blick på Laokoonkartongen.

KURFURSTEN.

Du ser på prästen där! Akta dig för ormgropen!... Och kom ihåg en sak! — Rör inte vid mina reliker!

MARTIN LUTHER.

Dem hade jag tänkt börja med!

KURFURSTEN.

Spalatin! Ledsaga munken ut! Och säg honom det du skall!

8:e tablån.

Slottskyrkoporten i Wittenberg.

Orgelspel ini kyrkan.

DOKTOR KARLSTADT och MELANCHTON in.

DOKTOR KARLSTADT.

Broder Melanchton, jag har kallat dig, emedan jag behöver råd och hjälp.

MELANCHTON.

Överskatta mig icke, men säg vad som trycker ditt hjärta.

DOKTOR KARLSTADT.

I dag, Allhelgonadag, har vår vän Luther bett sina vänner samlas här vid slottskyrkoporten som klockan slår sex. I vad ändamål säger han icke! Men han har efter slutad klostervisitation varit ovanligt upprörd, nästan vild. Som han numera utövar prästämbetet, har han varit i tillfälle åhöra skriftermål; och med anledning därav berättade han mig för några dagar sedan följande. En person, som begått mened, kom till Luther och biktade. Luther ålade honom bot, lovade absolution om han ville bättra sig. Kan du föreställa dig! Menedaren förklarade, att han varken ämnade göra bot eller bättra sig, ty han hade med en summa pängar köpt sig rättighet att begå mened.

MELANCHTON.

Det är avlatshandeln?

DOKTOR KARLSTADT.

Ja, det är påven och hans arrendator Tezel.

MELANCHTON.

Det är himmelskriande!

DOKTOR KARLSTADT.

Luther menade så också. Han var utom sig; och jag fruktar en oförsiktighet av honom, utan att veta vad han åsyftar!

MELANCHTON.

Vad vill du, Karlstadt, att vi skola göra? Man kan ingenting göra, synes mig.

DOKTOR KARLSTADT.

Inte? Låtom oss vänta då!

MELANCHTON.

Alla vänta, och vi ha väntat länge. Låtom oss med tålamod vänta en stund till!

DOKTOR KARLSTADT.

Ja till klockan sex, men icke längre!

MELANCHTON.

Vad gör man i kyrkan?

DOKTOR KARLSTADT.

Det är en mässa med utställning av relikerna. Kurfursten har samlat 19,000 reliker som han deponerat i sin nya kyrka.

MELANCHTON.

Den gode kurfursten!

De gå av och an.

LUCAS CRANACH och HANS SACHS in.

LUCAS CRANACH.

Nå, vän Sachs, du har inte sjungit på flera år?

HANS SACHS.

Nej, det är skymning, och jag måste ha solsken! Vad skall bli av här i kväll, och varför äro vi kallade?

LUCAS CRANACH.

Egentligen hoppas jag mig ingenting mer av vår gode Luther sen han gick i kloster. Men jag ville hälsa på honom ändå! — Vi vänta väl till klockan sex?

HANS SACHS.

Jag vill gärna skåda den mannen!

De gå av och an.

DOKTOR JOHANNES in med AMSDORFF.

DOKTOR JOHANNES.

Detta är en katedral, en kristen kyrka; men i Rom bygger man hednatempel; själva Sankt Peter som nu bygges är hopsatt av en basilika och ett Pantheon. Det finns inte en katedral i Rom.

AMSDORFF.

Och det är till Sankt Peter som pängarne nu samlas av Tezel?

DOKTOR JOHANNES.

Ja, kristenheten betalar syndapängar till hedningarne! Påven samlar gamla romerska handskrifter; han gav nyss flera hundra dukater för en bok av Livius, men bibeln ger han inte två styver för.

AMSDORFF.

Var kommer den nya hedendomen från?

DOKTOR JOHANNES.

Några säga: från Konstantinopel, sedan turkarne trängt grekerna över till Rom!

AMSDORFF.

Vart skall det ta vägen? Kristendomen är i fara!

DOKTOR JOHANNES.

Å nej! — Allt tjänar allt!

De gå av och an.

ULRICH v. HUTTEN och SCHURFF in.

ULRICH von HUTTEN.

Tärningen är kastad och sexan vänder opp! Men vad väntar man på här?

SCHURFF.

På Martin Luther!

ULRICH von HUTTEN.

Den har man väntat på så länge! Kluckat har han för ägget, men värpt har han inte!

SCHURFF.

Det kommer nu, och vindägg blir det ej!

ULRICH von HUTTEN.

Föret är svårt i portgången, men broder Martin har släpat på bara stenarne, alltför länge.

FADER LUTHER och MODER LUTHER in.

FADER LUTHER.

Det här skall väl vara slottskyrkan?

MODER LUTHER.

Ja, de säger!

FADER LUTHER.

Om jag bara fick tala vid honom! Bara ett ord!

MODER LUTHER.

Men var icke för hård, du vet hans häftiga sinnelag. Vill du låta mig tala i stället?

FADER LUTHER.

Nej, det vill jag själv. Och jag skulle kunna slå ner honom till marken, så vred är jag!

Kyrkans klocka slår sex slag. Alla samlas i spänd väntan på scenen.

ULRICH von HUTTEN.

Kommer han icke?

SCHURFF.

Han kommer!

LUCAS CRANACH.

Vad betyder allt detta?

HANS SACHS.

De ser så oroliga ut!

MELANCHTON.

Gud hjälpe oss, vad skall nu ske?

DOKTOR KARLSTADT.

Amen, amen, det skall så ske!

HANS SACHS.

Han kommer! Se på honom! Ja, det är han, som kommer i Herrans namn! Det är han!

MARTIN LUTHER in.

MODER LUTHER emot honom.

Min son, din fader och jag hava sökt dig...

MARTIN LUTHER

Kvinna, vad haver jag med dig?

FADER LUTHER fram.

MARTIN LUTHER.

Mina vägar äro icke edra vägar!

Går upp till kyrkporten; tar upp hammare, spik och ett plakat som han slår fast med tre spikar. Vid första hammarslaget tystnar orgeln.

I den treenige gudens namn! — Fadrens! — Sonens! — och Den Helige Andes! — Amen!

ULRICH von HUTTEN
upp till porten och läser.

Nittiofem teser mot avlaten!

MARTIN LUTHER.

Här äro teserna! Försvaret sker från katedern! Icke från gatan!

SPALATIN och STAUPITZ
in med plakat i händerna.

SPALATIN.

Frid Martin!

STAUPITZ.

Frid!

MARTIN LUTHER.

Jag är icke kommen att sända frid utan svärdet! Eld och svärd, mord och brand! Starke, levande Gud statt mig bi, så fruktar jag varken påven i Rom eller fanen i helvetet! Ut.

HANS SACHS.

Nu gick solen upp över tyska landen, och nu skola vi sjunga nya sånger. Nya, von Hutten! Vi skall måla nya bilder, Cranach!

ALLA
trycka varandras händer och jubla.

9:e tablån.

Viridarium i Peutingers trädgård med Laokoons staty. (Augsburg.)

DOMINIKANERN från Sickingens slott. MUNKEN från Alexius' dödsbädd.

DOMINIKANERN.

Jag önskade att jag dött när man kastade mig i Sickingens slottsgrav!

MUNKEN.

Ja, i sanning. Jag tror visserligen inte på underverk, men att du kom ifrån den saken med livet, det är ett underverk.

DOMINIKANERN.

När jag tänker på att von Hutten, som författat denna nidskrift om munkarne, denna ruttna människa har i går blivit slagen till riddare av kejsar Maximilian, och i dag mottagit lagerkransen som poeta laureatus av den undersköna Constantia von Peutingers hand, då vill jag dö!

MUNKEN.

Det där med Hutten angår mig inte, men att det ludret Luther skall visitera klostren, det är bocken som trädgårdsmästare, det är skammen på torra landet.

DOMINIKANERN.

Ja Luther ja; hur långt har Cajetanus kommit med honom nu däroppe i konsistorium?

MUNKEN.

Den påvliga legaten har nog dräpt lusen, men fastän han är trampad platt så lever han ännu. Han vill icke återkalla! Vad skall man göra med den?

DOMINIKANERN.

Mörda honom!

MUNKEN.

Ja, det kunde man väl göra; men han har fröat av sig så förbannat så att hela Tyskland är fullsutet med hans tistlar.

DOMINIKANERN.

Är det så?

MUNKEN.

Det finns inte en på hundra, som går med oss. Den här Lutherdomen rasar som morbus Gallicus...

DOMINIKANERN.

Rörande morbus Gallicus... det sägs att von Hutten friar till Constantia Peutinger, har du hört det?

MUNKEN.

Ja, de säger!

DOMINIKANERN.

Då vet hon naturligtvis inte att han är smittad.

MUNKEN.

Sannolikt! Eljes skulle hon inte ta honom!

DOMINIKANERN.

Då skall hon få veta't! Har du sett att han alltid går med handskar?

MUNKEN.

Ja, varför gör han det?

DOMINIKANERN.

Han har fått det i händerna, förstås. Det skall hon få veta.

MUNKEN.

Det skall hon inte tro! Känner du inte kvinnorna så mycket? När de älskar så kan de kyssa en dränkt katt eller en skabbig hund.

DOMINIKANERN.

Då går jag till fader Peutinger! Och det med samma!

MUNKEN.

Ska du inte höra på disputationen först?

DOMINIKANERN.

Nej, jag tycker inte om teologi.

MUNKEN.

Det skulle vara roligt att klyva näbb med den där storsnuten. Jag är inte så bortkommen, jag, skall du tro.

DOMINIKANERN.

Jag går till Peutinger jag! och knäcker Hutten, så får du knäcka Luther. Suum cuique!

MUNKEN.

Men skynda dig, innan det blir för sent!

DOMINIKANERN.

Nu von Hutten skall du få en påle i köttet! Går.

MUNKEN ensam.

Ja! — Ja!

MARTIN LUTHER
in, skrivande i en bok.

MUNKEN fram mot Luther.

Broder Augustinus lilla...

MARTIN LUTHER.

Tyst!

MUNKEN.

Broder visitationsövervikarie...

MARTIN LUTHER.

Håll igen käften!

MUNKEN

Är det sant att du återkallat? Att du sagt på dina knän de sex små bokstäverna revoco, »jag tar tillbaks som bond sa om meneden».

MARTIN LUTHER.

Det är lögn, lögnare! — Ja, den som ljuger är en lögnare! Men ditt ansikte kan inte ljuga; det är som en nerspottad griffeltavla, där man ännu kan läsa namnen på alla laster även de hemligaste; jag har visiterat ditt kloster också, så jag känner din säng, ditt bord, ditt fat och dina skålar...

MUNKEN
försöker förgäves komma till ordet.

MARTIN LUTHER.

... Om jag skulle visitera din strupe så vore det med en lortkvast; du luktar spirituosa så att sex bönder kunde få stuprus om de kysste dig på munnen... din näsa är som en lingonpott och den lyser som en lykta den du kunde leta daggmask med... dina ögon se ut som gåsflott, och i dina öron kunde man så en spann kikärter; med dina händer som inte sett elbevatten sedan årsmot vågar du hantera det aldraheligaste och med ditt träckiga tryne har du kysst Herrans altare!... Ja, jag råkade dig en gång vid min vän Alexius' dödsläger. Jag var mycket ung och mycket dum den gången, nästan lika dum som du är nu. Du förde ett stort snack om en orättfärdig som gick fram väldeliga på en väg, och si så blev han borta. Det där sjönk i mig som Guds ord i en djäkne; jag tog svansen mellan benen, drog öronen åt mig och kröp genom hålet. Men hade jag vetat

det jag nu vet, skulle aldrig min rygg axlat den svarta kåpan och jag icke gått med påsen. Tack i alla händelser för dina lärdomar; äpplet låg bredvid riset; men listighet är icke vishet och de ogudaktigas bedrägeri är icke klokhet. Hunden vänder åter till sina spyor och en munk skall röra i egen träck!... Va, kvävs du fä?

MUNKEN

ut, tillintetgjord av raseri, med krökt rygg och svart i ansiktet.

MARTIN LUTHER.

Ja, så tuktar man fähundar!

Paus

STAUPITZ

in från samma sida som Munken.

Vad gjorde du åt munken?

MARTIN LUTHER.

Kvävde jag honom?

STAUPITZ.

Jag tror han fick slag!

MARTIN LUTHER.

Gott! Så ligge han ogilld!

STAUPITZ.

Augustinus, jag kan inte följa dig längre!

MARTIN LUTHER.

Inte?

STAUPITZ.

Du har gått för långt!

MARTIN LUTHER.

I överger mig?

STAUPITZ.

Ja!

MARTIN LUTHER.

Min fader och min moder övergiva mig, men Herren tager mig upp! — Vad har jag gjort?

STAUPITZ.

Det vet du! — Du har kallat påven antikrist!

MARTIN LUTHER.

När han är antikrist, kallar jag honom antikrist.

STAUPITZ.

Skola vi disputera också? Nej! — Jag vill bara säga dig en sak. Du är från och med i dag löst från ditt klosterlöfte.

MARTIN LUTHER.

Utstruken alltså?

STAUPITZ.

Om du så vill! Augustinus är icke mer!

MARTIN LUTHER.

Då är jag åter Mårten Luther! Bra! Den där kåpan började strama och hindrade armarnes fria rörelse.

STAUPITZ.

Du tänker flyga nu?

MARTIN LUTHER.

Jag skall taga morgonrodnadens vingar och flyga dit där solen går upp!

STAUPITZ.

Flyg ensam då! Ingen följer dig!

MARTIN LUTHER.

Ingen? — Har kurfursten också...?

STAUPITZ.

Ja, kurfursten har dragit sig tillbaka för ditt våldsamma uppträdande.

MARTIN LUTHER.

Svikit, han med? Nåväl! Ni är icke min förman längre, därför skall jag tala fritt, två ord! För ert hulda beskydd i onda tider, tag mitt tack! För er trolöshet mot Herrans helige, tag min förbannelse!

STAUPITZ.

Han bannar! Å Gud, han bannar sin vän! Gråter.

MARTIN LUTHER.

Ja, det gör jag!

STAUPITZ går ut.

Han bannar sin vän! Må Gud förlåta dig!

MARTIN LUTHER.

Det har han redan gjort!

Ensam.

Ensam!... Desto bättre! Går ut. Nu, du starke levande Gud, är det bara du och jag! Sviker du också? Inte sviker jag! Ut.

ULRICH von HUTTEN i riddarrustning och lagerkrans med CONSTANTIA PEUTINGER in.

ULRICH von HUTTEN.

Här är platsen... här skall jag säga dig min sång...

CONSTANTIA.

... och din hemlighet... för mig ensam!

ULRICH von HUTTEN.

För dig, vem eljes för? Finns någon annan än du? Är världen till annat än genom dig? Vad är jag utan dig? Jag föddes, när jag såg dig, och jag dör, när jag icke ser dig. — Nu vill jag bestiga bålet; men jag skall tända't själv!

CONSTANTIA.

Du talar gåtor! Du säger att du älskar mig! Jag svarar: Vill du ha mig? Du genmäler: Jag vill, men får icke! Vad är det? Du får för min far, min mor och mig, och du får ändå icke.

ULRICH von HUTTEN.

Gudarnes vilja, känner du den?

CONSTANTIA.

Gudarne! Ni börjar tala om de gamle romares gudar som om ni dyrkade dem!

ULRICH von HUTTEN.

De ha kommit igen ur landsflykten och vi ära dem!

CONSTANTIA antyder Laokoon.

Och denna bild som numera finns över allt. Vem är det?

ULRICH von HUTTEN.

Den bilden har fått många tydningar; den sista är den, att Laokoon, Apollos präst, skulle ha gift sig och därför dödats av guden.

CONSTANTIA.

Då har Apollo aldrig älskat?

ULRICH von HUTTEN.

Han levde ogift, älskade en mö som hette Dafne men hon förvandlades i sista stunden till — en lager. Constantia, lagern fick jag, dig får jag aldrig!

CONSTANTIA.

Återigen! Sjung din hemlighet då!

ULRICH von HUTTEN.

Sjunga kan jag ej, men jag skall tala den, medan jag ännu kan tala!

CONSTANTIA.

Ännu?

ULRICH von HUTTEN.

Ja, min röst börjar slockna, liksom mina ögons ljus, snart börjar vandringen i mörkret, och tystnaden! Reciterar.

Vid Spessartberg
vid Spessartberg, mot Rhön
herr Wolkenstein
herr Wolkenstein von Schrön,
han byggt en borg på bergets rot,
som blickar ned med hat och hot
på stadens tak invid dess fot,
där borgarfolk gör bön.

Herr Wolkenstein
herr Wolkenstein von Schrön
han byggt sin borg,
han byggt sin borg mot Rhön,
men högst på bergets spets där bor
en gammal falk, som folket tror
är med Hin Onde bror,
han bor på själva snön.

Herr Wolkenstein
herr Wolkenstein mot Rhön,
giv akt, giv akt,
ty regnet står som spön!
Och falken har invid sitt bo
fått undan isens svaga bro —
den störtar ner, den rullar, O!
Hör du lavinens dön.

Herr Wolkenstein
herr Wolkenstein von Schrön;
hans borg och han
de sova nu mot Rhön,
men sonen hans går världen kring,
är ingenting, har ingenting,
och får väl aldrig någonting,
men fick i dag sin lön!

Vid Spessartberg
vid Spessartberg och Rhön,
där eken står,
står tät på klippans krön,
där bor din skald vid en ravin,
där gror ej malt, där dricks ej vin,
där väntande på en lavin —
han själv är en ruin!

CONSTANTIA

vill springa i hans famn, men han håller henne tillbaka.

Du stöter mig bort!

ULRICH von HUTTEN.

Ja!

CONSTANTIA.

Och du älskar mig?

ULRICH von HUTTEN.

Ja!... Och nu måste vi skiljas — ty, jag, är: din spetälske broder!

CONSTANTIA skriker.

PEUTINGER in.

Riddare, Ulrich von Hutten!

ULRICH von HUTTEN.

Ja!

PEUTINGER.

Vår nådige kejsare och herre har förlänat er svärd och sporrar, men det finns anledning tro att ni icke är en riddersman, och framför allt icke oskuldens försvarare.

ULRICH von HUTTEN.

Fläckar du min sköld, borgare! Pass opp!

PEUTINGER.

Talar du ur den tonen, landstrykare!... Constantia, denna man är dig icke värdig.

CONSTANTIA.

Han är mig värdig och han är en riddersman!

PEUTINGER.

Du vet då icke?

CONSTANTIA.

Jo, jag vet att han är slagen med en dödlig sjukdom, och därför ha vi nu tagit avsked för livet!

PEUTINGER.

Von Hutten! Förlåt mig! Er hand!

ULRICH von HUTTEN.

Icke min hand, jag kan icke; men mitt hjärta, ty det är ännu rent!

CONSTANTIA.

Ulrich!

ULRICH von HUTTEN.

Constantia!

CONSTANTIA.

Farväl! Du evigt älskade vännen min!

ULRICH von HUTTEN.

Farväl! Du evigt älskade vännen min! Går.

PEUTINGER.

Din kärlekssaga, barn, blev kort!

CONSTANTIA.

Som glädjen! Sorgen den varar!

PEUTINGER.

O, att den gjorde!

De gå utåt; PEUTINGER stannar, CONSTANTIA går ut.

DOKTOR KARLSTADT in, till Peutinger.

Luther har flytt!

PEUTINGER.

Har han flytt?

DOKTOR KARLSTADT.

Han har lämnat staden i hemlighet!

PEUTINGER.

Då är allt förlorat! Varför skulle han förstöra sitt eget verk?

DOKTOR KARLSTADT.

Då få vi andra ta vid!

PEUTINGER.

Är Karlstadt en sådan man?

DOKTOR KARLSTADT.

Har icke alltid varit, men har blivit!

PEUTINGER.

Finns det fler sådana?

DOKTOR KARLSTADT.

Vi äro legio! Och nu går jag till Leipzig att disputera med Eck! Sedan ska ni få se på nytt!

PEUTINGER.

Låt oss se då.

10:e tablån.

Doktor Johannes' laboratorium i Leipzig.

DOKTOR JOHANNES sitter vid ett bord och talar vid någon som ej synes i ett rum till höger i fonden vars dörr står öppen. Månsken faller in i doktor Johannes rum, det andra rummet är upplyst av lampa och smältugn.

DOKTOR JOHANNES.

Svara! Vad ser du?

RÖSTEN.

Jag ser en vit ros och en röd örn.

DOKTOR JOHANNES.

Det är materiens och andens rike.

RÖSTEN.

Vem är materiens härskare?

DOKTOR JOHANNES.

Det är Waiblingen!

RÖSTEN.

Vem är andens härskare?

DOKTOR JOHANNES.

Det är Welfen! — Vad ser du nu?

RÖSTEN.

Rosen och örnen strida!

DOKTOR JOHANNES.

Vem segrar?

RÖSTEN.

Ingen! De synas lika starka!

DOKTOR JOHANNES.

Vad ser du nu?

RÖSTEN.

Den vita rosen föder en röd! Nu strida rosorna.

DOKTOR JOHANNES.

Vem segrar?

RÖSTEN.

Den röda rosen!

DOKTOR JOHANNES.

Det är Lancaster vid Bosworth. Det är Henrik!

RÖSTEN.

Må jag fråga?

DOKTOR JOHANNES.

Fråga!

RÖSTEN.

Vad var i början?

DOKTOR JOHANNES.

Allt! Allt är allt och i allt! Allt tjänar allt! — Sluta!

Det bultar på en dörr till vänster.

DOKTOR JOHANNES.

Kom!

DOKTOR KARLSTADT in.

DOKTOR JOHANNES.

Du har bett få besöka mig som Nikodemus om natten. Välkommen! — Vad söker du?

DOKTOR KARLSTADT.

Jag vill veta framtiden.

DOKTOR JOHANNES.

Den kan du räkna ut ur nutiden, om du kan räkna nämligen. Av tre bekanta söka den obekanta fjärde, det är lätt.

DOKTOR KARLSTADT.

Doktorn har följt våra disputationer här i Leipzig?

DOKTOR JOHANNES.

Jag har hört på er i sjutton dagar...

DOKTOR KARLSTADT.

Vem anser doktorn ha segrat?

DOKTOR JOHANNES.

Ingen! Ni voro lika sluga båda två; därför säger papisterna att de ha segrat, och därför säger lutheranerna att de ha segrat.

DOKTOR KARLSTADT.

Är Gud med oss då, eller är han mot oss?

DOKTOR JOHANNES.

Den, som är rättvis är varken med eller mot, rättvisan måste vara opartisk.

DOKTOR KARLSTADT.

Ha papisterna *någon* rätt?

DOKTOR JOHANNES.

Ja, visst! Liksom de världsliga ha en kejsare, ha de andliga en påve; och det andliga intresset skulle ju gå före.

DOKTOR KARLSTADT.

Men påvens världsliga makt...?

DOKTOR JOHANNES.

Vad är det för makt? Ärkebiskopen i Rom har sitt stift eller prebende som de andra biskoparne, det är ju ingenting att tala om. Och Leo X:s makt var icke större än att han blev fången vid Ravenna!

DOKTOR KARLSTADT.

Jag ångrar att jag talt vid er!

DOKTOR JOHANNES.

Det sa Luther också, när jag gav honom Huss' skrifter, och nu står han i katedern och kallar sig hussit! — Emellertid, ni har ju fått rätt nu! Tezel är ju avsatt, och avlatshandeln förbjuden. Den påvliga kammarherren Miltizt, Luthers värsta fiende, har gått i rus och drunknat i Rhen. Ser du att det finns rättvisa i världen!

DOKTOR KARLSTADT.

Men Luther är bannlyst!

DOKTOR JOHANNES.

Vad gör det? Ingen törs ju röra honom! Maximilian, som svek, dog i rätta ögonblicket. Har inte Luther medhåll då av Försynen? Och nu är Luthers vän kurfursten riksföreståndare. Vad klagar ni då?

DOKTOR KARLSTADT.

Jag önskar jag aldrig kommit hit.

DOKTOR JOHANNES.

Svara mig, vederlägg mig om jag har orätt! Du kan inte, och därför rasar du!

DOKTOR KARLSTADT.

Vad skall nu följa?

DOKTOR JOHANNES.

Menar du jag är en trollkarl som grändfolket tror?... Jag är en räknekarl bara!

DOKTOR KARLSTADT.

Kan ni räkna vem som blir kejsare då?

DOKTOR JOHANNES.

Karl den femte naturligtvis! — Därför att kurfursten av Sachsen avsagt sig, och därför att Karl både är föreslagen av kurfursten, och därför att han äger nya världens guld att köpa rösterna!...

DOKTOR KARLSTADT.

Det tror jag inte!

DOKTOR JOHANNES.

Du är avundsjuk på Luther!

DOKTOR KARLSTADT.

Jag?

DOKTOR JOHANNES.

Gå i frid! Var vän med din vän och rör icke med grova händer vid hans öde, som du icke förstår.

DOKTOR KARLSTADT.

Luther har svikit.

DOKTOR JOHANNES.

Det ljuger du! Han flydde för övermakten för att samla trupper till nya anfall! Gå till Wittenberg igen skall du se honom i elden främst, först och störst, som han var här i Leipzig, när du lät dig slås av doktor Eck!... Gå till Wittenberg, där råkas vi alla! Gå!

DOKTOR KARLSTADT.

Jag skall gå, men mina egna vägar!

DOKTOR JOHANNES.

Egna vägar, andras ärenden!

DOKTOR KARLSTADT.

Är ni papist?

DOKTOR JOHANNES.

Det vet jag icke vad det är? — Jag är en åskådare, som behåller sitt förnuft, när andra förlora det; jag är ingenting av vad du tror, och du får intet namn på mig som passar; allt det ni säger är tomma ljud; och de vägar ni gå leda icke dit ni tror! Den som är, har varit och skall bliva, ler åt er, men han begagnar er. Lägg på minnet dessa ord! Det är icke Luther, icke Zwingli, icke Calvin som skola slå

påven; det är kejsarn som skall göra't; kejsar Karl den femte! Och när det skett, skall Luther utropas till påve i Rom!

DOKTOR KARLSTADT.

Nu går jag bestämt.

DOKTOR JOHANNES
fortsätter att skriva.

AKT IV.

11:e tablån.

I Wittenberg utanför Elsterporten.

Till höger Elsterporten; till vänster ett värdshus med bord utanför. Vid bordet sitta ULRICH von HUTTEN, LUCAS CRANACH, AMSDORFF, SCHURFF, MELANCHTON och flera doktorer.

En liten barackteater är uppslagen i fonden.

ULRICH von HUTTEN.

Nu äro vi samlade igen!

LUCAS CRANACH.

Broder Martin bjuder på nytt skådespel.

AMSDORFF.

Är det där oppe?

LUCAS CRANACH.

Jag vet inte om det blir något efterspel. Men folk får Martin Luther alltid, bara han rör på trumman!

ULRICH von HUTTEN.

Men var är Karlstadt, Martins andra jag?

MELANCHTON.

Andreas lär vara ute i bygderna och predikar.

LUCAS CRANACH.

Nå, Sachs'en då? Hans Sachs?

ULRICH von HUTTEN.

Han är väl hemma och skriver sånger till den nye kejsarn!

LUCAS CRANACH.

Ja, kejsarn! Nitton år; nu kommer det nya fram! — Hell, säll leve kejsar Karl den femte!

ALLA.

Hell, säll leve kejsar Karl den femte!

ULRICH von HUTTEN.

Silentium! Skådespelet börjar!

Skådespelet.

SKOMAKAREN in.

KOKERSKAN.

Herr domherre! Skomakarn är här.

KORHERREN.

A, beneveneritis mäster Hans!

SKOMAKAREN.

Deo Gratias.

KORHERREN.

Va! Ni kommer med mina tofflor?

SKOMAKAREN.

Ja, jag trodde ni redan gått i körkan.

KORHERREN.

Nej, jag var där bakom i trädgårdshuset och tröskade.

SKOMAKAREN.

Har ni tröskat?

KORHERREN.

Ja, jag har rabblat mina Horas och givit min näktergal att äta.

SKOMAKAREN.

Vad har ni för en näktergal, herre? Sjunger han än?

KORHERREN.

Nej, det är för sent på året.

SKOMAKAREN.

Jag vet en skomakare, som äger en näktergal den där nyss börjat sjunga.

KORHERREN.

Djävulen må ta den skomakaren och hans näktergal. Hur har han inte klämt den helige Fadren, de heliga fäderna och oss vördiga herrar.

SKOMAKAREN.

Ej, nej! Han har bara klämt er på buken och på pungen.

KORHERREN.

Det ringer i koret. Kokerska langa hit rocken! Gå i frid mäster, och låt allt vara gott!

SKOMAKAREN.

Amen! Går.

KORHERREN.

Jag tror att fan flugit i skomakarn, men han ska inte få arbete mer, utan Hans Zobel skall få't; han har inge Lutheri och kätteri för sig! — Nu kokerska skall du gå till torget! Köp mig en kramsfågel, eller ett dussin, herr

kaplan kommer med några vänner till bankett. Bär ut bibeln ur matsaln, och se efter om tärningar och brickor finnas i bordet; glöm inte ett friskt spel kort eller två.

Förhänget faller.

ULRICH von HUTTEN.

Rösten är Jakobs, men händerna är Hans Sachs'! Hans!

ALLA.

Sachs! In med Sachs! Författaren.

HANS SACHS in.

ALLA.

Hell! Hans Sachs!

HANS SACHS.

Tack go vänner!

LUCAS CRANACH.

Sångarstrid! von Hutten och Sachs!

ULRICH von HUTTEN.

Måske! — Hans är tävlingsgilld! Jag upptar maningen! — Vem börjar?

LUCAS CRANACH.

Sachs börjar!

HANS SACHS.

För stor ära; att sjunga på samma dag som Ulrich von Hutten, mycket större att tävla med honom. Men ämnet go herrar.

LUCAS CRANACH.

Finns bara ett ämne här i Wittenberg!... Det är Martin Luther!

ALLA.

Bra! Martin Luther.

HANS SACHS reciterar.

Vak upp I folk, ty dagen gryr
och nattens skugga sakta flyr;
jag hör en sällsam näktergal
som sjunger i den gröna sal,
i väster dalar natten ner,
i öster dagens ljus jag ser,
och morgonrodnans röda glöd
går genom molnets vägg med nöd —
där synes solen lustigt blicka
och månens skiva bleknar av
som nyss sitt irrljus hjorden gav —
till pölar fördes fåren ut att dricka
och spridda kring på heden sprungo rädde
ty de förlorat herden som dem ledde!

ALLA.

Bra Sachs! Opp von Hutten!

ULRICH von HUTTEN.

Hur länge vill du, sövande Sunnanvind
i dalen dröja och dåsiga män bedöva?
Från Wälskland kom du och smekte på hand och kind
men sedan som Kval-mö du sökte vår mankraft röva.
Då mörknar i norr; från Thüring och Sachsenland
där reses ett rop; det väldiga nordanväder
det samkar sorl, det gnyr ifrån land till strand
det bryter byar med brak och det störtar städer.
Det ruttna äpplet det skakas från trädets topp
det friska blir kvar, så lyder lagen!
När nordan fullbordat sitt rensande lopp
man andas igen; och man hälsar den nya dagen!

DOMINIKANERN
fram till Hans Sachs och avbryter von Hutten.

Är det du som har den där lådan där?

HANS SACHS.

Ja, den är min!

DOMINIKANERN.

Tag bort den! Den står på klostrets mark! För övrigt: skomakare bliv vid din läst!

HANS SACHS pekar på teatern.

Det är min läst. Var är din?

DOMINIKANERN.

Du spelar smörja, min vän!

HANS SACHS.

Sådant läder skall sådan smörja ha.

ULRICH von HUTTEN.

Kör bort munken! Det är doktor Ecks sekreterare.

ALLA.

Doktor Ecks!

ULRICH von HUTTEN.

Han som kom med bannlysningen från Rom!... Hör du munk! Har jag inte kastat ut dig genom ett fönster en gång? På slottet Ebersburg hos von Sickingen?

DOMINIKANERN.

Det var lögn!

ULRICH von HUTTEN.

Då kan man svära på att det är sanning!

STUDENTER in, anförda av LEONHARD KAISER, alla bärande ved och risknippor som de kasta ifrån sig i en hög.

DOMINIKANERN.

Vad skall här bli av? Det är klostrets mark; jag förbjuder allt ofog!

ULRICH von HUTTEN.

Studenter! Drilla munken! Det är doktor Ecks sekreterare!

STUDENTERNA

utom Kaiser ta i en ring kring Dominikanern och skråla.

Doktor Eck, Eck, Eck,
är en gäck, gäck, gäck,
sprutar bläck, bläck, bläck.
Stopp i säck, doktor Eck
dränk i beck, doktor Eck
dra'n i träck, träck, träck
doktor Träck!

LEONHARD KAISER gör eld på bålet.

STUDENTER

in med folianter som läggas på bålet.

ULRICH von HUTTEN.

Vad gör ni därborta?

LEONHARD KAISER.

Hoc est corpus — juris canonici! Detta är de påvliga dekretalerna, gratianer, clementiner, isidorer och extravaganter, varav minst hälften äro förfalskade. Detta är de bojor varmed Rom bundit Germanien sedan Neros och Claudius' dagar.

ULRICH von HUTTEN.

Vem är ni?

LEONHARD KAISER.

Jag är ingenting, men jag heter Leonhard Kaiser och kallas doktor Luthers yngsta vän, det är min hederstitel.

DOMINIKANERN.

Helgerån! Släck elden!

LEONHARD KAISER.

Nej du, det är den eld som aldrig släckes. Känner du den?

STUDENTERNA skråla.

Stek en gås, får du gås,
flås en gås, fås ej sås,
stek'en hel, får du väl

ALLA.

Sås!

STUDENTERNA.

Stek en svan, får du fan!
Fanen lös uti stan
det är hett, är det rätt?

ALLA.

Rätt!

LEONHARD KAISER.

Mästaren är här!

ALLA.

Luther kommer!

De resa sig.

DOMINIKANERN flyr.

MARTIN LUTHER

in med bannbullan i handen; klappar i förbigående Leonhard Kaiser på axeln.

ALLA.

Hell mästaren!

MARTIN LUTHER vinkar tystnad.

Emedan du bedrövat Herrans helige, så bedröve och förtäre dig den evige elden!

DOKTOR JOHANNES.

Amen!

ALLA.

Amen!

LUCAS CRANACH.

Kom och sitt hos dina vänner!

MARTIN LUTHER.

Ännu icke; det är för tidigt att vila. — Men var är Karlstadt?

AMSDORFF.

Han är ute på egen hand.

MARTIN LUTHER.

Judas Iskariot!

LEONHARD KAISER på knä.

Tag upp mig i stället, mästare...

MARTIN LUTHER.

Tyst hädare, jag är bara gesäll än, men jag skall ta dig på ditt goda ansikte, och du skall bli mig en Herrans eldare!... Men varför kommer du till mig, yngling?

LEONHARD KAISER.

Därför... och därför, men mest därför att du kan förlåta en fiende.

MARTIN LUTHER.

Jag förlåter aldrig en fiende — förrän jag brutit armar och ben av honom.

LEONHARD KAISER.

Hören ädle och lärde herrar! När Tezel, avlatskrämaren, var avsatt och hotad med fängelse för stöld, så skrev doktor Luther och tröstade honom...

MARTIN LUTHER.

Det är ju synd om satan också, och vi ä ju människor! — Nu måste jag gå!

ULRICH von HUTTEN.

Vart går du?

MARTIN LUTHER.

Quo vadis? Jag går att korsfästas!

LUCAS CRANACH.

Var?

MARTIN LUTHER.

Jag lär kallas inför kejsaren till riksdagen i Worms.

ULRICH von HUTTEN.

Gå inte dit!

MARTIN LUTHER.

Har du varit i Worms också? I kloster har du varit?

ULRICH von HUTTEN.

Nej, men jag känner kejsaren! Han har en påve under sin mantel.

MARTIN LUTHER.

Så får jag slå två flugor i en smäll! — Vem följer mig?

AMSDORFF och SCHURFF.

Vi!

MARTIN LUTHER.

Amsdorff! Schurff! Det är goda namn!

ULRICH von HUTTEN.

Om du går till Worms, så följer jag dig icke, men jag kommer efter med mina fyra hundra riddare som jag samlat!

MARTIN LUTHER.

Stick ditt svärd i skidan Ulrich, och slåss med pennan! Andans vapen är våra! Endast andans! Du vet: den världsliga makten är den vi bekämpa.

HANS SACHS.

Får jag trycka Martins hand?

MARTIN LUTHER.

Det får du, Hans! Och låt ungdomen rasa; men ni vill väl inte jag skall skrika på gatorna och spröjta med benen i den här dräkten. Senare! Senare! Nu ska jag gå till mina teologer, och ni tycker inte om teologi — Farväl alltså: Lucas, Ulrich, Hans, Filip, farväl, alla! Går.

ALLA vifta med händerna.

Farväl, mästaren!

MARTIN LUTHER.

Se efter elden! Leonhard! — Och Filip Melanchton skall hem och skriva!

AKT V.

12:e tablån.

Väntrummet utanför rådhussalen i Worms.

KNEKTAR och BETJÄNTE vid fonddörren. MARTIN LUTHER står vid fönstret till höger och vänder ryggen inåt rummet. Framom en spis med Laokoon på kappan.

KNEKT I.

Den där munken ser inte farlig ut!

KNEKT II.

Man kan ju samla reliker på'n...

KNEKT I.

Han liknar en benplockare som plockat ihop sig själv på sophögar!

BETJÄNTE gapskratta.

KNEKT II.

Och ändå dricker han så fasligt... Efter själva bålet på bannbullan satte han sig till bords med skomakare och skräddare för att supa!

KNEKT I.

Såg du det?

KNEKT II.

Nej, men jag hörde det — berättas.

KNEKT I.

Nu knäcker de nog ryggen på'n!

HÄROLDEN in; till knektarne.

Är det judarnes konung?

BETJÄNTE skratta.

KNEKT I.

Det är kejsarnes kejsare!

HÄROLDEN till Luther.

Vänd på dig munk!

MARTIN LUTHER orörlig.

HÄROLDEN.

Vänd på dig munk får jag se om du kan se folk i ögonen.

MARTIN LUTHER
vänder sig om och fixerar Härolden.

HÄROLDEN försagd.

Han ser ju ut som fan själv! — Emellertid! Emellertid när påvliga legaten Aleander träder in, så kastar du dig på knä!

MARTIN LUTHER.

Nej, det gör jag inte!

HÄROLDEN.

Det vore nog! Nå så skall knektarne kasta dig ner på ditt ansikte!

MARTIN LUTHER.

Inte det heller; ty jag är kommen på kejserlig lejd och är kallad av kejsaren, icke av påven.

HÄROLDEN.

Johan Huss kom också på lejd till Konstanz, men både han och lejden gick opp i rök. Lejden får man av nåd och icke av förtjänst — icke sant? — och nåden kan förverkas — icke sant? Tror du att jag läst Luther?

MARTIN LUTHER tiger.

HÄROLDEN.

Vidare!

KNEKT I.

Det är folk som vill se på munken; får de det?

HÄROLDEN.

Ja så gärna! De ska få spotta honom i synen om de vill! Släpp in dem!

FOLK

i dörren; fnissar och pekar fingerna.

HÄROLDEN.

Stig fram gott folk och se på björnen. Ja så kallar han sig själv när han skriver. Så här skriver han, den gudsmannen. »Alltid skolen I finna Luther som en björn på er väg och som ett lejon på era stigar. På alla sidor skall han störta över er och icke lämna er någon ro förrän han krossat era järnskallar och till stoft förvandlat era kopparpannor.» — Han är rolig, va?

FOLKET skrattar.

KNEKT II.

Den anklagades notarie, doktor Hieronymus Schurff ber att få komma in!

HÄROLDEN.

Schurff? Det var ett vackert namn på en munknotarie! Släpp in djurförarn!

SCHURFF in, fram till Luther.

FOLKET drar sig ut.

SCHURFF.

Nå, Martin, var är du nu!

MARTIN LUTHER.

I ormgropen! — Men var är du, var är vår sak, var är Gud i himmelen?

SCHURFF.

Martin, jag överger dig icke fastän vår sak är förtvivlad.

MARTIN LUTHER.

Jaså du överger mig nu? Gott!

SCHURFF.

Nej, säger jag!

MARTIN LUTHER.

Varför är saken förtvivlad?

SCHURFF.

Därför att sakens vän, men din fiende, hertig Georg av Sachsen har skjutit bort allt krutet för dig!

MARTIN LUTHER.

Vad är det?

SCHURFF.

Jo, vid riksdagens öppnande, framförde hertig Georg alla tyska nationens klagomål mot Rom, blottade hela uselheten — ja, och på ett sätt som väckte furstarnes bifall, och även kejsarens.

MARTIN LUTHER.

Jaså! Då är jag överflödig!

SCHURFF.

Vänta lite. Därpå anhöll hertigen om ett kyrkomötes sammankallande, vilket förslag utmynnade i en kommissions tillsättande av riksdagen.

MARTIN LUTHER.

Va sa han om mig då?

SCHURFF.

Ingenting — ditt namn nämndes inte!

MARTIN LUTHER.

Utstruken? Vad skall jag då här att göra?

SCHURFF.

Du skall endast stå för dina läror eller återkalla.

MARTIN LUTHER.

Skall jag återkalla? Kejsaren vill ju höra mig?

SCHURFF.

Ja han ville höra dig återkalla!

MARTIN LUTHER.

Han ska så fan heller!

SCHURFF.

Martin!

MARTIN LUTHER.

Och om jag icke återkallar?

SCHURFF tiger.

MARTIN LUTHER.

Så bryter han lejden?

SCHURFF tiger.

MARTIN LUTHER.

Och så blir jag försoningsoffret! Gott! — Nu är saken klar, och jag älskar reda och ordning med allt! Om jag ägde något, skulle vi sätta opp testamentet, och så skicka efter en liktvätterska!

SCHURFF.

Martin! Övergiv icke vår stora sak...

MARTIN LUTHER.

Om Gud överger den, så är den åt helvete, och då går jag med huvudet före in i brasan. Varför skall jag försvara honom, när han inte vill försvara mig?

SCHURFF.

Martin! Du faller vid den första prövningen! Ja, det är en prövning bara!

MARTIN LUTHER.

Hur ska jag veta det? Jag fattar det som en varning att gå tillbaka! Säger Gud: fram Martin, så går jag fram! Säger han çouche, så couchar jag! Jag förstår inte krumbukter och pläsangterier!

SCHURFF.

Så du talar! Så du talar! Du förtjänte verkligen att brännas som hädare, om icke som kättare!

MARTIN LUTHER.

Satans apostel, gå ifrån mig!

SCHURFF.

Tyst! Tyst!... Jag går nu direkt till notariebordet; där har du mig! Men kom ihåg en sak: det gäller icke längre vid riksdagen: Luther eller påven, utan det heter: Tyskland eller Rom! Och lösen för

dagen är: Hic Waiblingar, Hic Welfer! — Det tär på ditt högmod, Luther, men ditt högmod skulle också en gång stäckas!

MARTIN LUTHER.

Du pratar! Vad vore Luther utan sitt högmod?

SCHURFF ler.

Ja, vad vore han? Du har rätt! — Var som du är. Du är bra sådan!

Nickar och går åt vänster.

HÄROLDEN.

Påvliga legaten Aleander!

ALEANDER

in; fram mot Luther och granskar honom med näsglaset.

Det är guden Luther!

MARTIN LUTHER.

Och det är djävulen Aleander!

ALEANDER

tappar näsglaset som han tar upp. Därpå till Härolden.

Har ni en nosgrimma?

MARTIN LUTHER.

Nej, men hundpiskor ha vi! Och vi ha det som är bättre, vi ha Herrans heliga ord, oförfalskat av dekretaler och corpus juris; vi ha sunt förnuft och rättskänsla; vi ha Gud i hågen och rena samveten! Vad har ni? Eld och rök, det tomma intet, och syndernas förlåtelse för tio dukater! Nu blåser jag på er!

ALEANDER.

Martin Luther! Du far vilse, då du behandlar mig som en fiende.

MARTIN LUTHER.

Det skulle själva fan ha er till vän!

ALEANDER.

Du vet kanske inte att jag avstyrkte ditt inkallande hit.

MARTIN LUTHER.

Ja, ni var rädd för mig!

ALEANDER.

Ja, jag var rädd att du skulle förstöra vår, kristenhetens, gemensamma sak, som är kyrkans omskapning.

MARTIN LUTHER.

Hör på! Har vi något gemensamt?

ALEANDER.

Varför hjälper du icke oss, på ett sätt förstås, att vi kunna verka tillsammans?

MARTIN LUTHER.

Ska jag hjälpa er?

ALEANDER.

Hava vi icke samme ande?

MARTIN LUTHER.

Jag hugger er ande på truten!

ALEANDER.

Du bits när man klappar dig!

MARTIN LUTHER.

Jag tycker inte om smekningar av flodhästar och glasögonsormar; jag är sachsare av järnbärarsläkt och är van vid hårdhandskarne. Spill inte hala ord på

mig; jag tar inte i såpade stänger och falska vänner, och när man klappar mig på kinden, så biter jag! Vi äro fiender! Nu vet ni det!

ALEANDER.

Nu tror jag det! — Och nu skall du röna vad det är!

Går till vänster; men vänder.

Får jag skicka dig min biktfader?

MARTIN LUTHER.

Varför så?

ALEANDER.

I fall du har någon yttersta vilja?

MARTIN LUTHER tiger modfälld.

ALEANDER.

Och om du vill lätta ditt samvete innan du möter din domare? — Den domaren som dömer över levande och döda?

MARTIN LUTHER i ångest.

Är det — dödsdomen?

ALEANDER nickar »ja»; och går.

MARTIN LUTHER.

Es cadaver!

AMSDORFF

in, hastigt; fram till Luther.

Martin; din sak är förlorad; men det finns en räddning!

MARTIN LUTHER.

Vad är det?

AMSDORFF.

Sickingen och Hutten ha samlat knektar.

MARTIN LUTHER.

Jag har flytt en gång, men flyr aldrig mer! Aldrig!

AMSDORFF.

Bålet väntar dig!

MARTIN LUTHER.

Må gå för bålet!

AMSDORFF.

Tänk på vad du gör!

MARTIN LUTHER.

Gå bort frestare! Jag längtar icke få dö, men måste jag, så befaller jag min anda i dina händer, Jesus Kristus, Världens Frälsare! Amen!

AMSDORFF.

Amen! — — — Kejsaren kommer!

HÄROLDEN

slår med staven i golvet; knektarne rätta på sig; fonddörrarne slås upp.

KEJSAREN och KURFURSTEN in.

KEJSAREN

ser icke åt Luther; men stannar och viskar åt Kurfursten.

KURFURSTEN fram till Luther.

Vår Allernådigste herre och kejsare låter bara fråga dig om ryktet talat sant, då det säger att du återkallat? — Har du återkallat?

MARTIN LUTHER fast.

Nej!

KURFURSTEN.

Ämnar du återkalla?

MARTIN LUTHER dundrande.

Nej!

KEJSAREN

går in åt vänster, utan att ha sett åt Luther och utan att vänta Kurfursten.

KURFURSTEN

trycker Luthers hand betydelsefullt och uppmuntrande samt viskar leende honom något i örat. Därpå går han till vänster dörr, kastar en blick in i rådhussalen, vänder sig och vinkar åt Luther att komma. Kejsarfanfarer höras ini salen.

MARTIN LUTHER

går stadigt till vänster åt rådhussalen.

13:e tablån.

Luthers föräldrahem i Möhra.

JAKOB LUTHER sitter och läser vid en gruvlampa. Det är natt.

MARTIN LUTHER

in, illa klädd, barhuvad, våt, barfotad.

Jakob, bliv icke rädd, det är jag, din broder Martin.

JAKOB.

Å, Herre Gud, är det du?

MARTIN LUTHER.

Jag är husvill, jagad av ryttare, låna mig rum. — Sover föräldrarne?

JAKOB.

Ja, de sover! tror jag!

MARTIN LUTHER.

Har du en dryck vatten?

JAKOB.

Nej; och jag törs inte gå efter, ty om far vaknar, så dödar han dig. Men var kommer du ifrån?

MARTIN LUTHER.

Jag kommer från Worms och skulle till Wittenberg, men har råkat vilse, och kejserliga ryttare äro i hälarne.

JAKOB.

Ja, du Martin... och bannlyst är du.

MARTIN LUTHER.

Och därför ber du mig icke sitta?

JAKOB.

Inte jag! Men far...

MARTIN LUTHER.

Jaså?

JAKOB.

Tyst! Jag hör honom! Ja! Gå, Martin, innan han kommer...

MARTIN LUTHER.

Nej; jag stannar.

JAKOB.

Han dräper dig!

MARTIN LUTHER.

Det tror jag inte!

FADER LUTHER

in från vänster, betraktar Martin Luther.

MARTIN LUTHER.

Känner du igen mig, far?

FADER LUTHER.

Ja, men jag kännes icke vid dig!

MARTIN LUTHER.

Tack för det!

FADER LUTHER.

Så svarar mitt barn sin fader!

MARTIN LUTHER.

Jag är inte ditt barn, därför att jag icke är något barn, men jag är din son, och därför är du skyldig låna mig hus!

FADER LUTHER.

Du är dig lik!

MARTIN LUTHER.

Du är dig lik!

FADER LUTHER.

Ormens tunga; hade jag ett rött järn, skulle jag bränna bort den!

MARTIN LUTHER.

Vill du som kristen människa låna hus åt en främling då?

FADER LUTHER.

Ja, om du vore en främling, och om du vore så en turk! Men du är sämre än en hedning, ty du har lossat alla band...

MARTIN LUTHER.

Jag har lossat alla band! Hör det Jakob, och var fri!

FADER LUTHER.

Du har rivit ner allt gammalt...

MARTIN LUTHER.

Jag har rivit allt gammalt, Jakob, var ung, var ny, och lev!

FADER LUTHER.

Det vi aktade...

MARTIN LUTHER.

Det förakta vi; ty det var föraktligt och dåligt!

FADER LUTHER.

Jakob, tror du att denna fördärvade människa har några känslor?

MARTIN LUTHER.

Jakob vet, att jag hade sådana en gång, men dem karbasade du bort, och det var inte ont i det, ty jag har mått bäst utan känslor. Numera är jag absolut känslolös, och det är en Guds nåd, ty nu biter inga hugg på mig.

FADER LUTHER.

Din mor är därinne!

MARTIN LUTHER.

Och min far är härinne, det kvittar lika! Jag är bannlyst, därför att jag gjorde rätt, och det är min ära!

FADER LUTHER.

Men du är lyst i akt, du är fågelfri, du är vars mans niding, och det är vanära!

MARTIN LUTHER.

Är — jag — i akt?

FADER LUTHER.

Se, det visste han inte?

MARTIN LUTHER.

Det visste jag inte!

FADER LUTHER.

Och den, som hyser dig under sitt tak är med i domen!

MARTIN LUTHER.

Jaså, i akt?

FADER LUTHER.

Jag hoppas du slutar i galgen, så jag slipper se dig på bålet!

JAKOB.

Far, far!

MARTIN LUTHER.

Uppriktighet var en dygd här i huset, och traditionerna äro bevarade; jag är stolt över dig, min far; var du lika stolt över din son, ty han har icke vansläktats!

JAKOB.

Martin! Martin!

MARTIN LUTHER.

Nu skuddar jag stoftet av mina fötter och önskar du måtte ångra dig en gång; förlåter dig gör jag, ty du förstår icke bättre!

FADER LUTHER.

Kräk, du förlåter; men jag förlåter aldrig!

MARTIN LUTHER.

Då är du en hedning!

FADER LUTHER tiger.

MARTIN LUTHER.

Men du är en man och jag beundrar dig!

FADER LUTHER tiger.

MARTIN LUTHER.

Jag skulle vilja svära, att du icke föraktar mig, mig, den enda, som vågat se dig i vitögat!... Nu går jag, ut till natten, till regnet, till skogens mörker, till de kejserliga ryttarne!

FADER LUTHER.

Ja, gå till helvetet, varifrån du har kommit!

MARTIN LUTHER.

Bra! — Jag skulle vilja ta din hand!

FADER LUTHER.

Å hut!

MARTIN LUTHER.

Sådan fader, sådan son!

FADER LUTHER ler.

Min själ tror jag inte du är min son. — Tag hit näven!

MARTIN LUTHER räcker handen.

Hårt mot hårt som sachsiskt stål.

FADER LUTHER.

Sitt ner nu och var människa.

MARTIN LUTHER.

Nej tack far; jag har vänner som vänta mig på värdshuset. Och jag ville bara inom dörrn att trycka din hand. — Hälsa mor och kyss henne mitt på mun! — Gud vare med er, med mitt hem, och med mig! Går.

14:e tablån.

På Wartburg.

Luthers arbetsrum. I fonden dörr öppen till hans sovrum, där han synes vandra påklädd, som junker Georg, orolig och sömnlös. Det är natt.

BERLEPSCH sitter i en stol halvsovande. Slottsklockan slår tre slag.

HOVMÄSTARN in; till Berlepsch.

Sover kapten?

BERLEPSCH.

Nej; vem kan sova?

HOVMÄSTARN.

Det är en besvärlig gäst den doktorn...

BERLEPSCH.

Säg »junkern» för övningens skull.

HOVMÄSTARN.

Har han sovit i natt?

BERLEPSCH.

Nej; han beder, talar högt för sig själv — och kan ni tro mig, han hördes slåss med någon därinne.

HOVMÄSTARN.

Ja, han är sjuk och har syner... Hur länge ska vi dras med honom då?

BERLEPSCH.

Jag vet inte, ni vet inte, han vet inte; ingen vet något. Själv vet han inte om han är fånge eller ej.

HOVMÄSTARN.

Det är den vise kurfursten, som ville ha det så. Björnen skulle bindas och svalka sig tills vidare... han har nog haft gott av de här nio månarne...

BERLEPSCH.

Är det nio månar? Ja, då har han jämnt hunnit födas om, och det behövdes verkligen.

HOVMÄSTARN.

Men tror ni inte det oroar honom detta att han icke fått veta, vad som hänt ute i världen, då vi skräder hans brev?

BERLEPSCH.

Det var meningen att ge honom ro, så att han fick fullborda bibelverket. Å han är så vis, den kurfursten!

HOVMÄSTARN.

Men tänk, när doktorn får veta hur världen ändrat sig sedan riksdagen i Worms?

BERLEPSCH.

Då vill inte jag vara i närheten! Det är en sådan hisklig kraft i den mannen, att jag tittar på valven ibland om de ska hålla.

HOVMÄSTARN.

När den släpps lös en gång till; när den släpps lös!

BERLEPSCH.

Har ni hört ett vilt förslag av de påvlige: att skicka en Delila på Simson?

HOVMÄSTARN.

På den! Han skulle nog reda sig med ett halvt dussin. För övrigt tittar han inte åt dem!

BERLEPSCH.

Ja, men han har ju släppt ut några nunnor ur klostret och inkvarterat dem i Wittenberg.

HOVMÄSTARN.

Han hinner då till överallt; och med sin penna skulle han försvara den här fästningen bättre än våra kartover.

BERLEPSCH.

Om han visste sin makt, den mannen, om han visste vad han uträttat redan!

HOVMÄSTARN.

Han tycks ana det ibland, och då liknar han Moses, när den ville se Gud.

Det blåses i ett horn.

BERLEPSCH.

Besök, mitt i natten!

HOVMÄSTARN.

Och vindbryggan faller! Då är det från kurfursten! Jag skall kanske gå ner och möta! Reser sig.

BERLEPSCH.

Vill ni ha ljus med i trapporna?

HOVMÄSTARN.

Tack, men det är snart dager! Går.

MARTIN LUTHER ut, ser sig omkring.

BERLEPSCH.

Ni får inte sova junker?

MARTIN LUTHER.

Nej; jag läser Job! — »Är jag ett hav eller en valfisk, att du så förvarar mig. Ty jag tänkte: min säng skall trösta mig, mitt läger skall lisa mig. Men när jag talar med mig själv, så förskräcker du mig med drömmar och gör mig förfärelse; att min själ önskar sig vara hängd och mina ben döden!» — Är det morgon snart?

BERLEPSCH.

Snart, doktor, snart!

MARTIN LUTHER.

Det gör mig ont att ni skall behöva vaka.

BERLEPSCH.

Skadar inte, skadar inte.

HOVMÄSTARN in.

Det är främmande.

BERLEPSCH.

Vem är det?

HOVMÄSTARN.

Det är en benediktinermunk med brev från kurfursten.

BERLEPSCH.

Till?

HOVMÄSTARN.

Junker Georg! Jämte muntliga enskilda meddelanden!

BERLEPSCH.

Kan man lita på det?

HOVMÄSTARN.

Han har legitimerat sig.

BERLEPSCH.

Nåväl, släpp in!

HOVMÄSTARN
släpper in en benediktiner.

BERLEPSCH.

Välkommen broder! Här är junkern! Till munken. Men var försiktig i ert tal, doktorn är sjuk! — God morgon!

BERLEPSCH och HOVMÄSTARN gå.

BENEDIKTINERN.

Lyssnar man?

MARTIN LUTHER.

Nej, man är hederligt folk!

BENEDIKTINERN.

Känn igen mig först!

MARTIN LUTHER.

Det är doktor Johannes! Vad vill ni?

DOKTOR JOHANNES.

Jag medför ett likgiltigt brev från kurfursten, endast för att få tillfälle tala vid er.

MARTIN LUTHER.

Tag hit brevet!

DOKTOR JOHANNES.

Det står intet i det, och tiden är kort!...

MARTIN LUTHER ögnar i brevet.

Tag plats!

DOKTOR JOHANNES sätter sig.

MARTIN LUTHER sätter sig.

Ska ni börja eller jag?

DOKTOR JOHANNES.

Börja ni!

MARTIN LUTHER.

Säg då: är jag fånge eller ej?

DOKTOR JOHANNES.

Ni är kurfurstens gäst och har aldrig varit annat!

MARTIN LUTHER.

Nå, nu börjar det klarna!

DOKTOR JOHANNES.

Det har hänt mycket sedan jag i biblioteket satte bibeln i er hand och i klostret visade er Huss' skrifter.

MARTIN LUTHER.

Ni har haft ett finger i mitt öde, jag kan inte neka det. Vem är ni?

DOKTOR JOHANNES.

Det vet ni! Jag är doktor Johannes Faust som levat och studerat mer än andra, och därför anses vara trollkarl.

MARTIN LUTHER.

Ni läser i framtiden?

DOKTOR JOHANNES.

Vem gör inte det? Doktor Reuchlin är till exempel en stor kabbalist.

MARTIN LUTHER.

Det är helvetestyg och det vill jag inte veta!

DOKTOR JOHANNES.

Känner ni er ställning nu i Tyskland?

MARTIN LUTHER.

Jag är en död man!

DOKTOR JOHANNES.

Ni var det ett ögonblick då Leo den tionde ännu levde!

MARTIN LUTHER.

Är Leo död?

DOKTOR JOHANNES.

Vet ni inte det?

MARTIN LUTHER.

Nej!

DOKTOR JOHANNES.

Ni vet inte? Man måtte ha hemlighållit...

MARTIN LUTHER.

Det synes! Vem är påve nu?

DOKTOR JOHANNES.

Adrian VI.

MARTIN LUTHER.

Är det fågel eller fisk?

DOKTOR JOHANNES.

Han har varit kejsarens lärare, är Erasmus' vän, och söker nu att reformera den romerska kyrkan.

MARTIN LUTHER.

Så för satan, skall påven reformera?

DOKTOR JOHANNES.

Ja! Var stolt över en påve, som gör ert verk.

MARTIN LUTHER.

Det vill jag göra själv!

DOKTOR JOHANNES.

Doktor Luther, ni är så gott som påve i Rom.

MARTIN LUTHER.

Då är jag hellre professor i Wittenberg. Alltså det ska fuskas bort nu? Eller är redan bortfuskat?

DOKTOR JOHANNES.

Inte alls! Ert verk är igenom, och furstarne ha nu tagit hand om saken; de tjäna er!

MARTIN LUTHER.

Här finns saker som jag inte vet! Var är kejsarn? Har han rest bål och brand, som han lovat?

DOKTOR JOHANNES.

Kejsarn lämnade Tyskland efter Worms.

MARTIN LUTHER.

Efter Worms?

DOKTOR JOHANNES.

Ja, han fick uppror i Spanien, krig mot turkarne och har nu Frans I på halsen, så att man i Tyskland gör vad man behagar. Man har obehindrat läst och sålt Luthers skrifter, och ingen människa frågar mer efter bannbulla och aktförklaring.

MARTIN LUTHER reser sig.

Gud styrer! Gud styrer och vi äro bara Hans-Wurstar och Polichineller! Tala om mera! Mera! Det här är ju som sjusovarsagan!

DOKTOR JOHANNES.

Nåväl! Klostren äro öppnade, munkarne arbeta, och prästerna gifta sig!

MARTIN LUTHER.

Gud är stor, Gud är stor och nådig, och jag är ett snavs! — Mera!

DOKTOR JOHANNES.

Karlstadt har gift sig, Feldkirchen har tagit hustru...

MARTIN LUTHER.

Karlstadt? Judas? Vad gör den?

DOKTOR JOHANNES.

Vi kommer straxt dit!... I stort sett kan man alltså säga: att saken segrat, och allt Tyskland ligger fritt.

MARTIN LUTHER.

O Gud jag tackar dig! Jag otacksamme lymmel, men varför har man inte sagt mig det? Nu har jag gått och knorrat här som Israels barn!

DOKTOR JOHANNES.

Ja, men nu kommer några hak; ni får vara beredd på några hak!

MARTIN LUTHER.

Kom!

DOKTOR JOHANNES.

Att man skulle förvränga era läror och missförstå det mångtydiga ordet frihet, det var jag beredd på, men det var icke ni.

MARTIN LUTHER.

Tala ut!

DOKTOR JOHANNES.

Jo, i Wittenberg har uppstått profeter som med stöd av bibeln och era skrifter gå lös som vildar, störa gudstjänsten, plundra kyrkorna och leva som hedningar.

MARTIN LUTHER.

Det är Iskariot Karlstadt!

DOKTOR JOHANNES.

Ja, han är huvudet! Men denna rörelse är farlig för den stora saken; och kurfursten kallar er ner för att predika mot villoandarne; det är i viss mån predika mot er själv.

MARTIN LUTHER.

Mot mig själv?

DOKTOR JOHANNES.

Ja, i viss mån!

MARTIN LUTHER.

Jag har aldrig menat så!

DOKTOR JOHANNES.

Nej, men de ha fattat så! Upplys dem! Så får ni tillfälle att rätta själv lite på era lärosatser.

MARTIN LUTHER.

Jag skall störta ner och tukta dem; jag skall slå ner som en blixt om dagen och komma som en tjuv om natten, jag skall avtruta dem med Tysklands största trut. Jag skall förnagla deras lögnhalsar och jag skall slå dem sönder och samman... Får jag komma ut bara?

DOKTOR JOHANNES.

Portarne äro öppna; solen går upp!

MARTIN LUTHER.

Jag får komma ut; jag är fri!... »Jag tackar dig Herre att då du vred varit haver emot mig, din vrede haver återvänt och du mig tröstat!» — Följer ni mig?

DOKTOR JOHANNES.

Nej, doktor; nu skiljas våra vägar! Barnet är fött; uppfostra det ni! Det är ett långt och mödosamt arbete; jag var endast jordemodren!

MARTIN LUTHER.

Ske er som ni vill och tack för hjälpen!

DOKTOR JOHANNES.

Tack!... Och lev nu i er samtid, ni; jag fortsätter framåt, mot det okända kommande, som nog blir detta likt, men icke detsamma.

MARTIN LUTHER.

Se, nu går dagen upp, över Thüringen!

DOKTOR JOHANNES.

Över Tyskland!

KRISTINA

SKÅDESPEL I FYRA AKTER

PERSONER.

Kristina.
Axel Oxenstjerna.
Klas Tott.
Magnus Gabriel De la Gardie.
Anton Steinberg.
Bourdelot, fransk läkare.
Pimentelli, spanske ambassadören.
Johan Holm.
Köpman Allerts.
Whitelock, engelske ambassadören från Cromwell.
Carl Gustav (sedan Carl X.)
Maria Eleonora, Gustav II Adolfs änka.

Bipersoner.

Ebba Brahe.
Ebba Sparre.
Gustav Horn.
Carl Gustav Wrangel.
m. fl.

SCENERI.

AKT I: Riddarholmskyrkan.
AKT II: Räknekammaren.
AKT III: Skräddarverkstan.
AKT IV: Trädgårdspaviljongen

AKT I.

Ett parti av Riddarholmskyrkan. I fonden till höger Gustav Adolfs gravkor. Till höger i förgrunden Vasaborgska gravkoret.

Till höger och vänster i förgrunden äro öppna kulisser föreställande ingångar.

Svag orgelmusik vid ridåns uppgång. ALLERTS, BONDEN och TAVERNAREN på Freden komma sakta in från höger. Allerts visar kyrkan för de andra.

ALLERTS.

Och här! Se här, den store Gustav Adolfs gravkor... det är hans dödsdag i dag. Drottningen och hela hovet skola komma med kransar... nu på ögonblicket!

TAVERNAREN.

Kors, så mycket fanor.

BONDEN.

Nånå, nånå!

TAVERNAREN.

Köpman Allerts! Kan vi stå kvar här när drottningen kommer?

ALLERTS.

Jo, om tavernaren drar sig hit med mig. — Där kommer för resten min vän Holm, hovskräddaren och drottningens kammartjänare, kanske kammarherre.

BONDEN.

Johan Holm? Tänk vad majestätet kan vara gement — mot somliga.

ALLERTS *fixerar Bonden.*

Nils Ersson! Akta sig!...

JOHAN HOLM
in, bärande en krans och ett hyende.

ALLERTS.

Holm!...

JOHAN HOLM *rycker till.*

Köpman Allerts! Hm!

ALLERTS.

Kan vi stå här och se drottningen?

JOHAN HOLM *torrt.*

Tycker Allerts att han vill det?

ALLERTS.

Ja, visst vill jag!

JOHAN HOLM *något högfärdigt.*

Vad är det för folk han har med sig?

ALLERTS.

Det är källarmästarn och tavernaren på Gyllene Freden; och så är det en hemmansägare från Västeråstrakten.

JOHAN HOLM *likgiltigt.*

Gå och ställ er därborta... men syns inte! Majestätet kommer från vänster!

ALLERTS.

Tack Holm!

Till Tavernaren och Bonden.

Kom här!

De ställa sig bakom ett utsprång på Vasaborgska gravkoret.

JOHAN HOLM

går upp till Gustav Adolfsgravkoret och lägger hyendet på en bönpall. Orgelmusiken upphör.

ANTON STEINBERG

in från höger, ser sig omkring liksom han sökte någon; han bär en krans.

ALLERTS

till Tavernaren och Bonden.

Anton von Steinberg — han, som räddade drottningen från att drunkna på strömmen — gunstling — lysande framtid —

TAVERNAREN till Bonden.

Men Riddarhuset ville inte ha'n!

KLAS TOTT

in; med två kransar; går upp till Tottska graven med den mindre kransen. Han ser blek och förtvivlad ut.

ALLERTS till de andra.

Klas Tott, son till Gustav Adolfs Tott — — snöplogen... lite på sned kommen... stackars gosse!... Dåligt påbrå... Erik XIV:s dottersons son!

BONDEN.

Erik den fjortondes?

TAVERNAREN.

Ja, inte Göran Perssons!

ALLERTS.

Tyst med er!

ANTON STEINBERG
fram till Tott, halvhögt.

Nå Tott?

KLAS TOTT.

Vad önskar Steinberg?

ANTON STEINBERG.

Von Steinberg! om jag får be!

KLAS TOTT.

Heter jag von?

ANTON STEINBERG enfaldigt.

Jag vet inte! jag!

KLAS TOTT.

Man skall vara så dum som Steinberg för att ha en sådan tur!

ANTON STEINBERG.

Inte rår jag för det. Och Tott kan nog få tur fastän han är ett ljushuvud.

KLAS TOTT.

Kan jag få tur? Säg mig då Steinberg hur jag ska få igen mina sista tusen dukater, som jag förlorade i natt?

ANTON STEINBERG.

Jo, det skall jag säga Tott om han vill möta mig på Gyllene Freden denna afton!

KLAS TOTT.

Finns det dukater där?

ANTON STEINBERG trohjärtat.

Inte där, inte, men jag vet var de skola tagas!

KLAS TOTT.

Steinberg är visst en god människa.

ANTON STEINBERG.

Ah nej! Inte säga så! Alla människor äro ju så snälla...

KLAS TOTT.

Tycker Steinberg det? Tycker han verkligen det?

ANTON STEINBERG.

Ja kära, visst tycker jag det! Och ett är säkert... Drottningen är en ängel!

KLAS TOTT.

Jag har aldrig hört maken!... Jag var på balletten i går, och jag tyckte drottningen betraktade mig med ögon mera av en hök än av en duva!

ANTON STEINBERG.

Ja, det är hennes sätt! Varje människa har sitt sätt, ser Tott!... Vill han råkas på Freden? Åjo, gör det! Gör det, Tott!

KLAS TOTT.

Jag skall göra det!...

ANTON STEINBERG.

Det var riktigt snällt! av Tott!

WHITELOCK,

engelska ambassadören, in, utan krans, betraktar kyrkan.

ALLERTS till de andra.

Engelska ambassadören... Cromwells man... åsåg Karl den förstes avrättning... Den går inte av för hackor...

TAVERNAREN.

En konungamördare här?

BONDEN.

Den må jag se på!

ALLERTS.

Och han satt i parlamentet när Cromwell stängde't och stoppa nycklarne i fickan!... Tyst! nu börjar de komma!

BOURDELOT och PIMENTELLI
in, de tala ohörbart.

BOURDELOT
med lorgnett, visar kyrkan för Pimentelli, som är mörk och sluten.

ALLERTS till de andra.

Bourdelot — franska läkaren — drottningens markatta, som grinar åt allting... och lärt majestätet grina med!... Och spanska ambassadören, Pimentelli, jesuiten... Se så de grinar... och inga kransar naturligtvis för de äro katoliker!

TAVERNAREN.

De döljer åtminstone inte sina känslor... den som bara förstod vad de sade.

ALLERTS.

Så mycket franskt kan jag... Så här säger spanskern: »Nya helgonkapell... och vilket helgon — Vasaborg-Cabeljau...» Nu ser de på de kejserliga fanorna...

BONDEN.

Och det är drottningens vänner... hennes fars fiender!

ALLERTS.

Ja, hon! Hon har nyss offentligen förklarat att religionen i trettioåriga kriget endast var en kappa, under vilken man escamoterade landvinningar.

TAVERNAREN.

Fy, nej!

ALLERTS.

Ja, si hon är avundsjuk på sin far och hans krigare, därför att hon inte kan föra krig. Hon låtsas förakta de gamla generalerna Horn, och Wrangel...

BONDEN.

Jo, det är svårt att vara sin fars dotter...

TAVERNAREN.

Ändå svårare att stå under Axel Oxenstjerna.

ALLERTS.

Den hatar hon också och önskade hans namn vore glömt på jorden... Det är en sötunge! Tacka vet jag Carl Gustav, tronföljarn... det är en karl det!

TAVERNAREN.

Hela dan ja!

BONDEN.

Må vi få'n då!

ALLERTS.

Vänta bara! Här kokar och fräser... Tyst!

MAGNUS GABRIEL DE LA GARDIE

in ensam, ser nedslagen och förödmjukad ut,

ALLERTS till de andra.

Magnus Gabriel De la Gardie... för detta gunstling — tillämnad konung i Sverige — numera i onåd... djup onåd...

TAVERNAREN.

Ebba Brahes son...

BONDEN.

Och Gustav Adolfs, va?

ALLERTS.

Prat, bondhistorier... sådana ha vi fullt om dronningen...

DE LA GARDIE
hälsar torrt på Bourdelot och Pimentelli, snävt på Tott, ödmjukt på Steinberg. Stannar ensam och övergiven mitt på golvet, då alla draga sig för honom.

MARIA ELEONORA, änkedrottningen, EBBA BRAHE DE LA GARDIE, EBBA SPARRE in. Olika hälsningar åt olika och från olika innevarande. Maria Eleonora undviker att se De la Gardie.

ALLERTS.

Maria Eleonora, Gustav Adolfs änka... Ebba Brahe De la Gardie, Ebba Sparre, dronningens väninna.

DE LA GARDIE
knäfaller på avstånd för Maria Eleonora.

EBBA BRAHE DE LA GARDIE
i det hon går förbi De la Gardie.

Vad skulle du här, min son?

DE LA GARDIE.

Det må du fråga, moder!

EBBA BRAHE.

Drottningen vill icke se dig, då du icke ville nöja dig vara i hennes hov...

DE LA GARDIE.

Hennes följe, hennes svep..

EBBA BRAHE.

Tyst, mitt barn!

ALLERTS.

Snart äro pjäserna uppställda... och då börjar spelet... jag har en aning att här blir något... Se på den stackars De la Gardie...

TAVERNAREN.

Ingen vill tala ve'n...

BONDEN.

De ville nog, men de töras inte...

ALLERTS.

Hör på den, han är inte så bortkommen... Nu!... Nu kommer drottningen!...

Allmän uppmärksamhet riktad mot vänstra ingången.

Ingen svit — inga kammarherrar — inga drabanter. Fruktar icke sitt trogna folk — tror sig älskad av alla, därför att hon älskar sig!

TAVERNAREN.

Tror hon det?

ALLERTS.

Hon tror allt som är henne behagligt!

BONDEN.

Men ståtlig är hon, i sin litenhet!

ALLERTS.

I detta ögonblick, ja, och i nästa är hon en nipperbodsmamsell... Nu skall ni se det underligaste djur som Gud skapat...

Under följande scen bör var och en av de innevarande följa och kommentera drottningens uppträdande med blickar och miner. Allerts i synnerhet stryker under sina tysta reflexioner med gester.

KRISTINA in från vänster. Sakta, värdigt, med en viss respekt för kyrkan. Hon är klädd i en svart sammetskappa med svart björnskinn, svart stor filthatt (trettioåriga krigets) med svart plym och diamantaigrett. Inkommen öppnar hon kappan och visar en svart klädning med vita pärlor. Därpå drar hon av handskarne och mönstrar under tiden alla innevarande. Hon följes av en page, som bär en lagerkrans. HOLM nalkas vördnadsfullt. DE LA GARDIE befinner sig i Kristinas närhet. Sedan hon nickat till de innevarande och därvid markerat de olika graderna av vänskap eller fiendskap, tappar hon sina handskar. DE LA GARDIE kastar sig på knä, tar upp handskarne och räcker Kristina, som skjuter undan honom med en blick.

KRISTINA.

Holm!

JOHAN HOLM

fram, tar emot handskarne av De la Gardie, vilken drar sig undan förkrossad.

KRISTINA.

Bevara dem!... Har rikskanslern Oxenstjerna kommit?

JOHAN HOLM.

Rikskansleren har icke kommit, Ers majestät!

KRISTINA

otålig min. Går upp mot Maria Eleonora, klappar henne hjärtligt men nedlåtande på armarne, och markerar en dotterlig kyss på kinden.

Gud välsigne dig, mamma...

Hälsar stelt på Ebba Brahe. Kysser Ebba Sparre på kinden.

God dag lilla Ebba!...

Nickar vänligt, litet skämtsamt åt Steinberg.

Min vän, Steinberg...

Hälsar på Bourdelot under det hon växlar ögonkast av hemligt förstånd med Pimentelli. Antyder Whitelock med en liten gest.

Konungamördarn i konungagravarne! Haha!

BOURDELOT

säger något kvickt på franska som icke höres.

KRISTINA

ler först, därpå allvarsamt.

Ja, det är skam att låta drottningen vänta, men det är kanslern i dagen!

PIMENTELLI

säger något på franska som inte höres.

KRISTINA

ser åt Allerts och hans sällskap.

Å, det är mitt goda folk bara! De älskar mig! Så det har ingen fara!

PIMENTELLI

talar ohörbart till Kristina och under glödande blickar.

KRISTINA

svarar honom ohörbart och med brinnande blickar, dock endast en sekund.

BOURDELOT

söker lyssna, men förgäves.

MARIA ELEONORA

ner till Kristina. Talar slött och bittert.

Vem väntar vi på, mitt barn?

KRISTINA.

Kanslern, mamma! »Lilla Kerstin» får alltid vänta på den store Oxenstjerna!

MARIA ELEONORA.

Det är så svenskt så...

KRISTINA.

Ja, det har du rätt i!... Men det skall väl vara generaler med?

MARIA ELEONORA.

Generalerna? Det är väl inte krig längre?

KRISTINA.

Nej, men du förstår... på en dag som denna vill de gamla visa sig för folket...

EBBA BRAHE
fram till Kristina som om hon ville börja supplicera.

Ers majestät...

KRISTINA hårt med mansröst.

Vi ger icke audiens i kyrkan... vid vår faders grav allra minst!

Vänder ryggen, får sikte på Tott. Vinkar åt Steinberg som kommer. Kristina talar halvhögt och vänligt som till en oskadlig människa.

KRISTINA till Steinberg.

Bed Tott komma hit!... Vänta... Har ni talat vid honom?

ANTON STEINBERG.

Ja, Ers majestät!

KRISTINA.

Vad sa han?

ANTON STEINBERG.

Han är så snäll så, men han är förföljd av motgångar.

KRISTINA.

Befall honom komma!

ANTON STEINBERG går till Tott.

PIMENTELLI

söker komma i närheten av drottningen och bevaka henne.

KRISTINA

avlägsnar Pimentelli med en blick och ett halvhögt ord.

ANTON STEINBERG tillbaka utan Tott

KRISTINA.

Nå Steinberg?

ANTON STEINBERG ledsen.

Ers majestät!

KRISTINA.

Varför kommer inte Tott?

ANTON STEINBERG.

Han är så underlig... Stackars Tott!

KRISTINA.

Vad säger han? Är han blyg?

ANTON STEINBERG.

Nej, det är han inte; men han säger bara att han vill inte.

KRISTINA vred.

Vid Gud! Aldrig har jag hört slikt!... Sa han att han inte vill!

ANTON STEINBERG.

Eller att han inte tordes!

KRISTINA
ljusnar något; men ler grymt.

Gå en gång till; och befall honom vid vite av min onåd!

ANTON STEINBERG
går och hämtar Tott, som kommer med motvilligt.

KRISTINA
blickar djärvt på Tott, som ser blyg ut.

Tott är rädd?

KLAS TOTT.

Ja!

KRISTINA.

För mig?

KLAS TOTT.

Ja!

KRISTINA smickrad.

Är lilla Kerstin så farlig?

KLAS TOTT.

Ja!

KRISTINA
ännu smickrad men harmsen för att Tott möjligen skulle »inbilla sig något».

Det var starkt! Vänder tvärt. ... Tott har spelat kort i natt?

KLAS TOTT.

Ja, Ers majestät!

KRISTINA.

Och förlorat några tusen dukater? Tillåt mig betäcka ...

KLAS TOTT.

Nej, Ers majestät, det kan jag icke! — Jag kan icke mottaga penningar av ett fruntimmer...

KRISTINA.

Jag är intet fruntimmer...

KLAS TOTT.

Ja, icke av en drottning ens...

KRISTINA.

Jag är icke drottning, åt någon kung; jag utropades till konung, minns Tott det?

KLAS TOTT.

Ja, nu minns jag!

KRISTINA.

Vill du bli din konungs kammarherre?

KLAS TOTT.

Jag fattar icke grunden till denna oväntade ynnest!

KRISTINA

blek och stum av harm; men oviss hur hon skall fatta hans flertydiga ord vågar hon ej röja sina känslor och tankar genom ett utbrott.

Paus.

KLAS TOTT

ser upp på Kristina och blir förskräckt av uttrycket i hennes ansikte.

Har jag uttryckt mig illa, Majestät, så förlåt ett något illa utspätt vasablod!

KRISTINA

ljusnar; betraktar Tott med välbehag men ännu icke fullt blidkad.

Vasablod?

Vänder först sakta såsom om hon övertänkte vad hon nu borde säga medan orden löpa.

Ja, Tott har anor, kanske flera än jag, och han tyckes vara fullblod Vase!

Turnerar, såsom om hon lyckligt funnit tråden.

Vi äro i släkt då, och av en frände kan man mottaga allt!

Blid, kärvänlig, räcker handen.

Nå, välkommen i mitt hov, Klas Tott! Klas! det är ganska nätt... Tre steg åt sidan... och inte vara rädd för lilla Kerstin!

ALLERTS till sitt sällskap.

Lilla Kerstin, fyllda tjugosju... Nu har Totten det på gaffeln!

TAVERNAREN.

Och Totten då, tjugotre?

BONDEN.

Det är ju våldtäkt på minderårig!

KRISTINA

som märkt att Allerts samtalat med de andra. Vänder sig mot dem, och talar till Tott halvhögt.

Ser ni att de älskar mig! Vad fruktar ni då?

KLAS TOTT.

Mina känslor fruktar jag!

KRISTINA som icke hört.

Jag hörde icke!

Larm vid dörren till vänster.

Vad larmar där... Knektar, förstår jag!

AXEL OXENSTJERNA, CARL GUSTAV WRANGEL, GUSTAV HORN. Diverse hälsningar.

AXEL OXENSTJERNA
fram till drottningen, bugar sig mycket och talar vördnadsfullt.

Ers majestät! värdigas förlåta...

KRISTINA flott.

Ja, jag förlåter, det vet Oxenstjerna... Men — Ironiskt. — generalerna, hur skall jag förlåta dem?

AXEL OXENSTJERNA.

Deras skuld är min, Majestät! Viktiga underrättelser...

KRISTINA.

Seså, är det krig nu igen?

AXEL OXENSTJERNA.

Nej, Majestät, men ofrid är det... Rykten och...

KRISTINA.

Det fäster vi oss icke vid!

AXEL OXENSTJERNA.

Grundade rykten!...

KRISTINA.

Får jag hälsa Gustav Horn! Min faders bästa man... och Carl Gustav Wrangel! »Den Store», vår Condé... Varen välkomna, gode herrar...

Alla draga sig gruppvis upp till Gustav Adolfs gravkor, utom De la Gardie, Bourdelot och Pimentelli, vilka hålla sig nere på scenen.

BOURDELOT och PIMENTELLI
tala och gestikulera utan att man hör orden; därpå draga de sig ut till vänster, betraktande De la Gardie med ömkan.

KRISTINA

kommer tillbaka ner på scenen, och ropar uppåt orgelläktaren som antages vara högt upp i vänster kuliss.

Düben! låt oss börja nu!

Väntar ett svar som ej höres av publiken.

Är kapellmästarn sjuk? Ohörbart svar. Så får vi vara utan musik då!

Till De la Gardie.

Magnus! Vad står du och surar för?

DE LA GARDIE.

Jag sörjer...

KRISTINA.

Har du fått sorg?...

DE LA GARDIE.

En stor sorg!

KRISTINA.

Får du ärva?

DE LA GARDIE.

Nej, det får Tott!

KRISTINA ler grymt.

Du är syperb i repliken, Magnus! Säg något mer roligt — de är så tråkiga här!

DE LA GARDIE.

Inte i dag!

KRISTINA.

Vad är det för dag i dag då?

DE LA GARDIE.

Det är skott-dagen!

KRISTINA.

Huru?

DE LA GARDIE.

Ja, de sköt ju salig kungen i dag!

KRISTINA skrattar i näsduken.

Magnus, Magnus, du dödar mig!

Vänder sig om och ropar.

Fäll draperiet!

Ett draperi hissas fram och döljer övre delen av kyrkan.

DE LA GARDIE.

Ska vi släcka ljusen också?

KRISTINA.

Skäms!

DE LA GARDIE.

Men vad skall gubbarne säga däroppe?

KRISTINA.

Jag fick vänta på generalerna, nu få de vänta på mig!

DE LA GARDIE.

Vad är det med musiken? Har Düben inge väder kvar?

KRISTINA
slår honom med solfjädern.

Magnus!

MARIA ELEONORA i draperiet.

Kristina, får vi inte börja snart?

KRISTINA.

Jo, mitt barn, börja ni.

DE LA GARDIE.

Du är så vacker i dag!

KRISTINA
lägger fingret på munnen.

DE LA GARDIE.

Stackars Tott!

KRISTINA.

Du är djärv nu, därför...

DE LA GARDIE.

Varför? Därför...

KRISTINA vänder sig.

Kan inte människorna börja i Jesu namn!

DE LA GARDIE.

Hur länge ska man hålla på med det här spektaklet?

KRISTINA till hälften vred.

Du slutar illa!

DE LA GARDIE.

Jag är redan slut!... Med verklig rörelse. När du gick ifrån mig, och jag såg dig sjunka, så miste jag tron på allt!

KRISTINA med rörelse.

Du älskade mig?

DE LA GARDIE.

Så du frågar!

KLAS TOTT i draperiet.

Ers majestät!

KRISTINA stampar med foten.

Börja, för satan!

DE LA GARDIE.

Fy!

KRISTINA med dov, vek röst.

Magnus, om du visste, hur alla dessa store döde och halvdöde trycka mig och snöra mig... Den store Oxenstjerna, den store Banér, den store Torstenson, den store Wrangel... Min verkligt store fader skall alltid begagnas för att förstora deras litenhet! Så enkel, så mänsklig, så anspråkslös han var, skulle han vända sig i kistan om han låg där! — Men han är nog fjärran... så fjärran jag önskar jag vore!

DE LA GARDIE uppriktigt, hjärtligt.

Arma Kerstin, du har kommit in i — något som inte passar dig!

KRISTINA.

Ja, det stramar! Turnerar. Men det är intressangt! Barnsligt. Och det är roligt ibland!

DE LA GARDIE.

Att leka med dockor!

KRISTINA.

Just det! Stora dockor!

DE LA GARDIE.

Akta dig, konungamördarn står bakom gardin!

KRISTINA.

Inte mördar någon mig! Alles liebt mich!

DE LA GARDIE häpen.

Vet du att Karl den förste i England sade precis detsamma?

KRISTINA mörknar.

Sa han?

DE LA GARDIE.

»Allt älskar mig!» sa han, och så halshöggo de honom!...

KRISTINA.

Tänk dig, det finns ögonblick då jag ville vara Cromwell... och halshugga mig!

DE LA GARDIE.

Det kan jag fatta... det finns ögonblick, då jag velat hänga mig!

KRISTINA ler.

Toker! Alltid toker!... Milt, men bestämt. Gå nu!

DE LA GARDIE frågar med blicken.

KRISTINA.

Gå!

DE LA GARDIE
som förut, krymper ihop.

KRISTINA.

Gå, tills jag kallar dig.

DE LA GARDIE.

Har du lekt med mig?

KRISTINA.

Ja! Får jag inte det?

DE LA GARDIE.

Ingen leker ostraffat med en De la Gardie!

KRISTINA vred.

Hotar du drottningen?

DE LA GARDIE.

Ja!

KRISTINA.

Avres från staden, begrav dig i landsändan du vet, och om du visar dig igen, så finns det fästningar i Finland!

DE LA GARDIE krossad.

Allvar eller skämt?

KRISTINA vänder ryggen.

Fullt allvar! På mitt ord! som kvinna!

DE LA GARDIE går mot vänster.

KURIR
in, möter De la Gardie, faller på knä, räcker ett brev.

Greve De la Gardie, från prinsen Carl Gustav!

KRISTINA lystrar, stannar.

DE LA GARDIE
öppnar ett stort brev, som innehåller ett mindre. Han läser hastigt.

Ers majestät!

KRISTINA.

Herr greve!

DE LA GARDIE
lämnar det mindre brevet.

Till drottningen från prins Carl Gustav!

KRISTINA
mottager brevet snävt, ryckande, med en föraktlig blick.

Genom De la Gardie! Det är artigt!

DE LA GARDIE läser i sitt brev.

Å, Herre, himmelens Gud.

KRISTINA
läser sitt brev och fasar.

Nu blir jag rädd!

DE LA GARDIE.

Vem har skrivit detta?

KRISTINA.

Det är icke människor! Det är djävlar.

DE LA GARDIE.

Det är gift och dolkar!

KRISTINA.

Vad står att läsa i ert brev?

DE LA GARDIE bakslugt.

Detsamma som i Ers majestäts!

KRISTINA
fixerar De la Gardie med hat men fruktan.

Magnus! Var min vän!

DE LA GARDIE.

Så pass vän som en försmådd älskare kan vara!

KRISTINA.

Du får inte begagna det ordet! Jag tål inte hårda ord!

DE LA GARDIE.

Inte hårda ord, men hårda gärningar tål du...

KRISTINA.

Gissar du smädeskrivaren?

DE LA GARDIE.

Det är en Messenius, om fadren eller sonen eller båda, det vet jag inte!

KRISTINA.

Det är rysligt; jag känner mig smutsad ända in på själen!

DE LA GARDIE.

Ja, så där skriver man på fästningarne i Finland!

KRISTINA *vekt.*

Var inte stygg, Magnus! Utan hjälp mig!

DE LA GARDIE.

Hjälper jag upp dig, så trampar du ner mig!

KRISTINA *orolig.*

Råd mig!... Eller — jag går till Oxenstjerna!

DE LA GARDIE.

Gå till Oxenstjerna, men icke i dag! Gå till Oxenstjerna, men låt honom icke läsa smädeskriften förrän du förhört honom!

KRISTINA.

Det var ett gott råd, men vad innebär det? Låt mig tänka... Jo... det innebär: lita inte på någon!... Magnus, tror du inte att folket älskar mig?

DE LA GARDIE.

Du är ett barn!

KRISTINA.

I detta ögonblick, kanske! — Och därför... går jag till min mor... *Uppåt draperiet.*

DE LA GARDIE.

Gå till din faders grav också... det är gott att minnas de goda ibland!

KRISTINA *ner igen.*

Vad har jag gjort att alla hatar mig?

DE LA GARDIE.

Du har lekt med människors öden som med dockor!

KRISTINA förvånad.

Har jag?

DE LA GARDIE.

Se, det visste du inte! — Du vet icke vad du gör, därför, fader förlåt!

KRISTINA.

Du är snäll, Magnus!

DE LA GARDIE.

Alltid snäll mot »lilla Kerstin». Alltid stygg mot den stora, otäcka Kristina!

KRISTINA.

Tänk att jag, jag skall behöva gå tillbaka till Oxenstjerna!

DE LA GARDIE.

Det skulle du ha gjort förr! Den största, den bästa!

KRISTINA.

Bourdelot är större, friare; han svävar som en glada över fält och bryn, men Oxenstjerna står som en stork vid råtthålet.

DE LA GARDIE.

Är Bourdelot så stor?

KRISTINA.

Hans ande... ja, jag vill inte tala om honom, för det förstår du inte... Men vill du vara min vän, så är du Bourdelot's!

DE LA GARDIE.

Jag skall försöka!

KRISTINA

märker Allerts och hans sällskap som ökats med nyfikna.

Magnus!... Nu känner jag som om de hatade mig!

DE LA GARDIE.

Gå till din moder!

KRISTINA barnsligt.

Råd har hon icke, men hon har vad jag saknar...

DE LA GARDIE.

Vad kallas det nu igen... ett hjärta!

KRISTINA.

Ja!...

Hon går upp mot draperiet.

WHITELOCK

kommer ut ur draperiet med ett stelnat leende efter något lustigt samtal han nyss haft.

KRISTINA

ryggar först, men går sedan uppåt.

ALLERTS.

Konungamördarn!

AKT II.

I räknekammaren; väggarne med hyllor, fyllda med folianter i blått med gula plåtar, eljes pappersbuntar i gråpapper och segelgarn. En liten dörr i fonden till inre rum. Dörr till höger och vänster.

AXEL OXENSTJERNA vid ett stort skrivbord; MAGNUS GABRIEL DE LA GARDIE mitt emot.

AXEL OXENSTJERNA skriver.

Jag är redo på ögonblicket!

DE LA GARDIE.

Hastar icke!

AXEL OXENSTJERNA för sig.

Sextio-fem, sjuttio... Låt mig se... Jo! Här har De la Gardie lagfarten på Ekolsund — som gåva av drottningen — det kommer litet sent, då onåden redan övergått honom! — De la Gardie är ju i onåd ännu?

DE LA GARDIE.

Ja, så djupt någon kan komma ner under Kristina...

AXEL OXENSTJERNA.

Var god tala med vördnad om regenten!

DE LA GARDIE.

Förlåt mig, Oxenstjerna! Men då riket står undergången nära...

AXEL OXENSTJERNA.

Det vill jag inte höra!

DE LA GARDIE.

Jag vill erinra att jag är i rikets råd och att jag är lika stor fosterlandsvän som Oxenstjerna.

AXEL OXENSTJERNA
betraktar honom förvånad.

DE LA GARDIE.

Känner ni innehållet av Messeniska smädeskriften?

AXEL OXENSTJERNA.

Nej! Gör ni?

DE LA GARDIE.

Nej!

AXEL OXENSTJERNA.

Anar ni den?

DE LA GARDIE.

Om jag gjorde't skulle jag icke säga't!...

AXEL OXENSTJERNA vemodigt.

De la Gardie... Ni är riksskattmästare; känner ni rikets tillstånd?

DE LA GARDIE.

Det tror jag ingen kan få reda på!

AXEL OXENSTJERNA.

Jag har fått reda på det. Ett år har jag räknat... se här...

DE LA GARDIE.

Nå väl?

AXEL OXENSTJERNA
bedrövad reser sig och vandrar.

Det är bedrövligt!

DE LA GARDIE.

Claudite libros! Låtom oss tala om annat.

AXEL OXENSTJERNA
vrider händerna i strid med sig själv.

De la Gardie, jag har, som ni vet, alltid haft pietet för min stora konungs minne och för hans arvinge. Men mitt land har jag älskat som mitt öga...

DE LA GARDIE.

Avbryt sig Oxenstjerna, eljes kommer han att ångra sig efteråt.

AXEL OXENSTJERNA.

Det vet jag, men jag måste tala...

DE LA GARDIE.

Gör det inte, väggarne hava öron, och spanska stövlor gå tyst!

AXEL OXENSTJERNA
stannar och fixerar De la Gardie.

Spanska, sade ni... Hastigt. Känner ni Pimentelli?

DE LA GARDIE.

Ja!

AXEL OXENSTJERNA.

Vem är den mannen?

DE LA GARDIE.

Det är helt enkelt en spansk jesuit, som tillika är dronningens gunstling!

AXEL OXENSTJERNA.

En jesuit! Himlen bevare oss!... Paus. Vet De la Gardie... nej, jag kan inte med sådant... spioneri och kalumnier... Min statskonst är för gammal... Paus. Är det sant att hovskräddaren Holm skall adlas och bli kammarherre?

DE LA GARDIE.

Det är sant!

AXEL OXENSTJERNA.

O, Herre Jesus!

Paus.

DE LA GARDIE.

Lika sant som att unga Tott skall bli riksråd!

AXEL OXENSTJERNA.

Löjtnant Tott, tjugotre-åringen?

DE LA GARDIE.

Ja, han är gunstling!

AXEL OXENSTJERNA tvekande.

Vad menas med gunstling, detta ord som förföljer en, alltid och överallt!

DE LA GARDIE.

Gunstling? — Det är... en gunstling, en som åtnjuter någons gunst!

AXEL OXENSTJERNA.

Jag önskar jag låge i graven! Paus. ... Är det sant... Gud förlåte mina synder!... är det sant

att drottningen bevistar katolska mässan hos franska ambassadören? — — —

DE LA GARDIE.

Och gör korstecknet, ja! Det vet hela stan!

AXEL OXENSTJERNA utom sig.

Då vill jag vara död!... Magnus, i Herrans Jesu namn, låt mig tala... Paus. Pietet, hänsyn, trohet mot konungahuset, allt vad jag vördat får jag slunga över bord! Jag har blundat av pietet, jag har gjort mig döv av hänsyn, och jag har slutligen blivit falsk av bara trohet. Jag har blivit feg, jag är vorden en hovkrypare, jag har vördat uselhet, och jag börjar förakta mig själv... Paus. Riket är styrt av en tokig kvinna, räkenskaperna se ut som om ett vansinnigt barn hade skött dem! All kronans egendom har spolierats åt främlingar, balletter ges för trettiotusen kronor aftonen, armén finns bara på papperet och flottan ruttnar ner utanför Karlskrona; riksens ständer behandlas som en sockenstämma, rikets råd rekryteras med underlöjtnanter, slottskapellet ett jesuiterkollegium och konungaborgen en danslokal...

Paus.

DE LA GARDIE.

Alltså: någonting måste göras!

AXEL OXENSTJERNA.

Ja!

Paus.

DE LA GARDIE.

Ständerna ha velat gifta bort drottningen!

AXEL OXENSTJERNA.

Ja, med pfalzaren Carl Gustav, men det vill inte vi.

DE LA GARDIE.

Såå?

AXEL OXENSTJERNA.

Carl Gustav är krigare och skall sköta krig, men är icke statsman att sköta stat. För övrigt, vi vill icke ha Pfalzare, när vi ha Vasar!

DE LA GARDIE.

Ha vi Vasar?

AXEL OXENSTJERNA.

Ja, i Polen!

DE LA GARDIE.

Det är sant!... Men Carl Gustav har vänner!

AXEL OXENSTJERNA.

Mera fiender!

DE LA GARDIE.

Ett visst parti — har velat råda bot genom att inskränka konungamakten!

AXEL OXENSTJERNA.

Det är mitt parti!

DE LA GARDIE glad förvåning.

Och Cromwells!

AXEL OXENSTJERNA.

Jaha, Cromwells!... Känner ni till Cromwell?

DE LA GARDIE.

Nej, inte vidare! — Han lär ha halshuggit sin konung!

AXEL OXENSTJERNA
mörknar och retirerar.

Lär han?... Det var för övrigt icke hans vackra bragd! Paus. ... Tänk, De la Gardie — de fem millionerna vi fått i vestfaliska fredslutet äro försvunna.

DE LA GARDIE.

Försvunna?

AXEL OXENSTJERNA.

Stulna!

DE LA GARDIE.

Av vem?

Larm i högra dörren.

AXEL OXENSTJERNA ser åt höger.

Hennes majestät!

Båda resa sig.

KRISTINA
in ridklädd, hälsar med nickningar. Betraktar först noga De la Gardies ansikte för att få upplysningar; därpå mötas hennes och Oxenstjernas blickar.

DE LA GARDIE
sätter fram en stol åt Kristina.

KRISTINA sätter sig.

Sitt ner, Oxenstjerna!

AXEL OXENSTJERNA sätter sig.

Ers majestät...

KRISTINA efter en paus.

Jag har kommit för att tala om Messeniska skriften. Paus. Känner ni den?

AXEL OXENSTJERNA.

Icke dess innehåll!

KRISTINA tar upp en skrift.

Då vill jag endast meddela er ett utdrag av innehållet... att läsa upp den i sin helhet vore att nedsätta mig själv — allt för mycket — och er, kansler!

AXEL OXENSTJERNA böjer huvudet.

KRISTINA.

Författaren, om han förtjänar det namnet, säger... till en början — att drottningen är en toka som icke förstår riksstyrelsen ett minsta grand.

AXEL OXENSTJERNA
ser sig omkring som om han ville upptäcka en förrädare.

KRISTINA kallblodigt.

... Vidare... rikets tillgångar förslösas på främlingar förstås... och så är det balletterna, 20,000 om aftonen... det var 30 likvisst, men det gör ingenting!... Har ni förstått?

AXEL OXENSTJERNA
tar ett hårt ansikte.

Jag har förstått!

KRISTINA.

Så står där något om jesuiterkollegium, sockenstämmor och underlöjtnanter...

AXEL OXENSTJERNA
betraktar De la Gardie häpen.

KRISTINA.

Därpå kommer en infamie mot er!... Han påstår att ni motverkar Carl Gustavs tronföljd... Jag ville gärna skona er, Axel Oxenstjerna, men det antydes att inga medel skola lämnas obegagnade mot Carl Gustav — icke ens gift!

AXEL OXENSTJERNA rörelse.

KRISTINA.

Riktigt gift, som lär blandats på ett slott i Stockholmstrakten. Gissa vad slottet kallas.

AXEL OXENSTJERNA tiger.

KRISTINA.

Då gå vi förbi det!... Men i all denna osanna uselhet finns en punkt som är farlig, riktigt farlig! Det uppgives att ett visst parti, som mer älskar Cromwell än Stuart, har tagit till sin uppgift att söka med alla medel inskränka konungamakten.

Skarpt som en kniv.

Har ni fattat?

AXEL OXENSTJERNA
iskall, böjer huvudet.

KRISTINA.

Detta är huvudpunkterna; de andra ändå orimligare går jag förbi med tystnad... Vad säger Oxenstjerna om en sådan infam skrift?

Paus.

AXEL OXENSTJERNA.

Denna skrift skulle jag icke vilja tillmäta någon som hälst betydelse, om icke i densamma mitt i osanningar och överdrifter funnes ett uttryck av en tämligen allmän opinion... ja, jag måste bekänna, att jag för icke så länge sen minns mig ha hört — Blick på De la Gardie. — uttalanden som gått i samma riktning! — Ers majestät, denna pasquill är icke oskadlig och icke att förbise!

KRISTINA tvetydigt, lurande.

Nej, jag tänker det! — Och därför har jag låtit häkta de båda Messenierna!

AXEL OXENSTJERNA.

Redan?

KRISTINA faller ut.

Tycker ni inte det hastar... Saktar av. Och när nu aktor börjar förhören, hoppas jag komma på spåren alla de personer, som bidragit till grundandet av den opinion, för vilken smädeskrivarne gjort sig till talrör... Jag hoppas även —

Borrar blickarne i Oxenstjerna som sitter i ordning att parera och falla ut.

... att nya upplysningar skola vinnas i ännu viktigare frågor genom dessa förhör, —

Sträcker fram halsen och väser.

... särskilt en fråga, Oxenstjerna, som ligger min person mycket nära!

AXEL OXENSTJERNA lugnt, tvärsäkert.

Är det om de fem millionerna?

KRISTINA

bleknar, kippar efter andan och förblir i posen med framsträckt hals.

AXEL OXENSTJERNA

släpper henne icke med blickarne.

KRISTINA

drar sakta tillbaka halsen och krymper ihop.

Vilka — fem — millioner?

AXEL OXENSTJERNA.

De stulna!

Paus.

KRISTINA långsamt.

Vad är det för pängar?

AXEL OXENSTJERNA reser sig.

Sveriges retribution i vestfaliska freden!... Jag skall straxt visa verifikationerna.

Går in i lilla fonddörren.

KRISTINA
rusar upp, tar De la Gardies båda händer mot sin barm.

Magnus, i Jesu namn, få ner processen!

DE LA GARDIE.

För sent!

KRISTINA.

Hjälp mig!...

DE LA GARDIE.

Vad hade du med lejonet att leka?

KRISTINA
piskar sig med ridspöet.

Å, att jag aldrig kan komma ur hans klor...

DE LA GARDIE.

Det var inte han som började klösningen...

KRISTINA.

Varför skulle jag röra vid getingbot! Hjälp mig Magnus!

DE LA GARDIE.

Kryp inunder!...

KRISTINA.

Krypa, jag?...

DE LA GARDIE.

Det få vi alla!

KRISTINA.

Må gå! Men jag hämnas sedan!

DE LA GARDIE.

Det känner vi!

KRISTINA

lägger undan ridspöt och ändrar ansikte.

AXEL OXENSTJERNA in med papper.

KRISTINA

kokett och vänligt, klappar Oxenstjerna på den hand som håller papperen.

Tack så mycket, snälla vän, jag tror Axel Oxenstjerna på hans ord, och med lilla Kerstin behövs inga papper!

AXEL OXENSTJERNA förblir kall.

KRISTINA.

Är gubben ond på Kerstin? Minns du, när du lugga mig på lektion i historien...

Tar hans hand och lägger på sitt huvud.

Smek mig litet, jag är så bortskämd... och jag hade ingen far och mor jag...

AXEL OXENSTJERNA halvkall.

Mitt barn, var sann som du är skön, och du skall bli både älskad och ärad!

KRISTINA

betvingar sin stuckenhet.

Tack, kanslern. Gör nu processen kort och tysta snart ner den här ledsamma historien!

AXEL OXENSTJERNA.

Får jag be Ers majestät om skriften.

KRISTINA flott.

Ja, när jag fått kopia! Tar upp sitt ur. Nu måste jag gå. Farväl de herrar! Vänder om. ... Säg, finns det polska Vasar?

DE LA GARDIE.

Ja, Sigismunds avkomlingar!

KRISTINA.

Men de äro ju katoliker!

DE LA GARDIE.

De kan omvända sig!

KRISTINA spefullt.

Det har du rätt i!... Emellertid behövs det Vasar, så har jag bättre!... Farväl! Går.

AXEL OXENSTJERNA.

Som en katt! En katt... Det är sorgligt, De la Gardie, att leva länge; och se allt skönt bli fult, allt gott bli ont!

DE LA GARDIE.

Nå, smädeskriften?

AXEL OXENSTJERNA.

Jag må erkänna att jag häpnade. Men författarne ha sannolikt hört pratas och skrivit ner pratet.

DE LA GARDIE.

Allas vår mening! — Och nu skola vi döma dem till döden!

AXEL OXENSTJERNA.

Så grymt livet är! — Men här måste en ändring ske!

DE LA GARDIE.

Avsätta henne kan vi inte, men vi kan tvinga henne avgå.

AXEL OXENSTJERNA.

Kan vi?

DE LA GARDIE.

Ja, det kan vi!

AXEL OXENSTJERNA.

Vill De la Gardie stiga in här så få vi talas vid.

DE LA GARDIE.

Är det någon därinne?

AXEL OXENSTJERNA.

Ja, naturligtvis!

DE LA GARDIE.

Vem är det?

AXEL OXENSTJERNA.

Kom får ni se!

DE LA GARDIE
tittar in i rummen.

Köpman Allerts.

AXEL OXENSTJERNA.

Ja, vet ni vem det är?

DE LA GARDIE.

Han har en dotter...

AXEL OXENSTJERNA.

Som är mor till ett barn...

DE LA GARDIE.

Vars far heter Carl Gustav...

AXEL OXENSTJERNA.

Ja!

———

AKT III.

Nedre partiet av scenen utgöres av en praktfull salong; till vänster inhägnad av en kinesisk avdelningsskärm äro ett par soffor vid ett stort bord och några stolar. Till höger ett kolossalt valnötsskåp i holländsk stil.

Övre partiet av scenen bildar först en gång eller ett galleri, därutanför skräddarverkstan. Till höger snett före ett långt lågt fönster av sex vanliga lufter. Där framför ett stort skräddarbord på vilket sitter åtta gesäller med benen under sig, sömmande granna kostymer. Därinvid står en gesäll och klipper till, en annan pressar; en tredje provar en Pandoras kostym på en mannekin.

GESÄLL I

tittar ut genom fönstret.

Må tro det är folk ute!

GESÄLL II.

Bäst att inte titta dit!

GESÄLL III.

Varför så?

GESÄLL II.

Det behövs så lite för att bli knipen...

PRESSAREN.

Håll gaddarne på er då!

PROVAREN.

Ska de föra dom till hovrätten?

PRESSAREN.

Messenius'arna, ja! Vet han inte det?

GESÄLL II.

Det är allt flera som ska till hovrätten!

PROVAREN.

Flera?

GESÄLL II.

Vittnena!

PRESSAREN.

Håll käften på er!

PRESSAREN och PROVAREN komma ner på scenen.

PROVAREN till Pressaren.

Det var fan till process! Precis som en bordnot; man får stora och små fiskar i kilen bara man drar i linorna!... Kan du tänka dig, att det finns knappt en ståndsperson, som inte är inbakad... inte en, från den högsta till den lägsta...

PRESSAREN.

Allrahögsta?

PROVAREN.

Ja!... Och de misstänker varann allesamman... Allesamman!

PRESSAREN.

Och... den högsta?

PROVAREN.

Hon är rädd!

TILLSKÄRAREN ner på scenen.

Akta er där! Akta er!

PRESSAREN.

Äh! Vi! Skräddare! Inte!... Alla kan komma i onåd och slungas utom vi! Vi äro oumbärliga, och kanslern kallar oss också för tiomannarådet, det oavsättliga; Holm heter Protektorn... Vet ni det... att Holm skall bli adelsman?...

TILLSKÄRAREN.

Adelsman? Nå, vad skall vi bli då?

PROVAREN.

Då bli vi skräddare...

PRESSAREN.

Det var ena karlakarlar de där Messenius'arne i alla fall... tänk att ge ifrån sig så där, allt, allt...

TILLSKÄRAREN.

Det rensa örmagen, det... Tyst där är Holmen!

Alla återgå till sina sysslor.

JOHAN HOLM

in, med en gåspenna bakom örat, och lorgnett; han går till stora skåpet, öppnar dörren, och tar ut papper ur lådor. Han läser och antecknar. Talar till gesällerna utan att se på dem.

Tyst, tyst, tyst, tyst!

GESÄLLERNA mumla.

JOHAN HOLM.

Tyst, tyst, tyst, tyst!

KRISTINA

in, klädd i den traditionella amazondräkten med på ena sidan uppfästad kjol, med värja och Johanniterordens kedja. Hon ser rädd ut.

Holm!

JOHAN HOLM lagom hövlig.

Majestät!

KRISTINA.

Har du tretti tusen daler?

JOHAN HOLM.

Ja, för all del.

KRISTINA.

Ännu aldrig har jag fått nej av dig, hederlige Holm!... Ser du jag måste ha balletten, att folket får något annat att tala om än denna välsignade process...

JOHAN HOLM.

Välsignade! Förbannad vare den som först tog fatt i den aktionen!

KRISTINA

ryggar ett enda ögonblick.

Vad sägs i staden?

JOHAN HOLM.

Å, det är så mycket prat!

KRISTINA.

Är man ond på mig?

JOHAN HOLM

gör en gest ut åt gesällerna.

KRISTINA.

De där? De älskar mig!

JOHAN HOLM.

Majestät! Skrået, skräddarnes skrå är ute med fanorna i dag, under förevändning att det är stämma; men det är det inte!

KRISTINA.

Lappri!

Går upp åt scenen och hälsar flott på gesällerna.

God dag, gossar!

GESÄLLERNA
lystra till, vända sig och betrakta drottningen kallt.

KRISTINA
ner igen, försagd, till Holm.

Jag tycker inte om deras ögon!...

JOHAN HOLM.

Majestät, giv dem fri måndag i dag, så får de vackra ögon... lika vackra, som edra.

KRISTINA
behärskar sin vrede och vämjelse.

Jag kan inte ge dem fridag; balletten måste komma till stånd.

JOHAN HOLM.

De små äro icke att förgäta; många små gör en stor!

KRISTINA.

Jag förgäter dem icke, Holm, jag föraktar dem.

JOHAN HOLM.

Aj, aj, aj!

KRISTINA.

Hur sitter min dräkt?

JOHAN HOLM petar i sömmarne.

Joho!... Men när man är växt som en vidja...

KRISTINA
uttrycker sin vämjelse åt komplimangen från det hållet.

Har du Pandora färdig?

JOHAN HOLM.

Står på stafflit, som hovmålarn säger!

KRISTINA

går upp och betraktar Pandoras dräkt på mannekinen.

Den lovar!...

Ner igen, nervös.

Det kommer herrar straxt; bed dem sitta ner!...

Hurraskrän utanför.

KRISTINA far tillsammans.

Vad är det?

JOHAN HOLM.

Det är de små!

KRISTINA försöker skämta.

Det är inte småbarnsskrik, det där!

JOHAN HOLM.

Nej, majestät, det är det inte!

KRISTINA.

Holm! Har jag en vän här; ibland alla dessa, som jag drar fram?

JOHAN HOLM.

Ja, en enda!

KRISTINA.

Vem är det?

JOHAN HOLM.

Om jag undantar min ringa person som jag ville kalla slav hällre än vän, så är det Steinberg.

KRISTINA litet föraktligt.

Steinberg! som håller på sitt von?

JOHAN HOLM.

Ja, det är hans enda lilla svaghet; men den gode, enkle Steinberg går i döden för sin drottning, utan att begära någon lön...

KRISTINA reflekterar.

Säger du det?... Paus. Holm! jag är led på den här komedin!

JOHAN HOLM tiger.

KRISTINA liksom för sig själv.

Det är nog sista akten som går... Paus. Känner du köpman Allerts?

JOHAN HOLM.

Ja, för all del!

KRISTINA.

Det finns rörande den mannen en hemlighet som icke jag känner! Vet du den?

JOHAN HOLM.

Nej!

KRISTINA.

Laga att du får veta den!

JOHAN HOLM.

Folk har blivit så tystlåtna och försiktiga, efter den här processen!... Där kommer Steinberg!

KRISTINA
gör ett nytt ansikte och går emot Steinberg.

Välkommen min goda Steinberg!

ANTON STEINBERG på knä.

KRISTINA milt.

Inte så!... Stig upp! Ni som återgivit mig livet en gång...

ANTON STEINBERG.

Majestät, kunde jag giva mitt liv...

KRISTINA.

Att veta det era tankar följa mig med välvilja är mig nog, snälla Steinberg... Säg varifrån ni kommer!

ANTON STEINBERG.

Från hovrätten, Ers majestät!

KRISTINA fasar.

Och ni hörde...

ANTON STEINBERG.

Ja, jag hörde...

KRISTINA
rädd att få veta, men ändock nyfiken.

Följ mig hit in...

Går till vänster.

ANTON STEINBERG följer.

KLAS TOTT
från höger; ser sig om, talar till Holm.

Vill skräddarn avlägsna sig litet!

JOHAN HOLM
ser först på Tott, går sedan uppåt fonden till vänster, ut.

DE LA GARDIE in från höger.

Se där!... Låt oss sitta ner...

KLAS TOTT pekar på en stol.

Här?...

DE LA GARDIE.

Jaa, här är ju bra!

De sätta sig.

Tott är i solen nu, så att det lyser om honom!

KLAS TOTT.

Syns det?

DE LA GARDIE.

Människor som älska bli självlysande, och de som komma i deras närhet få värme... Tott är lycklig!

KLAS TOTT.

Den högsta lyckan förbittras alltid av tanken på det förfärliga ögonblick, då det skall ta slut!

DE LA GARDIE.

Varför skall det ta slut?

KLAS TOTT.

Varför?... Förut... jag har ju älskat kvinnor förr — så när brytningen nalkades, brukade jag riva ner avgudabilden, trampa den i smutsen, och så var jag fri. Det vill säga, jag grät ett par veckor så där!

DE LA GARDIE.

Det är visst det enda tillfälle då en man gråter och har rättighet att gråta...

KLAS TOTT.

Men denna gången hjälper det inte med tårar... detta har jag tagit så högt och heligt, att om hon bryter, så dör jag!

DE LA GARDIE.

Stackars Tott!

KLAS TOTT.

Och, vet du, jag känner redan smärtorna i förskott!... Kan inte filosoferna förklara varför kärleks

sorg är den djupaste!... Jag har sett Johan Banér bli förälskad — hjälten blev barn, han grät sex näsdukar om dagen! Men det grymmaste är att mänskorna skratta åt den sorgen!... En sak, Magnus! Tror du hon leker med mig?

DE LA GARDIE.

Leker. Kan en kvinna göra annat? Kärleken är väl en lek!

KLAS TOTT.

Leka med himmel och helvete, det är farlig lek!

DE LA GARDIE.

Det finns de som dö!

KLAS TOTT.

Jag älskar henne som en yngling, jag dyrkar henne som ett högre väsen, och jag kallar henne min första kärlek!

DE LA GARDIE.

Ett högre väsen?

KLAS TOTT.

Ja, just så! Ser du icke hur hon svävar över livet, hur allt är obetydligt för henne. Kronan, som konungar sätta på huvet, träder hon under fötterna. Jag är nästan säker att hon en vacker dag kastar bort den!

DE LA GARDIE lystrar till.

Tror du?

KLAS TOTT.

Ja, det är en örninna, född i luften av luft, därför har hon svårt att andas här nere!... Kunde jag bara följa hennes flykt!

DE LA GARDIE.

Men hon stannar ju aldrig vid något, varken handling eller beslut.

KLAS TOTT.

Därför att hon icke vill binda sig; det är just det stora!

DE LA GARDIE.

Hon har inga åsikter.

KLAS TOTT.

Vad skall hon med åsikter, då alla åsikter vederläggas... Hon är därför alltid ung, alltid ny.

DE LA GARDIE.

Gud, vad han älskar!

KLAS TOTT.

Det gör han!

DE LA GARDIE.

Hon har inga fel?

KLAS TOTT.

Nej, ty under »fel eller förtjänster», dessa borgarbegrepp, gå icke hennes egenskaper.

DE LA GARDIE.

Har du märkt hennes många ansikten då?

KLAS TOTT.

Skräddar Holm och fattiga vederlikar ha bara ett ansikte, Kristina har legio, ty hon är icke en människa utan en värld!

DE LA GARDIE.

Det var baddarn!

KLAS TOTT.

Och hennes anletes skönhet, den har endast jag sett, och jag har fått se den därför att jag älskar henne. — Ni andra få aldrig se det...

DE LA GARDIE.

Tott kan älska, han! Och ändå har han rykte vara misogyn.

KLAS TOTT.

Kvinnohatare! Det är jag ännu, men Kristina är ingen kvinna! För övrigt är hon själv kvinnohatare, som du vet! Så att där äro vi också ense!

DE LA GARDIE.

Akta dig för hennes påstådda kvinnohat; det är bara limstången som hon tar småfåglar med!

KLAS TOTT.

Men hon har ju skrivit att kvinnan är en larv...

DE LA GARDIE.

Hon har skrivit... tror du på skrivet?... Har hon inte läst Euripides högt för dig också?

KLAS TOTT.

Jo! Hur vet du det?

DE LA GARDIE.

Låt oss vara diskreta, Klas!

KRISTINA

in; hennes ansikte bär ännu friska spår av Steinbergs goda personlighet. Hon har en biljett i handen.

KLAS TOTT och DE LA GARDIE resa sig.

KRISTINA

tankfull, anmodar Tott med en gest att avlägsna sig.

KLAS TOTT
ser ont på De la Gardie och tvekar.

KRISTINA upprepar gesten.

KLAS TOTT drar sig ut.

DE LA GARDIE
strålar, troende Tott vara i onåd.

Redan!

KRISTINA
bekämpar ett leende med ett vredgat öga. Hon river sönder biljetten och strör lapparne på golvet.

DE LA GARDIE djärvare.

Ett slutbrev?

KRISTINA
fram, sätter sig; ber De la Gardie sitta, lägger värjan på bordet mellan sig och De la Gardie, som hon fixerar med skarpa oförklarliga blickar.

DE LA GARDIE.

Svärdet emellan oss!

KRISTINA
fixerar honom en gång till tvetydigt.

DE LA GARDIE
tar upp liksom i distraktion ett bijouterie-fodral och tummar.

KRISTINA.

Vad har du där?

DE LA GARDIE.

En muta!

KRISTINA.

Åt din hustru! — Husfridsplåster! Vad har hon nu gjort?

DE LA GARDIE.

H o n var stygg och oregerlig, förstås!

KRISTINA.

Och nu skall hon mutas! Varför gifte ni er?

DE LA GARDIE.

Du vet väl bäst, varför du gifte bort mig med Maria Euphrosyne.

KRISTINA.

Hör du, Magnus! Vill du sälja Ekolsund?

DE LA GARDIE.

Jag har ju nyss fått fastebrevet.

KRISTINA.

Vad gör det?

DE LA GARDIE.

Är det Carl Gustav, som skall ha't?

KRISTINA.

Nej; men det rör dig inte!... Vad kostar det?

DE LA GARDIE.

Jag vill inte sälja't!

KRISTINA
ond och hög, talar mansröst.

Åt din konung?

DE LA GARDIE.

Sa dronningen!

KRISTINA lyfter värjan.

Erinrar du mig att jag är kvinna?

DE LA GARDIE.

Är det någon skam?

KRISTINA skanderar.

För mig, ja!... Och vet du, att jag en gång skulle ha lust att möta dig, på terrängen, med vapen, så att du fick märka, att jag i intet avseende, är dig underlägsen!

DE LA GARDIE.

Du menar vilja ge mig satisfaction...

KRISTINA

blir stum, ser efter om han hade någon undermening; varpå hon ler. Därpå turnerar hon.

Vill du ha sjutti tusen för Ekolsund?

DE LA GARDIE.

Det beror på — vem som skall bli efterträdarn?

KRISTINA

förödmjukad, skamsen, »tar betslet i munnen och sticker huvet i bringan». Tiger.

DE LA GARDIE.

Förlåt mig; men du tigger stryk!

KRISTINA.

Är det så ljuvt att slå?

DE LA GARDIE.

Att slå ner avgudar är ljuvt, men att bära hand på en kvinna man älskat... å, vad det gör ont, å! men den smärtan lindrar den andra smärtan!

KRISTINA.

Ni talar alltid om smärtan att skiljas... inte känner jag något sådant! Jag tycker bara det är skönt att bli fri igen!

DE LA GARDIE.

Igen!... Vänta en gång får du känna... Ja, det får du, du som alla, vilka lekt med den naturkraft, skaparmakten, som har sina källor vid världsträdets rötter...

KRISTINA spotskt, hånande.

Vad kan det vara?

DE LA GARDIE.

Kär-leken! Men det vet du inte vad det är!

KRISTINA.

Det är väl en lek, som man alltså icke bör ta allvarligt — Skanderar. — »och den som sig i leken ger, får leken tåla»... Turnerar brutalt. Nu får du gå! Adjö!... Kalla hit Tott!

DE LA GARDIE reser sig tveksam.

KRISTINA accentuerar.

Kammarherr Tott!

DE LA GARDIE tvekar ännu.

KRISTINA crescendo.

Riksrådet Tott!

DE LA GARDIE.

Riks — rådet?

KRISTINA.

Kanske du nu vill sälja Ekolsund?

DE LA GARDIE.

Nu vill jag sälja't... Men nu har det stigit!

KRISTINA nonchalant.

Till hur mycket

DE LA GARDIE
degagerar och faller ut.

Till fem millioner!

KRISTINA
far tillsammans; därpå rätar hon på sig och med dov röst.

Magnus! Gör mig en tjänst!

DE LA GARDIE.

Min älskvärda kusin, du har mig alltid beredvillig till tjänster, alla slags, utom de förnedrande!

KRISTINA vekt.

Det här är icke förnedrande! för dig! Gå opp i hovrätten... och hör på rannsakningen...

DE LA GARDIE.

Ja — det skall jag göra... om det kan hjälpa dig!

KRISTINA ömkligt.

Tror du att det är ohjälpligt?

DE LA GARDIE smeksamt.

Lilla Kerstin! — Stackars lilla Kerstin, det är du som står i hovrätten och rannsakas...

KRISTINA.

Så dumt — att göra dumheter!

DE LA GARDIE.

Javisst! Det vet jag bäst, som nu sliter spön för mina... låt oss säga dumheter!

KRISTINA smärtsamt.

Varför är du alltid så överlägsen mot mig?

DE LA GARDIE.

Är jag? — Kanske jag är det!

KRISTINA vred, blixtrar till.

Hut!...

DE LA GARDIE.

Det här macklet kommer du inte ur... mer än på ett enda sätt.

KRISTINA.

Säg det!

DE LA GARDIE.

Avgå!

KRISTINA.

Jag hörde inte!

DE LA GARDIE.

Avgå!...

Paus.

KRISTINA
låtsas icke ha hört; iskallt.

Kalla Tott!

DE LA GARDIE oförskräckt.

Nej! — Det får du göra själv! Går.

KRISTINA
ensam. Blir stående obeslutsam; gör en min med munnen som om hon bet i ett surt äpple.

EN KAMMARHERRE in.

Hans kunglig höghet, prins Carl Gustav!

KRISTINA
anlägger ett glatt öppet ansikte, tar en gemytlig ton och går frankt Carl Gustav till mötes.

Han är välkommen!

KAMMARHERREN ut.

CARL GUSTAV
in, fet och svettig; mjuk och borgerlig, men med en viss krigisk och något kunglig värdighet. Faller på knä, stiger upp och borstar av dammet.

KRISTINA
tar hans ena hand och klappar honom under hakan med den andra. Pjollrar.

God dag, lilla Carl, orakad som alltid, och rädd om kläderna... Det gör han rätt i!

Skrapar honom under hakan.

Isterhaka också... Men varför kan du inte raka dig?... Kom, min gris, och sitt ner!

CARL GUSTAV
reser sig, godmodig, men litet tuppaktig.

Kära hjärtans älskade kusin, jag kommer genom dag och natt från Öland, för att säga dig hur absolut oskyldig jag är i denna välsignade process!

KRISTINA mörknar något.

Det behöver du inte säga... Vi har annat att tala om!... Sätt dig!

Paus.

CARL GUSTAV
gör sig i ordning att höra viktiga frågor.

KRISTINA.

Jag har lite brått, och går därför rakt på saken! — Förstår du finansen?

CARL GUSTAV.

Skapligt!

KRISTINA.

Hör du... kan man inte låna pängar... Se nu grinar du som alltid, när jag talar om pängar! — Är du snål, Carl?

CARL GUSTAV.

Jag har ingenting att snåla med, kära vän lilla.

KRISTINA.

Finns det inte något som kallas stats — obligat — obligater.

CARL GUSTAV.

Obligationer! — — —

Drar ut orden, leende.

Å, du, lilla... Hastigare. Jo, det gör det! Men det är statslån, det!

KRISTINA.

Nåå, kan inte statens överhuvud göra — såna där maskiner?

CARL GUSTAV ler.

Nej, mitt kära barn, det skall vara riksdag och råd till det!

KRISTINA

stoppar ett finger i mun.

Jaså! Paus. ... Vad är skatteköp för slag?

CARL GUSTAV skrattar.

Jo, min älskade, det är sådant som vi hållit på med en mansålder och som bragt hela landet i oro, ja du har själv underskrivit hundratals sådana papper.

KRISTINA.

Har jag? Turnerar. Jaså, du menar de där pappren med stämplarne på? Som ser ut som dalersedlar; och gulblåa snodder i ryggen.

CARL GUSTAV
ler, men litet allvarligt.

Så ser de nog ut alla papper du skriver under... men kära hjärta... hör du... du skall akta dig att för andra blotta din okunnighet och din sorglöshet i rikets styrelse...

KRISTINA rodnar.

Vad är frälseräntor för slag?

CARL GUSTAV.

Nu måste jag avbryta dig! Kristina: franchemang! Hur mycket är det?

KRISTINA ser ner på golvet.

Det är mycket, mycket!

CARL GUSTAV.

Hur mycket?

KRISTINA.

Vad tror du?

CARL GUSTAV.

Är det millioner?

KRISTINA med svag röst.

Ja!

CARL GUSTAV rädd.

Hur många?

KRISTINA tiger.
Dödstystnad.

CARL GUSTAV rörd, bedrövad.

Å, Herre, vad har du gjort mitt stackars barn! Det är väl aldrig, fem millioner?

KRISTINA barnsligt.

Fem — nej, visst inte, det är tre — eller sju...

CARL GUSTAV
reser sig, lutar sig vänligt över Kristina, tar henne i örat och viskar.

Narras inte Kerstin nu?

KRISTINA stålhårt.

Jag narras aldrig! Jag har aldrig narrats!... Sätt dig.

Paus.

CARL GUSTAV
betraktar henne med långa blickar.

KRISTINA
rycker sig ut ur maran, och slår an en kamratlik ton.

Hör du Carl lilla, du skall skaffa mig sjutti tusen kronor.

CARL GUSTAV kallt.

Det kan jag inte!

KRISTINA.

Då får du skriva borgen!

CARL GUSTAV torrt.

Är det till Ekolsund igen?

KRISTINA.

Ja!

CARL GUSTAV.

Jag har betalt det en gång... skall jag betala det om igen?

KRISTINA.

Ja! Är inte en krona värd det?

CARL GUSTAV ljusnar.

Jo, det är den!...

KRISTINA
räcker ut handen, skälmaktigt.

Giv mig dem då!

CARL GUSTAV.

Du har dem i hand, fast jag inte har dem på mig!

KRISTINA
räcker fortfarande handen.

Här!

CARL GUSTAV
fattar handen och kysser den.

Kristina, får jag nu tala ett par ord... men avbryt mig inte och skratta inte!

KRISTINA.

Det beror på, det!

CARL GUSTAV manligt enkelt.

Jag har kommit för att begära ditt ultimatum... ja, jag infinner mig icke för att kräva in några ungdomslöften — det är rök, bara! Men nu då vi stå prövade och med en viss blick på livet, bör du inse att din ställning är lika omöjlig som min. Du har visserligen givit mig kronan — i händelse, och när du faller ifrån... men inte kan jag gå och vänta livet ur dig!

KRISTINA gäspar.

Skynda på, skynda på!

CARL GUSTAV.

Nåväl, vill du ha mig till make?

KRISTINA.

Nej, det vill jag inte! Jag vill inte bli fru!

Reser sig och ställer sig bredvid Carl Gustav.

CARL GUSTAV.

Jag vet, att jag inte är någon manlig skönhet...

KRISTINA leker med hans hår.

Du ska raka dig!

CARL GUSTAV.

... men ett mera trofast hjärta...

KRISTINA.

Carl Gustav, du är mycket snäll, och du förstår finanserna bättre än jag, kanske hela rikstrasslet, men gifter mig gör jag aldrig!...

Kysser honom på pannan.

En puss ska du få! för du är rar!... Fast du luktar brännvin!... tror jag!

CARL GUSTAV vred, reser sig.

Ers majestät! — Får jag lov att gå?

KRISTINA.

Så gärna!... Bara du skaffar de sjutti tusen... Vänta! En sak till... du skall begagna ditt inflytande på Riddarhuset och få min vän Holm adlad.

CARL GUSTAV.

Holm, skräddarn?

KRISTINA.

Kammarherrn om jag får be!

CARL GUSTAV.

Är det reson?

KRISTINA.

I våra tider, i dessa Cromwells tider, då bryggare bli konungar, och kungamördare bli ambassa-

dörer — Whitelock går därnere, går lös i svenska konungaborgen och får gevärsrop med trumslag... Vill du eller vill du inte?

CARL GUSTAV.

Jag vill inte!

KRISTINA.

Kronan, kronan!

CARL GUSTAV.

Jag vill inte... men jag måste!

KRISTINA.

Det var bra svarat! Du måste! — — — Och, — Skanderar. — för, att, du icke skall plåga mig med vidare frierier, och snack om din trofasthet och sådant, skall jag be, vid första tillfälle, när du rakat dig och upphört lukta brännvin, få presentera en särdeles god vän till dig, icke till mig, och som är vida bekant under namnet, köpman Allerts. Känner du den?

CARL GUSTAV stum, krossad.

KRISTINA.

Svärfar? Va? — — — Trofasta hjärta gå!

CARL GUSTAV bereder sig gå.

KRISTINA.

Gå, men glöm inte Totts sjuttitusen!

CARL GUSTAV.

Totts?

KRISTINA.

Ja, Totts!

CARL GUSTAV.

Den...

KRISTINA.

Kronan, kronan!

CARL GUSTAV

går men vänder, kommer ner som en katt för att klösa.

Hur många millioner sa du det var?

KRISTINA tvärt.

Fem!... Men, — Skanderar. — dem får jag, genom köpman Allerts, när hans namn nästa gång förekommer där uppe i processen...

CARL GUSTAV häpen.

Har hans namn... Herre Jesus!

KRISTINA.

Hans namn, i sammanhang med tronföljarens, Carl, Gustavs! Paus. Kvittar vi?

CARL GUSTAV.

Vi kvittar!

KRISTINA.

Ja, säg, annars dubblar vi!

CARL GUSTAV går.

Vi kvittar!

KRISTINA står en stund och reflekterar; då kommer PIMENTELLI bakifrån, tar henne om livet och kysser henne i nacken. Därpå tar hon hans hand och leder honom ut i kulissen till vänster. Kommer in igen och ringer.

JOHAN HOLM från höger.

KRISTINA.

Holm, för dina trogna tjänster, vill jag som du vet upphöja dig i adligt stånd. — Du får tacka sedan! — Giv nu gesällerna — låt mig se! — tre timmars ledighet! — Bevaka sedan alla dörrarne; jag väntar baron Tott!

JOHAN HOLM.

Skall ske, Majestät!

Går och avskedar gesällerna.

KLAS TOTT in oförmodat.

KRISTINA

strålar upp, går emot honom och räcker artigt handen; för honom till bordet; varpå de sätta sig mitt emot varann.

KLAS TOTT

ser något orolig ut och forskande.

Vem var det som gick?

KRISTINA.

Det var Holm!

KLAS TOTT.

Men förut!

KRISTINA

ser efter om han »vet något» eller icke.

Förut? Där var många!

KLAS TOTT.

Förlåt mig, Kristina, men jag har så svårt att återfinna dig i dag! De många ha lämnat spår efter sig; jag ser en flik av De la Gardies skämtsamma leende i dina munvinklar, och jag tror att själva Carl Gustav varit framme och retat rynkor i tinningarne.

KRISTINA.

Vad du ser skarpt!

KLAS TOTT.

I din närhet blir jag seende, Kristina; alla mina sinnen sätta sig i huden; beröringen med din rena eldsluft sublimerar mina känslor och förnimmelser så att jag — jag har svårt att umgås med andra människor.

KRISTINA.

Du är så vacker i dag, Klas?

KLAS TOTT.

Synes jag dig mindre ful än förr, då är det du som inträtt i mig...

KRISTINA.

Spelar du än?

KLAS TOTT.

Jag spelar icke, dricker icke, äter knappast, och ett osként ord kan icke gå över mina läppar!

KRISTINA.

Har du sett några vänner?

KLAS TOTT.

Jag ser endast dig!

KRISTINA.

Du är sorgsen, vän!

KLAS TOTT.

Jag kan icke mer skilja sorg och fröjd; jag lever, men jag är död! Vår afton i går var mig som... Kristina, nu har du min själ i din lilla

hand; du öppnar handen — min själ flyger ut och jag är icke mer!... Jag ser min bild i ditt öga; du sluter ögonlocket, bilden är borta och jag!

KRISTINA.

Klas, du är för högt oppe, jag ser dig inte — Kom ner!

KLAS TOTT.

När du tagit min själ, sitter här endast en livlös kropp...

KRISTINA.

Minns du pappersdraken... så länge snöret binder honom vid jorden, stiger han; släpp snöret och han sjunker!...

KLAS TOTT går på i extas.

Det är jag som binder dig vid jorden, men du skall lyfta mig...

KRISTINA med sann rörelse.

Klas, du gör mig olycklig... jag är icke den du tror, yngling!

KLAS TOTT.

Du vet icke vem du är och vadan du kommit, lika litet som barnet vet det, lika litet som du kan minnas alla nattens drömmar! När gudarne sände dig, sin dotter, hit ner, så släckte de ut ditt minne...

KRISTINA.

Din kärlek är den största och den första, som jag mött, och du är den största ande jag råkat!

KLAS TOTT.

Nej, jag är intet, jag är en liten griffeltavla, som du skriver på; jag var intet förrän jag såg dig, nu är jag allt genom dig!

KRISTINA.

O, min Gud...

ANTON STEINBERG
in, enkelt, öppet, troskyldigt.

Majestät!

KRISTINA
stampar med foten i golvet.

Gå din väg!

ANTON STEINBERG.

Förlåtelse!

KRISTINA.

Gå!... Du har räddat mitt liv, ja, det skall du alltid påminna om... Gå!

ANTON STEINBERG dröjer, ledsen.

Jag påminde icke, men jag kom för att varna... staden är i uppror!

KRISTINA.

Så får den vara det! Gå!

ANTON STEINBERG går bedrövad.

KRISTINA paus.

Klas! Tillbaka till jorden!... Du är riksråd!

KLAS TOTT.

Vad är det för mig? Blott för att du icke skall skämmas för din vän, har jag mottagit... gåvan!

KRISTINA.

Men, jag har högre planer med dig! Hör och avbryt icke!... Du är vasablod! De mäktige i landet vilja ingen pfalzare, utan söka en Vasa, från Polen. De skola få dig, men du skall först bli hertig!

KLAS TOTT.

Jag har ju dig!

KRISTINA

lägger handen på hans mun.

Tyst, barn!... Och därför har jag erbjudit Oxenstjerna hertigtiteln, först... hans svar väntar jag varje ögonblick!

KLAS TOTT.

Jag är jordens konung, när du är min drottning, vad då mera?

KRISTINA.

Barn lilla, håll dig nere vid marken... Kerstin kan inte flyga!... Ve! jag kommer att bringa dig olycka... Epimetheus!

KLAS TOTT.

Pandora! Du som givit mig första aningen om att sällhet finns... Du, den rena, den snövita, ty det är du längst in i själen, om ock...

KRISTINA.

Om ock?

KLAS TOTT.

Om ock den lilla jordanden, som sätter din sköna gestalt i rörelse...

Skrik från gatan.

KRISTINA

upp, rusar till fönstret där gesällerna suttit.

Vad står på?

KLAS TOTT

reser sig och drar värjan.

KRISTINA

ser ut genom fönstret.

Det är upplopp!

DE LA GARDIE in.

Majestät, förlåt min djärvhet, men staden är i uppror...

KRISTINA

kommer ner på scenen.

Varför?

DE LA GARDIE.

Ja, i två ord! Det gäller drottningen!... En galen man har med en kniv stött ner en kvinna i den tron att det var drottningen!

KRISTINA skrämd.

Varför hatar man mig. Barnsligt. Vad har jag gjort... Är jag inte snäll mot alla? Har jag inte stått med de lägre stånden mot de höga herrarnes övermod? Har jag inte...

DE LA GARDIE.

Snälla barn, du har lekt... men det får du inte längre. Lilla Kerstin är död för länge sen, men du går och gräver opp henne. Nu kommer kanslern straxt, hör honom, den gamle vise, endast han kan rädda dig!

KRISTINA ledsen.

Jag måste väl då!

Går fram till Tott och trycker hans hand, ser i hans ögon med brinnande blickar.

Vänta mig därute tills jag ringer!

Hon närmar sitt ansikte till hans som om hon ville kyssa honom.

Och gå inte! Vi måste tala om balletten, och din kostym!

KLAS TOTT.

Jag väntar dig om ock så vore i tusen år, och tusen därtill! Går.

DE LA GARDIE.

Kristina, du måste inställa din ballett, först av allt!

KRISTINA.

Min ballett? Allt, men inte den!

DE LA GARDIE.

Då stormas slottet!

KRISTINA.

Vad är det nu då?

DE LA GARDIE.

Allt hopar sig! Och i processen, processen, kommer allt i dagen!

KRISTINA vild.

Lägg kavlar i mun på dem! Avrätta dem utan process! De äro ju gripna på bar gärning, parbleu! och ha bekänt!

DE LA GARDIE.

Skall man döma ohörd?

KRISTINA.

Skola bovar få tala, lögnare få ljuga, smädeskrivare få smäda inför domstol? Tysta ner dem i den eviga tystnaden...

DE LA GARDIE.

Stackars vän, lilla!

KRISTINA.

Stackars Kerstin!

BOURDELOT

in, med en lustig min och glada gester.

KRISTINA till De la Gardie.

Kör ut honom! Det är en apa, och ingen människa!

DE LA GARDIE

går mot Bourdelot och tar honom i axlarne.

Ut herre!

BOURDELOT grinar bara.

KRISTINA.

Ge honom av käppen, Magnus!

DE LA GARDIE

skjuter ut Bourdelot.

Det var numro ett!... Det var den största! Den store anden!

KRISTINA.

Var inte stygg, Magnus!

DE LA GARDIE.

Förlåt mig, men du satte honom över Oxenstjerna!

KRISTINA.

Jag kände inte Tott, då!

DE LA GARDIE.

Klas?

KRISTINA.

Ja, där finns huvud för en krona!

DE LA GARDIE.

Du älskar honom?

KRISTINA.

Ja, jag älskar honom, älskar för första gången i mitt liv, och för evigheten!

DE LA GARDIE.

Du lekte med honom, lockade honom, och nu är du fast!

KRISTINA.

Ja, jag är bunden, och jag älskar det ljuva bandet! Han ensam kan lyfta mig ur denna dy.

DE LA GARDIE uppriktigt rörd.

Kristina, jag har haft svårt att förlåta dig, då du var grym och trolös; och jag har varit trolös mot dig; men när jag nu ser vilken ljuv kvinna Klas Tott kunnat skapa av din osanna rånatur, då blygs jag — Med tårar i rösten. — och jag inser att det var mitt fel du icke kunde — bliva annat under min kärlek, och jag lyckönskar dig, av hjärtat, tro mig, att ha funnit en sådan kärlek — och en sådan man!

KRISTINA

far med handen över ögonen för att dölja en tår, som hon skäms för.

Magnus!...

Tuggar för att svälja tårarne.

Du har varit uppriktig, jag vill vara det!... Med denna kärlek är drottningen död; nu börjar kvinnan!... Turnerar. Fy, vad jag skäms!... Hör du!

DE LA GARDIE.

Kanslern!

KRISTINA far tillsammans.

Nu skulle drottningen behövas, men nu finns hon icke! Magnus... bed att min mor kommer upp om en stund!... Och, sök den goda Steinberg... jag var stygg mot honom nyss... bed honom förlåta mig...

Hon fäller nu ner den på ena sidan uppfästade klädningen.

... och inte vara ond på mig!

DE LA GARDIE.

Där har du en vän!... Turnerar. Skall jag säga något åt Pimentelli också?

KRISTINA faller ut.

Gå, jag avskyr dig... och dina sarkasmer...

DE LA GARDIE ärligt.

Tack för det, Kristina, det gör jag också!... Alltså: till modren, först! Modren först, och sist!

KRISTINA.

Ja, modren!... Tanklöst. Varför kan man inte få bli moder... utan att gifta sig?

DE LA GARDIE.

Kristina!... Paus. Kanslern!

KRISTINA
rätar på sig, blir drottningen igen.

KAMMARHERREN in.

Kanslern, greve Oxenstjerna!

KRISTINA nickar jakande.

DE LA GARDIE går.

AXEL OXENSTJERNA
in, mörk, ser ut att vara beredd på strid. Bugar sig, kallt.

KRISTINA hård, värdig.

Jag har låtit kalla er! Mildare. Tack för att ni kom!

AXEL OXENSTJERNA ser upp, förvånad.

KRISTINA anvisar en stol.

AXEL OXENSTJERNA sätter sig.

Ers majestät! Trött. Ni vet, utan tvivel, att det är upplopp i staden!

KRISTINA humant, resonabelt.

Jag vet, och jag vet orsaken. Därför har jag funnit gott att e n dör för folket!

AXEL OXENSTJERNA tvetydigt.

Det är t v å Messenius!

KRISTINA ler.

Ni är förfärlig! Vänder. Har kanslern mottagit mitt anbud?

AXEL OXENSTJERNA likgiltigt.

Jaså, om hertigtiteln? Jo, men det är inte för mig!

KRISTINA dovt.

Det är sant... När man är Axel Oxenstjerna...

AXEL OXENSTJERNA.

Får jag fråga en närgången fråga?

KRISTINA raskt.

Är det om de fem millionerna igen? Nåväl, dem har jag delvis efterskänkt, delvis »disponerat» som det så träffande kallades efter min store faders död!

AXEL OXENSTJERNA stukad.

Efterskänkt?

KRISTINA flott.

Ja, naturligtvis, mot ersättningar, ty ingen skänker någonting utan kontant betalning. Inte sant?

AXEL OXENSTJERNA tittar på golvet.

En annan fråga: Vet drottningen att Sverige har fått krig?

KRISTINA förskräckt.

Krig? Nej!... Med vem?

AXEL OXENSTJERNA.

Det var högst underbart! Drottningen vet det icke, och rådet, som borde fått veta det, har ingen kunskap därom!

KRISTINA.

Med vem har vi krig?

AXEL OXENSTJERNA.

Med Fria Riks-staden Bremen!

KRISTINA förlägen.

Bremen?

AXEL OXENSTJERNA.

Vet drottningen rakt ingenting om den saken?

KRISTINA.

Nej!... Det vill säga, Königsmarck skrev ett brev och beklagade sig över bremarne... och såå... så svarte jag naturligtvis! Jag svarar alltid på brev!

AXEL OXENSTJERNA.

Vad svarade drottningen?

KRISTINA rädd.

Är det farligt då?

AXEL OXENSTJERNA strängt.

Vad svarade drottningen!

KRISTINA.

Jag sa naturligtvis, att han skulle... slå dem, eller vad generalerna kallar det!

AXEL OXENSTJERNA.

Herre Gud!

KRISTINA.

Vad nu, vad är det?

AXEL OXENSTJERNA.

Det är: att Königsmarck byggt olaga fästningar, öppnat belägring av staden — och satt hela nejden under vatten...

KRISTINA.

Kan man inte ändra det då?

AXEL OXENSTJERNA.

Kära hjärtans, ja, det här går inte!...

KRISTINA barnsligt.

Men hjälp mig då, Oxenstjerna, han förstår sig ju på't.

AXEL OXENSTJERNA hjärtligt.

Ja, mitt barn, när jag ville hjälpa dig, då fick jag inte, och nu, när jag får, är det för sent!

KRISTINA.

Vad har hänt då?

AXEL OXENSTJERNA.

Holland och kejsaren ha förklarat sig för staden Bremen!

KRISTINA.

Kejsaren. På knä. Hjälp oss, hjälp oss, hjälp oss!

AXEL OXENSTJERNA.

Kristina, lilla barn, stig upp!... Jag skall hjälpa dig, men du får aldrig göra om detta!... Ser du, för att styra riken måste man vara en alldagsmänniska. — Du ser ju borgare och bönder i riksdan! — och du är en ovanlig människa. Du är så lik en konstnär, en artist... lika slarvig, lika sorglös, lättsinnig... och det här... ligger inte för dig!

KRISTINA.

Det gör det nog, men det är så tråkigt!

AXEL OXENSTJERNA småler.

Ja, det är tråkigt... och du vill ha roligt framför allt... en var sin smak!

KRISTINA avbryter.

Alltså! Jag avgår!

AXEL OXENSTJERNA.

Inte så hastigt!

KRISTINA.

Jo, jag vill ha det hastigt!

AXEL OXENSTJERNA spefullt.

Är det någon som väntar?

KRISTINA.

Det är det också! — Jag avgår!

AXEL OXENSTJERNA reser sig.

Majestät, er vilja i detta fall är ju över rikets lag, men i denna fråga, som ni endast kan uppgöra med ert samvete, vill jag icke vara rådgivare.

KRISTINA.

Varför?

AXEL OXENSTJERNA.

Därför att jag icke kan beräkna denna handlings följder... Och nu går jag, med en liten obetydlig bön!

KRISTINA.

Säg den!

AXEL OXENSTJERNA.

Inställ balletten!... Folket är upprört, och Messenierna äga massornas deltagande!

KRISTINA.

Jag får väl göra det då!

AXEL OXENSTJERNA.

Tack, mitt barn!... Och, lev väl!

Skakar och trycker hennes hand.

... Gud välsigne dig, och bevare dig! Går.

KRISTINA

ensam; faller ur hela den förra överspänningen, och blir numera en gracil kvinna med mjukt sätt och languissanta rörelser. Hon ringer.

JOHAN HOLM in.

KRISTINA.

Är det du, kammarherre?... Tänd lamporna, är du snäll; det har mörknat!

JOHAN HOLM tänder två oljelampor.

Det är buller i stan!

KRISTINA.

Jag har hört det, min kära vän!... Men det är snart över...

Ringer igen, tre gånger.

KLAS TOTT in.

JOHAN HOLM ut.

KRISTINA

fram till Tott, passionerat.

Klas, vi får ingen ballett, men du skall komma ner i lejonkulans paviljong denna afton, så skall jag ge en fest för dig ensam! En romersk!

KLAS TOTT.

Du och jag är världen, det behövs inga andra för att ge fest!

KRISTINA.

Och du skall se Pandora, likafullt!

KLAS TOTT.

Leker du med det onda?

KRISTINA vekt.

Så sträng!

KLAS TOTT.

Ja, du har gjort mig god; jag vill inte bli ond igen!

KRISTINA.

Min mor kommer!

Hon kysser honom på munnen.

KLAS TOTT raglar, blyg.

Du gav något och du tog något! Vad du gav vet jag inte, men du tog min ande... Kristina, döda mig icke, jag är så ung!

KRISTINA.

Ja, du är ung! Så ung! En ung Gud!... Gå nu!

KLAS TOTT ut.

KRISTINA
ensam ett ögonblick, går och skruvar ner en lampa.

MARIA ELEONORA
in, utan att märkas av Kristina vid lampan.

Är du här mitt barn?

KRISTINA störtar i modrens famn.

Lilla mamma!

MARIA ELEONORA
gammal, enkel, värdig, hjärtlig.

Hur är det nu, hur är det nu? Med lillan? Vad har hon gjort för slag? Stöka till åt sig! Kom och sitt här!

KRISTINA
placerar modren i soffan, lägger sig på två stolar med huvudet i modrens knä.

Nej, du skall sitta här, så ligger jag i ditt knä!

Paus.

MARIA ELEONORA
stryker Kristinas hår.

KRISTINA.
Du har varit drottning, du också, en gång!

MARIA ELEONORA.
Nej, mitt barn, jag åtnöjde mig vara den store konungens maka, och din mor... så länge jag fick. Darrar på rösten. Men så röck man mitt barn ifrån mig... Gud förlåte dem, om han kan!... och så uppfostrades du till karl!... Där har de't!

KRISTINA.
Tala mer, det gör så gott höra någon beklaga sig!

MARIA ELEONORA.
Lilla toka! Det var ju du som skulle lätta ditt stackars hjärta!

KRISTINA.
Låt mig vila en stund först, jag är så trött, så trött... så skall jag beklaga mig sen!... Stryk på pannan! Nu blundar jag... ljuvligt... en minut bara!... en enda minut! få vara barn igen, barn, oskyldig, bekymmerslös!...

MARIA ELEONORA.
Stackars lilla dronningen!

KRISTINA
börjar med en hal, honungsöt stämma.
Hör du mor lilla, var inte pfalzgreven Johan Kasimir calvinist?

MARIA ELEONORA.
Du menar Carl Gustavs far. Jo, han var reformert.

KRISTINA.

När blev Carl Gustav lutheran?

MARIA ELEONORA.

Det vet jag inte, min lilla vän!

Paus.

KRISTINA ligger och laddar igen.

Är det sant, mor lilla, att din far var reformert?

MARIA ELEONORA.

Ja visst!

KRISTINA lossar av skottet.

När övergick du då?

MARIA ELEONORA blir stum.

KRISTINA njuter av segern.

Har du hört att Oxenstjerna och hans parti arbetar på att få igen de polska Vasarne?

MARIA ELEONORA.

Jag har hört något dylikt, och hällre det än pfalzar!

KRISTINA

ser ut som en dämon, sparkar med fötterna av förnöjelse.

Men Vasarne i Polen äro katoliker! Följaktligen påräknar den store Oxenstjerna att de skola avsvärja och bli renegater!

MARIA ELEONORA.

Min lilla vän, jag lägger mig aldrig i religionsspörsmål och jag... menar slutligen att var och en blir salig på sin tro!

KRISTINA
springer upp med ett kattsprång.

Tack för det ordet, mamma!

MARIA ELEONORA
ser oförstående och häpen på Kristina.

KRISTINA
tar värjan och bryter sönder den över knät.

Slut!

AKT IV.

Scenen föreställer det inre av paviljongen i lejongården. Till höger är ett kompartimang av cloisonväggar målade i ljusa fält med scener ur grekiska mytologien. Där är ett bord med vit duk, blommor, vinkaraffer i iskylare, guld- och silverfat, frukter av alla slag, etc.

Framför står en romersk trefot på vilken brinner en offereld.

Till höger i kompartimanget står en tron under en baldakin.

Till vänster för-rum med musikläktare och dörr i fonden.

KRISTINA

in från höger klädd som Pandora, i en enda urringad vit tättfallande klädning som slutar vid anklarne med en bård. På fötterna vita sandaler. Hon har utslaget hängande hår, en rosenkrans på huvudet och är strålande skön. Hon bär ett ciselerat skrin.

DE LA GARDIE

emot henne från höger, ryggar vid hennes åsyn och håller sig för ögonen liksom bländad av ljus.

Kristina! Så skön! Så! som jag aldrig fick se dig!

KRISTINA.

Den mig älskar ser mig! — Var och en har den Kristina han förtjänar!

DE LA GARDIE.

Vad bär du i skrinet! Pandora?

KRISTINA
öppnar och visar en kunglig krona.

Alla världens olyckor, inneslutna i en!

DE LA GARDIE.

Det är väl aldrig — regalien!

KRISTINA.

Bara papper, kära du!

DE LA GARDIE.

Är det sant, att du vill nedlägga kronan?

KRISTINA.

Vill? Om man visste bara vad man borde vilja?

DE LA GARDIE.

Man säger att du redan undertecknat akten?

KRISTINA.

Det vet man inte!

Paus.

DE LA GARDIE.

Tror du att din käresta skall älska dig lika varmt och högt när du icke bär den klädsamma huvudbonad som är krönt av jordklotet, maktens symbol?

KRISTINA tveksam

Det har jag inte tänkt på!... Tror du, att, det, är, drottningen han älskar, ensamt?

DE LA GARDIE.

Vet inte! Vi äro lika underliga som ni!... För övrigt, är dig angeläget bli älskad som kvinnan, ensamt?...

KRISTINA.

Ja, den här gången!

DE LA GARDIE.

Du, som är kvinnohatare.

KRISTINA.

Jag, som, är, kvinnohatare!

DE LA GARDIE slår ner som en blixt.

Vart skall ni resa?

KRISTINA

ser upp, som om De la Gardie överraskat hennes hemlighet.

DE LA GARDIE.

Till Paris, förstås, världens medelpunkt, det moderna Delphi, där oraklen ännu förkunna!

KRISTINA

tiger, sammanpressad av harm.

DE LA GARDIE.

Då har du illa ställt om för dig, ty spanska ministern Pimentelli är franska regeringens värsta fiende!

KRISTINA hajar till.

DE LA GARDIE.

Och reser du i hans sällskap, så är franska hovet stängt för dig.

KRISTINA

ställer ifrån sig skrinet på en trefot framför offerelden.

DE LA GARDIE.

Och du har avskedat Bourdelot på ett skymfligt sätt! Det är heller ingen rekommendation!

Paus.

KRISTINA

ställer sig och knyter om sandalen på trontrappan, för att dölja sinnesrörelsen.

DE LA GARDIE.

Kristina! Jag skall hjälpa dig!

KRISTINA vänder sig om.

Vill — du — hjälpa mig?

DE LA GARDIE.

Jag skall hjälpa er! Er! Ser du, så stor var min lilla kärlek, så ointresserad!... Du finner inte var dag en avskedad älskare, som vill hjälpa sin rival!

KRISTINA.

När vi voro vänner, Magnus, så voro vi alltid fiender... Det ser ut som om kärleken växte som avståndet ökas...

DE LA GARDIE.

Som kvadraten på avståndet, skulle Des-Cartes ha sagt!

KRISTINA ler.

Toker, alltid toker!

DE LA GARDIE.

Sådan ville du ju ha mig! Jag skulle narra prinsessan att skratta, och med Tott ville hon gråta!

Man hör något råmande utanför.

KRISTINA lystrar.

Vad är det?

DE LA GARDIE.

Det är väl de tama lejonen i kulan!

KRISTINA

drar av två ringar och lämnar en och en till De la Gardie.

Magnus, gå genast till Pimentelli med denna ring!

DE LA GARDIE.

Som betyder: Skär halsen av dig!

KRISTINA.

Och till Bourdelot med denna!

DE LA GARDIE.

Med inskrift: Icke utan allt hopp!... Jag skall gå!... Ses vi mera denna afton?

Tittar sig omkring.

KRISTINA blygt, dovt.

Nej!

DE LA GARDIE vemodigt.

Då får jag väl gå hem — till min — maka — min gam och låta hacka min lever! — Mutor har jag inte råd att köpa mer...

KRISTINA sorgset.

Stackars Magnus! Är hon så svår?

DE LA GARDIE.

Hon var mig kär först, som en gåva av dig! Allt som kom från dig, var så kärt, till och med dina grymheter...

KRISTINA rörd.

Magnus, det är kanske sista gången vi ses... Tag mig i famn!

DE LA GARDIE

omfamnar henne med hjärtlighet och respekt.

KRISTINA.

Kyss på kinden!

DE LA GARDIE kysser hennes kind.

KRISTINA.

Säg: Stackars Kerstin!

DE LA GARDIE
med undertryckt rörelse.

Stackars Kerstin!

KRISTINA
sliter sig lös, rätar upp sig.

Slut!

DE LA GARDIE hastigt ut.

KRISTINA slår i händerna.

ANTON STEINBERG in från höger.

KRISTINA emot honom vänligt.

Min goda Steinberg! Du är icke ond på mig...

ANTON STEINBERG
bländad av Kristinas skönhet, gripen.

Majestät...

KRISTINA.

Ser du, jag ger en fest... och jag behöver en pålitlig vän...

ANTON STEINBERG.

Jag är till Ers majestäts tjänst, men — Ser på sina kläder. — jag tror inte jag är klädd så...

KRISTINA.

Gör ingenting!

ANTON STEINBERG.

Det är för stor ära, Majestät...

KRISTINA.

Äran är måttlig... Kom och se här!

Tar honom i hand och leder honom mot kompartimanget.

ANTON STEINBERG
missförstår situationen och visar sig smickrad av uppmärksamheten utan att bli löjlig.

KRISTINA
tar en blomma ur en vas.

Se nu denna blomma! Är den inte vacker som en ung flicka för övrigt?

Hon trycker en kyss på blomman.

ANTON STEINBERG
berusad, fattar icke ännu, men blir aldrig löjlig.

KRISTINA.

När jag tar denna blomma...

ANTON STEINBERG
sträcker handen efter blomman.

KRISTINA fixerar honom.

När jag tar denna blomma, så skall Steinberg gå ut... och... Stannar.

ANTON STEINBERG
böjer huvudet mot bröstet och börjar förstå.

KRISTINA litet otåligt.

Förstå nu vad jag säger... Det skall vara en överraskning för... gästerna, gästen; och ser Steinberg, denna vägg är rörlig...

Pekar på kompartimangets fondvägg.

... Vid givet tecken går Steinberg som sagt ut... och ger sin signal — då väggen drages upp... bakom ute i trädgården visar sig då en tablå och fyrverket påtändes!

ANTON STEINBERG tillintetgjord.

KRISTINA
betraktar honom med vämjelse blandat med medlidande.

Har han förstått?

ANTON STEINBERG
vemodigt, försöker le.

Ja, nu förstår jag!

KRISTINA.

Det var alltsammans!

ANTON STEINBERG kastar sig på knä.

Drottning!

KRISTINA vänder ryggen.

Gå nu ut... Paus. Och stanna så där ute tills jag kallar! Går från honom.

ANTON STEINBERG
reser sig bedrövad och går ut till vänster.

KRISTINA
ensam, ställer sig framför elden och värmer händerna.

KLAS TOTT in från höger. I detsamma Tott inträder upplyses scenen av för åskådaren dolda ljus; en ljuvlig stråkmusik * spelar och från en i taket upphängd blomsterkorg faller ett blomsterregn för Totts fötter.

KLAS TOTT.

Pandora »Allbegåvade» Eva; första kvinna och enda. Du, som skänker människobarnen livet, sedan du givit livet åt en man!

KRISTINA.

Prometheus, ljusbringare, som tog från de rika gudarne och skänkte åt de fattiga människorna all slags färdigheter, konster och skönhet!

* Stråk-oktett enbart (med kontrabasar) endast modulationer, inga tydliga melodier.

KLAS TOTT.

Och till straff skapade Zeus dig, Pandora, för att genom dig härska över de upproriska männen och tvinga dem till ödmjukhet och godhet!

KRISTINA.

All världens olyckor gömde han i det försåtliga bröllopsskrinet, och med kvinnan kommo onda tider.

KLAS TOTT.

Och goda genom det onda! Men i botten på skrinet lade han den oförgängliga gåvan som sist, nej aldrig, sviker, hoppet, det trofasta hoppet!

KRISTINA.

Gudason, omfamna mig, och jag vill bringa dig ett offer!

KLAS TOTT.

Nej, jag vill icke omfamna dig!

KRISTINA.

Säg varför, fort!

KLAS TOTT.

Jag älskar dig för högt! Jag älskar dig som ett verk av konsten, jag vill se dig, men icke röra vid dig!

KRISTINA.

Rör mig, jag är av jordens lera, och under dina händer skall jag skapas ut till ett stort odödligt verk av konsten.

KLAS TOTT på knä.

Härska över mig, Zeus; jag böjer mig för din makt, under kvinnan! *din* kvinna!

KRISTINA på knä.

Råd över min vilja, Zeus, att jag endast må vilja det goda.

KLAS TOTT.

Ve dig kvinna, om du missbrukar den makt Zeus, nej Gud i himmelen har givit i din lilla hand!

Fattar hennes hand och kysser.

KRISTINA.

Du har tagit min hand! Behåll den!

KLAS TOTT reser sig.

Din hand kunde jag endast äga som din make!

KRISTINA reser sig.

Jag vill bli din maka!

KLAS TOTT.

Det kan icke ske!

KRISTINA.

Vad står emellan oss?

KLAS TOTT.

En krona, en mantel och en spira!

KRISTINA.

Säg, en krona! Det andra följer!...

KLAS TOTT.

Jag säger en krona!

KRISTINA.

Välan!...

Går till skrinet, tar fram kronan och lägger den på offerelden.

Tag mitt offer, du största, enda man, jag råkat, och som gjort mig till kvinna!

KLAS TOTT.

Jag kan icke ta ditt offer!

KRISTINA.

Du skall! Vad fruktar du?

KLAS TOTT.

Jag fruktar lyckan, den bedrägliga.

KRISTINA.

Fege!... Vågar du icke ta emot ett liv av kval för ett ögonblick av sällhet.

KLAS TOTT.

Nu vågar jag!... Men icke här, icke i detta land!

KRISTINA.

Nej, i främmande!... Du följer mig!

KLAS TOTT.

Kring jorden!

KRISTINA.

Då är det sagt! Hör det himmel!

Man hör någon gråta så högljutt och ohejdat att det låter som ett skratt.

Vad? Vad är det?

KLAS TOTT.

Man skrattar!

KRISTINA slår i händerna

JOHAN HOLM

in, klädd som kammarherre, vilken dräkt han uppbär med både smak och värdighet.

KRISTINA utan vrede.

Gode Holm, hur bevakar han dörrarne?

JOHAN HOLM.

Ers majestät?

KRISTINA.

Vem skrattar därute?

JOHAN HOLM.

Skrattar... Jag såg endast baron von Steinberg stå därute...

KRISTINA.

Vad gör han därute?

JOHAN HOLM.

Han gråter! Gråter som ett barn...

KRISTINA.

Den gode Steinberg!... Till Tott. Skratt eller gråt, icke långt ifrån varann! Till Holm. Säg Steinberg att han är fri!... Han får gå hem!

JOHAN HOLM.

Det regnar ute Ers majestät!

KRISTINA

går och viskar till Holm som går ut. Därpå fattar hon Tott i handen och leder honom till tronen.

En krona ger jag dig icke, min härskare, men en tron, en tron i mitt lilla rike... mitt rike där ingen skillnad är på människa och människa! Hell dig konung!

Hon tar en blomma. Man hör rytandet från förra delen av akten.

Vad än... Vem stör min fest?...

Slår i händerna.

JOHAN HOLM in igen.

KRISTINA.

Vad är därute?

JOHAN HOLM.

Varför frågar drottningen...

KRISTINA.

Emedan det oroar mig som allt okänt!

JOHAN HOLM.

Nåväl, det är folket som hört att drottningen avsagt sig regeringen...

KRISTINA.

Driv ut dem!

JOHAN HOLM.

Det har sig svårt... emedan de häktade Messenierna just nu föras till avrättningen!

KRISTINA.

Evige Gud! Rätar upp sig. Vi låta ej störa oss!

Viskar till Holm, som går ut igen.

Nu Pafos hyllning ger åt Epimetheus som Pandora fick!

Hon slår i händerna.

Fondväggen i kompartimanget dras upp. Man ser i stället för den väntade tablån — en skara underligt folk, alla orörliga, tysta, bleka i ansiktet. Främst synas köpman Allerts, Tavernaren och Bonden från 1:a akten.

KRISTINA skriker ihållande.

KLAS TOTT
ner från tronen och håller henne om livet.

KRISTINA.

Är det bländverk från avgrunden?

KLAS TOTT.

Jag vet inte! Men jag känner som om jag vaknade ur en lång sömn! *Ser sig om.* Vad är det här för gyckel?

KRISTINA.

Vad hör jag? Klas Tott!

KLAS TOTT.

Ja, min drottning!

KRISTINA.

Jag är icke drottning längre! Jag är endast din...

KLAS TOTT.

Vad?

KRISTINA.

Din hjärtans dam!

KLAS TOTT.

Sköka! menar du?

KRISTINA *tumlar baklänges.*

O, Gud, nu gjorde du illa!

Tar sig åt hjärtat.

Du dödade mig... Varför skulle du säga det ordet...

KLAS TOTT.

Varför?... Jo, jag kände ett behov att mörda dig!

KRISTINA.

Vad har jag gjort dig?

KLAS TOTT.

Det vet jag inte, men i alla dessa ansikten nyss läste jag en fruktansvärd dom — över dig!

KRISTINA.

Du har aldrig älskat mig!

KLAS TOTT.

Älska?

KRISTINA.

Ja!

KLAS TOTT.

Om det är att vara vansinnig, då har jag älskat som ingen!

KRISTINA.

Menar du överge mig nu?

KLAS TOTT.

Ja visst!

KRISTINA vild.

Jag har avstått en krona för dig och du... du svor att följa mig i landsflykt!

KLAS TOTT.

Man pratar ju...

PIMENTELLI

in, fram, sätter sig självsvåldigt på en stol med armarne i kors och betraktar Kristina och Tott.

KLAS TOTT.

Hur tillåter den herrn sig... Är du van vid hans självsvåld...

KRISTINA.

Vad kan jag göra åt det? Han har väl icke fått återbudet och tror sig vara gäst!

KLAS TOTT.

Får jag lov då?

JOHAN HOLM
in med ett brev till Tott.

Från ambassadören Pimentelli!

KRISTINA
anar innehållet och vill rycka det från Tott.

Läs det inte, det är gift! Läs inte!

KLAS TOTT.

Gift?

Läser, bleknar, ser på Pimentelli, raglar baklänges och faller.

KRISTINA
kastar sig ner över Tott.

Gud hjälp oss! Till Pimentelli. Se ditt verk, giftblandare.

KLAS TOTT
reser sig igen med kraft.

Förlåt, jag föll, men jag skall resa mig igen!... Kristina, nu är jag slut.

KRISTINA.

Och, jag, jag sjunker, ner, ner, ner, sedan du väckte mig. Varför skulle du väcka sömngångerskan som gick så nätt på takrännan utan att falla, utan att solka en fåll.

KLAS TOTT.

Allt skönt förgår, det fula består!

Musiken har tystnat, lamporna slockna den ena efter den andra. Man hör buller i dörrar och sorl utanför. På musikläktaren synes nu Whitelock, sträng, blek, seende sig förvånad omkring.

KRISTINA.

Giv mig min kappa!... Fort! Jag fryser! Jag är ju naken!

KLAS TOTT.

Låt mig gå ifrån dig, Kristina!

KRISTINA.

Då dör jag!

KLAS TOTT.

Du?

KRISTINA.

Ja, denna gång var det jag, som älskade!

KLAS TOTT.

Stackars dig, stackars oss! Detta gråter jag inte bort på åtta dagar!

KRISTINA *tar honom i armarne.*

Gå inte ifrån mig... gå inte!

Skälvande i hela kroppen.

KLAS TOTT.

Jag måste... ty du har orenat min själ, som jag nedlade hos dig... du har infört mig i en virvel av okända begär... du har lett mina tankar in i banor dit de icke få gå... Och för att avbryta förbindelsen med dessa lägre regioner måste jag döda min kropp och släppa ut anden i renare lufter.

KRISTINA *på knä.*

Låt mig följa! ut, upp!

KLAS TOTT.

Nej, det var dig jag måste fly!... Pandora! Har du något kvar i asken. Du sade det »trofasta» hoppet, men i texten står, det »bedrägliga» hoppet! Jag ville icke rätta dig, du var så skön, när du sade det!

KRISTINA.

Stackars vi! När gudarne leka få mänskobarnen gråta!

KLAS TOTT ser sig om.

Ser du, vår kärlek har blivit offentlig?

KRISTINA.

Jag ser, och ingen bryr sig om vad jag säger! Man vet att dronningen är förbi... Å, vad jag ångrar mig! Å! Giv mig min kappa! Jag är ju naken! Min kappa!

Hon söker liksom svepa om sig det långa hängande håret. Ett fönster öppnas i kompartimanget och Bourdelot's huvud synes.

KLAS TOTT.

Denna skymfliga förtrolighet... Nej, jag kan icke stanna... Farväl min brud, min enda, stora kärlek! mitt hjärtas drottning!... Farväl! — För evigt! Ut till höger.

KRISTINA faller på knä.

ANTON STEINBERG
in, hastigt sökande dronningen med hennes hermelinsmantel, som han lägger över henne.

Majestät! Viskar resten.

KRISTINA.

Steinberg, övergiv mig icke, fastän jag varit otacksam! Följ mig härifrån!

ANTON STEINBERG.

Vart Ers majestät befaller! Kring hela världen!

KRISTINA.

Följ mig. Men begär ingen lön... som de andra...

ANTON STEINBERG.

Det är min lön — att få följa er!

JOHAN HOLM in.

Hans majestät, konungen!

KRISTINA.

Konungen! — — — Och här är drottningen!

Till Holm, numera Lejoncrona.

Holm! Lejoncrona! — Jag skall resa i morgon — min skuld till dig får du anmäla i räntekammaren...

JOHAN HOLM.

Jaså? — — — Skall — — — hennes majestät resa? — Vågar jag då be om något skrivet?

KRISTINA.

Skäms! Du har mitt ord!

JOHAN HOLM.

Ord är ord, men skrivet är pängar!

KRISTINA.

Han talar om pängar nu... i denna stund... skall jag tänka på pängar nu? — — — Och dig som jag dragit ur dyn och satt dig på riddarhuset... Dräng! Gå!

JOHAN HOLM

vill säga något, men Steinberg skjuter honom ut.

CARL GUSTAV

in, i vapenrustning, värdig och hög.

KRISTINA har satt sig på tronstolen. De betrakta varandra ett ögonblick. Därpå tecknar CARL GUSTAV åt Steinberg att han skall lämna dem.

CARL GUSTAV.

Kristina!

KRISTINA.

Carl Gustav! — Carl den tionde Gustav!

CARL GUSTAV.

Ja, i morgon!

KRISTINA.

Är du viss?

CARL GUSTAV.

Ja; alldenstund du avsagt dig...

KRISTINA.

Det finns andra pretendenter...

CARL GUSTAV.

Såå?

KRISTINA.

De polska Vasarne... för exempel!

CARL GUSTAV.

Det var inte det jag ville tala om!

KRISTINA.

Vad är det du vill då?

CARL GUSTAV.

Jag skulle... vilja göra upp räkenskaperna med dig, innan jag tillträder...

KRISTINA.

... arrendet! Tala vid inspektorn!

CARL GUSTAV.

Det är De la Gardie, din riksskattmästare! Ni har hushållat vackert...

KRISTINA.

Vilken ton tar du dig?

CARL GUSTAV.

Konungens!

KRISTINA.

Glöm inte att jag gjort dig till konung!

CARL GUSTAV.

Nej, det har ständerna, och min arvsrätt! — — — Ja, jag är även Gustav Adolfs systerson och därför närmast till tronen, efter dig!

KRISTINA.

Det var nytt! — Är Sverige valrike?

CARL GUSTAV.

Måtte vara det, eftersom Gustav Adolf blev vald i stället för den laglige hertig Johan, konung Johan III:s son...

KRISTINA.

Vem talar om den?

CARL GUSTAV.

Carl den IX talar särskilt om honom i sitt testamente och ber att man respekterar hans rätt! Paus. Ja, du skulle ha läst din svenska historia lite bättre innan du gav dig till att göra svensk historia!

KRISTINA.

Vet skäms!

CARL GUSTAV.

Och de blad du skrivit borde rivas ut... ty de handla endast om olagligheter, försnillningar, spektakel och gunstlingar!

KRISTINA.

Och det vågar du säga?

CARL GUSTAV.

Ja, det vågar jag! — — — Och jag lägger till — din barnkammarpolitik har störtat riket i äventyr, som jag får ärva... Ditt vanvettiga angrepp på Bremen har retat kejsaren och Holland.

KRISTINA.

Har inte Oxenstjerna rett ut det?

CARL GUSTAV.

Inte ännu! — Men värre är — du har utvisat Portugals ambassadör från Stockholm, för att vara Spanien behaglig, spanska ambassadören behaglig, din älskare Pimentelli behaglig! — men obehaget för ditt land har du glömt... då svenska fartyg ligga lastade i Portugals hamnar — och säkert bli sequesterade!

Som fiendeland har du behandlat Sverige; plundrat, mördat; framför allt plundrat... du har skövlat Stockholms slott ända in på tapeterna, du har skinnat Uppsala slott så att det bara finns en säng kvar åt konungen — — — Du har tömt skattkammaren så att ämbetsmännen äro utan löner...

KRISTINA.

Nemesis!

CARL GUSTAV.

Vad? Nemesis?

KRISTINA.

Ja, ty ni har plundrat mitt land, du var också med under Torstensson...

CARL GUSTAV.

Mitt land?

KRISTINA.

Ja, mitt! ty jag är tyska som min mor, jag är brandenburgare, liksom du är pfalzare! var pfalzare när du förde vapen mot ditt eget land! Jag har aldrig känt mig som svenska, och jag har hatat Sverige som min mor har gjort det! Jag ville ha slut på det trettioåriga kriget, ty jag insåg att Sverige icke hade därute att göra — och om femtio år, tro mig, skall ni icke äga en sten mer i Tyskland; jag ville i dess ställe göra mitt nya land till erövrande på andra områden, där en större ära kunde skördas och en mindre förgänglig; därför sökte jag bilda denna råa nation och väcka dess intressen för annat än krig! — — — Men det förstår du inte! Du säger att jag plundrat! — Det ljuger du! Jag återbördar, jag återställer! det stulna! Ty när jag såg dessa foror med gods släpas hem från Tyskland, konstskatter som ej kunna skiljas från den mark de vuxit på, boksamlingar som skulle läsas där de voro skrivna... då fattades jag av ett gränslöst begär att en gång... en gång tänkte jag gifta mig med den store kurfursten — av Brandenburg — för att — — — få vara det jag är... ty där vid Spree ligger framtiden — och icke vid Stockholms ström! — — —

Paus.

CARL GUSTAV.

Har du verkligen haft någon mening med din meningslösa framfart, eller improviserar du?

KRISTINA.

Det är möjligt att nu först då jag angrips, försvarstillståndet hjälper mig till klarhet i mina avsikters dunkel...

CARL GUSTAV.

Det här landet var för trångt för dig kantänka?

KRISTINA.

Vem vet? Måhända har du sagt det!

CARL GUSTAV.

Och vad ämnar du nu?

KRISTINA.

Det kommer dig icke vid! Och ingen annan dödlig heller! — — — Är det mera?

CARL GUSTAV.

Det är mycket mera, men det får jag bära som allt det andra!

KRISTINA.

Ser du, det följer med kronan! Jag fick dras med mina förmyndares efterlämnade skulder — känn på!

CARL GUSTAV.

Det var inte det jag ville tala om...

KRISTINA.

Nej! Men det jag inte vill tala om, det får du inte tala om!

Paus.

ANTON STEINBERG.

Rikskansleren!

KRISTINA.

Se där! Nu kom han lägligt, en gång! — — — Sitt ner Carl Gustav! Det är bara en avskedsvisit!

CARL GUSTAV sätter sig motvilligt.

AXEL OXENSTJERNA

in, ser sig omkring, betraktar Kristina, sedan Carl Gustav.

KRISTINA.

Varmed kan jag tjäna?

AXEL OXENSTJERNA.

Endast med ett öppet svar på en rättfram fråga.

KRISTINA.

Låt höra!

AXEL OXENSTJERNA ansträngd.

Jag är sänd av råd och ständer! — — — Det är frågan om drottningens apanage, efter avsägelsen... Det är även tal om vissa villkor... Man har uppdragit åt mig att...

KRISTINA.

Fortsätt!

AXEL OXENSTJERNA.

Ers majestät, det är mig så outsägligt pinsamt att framställa en fråga vars svar kan omintetgöra i ett ögonblick mina och rikets dyraste förhoppningar!

KRISTINA.

Fortsätt!

AXEL OXENSTJERNA.

Nåväl; det går rykten att ers majestät antagit den — — — romerska läran! Är det sant?

KRISTINA.

Det är icke sant...

AXEL OXENSTJERNA.

Gud i himmelen vare lovad!

KRISTINA.

Vänta! Det är icke sant, men det kan möjligen bli — — — Man vet aldrig var man slutar.

AXEL OXENSTJERNA.

Skulle det vara möjligt att Gustav Adolfs dotter... avfölle från sina fäders tro?

KRISTINA.

Det är mycket möjligt att hon återginge till sina fäders tro, till Erik Heligs, Engelbrekts, Stures och första Vasarnes tro — från vilken I ären avfällingar!

Paus.

AXEL OXENSTJERNA.

Detta skulle jag höra innan jag lade igen mina trötta ögon! — — — Men, efter det icke är gjort än — så ber jag, på mina knän, om ni fordrar det!

KRISTINA.

Nej, bed icke! Ty min tro låter icke muta sig — och säljs icke heller!

AXEL OXENSTJERNA.

Då får jag tala ur en annan ton!

KRISTINA.

Hotar ni? Då vädjar jag till min store faders ande, jag också, ty han gav sitt liv, icke för trostvång, utan för trosfrihet, för tolerans!

AXEL OXENSTJERNA och CARL GUSTAV böja huvena och bli stumma.

KRISTINA.

Har ni något att tillägga?

AXEL OXENSTJERNA.

Nej! — — —

KRISTINA reser sig.

Då säger vi endast — farväl!

AXEL OXENSTJERNA.

Farväl! — — —

KRISTINA går ut.

GUSTAV III

FYRA AKTER

(utan tablåer)

PERSONER.

Gustav III.
Armfelt.
Elis Schröderheim.
General Pechlin.
Horn.
Ribbing.
Anckarström.
Fersen.
De Geer.
Munck.
Taube.
Liljensparre.
Ryttmästaren slaktar Nordström.
Olof Olsson, talman i bondeståndet.
Kellgren.
Thorild.
Bellman.
Hallman.
Kexell.
Bokhandlaren Holmberg.
Halldin.
Badin, negern.
Papillon, kammartjänare.
Drottning Sofia Magdalena.
Fru Schröderheim.
Bipersoner.

SCENERI.

AKT I: Holmbergska bokhandeln.
AKT II: Konungens audiensrum på Haga.
AKT III: Ett rum på Huvudsta.
AKT IV: I Kina slott på Drottningholm.

Holmbergska bokhandeln i Stockholm. Disken och hyllorna till höger. Bokhandlar HOLMBERG står vid en grön pulpet och granskar en kopiebok, med glasögonen upplagda på hjässan. Innanför disken står HALLDIN.

I fonden äro fönster och öppna glasdörrar mot skeppsbron; där synes master och segel.

Till höger i hörnet är en kakelugn med Rousseaus byst i nischen. Därinvid står ANCKARSTRÖM läsande en fransk journal; CLAS HORN läser i samma blad över Anckarströms axel.

Mitt på golvet står ett bord med skrivdon, tidningar och böcker.

PAPILLON,

Konungens kammartjänare, kommer hastigt in.

Har bladet kommit?

HALLDIN lämnar en tidning.

Var så god!

HOLMBERG.

Herr Papillon! Redan ute och papiljonerar! Vad nytt i staden?

PAPILLON.

Hennes majestät déjeunerar på Clas på Hörnet med fröken Manderström, precis klockan elva.

HOLMBERG.

Det är dronningen! Men var är kungen?

PAPILLON.

I Finland, förstås!

HOLMBERG.

I ryska kriget, förstås, men var, var?

PAPILLON.

Inte vet jag, inte!

HOLMBERG.

Läs i bladet då, får han se!

PAPILLON

tittar i bladet. Blir skrämd.

ANCKARSTRÖM ser upp.

HORN ser upp.

PAPILLON.

Är det sant?

HOLMBERG.

Inte vet jag! Kanske Halldin vet det?

HALLDIN förskräckt.

Jag vet aldrig något!

PAPILLON.

Inte ens hur vatten och bröd smakar? Det kanske han inte glömmer så snart!

HALLDIN.

Jag har smakat dödens bitterhet, herr Papillon, men bokhandlaren Holmberg har smakat vatten och bröd...

PAPILLON.

Allt för det välsignade brännvinets skull.

HALLDIN.

Brännvinslagstiftningens, herr Papillon...

HORN med dov röst.

Finns det ett exemplar av tryckfrihetsförordningen, herr Holmberg?

HOLMBERG.

Menar herr majorn den gamla av 1766?

HORN.

Ja, det menar jag!

HOLMBERG pekar åt fondväggen.

Den sitter där i glas och ram med konungens kommentar till!

PAPILLON går hastigt.

Ajö herr Holmberg!

HOLMBERG.

Ajö herr Papillon!

HORN
läser på tryckfrihetsförordningen.

Det är stolta ord, värdiga en stor monark. »Tryckfriheten upplyser allmänheten om dess sannskyldiga väl och låter ej regenten vara okunnig om folkets tänkesätt.»

HOLMBERG.

Och det här då — jag kan det utantill —: »Hade tryckfriheten varit tillåten i förra århundradet, hade törhända konung Carl XI ej gjort sådana författningar på säkerhetens bekostnad, som gjorde konungamakten förhatlig.»

HORN.

Eller detta: »En konung får igenom tryckfriheten veta sanningen, som man med så mycken omsorg och tyvärr! ofta nog med så mycken framgång för honom döljer.»

HOLMBERG.

Detta har vår nådige konung själv skrivit, och nan var den gången så stolt över sin generositet att han skickade en fransk avskrift till herr Voltaire, som i nåder approberade och komplimenterade författaren, vilket icke hindrade högstdensamme att låta döma Halldin där till döden, därför att han skrev mot brännvinet, och han lät mig sitta fjorton dar på vatten och bröd för att jag tryckt skriften. Halldin blev som bekant benådad från alltihop, men jag icke!

HORN undvikande.

Är det sant vad som står i bladet i dag?

HOLMBERG.

Svårt att säga, men någon grund finns där nog. Konungen stod vid Kymendegård med ryssarne i öster och sin armé, i fullt uppror, i väster. Ett hundra åtta officerare nedlade sina vapen för konungens fötter och uppsade honom tro och lydnad... talet gick om majestätets fängslande av Anjalamännen... Då flydde konungen förtvivlad, över Helsingfors, Åbo, Ålandshav! Så långt äro underrättelserna pålitliga. Fullt säkert är, att Danmark förklarat krig, och att en del upproriska officerare på ett skepp redan passerat Stora Sjötullen — följaktligen kan ligga på strömmen när som hälst!

HORN.

Kriget var olagligt, rakt emot grundlagen och för övrigt dåraktigt!

HOLMBERG.

Ja, det kan man säga!... Armfelt, gunstlingen, lär ha tillrått kriget såsom en sista resurs för att

blanda bort konungens dåliga privatekonomi... Ja, så står det till!... Ser utåt gatan. Överhovstallmästaren Munck! kommer!

ANCKARSTRÖM
vänder sig mot kakelugnen.

HORN.

Den fasansfulla människan!

MUNCK in, vresig och högfärdig.

Jag skulle betala de sista böckerna... fast jag inte vet varför... uppskurna exemplar och lusbrand på vart femte blad, det är då ett djävla tryckeri herrn har...

HOLMBERG.

Om herr överhovstallmästaren anser sig förorättad...

MUNCK.

Håll käften! Och skickar herrn räkning före sex månar, så sparkar jag ut betjänten nästa gång... Var så go!

Kastar en sedel på disken.

HOLMBERG.

Förlåt, herr baron, men vi kan inte ta emot ryska sedlar!

MUNCK.

Vad fan nu?... Är det något fel på sedeln?

HOLMBERG.

Jo, det är ett litet fel; sedeln är falsk!

MUNCK.

När man själv är en straffad person som herrn, så skulle man ha så mycket hut i sig att man valde sina uttryck...

HORN fram.

Herr baron, vanlig mänsklighet bjuder att man icke förevitar den som uttjänt sitt straff hans forna förseelse, aldra minst i detta fall, där det gäller en oskyldig!

MUNCK.

Lilla Horn, oskuldens försvarare... Säger han att hovrätten dömt boktryckar Holmkvist orätt?

HORN.

Ja, det säger jag — och han heter Holmberg för övrigt!

MUNCK.

Holmgren eller Holmström är mig komplett egalt... Rikets herrar ha annat att besörja än lära adresskalendern... och fånglistor... Emellertid, vill herrn inte ta sedeln, så blir herrn utan...

PECHLIN
har kommit in och hört senare delen av samtalet.

Förlåt, mina herrar, att jag avbryter ett animerat samtal, men när fäderneslandet är i fara...

MUNCK.

Vad säger baron Pechlin?

PECHLIN.

Mina herrar, konungen har flytt från armén och uppgives vara fängslad i Borgå!

MUNCK faller ner på en stol.

Fängslad?

PECHLIN.

Så berättas det!... Solen gick ner alltså, och några komma i skuggan!

MUNCK.

Avsatt, kanske?

PECHLIN.

Sannolikt!

ANCKARSTRÖM vänder sig om.

HORN.

Han föll på sin gärning!

MUNCK
reser sig; tar sedeln från disken.

Skicka upp räkningen, så skall den bli betalad i gångbart mynt. Farväl, herr Holmberg! Farväl, mina herrar! Går.

HOLMBERG till Pechlin.

Komedien är slut!

PECHLIN.

Ännu icke!

HOLMBERG.

Var det icke sant, det herr baron sade?

PECHLIN.

Jo, det att man uppgivit så, men att man falskeligen uppgivit så, behövde icke Muncken veta! Nu får jag skriva ett brev!

Nickar åt Anckarström, sätter sig vid bordet och skriver, under det han skuggar med handen att ingen skall se vad han skriver.

HORN till Holmberg.

Vad var det för sedel?

HOLMBERG.

Det var en falsk rubel, av dem som konungen och Munck låta trycka på Drottningholm och prångla ut i Finland.

HORN.

Och man skäms inte?

HOLMBERG.

Nej; när man följer Fredrik den stores exempel, som uppfann kriget med falskt mynt, så skäms man inte!

PECHLIN skrivande alltjämt.

Man skäms inte att göra löjtnant Taube till hovpredikant för att rädda hans affärer, man blygs inte att sälja pastorat; Schröderheim sålde nyss det fetaste i Värmland för att få guldgaloner åt regementets musikkår; man betalar ambassadörernas spelskulder ur statskassan och man begagnar brännvinsmedlen till hovets mätresser... Har herrarne hört att franska ständerna äro sammankallade till Paris!

ALLA.

Nej!

PECHLIN.

Och att Washington är nämnd president i Amerikanska republiken?

ALLA.

Nej!

PECHLIN.

Det händer mycket ute i världen nu för tiden!...

HORN.

Ständernas sammankallande till Paris...

PECHLIN.

Och markis de Mirabeau vald — till generalrådet!

HOLMBERG.

Skall det komma nytt nu i världen?

HORN.

Det är vårt hopp!

HOLMBERG.

Halldin! Det finns de som hoppas!

HALLDIN.

Jag icke!

BELLMAN, HALLMAN och KEXELL in. De se duvna ut och förtvivlade. Kexell går fram till Holmberg; de två andra stanna vid dörren.

KEXELL
talar enskilt till Holmberg.

Är det sålt något?

HOLMBERG.

Nej, min bror! Allmänheten har annat att tänka på än era lustiga visor...

KEXELL.

Jaså! Jaså! Är det politiken? Si den intresserar inte oss; det är inte vårt gebit; inte vår värld!

HOLMBERG.

Jag vet nog det, och säger inge om'et, mina barn!

KEXELL förlägen.

Det är svåra tider, när det är krig; under vapnen tiga sångarne... Det är vackert väder i dag...

HOLMBERG.

Jag har inga pängar, bror lilla!

KEXELL torkar svetten ur pannan.

Pängar? En bagatell är ännu icke pängar...

HOLMBERG.

Men kan bli!... Ska ni till Djurgårn?

KEXELL.

Ja, vi hade litet att beställa därute...

HOLMBERG.

Skulle ni beställa supar kanske?

KEXELL.

Alldeles, ja!

HOLMBERG.

Till ett sådant ändamål kan jag aldrig säga nej!

Lämnar en sedel.

KEXELL rörd.

Holmberg! Känner du mig?

HOLMBERG.

I botten!

KEXELL.

Föraktar du mig?

HOLMBERG.

Tvärtom!

KEXELL.

Förakta mig inte!

HOLMBERG.

Gå ut och sup, nu, och prata inte strunt!

KEXELL.

Får jag trycka din hand?

HOLMBERG.

Inte för så lite! Gå nu! Gå! — Det kommer storfrämmande!

KEXELL går med BELLMAN och HALLMAN.

FREDRIK AXEL VON FERSEN och CARL DE GEER in.

FERSEN till Holmberg.

Baron Pechlin skulle vara här!

PECHLIN.

Det stämmer!

DE GEER.

Nå, där är han!

PECHLIN.

Skall jag arresteras?

FERSEN.

Varför så?

PECHLIN.

Här i landet kan aldrig göras ett tumult utan att Pechlin arresteras.

FERSEN.

Här i landet händer aldrig något av vikt utan att baron är först underrättad!

PECHLIN.

Hur kan det komma sig?

FERSEN.

Behöver han fråga det... Emellertid, nu frågar jag och baron De Geer: Var är konungen?

PECHLIN.

I kriget, förstås!

DE GEER.

Men Pechlin har spritt ut att Majestätet är...

PECHLIN.

Det är bara prat! Jag vet absolut ingenting och visste jag något, så tege jag. Alltid skall jag inblandas...

FERSEN till Holmberg.

Har herr Holmberg hört något?

HOLMBERG.

Ne'! Jag har inte hört något!

FERSEN

sätter sig vid bordet och skriver; skuggar med handen då han ser Pechlin göra detsamma.

DE GEER tar en bok och läser.

OLOF OLSSON in; går fram till disken.

Går det an att få köpa regeringsformen?

PECHLIN.

Jo, den säljs nog!

OLSSON enfaldigt.

Säljs den inte?

PECHLIN.

Allting säljs! Regeringsformer och successionsordningar, biskopshattar och lantmarskalksstavar...

FERSEN ser upp och ler.

DE GEER vänder sig mot Pechlin.

OLSSON till Pechlin.

Är det biträdet?

DE GEER.

Ja, han biträder vid alla oppositionsförslag, alla kabaler, alla intriger...

OLSSON.

Å nej!

FERSEN.

Är det Olsson? Är du här, oppe i Stockholm?

OLSSON.

Ja, herr greve!

FERSEN.

Är det så du sköter ditt arrende och min gård?... Ta av dig mössan...

PECHLIN.

Finns inga mössor mer, bara hattar...

FERSEN till Olsson.

Vad ska du med regeringsformen; håll du dig hemma i lagårn; där har du ditt regimente!

OLSSON.

Ja, det kan så tyckas, förståss... och det kan nog vara att öva sig på kreaturen...

FERSEN.

Du har blivit mig så stormynt, Olle; har du ätit frukost med brännvin?

OLSSON.

Brännvin fick vi inte, men nog var det vin så det räckte...

PECHLIN till Fersen.

Jag håller vad, att han ätit hos statssekreterarn, som sköter riksdagsmannavalen...

FERSEN.

Den där, riksdags — — man? Ska han bli riksdagsman?

PECHLIN.

Nej, han skall inte bli...

FERSEN.

Det vet Pechlin också?

PECHLIN.

Han ska inte, för han är det redan!

FERSEN.

Olle Olsson? Min arrendator?

OLSSON.

Ja! Det var en gång en bonde, som hette Olof Håkansson. Han blev riksdagsman och talman för ståndet. När han dog, blev han begraven i Riddarholmskyrkan, och i anseende till hans närmare förbindelser med lantmarskalken Axel von Fersen skedde jordfästningen i Fersenska gravkoret.

FERSEN.

Det var den tiden det!

OLSSON.

Den avlidne hade en son, som blev adlad och baroniserad och han sitter nu som råd i den tillförordnade regeringen!

FERSEN.

Och nu tänker du göra samma karriär?

OLSSON.

Ånej, för allan del!... — Hör nu, har bokhandlaren adelsprivilegierna?

HOLMBERG.

Ja, det har jag!

FERSEN.

Vad har du med adelsprivilegierna att göra?

OLSSON.

Jo si, vi tänkte vidtaga några ändringar...

DE GEER.

Kom, Fersen! Kom!

OLSSON.

Kan herrarne säga varför en bonde icke får köpa herre-jord? Är det inte samma mull, samma dynga och samma pängar? Kanske det är samma förhållande med mänskorna som med dyngan, att de är samma dynga allihop!

FERSEN

springer upp och lägger handen på värjan.

Sacre — bleu!

DE GEER

som sett ut genom fönstret.

Kom Fersen! Kom! — Finska skeppet med officerarne har ankrat!

FERSEN.

Då skall jag gå och spotta dem i ansiktet.

FERSEN och DE GEER gå ut; möta löjtnant TAUBE uniformsklädd.

TAUBE till Holmberg.

Finns det någon theologie?

HOLMBERG.

Nej, d e t har jag inte!

PECHLIN.

Löjtnant Taube! läser till pastoraln! Är det sant han skall bli hovpredikant?

TAUBE.

Vad fan ska man göra?

HORN till Anckarström.

Låt oss möta de hemkomna officerarne...

ANCKARSTRÖM

ger ett tecken att han vill dröja.

TAUBE sätter sig vid bordet.

Baron Pechlin skriver visst alltid brev?

PECHLIN.

Nästan alltid!

TAUBE.

Till vem kan han skriva så mycket?

PECHLIN.

Till vännerna förstås, och till ovännerna också. Det jag nu skriver — får jag läsa't för er, jag har aldrig några hemligheter?

TAUBE.

Nej tack! det är nog överflödigt...

PECHLIN.

Kanske det! I synnerhet som adressaten själv inträder i nästa ögonblick — jag är ingen andeskådare, jag ser bara hans bild i fönsterrutan!

TAUBE.

Vem är det?

PECHLIN.

Slaktaren och ryttmästaren vid borgerskapets kavalleri, Nordström.

TAUBE.

Som sköter vakten under livregimentets frånvaro? Skönt!

PECHLIN.

Konungens livvakt, alltså!

NORDSTRÖM

in. Det är en ståtlig karl, klädd som ryttmästare med guldtrensar på hatten och vit armbindel.

TAUBE

vänder ryggen och låtsas läsa.

NORDSTRÖM
till Olsson som stått vid disken och läst.

God dag riksdagsman! Är vi här?

OLSSON.

Jo! Den här Holmberg är ju visdomens källa och surbrunn... och här råkas vi alla som hos buntmakarn.

NORDSTRÖM.

Sen vi mistat huden, ja!

PECHLIN alltjämt skrivande.

Ryttmästarn kan skämta ännu, han!

NORDSTRÖM
lägger handen på Taubes axel.

God dag kamrat!

TAUBE.

Rör inte vid mig! Jag är inte kamrat med min slaktare!

NORDSTRÖM ond.

Nej, men löjtnanten är subaltern mot ryttmästaren! Och ska hälsa förman på militäriskt sätt!

TAUBE blir sittande.

På militäriskt sätt vore med värjan genom livet! Men nu är jag på andra tankar och andra vägar...

PECHLIN till Nordström.

General Pechlin anhåller att ryttmästar Nordström lägger bort etiketten för dagen!

NORDSTRÖM.

Den, som skymfar konungens uniform, skymfar majestätet!

ANCKARSTRÖM.

Nå, vad skulle det göra?

Allmän fasa.

NORDSTRÖM

som icke hört v a d Anckarström sagt.

Hur sa min herre?

PECHLIN till Nordström.

Hör nu, det är väl inte något polisförhör, heller? Gå herrn ut och håll reda på folket när officerarne landstiga!

NORDSTRÖM.

De ha redan landstigit, de förrädarne, och fått det mottagande de förtjänar!

ANCKARSTRÖM

tar Horn vid armen och går ut.

PECHLIN.

Hör nu ryttmästarn, jag håller på att arrangera en liten middagsbjudning på klubben, i och för konungens firande vid hans återkomst; får jag inte lov att sätta ryttmästarns namn med på listan?

NORDSTRÖM.

Det beror på vad det är för sällskap det!

PECHLIN.

Här är listan, var så god och se!

NORDSTRÖM

tar emot listan och läser högt.

Baron Karl Fredrik Ehrensvärd!... Ett gott namn! Kristoffer Ægidius von Hartmansdorff! Duger! Greve Ture Johan Bjelke. Jo, jag tackar jag! Jakob von Engeström. Går väl an! — Adolf Ludvig Ribbing. Bra! Clas Fredrik Horn, sonen

till Gustafsvän; utmärkt! Carl Pontus Liljehorn, överstlöjtnanten! Hm!... Och så har vi: Jakob Johan Anckarström, känner inte. — Jo, det kan jag vara med om!

PECHLIN räcker en gåspenna.

Var så god och skriv sitt namn!

NORDSTRÖM.

Här?

PECHLIN.

Där!

NORDSTRÖM skriver.

Si så där ja!

PECHLIN
till Olsson, som åhört samtalet med växlande miner.

Kanske riksdagsman har lust att vara med!

OLSSON.

Ja, det skall bli riktigt roligt att se konung Gustavs sanna vänner i ett rum tillhopa... riktigt roligt!

PECHLIN räcker pennan.

Var så god!

OLSSON.

Skall jag skriva under det papperet? Jag?

PECHLIN.

Ja, naturligtvis!

OLSSON.

Ja, men jag kan inte skriva! Vill inte generalen göra det för mig?

PECHLIN.

Jag skriver aldrig andras namn!

OLSSON.

Jag ännu mindre!

PECHLIN.

Om jag håller i hand på riksdagsmannen?

OLSSON.

Nej, det ser så illa ut... Skriv generaln, jag står nog för mitt namn, och kommer säkert, så säkert!

PECHLIN skriver.

Gott! Jag skriver!

OLSSON ser i papperet.

Nå, men generalns eget namn saknas ju.

PECHLIN.

Jag är ju inbjudare!

OLSSON.

Alldeles ja!

Larm utanför.

NORDSTRÖM.

Farväl go herrar! Tjänsten kallar!...

PECHLIN.

Är det tumult. Då skall han väl arrestera mig!

NORDSTRÖM.

Inte ännu! Farväl!

PECHLIN reser sig.

Nu säger jag riksdagsman farväl! Och välkommen på vår fest!

OLSSON.

Jag ska också gå! Kanske vi får sällskap!

PECHLIN brydd.

Men jag skulle bara gå upp här i huset... Ajö, riksdagsmannen! Omfamnar honom.

OLSSON.

Ajö då generalen!

PECHLIN

klappar Olsson och räcker ut tungan bakom hans rygg.

Hedersgubbe!

OLSSON

räcker ut tungan bakom Pechlins rygg.

Kära hjärtans! så roligt att vi fick råkas en gång! Så roligt.

Lösgör sig ur omfamningen och går.

PECHLIN stoppar på sig papperet.

Se så där, ja!

KELLGREN och THORILD in disputerande, hälsa de innevarande.

THORILD.

Det har jag aldrig sagt! Kellgren!

KELLGREN.

Thorild, i sanningens namn, förklara er!

THORILD.

Detta har jag sagt, detta har jag menat! Men ni är en begabbare, en Voltaire, en konungarnes apa; »Består icke hela världen av det svaga? Är icke ni, är icke jag liten, fattig, svag, behövande att skyddas? Därföre är ock den, som lättsinnigt trampar det svaga i mina ögon naturens yttersta niding!»

KELLGREN.

Vänta lite nu!

THORILD.

Nej, jag kan icke vänta! »Konungarne som förfräckas på sina troner, ministrarne som bryta lag och folkrätt, prästerna som förråda Gud och folket,

lärde och snillen som uppoffra sanningen, alla dessa skola varnas! Lyda de ej, så följe domen! Frappez! Det är: Slå ner dem! Slå! Slå!»

KELLGREN till Holmberg.

Han är galen!

THORILD.

»De bland dårarne och skälmarne, som äro för mäktiga att dömas efter vanlig människoordning, skola behandlas som monstra, som vidunder i hjälteåldern eller som bovarne i riddartiden!»

KELLGREN.

Rasa ut snart!

THORILD.

»Fria samhällen av enskilda hushåll, rörde dödlige, som ur det yppiga eländets och förtryckets Babel gått ut i naturen, upplivas efterhand! Egentligen dock en ny religion, inga pöbelgudar, ingen oändliggjord människodåre på himmelens tron, utan helt enkelt Gud, den Gud som är! Nya lagar — naturens rätt! Nya seder, nytt levnadssätt — frihetens och glädjens!»

KELLGREN.

Parbleu! Låt mig andas! Kom ut på gatan igen!

THORILD.

»En scelerat, en skälm är endast den, som fräckt och uppenbart hindrar mänskliga lycksaligheten; skyddar, upphöjer dårar och bovar; visar i offentlig, klar handling, att ingenting för honom är rätt och heligt!»

KELLGREN går.

Nej, nu går jag! Ajö herr Holmberg; kommer igen senare!

THORILD fortfar obekymrad.

»Dit höra alla insigne krypare och smickrare; alla träldomens fega fäder; de, som icke hellre gå ur sina sysslor, än att vara vanans, formalitetens och det blida förräderiets skälmar!»

TAUBE.

Det var en faslig människa!

THORILD.

»Är det ej tid att de störtas? — Det är nödvändigt! Mänskligheten kan ej längre trampas! Ursinnigheten är för stor! Jorden kan ej längre av dem styras!»

TAUBE.

Amen!

THORILD
stannar framför Rousseaus byst.

BADIN, Morianen, in, springande.

Camphio, Camphio, Camphio!

HOLMBERG.

Vem skall ha dem?

BADIN.

Madam Skrodérhem!

TAUBE.

Vet hut, nigger!

THORILD till Taube.

Varför skymfar du din svarte broder, människa! Är han icke av kvinna född, med mänskliga rättigheter, som du och jag?

TAUBE.

Vet magistern vem jag är?

THORILD.

Du är ett människobarn som händelsevis kommit vit i ansiktet till världen, händelsevis, ty själva den store Gustav Adolfs dotter kom svart till jordelivet, hårbevuxen på kroppen från huvud till knäna efter hennes egen uppgift! *Till Badin.* Därför, naturbarn, var stolt över din börd, men yvs icke; gläd dig i din själ att du är född i en tid då, på andra sidan jordklotet åtminstone, dina bröder erhållit medborgarrätt i den stora republiken! Du tjänar visserligen en konung, ty du har vansläktats under en rutten civilisation som nu går i graven.

BADIN.

Massa tala mycket, alldeles mycket! Men madam Skrodérhem tala alldeles mycket mera; alldentid hon har talat ett versstycke emot konungen bliver hon nu vara kommen i onåd!

TAUBE *till Morianen.*

Var är konungen, Morian?

BADIN.

Majestät konungen har blivit i land på Grisslehamn! och skall vara väntad på Aga i några ögonblick!

TAUBE *reser sig och går.*

Tack för upplysningen, Badin!

HORN
in hastigt; fram till Holmberg.

Holmberg!

HOLMBERG.

Greven!

HORN.

Anckarström är tilltalad för majestätsbrott...

HOLMBERG.

Varför i Herrans namn?

HORN.

Han ropade ett leve för de hemkomna officerarne, mitt på skeppsbron!... Där var ett uppträde! Folket spottade åt fosterlandsförrädarne...

HOLMBERG.

Den Anckarström! Aldrig kan han hålla sig...

HORN.

Akta er, Badin lyssnar... och han spionerar åt Liljensparre.

HOLMBERG
lämnar killekorten åt Badin.

Se här är korten, Badin! Spela fint nu...

BADIN
dansar med kortleken och sjunger.

»Ren calad jag spår och tror...»

HORN till Holmberg.

Man säger att baron De Geer erbjudit anjalamännen sitt beskydd... men blivit överfallen och slagen av folkmassan...

HOLMBERG.

Och Fersen?

HORN.

Han håller sig på avstånd...

HOLMBERG.

Hästesko och Jägerhorn gå väl till döden?

HORN.

Så berättas det!

HOLMBERG.

Vad få vi icke uppleva? — Tyst! Liljensparre själv!

LILJENSPARRE i dörren.

Stäng butiken!

Allmän bestörtning.

Alla butiker ska stängas för det är upplopp i staden!

HOLMBERG.

Skall genast... herr polismästarn!

LILJENSPARRE.

Och magister Thorild ska hålla mun på sig, annars får han resa utrikes!

THORILD.

Gå lictor, och säg din herre att du sett Thomas Thoreld framför Jean Jacques bröstbild... Din herre som äger lika mycket snille som du saknar vett, skall då veta vad världen har att vänta! Jag kunde fara med frid och dö, om jag ej tyckte det just nu vara värt att leva!

Gamla världen såg ej och våra barn skola ej se vad den gudomliga sanningen ger oss nu att skåda!

Trumslag utanför.

LILJENSPARRE.

Stäng genast!

Allmän oro och villervalla, Thorild står ensam, lugn och oberörd.

Konungens mottagningsrum på Haga slott.

Cheminée med spegel till höger. På spiselkappan står Voltaires byst. Hela fondväggen utgöres av uppslagna glasdörrar genom vilka man ser en del av parken och Brunnsviken. Ner på scenen till höger ett skrivbord och en stol.

ARMFELT sitter självsvåldigt i en stol ner på scenen till höger. Han petar naglarne med en kniv.

MUNCK

in från vänster; allvarlig, nedstämd.

ARMFELT.

Nu är Muncken rädd!

MUNCK.

Nej, men jag är icke böjd för skämt...

ARMFELT.

Så sa Struensee också när de skulle ta hans huvud!

MUNCK.

Vilken råhet!

ARMFELT.

Munck är så fin, ibland! Men så har han varit regenten nu också! Hur kändes det?

MUNCK.

Regent?

ARMFELT.

Han har ju sutit i tillförordnade regeringen!

MUNCK.

Ja, visserligen!... Är det sant, Armfelt...?

ARMFELT avbryter.

Här vid hovet frågar man alltid om det är sant; det är väl därför att det ljugs så fasligt!

MUNCK.

Sanningsvittnet Armfelt ljuger aldrig?

ARMFELT.

Aldrig? Det är för mycket sagt!

MUNCK.

Är det något folk till audiensen?

ARMFELT.

Fullt!

MUNCK.

Skall konungen komma ifrån detta?

ARMFELT.

Han reder sig nog, bara han får veta situationen! Var landet ligger, var fienden står! Kanske Munck känner situationen?

MUNCK.

Det är den mest bisarra jag varit med om. Borgare och bönder äro aristokrater och högadeln utgör en demokratisk opposition!

ARMFELT.

Alldeles falskt! De lägre stånden äro demokrater liksom konungen för vilken de votera, och adeln är som alltid aristokratisk!

MUNCK.

Vad är Armfelt då?

ARMFELT.

Vad är Munck då?... Paus. ... Vad jag är? Det vete fan!...

MUNCK.

Vad gör konungen nu?

ARMFELT.

Han kostymerar om sig! till mötet med drottningen... Paus. ... Och med de andra!

MUNCK.

Det här danska kriget är ju ledsamt i sina följder för de kungliga makarnes goda förhållande!

ARMFELT hostar.

Hm!... Ja, Fredrik den femtes dotter, vår nådiga drottning, kan väl svårligen vara neutral då hennes fädernesland förklarat kriget mot vår konung! Det där är en kinkig fråga, som jag lämnar åt Muncken att utreda!

MUNCK efter något besinnande.

Den vänskap varmed Hennes majestät hedrat mig, innebär ingen garanti för en lyckad mellankomst i detta svåra fall...

ARMFELT
med ögonen riktade mot golvet.

Det har alltid varit svårt att gå emellan äkta makar... och, rent ut sagt, Munck skall icke bygga på drottningens vänskap... Det behövs bara att de kungliga makarne försonas, så slaktas Muncken ner till försoningsoffret...

MUNCK.

Å nej!

ARMFELT.

Tänk på Struensee, exemplet ligger nära, och Karolina Mathilda, vår drottnings svägerska... jaja, jag säger ingenting, men nu när det gamla ryktet om vår konungs skilsmässa dykt opp igen...

MUNCK.

Skilsmässa?

ARMFELT.

Javisst! Konungen har ju som bekant, en gång börjat underhandlingar om skilsmässa; denna gång kan det bli drottningen, som yrkar! Och då är det slut med vår konungs arvsanspråk på danska tronen. Var försiktig Munck, och kompromettera icke sitt hjärtas dam!...

Gör en gest med pennkniven.

... Audiensen är slut!

MUNCK.

Comment? Diable, är det ni eller jag som gett audiens?

ARMFELT fräckt.

Det är jag!... Allez!

MUNCK.

Jag skall ha den äran sända mina vittnen till Stora Trädgårdsgatan...

ARMFELT.

Nej, sänd dem till Stockholms slott, där jag numera bor!

MUNCK.

Stockholms slott?

ARMFELT.

Ja, i drottningens utrymda våning... tja!

MUNCK

slagen, letar ord, som han ej finner.

BADIN in från fonden.

ARMFELT till Badin.

Nå, Massa, har du sett din pappa i dag?

MUNCK till Armfelt.

Gösta, Mauritz, Armfelt...

ARMFELT

till Badin utan att låtsa om Munck.

Har du fått några gäddor då?

BADIN.

Nääj, krokarne voro icke helt så krokiga som de måtte...

ARMFELT.

Krokar äro i allmänhet icke så krokiga som de skulle...

PAPILLON

in från fonden, till Armfelt.

Om förlåtelse, herr baron, det är folk i parken.

ARMFELT.

Sparka ut dom då!

MUNCK till Armfelt.

Baron Armfelt!

ARMFELT till Papillon.

Synes Hans majestät?

PAPILLON.

Hans majestät är straxt här!

ARMFELT.

Avlägsna er då; ut, försvinn!

MUNCK.

Jag väntar Hans majestät!

ARMFELT.

Möjligt! Men konungen väntar mig! Till Papillon. Visa herr Struensee vägen...

MUNCK.

Vilken väg?

ARMFELT.

Till Varbergs fästning!

MUNCK.

Fästning?

ARMFELT.

Ja! Baron är nämligen, i en tidning förstås, anklagad för att ha gjort ett bondförsök att i Holmbergska bokhandeln vilja utprångla falskt mynt!

MUNCK.

Det är lögn!

ARMFELT.

Är det sant, att det är lögn?

MUNCK spottar för Armfelt.

Tvi! Går genom fonden ut.

ARMFELT.

Se så där ja! Nu är man av med den! — Badin! Rapport!

BADIN

avlägger sitt fjolliga sätt och brutna språk.

Herr baron!

ARMFELT till Papillon.

Gå ut!

PAPILLON går.

ARMFELT.

Det är alltså i Holmbergska bokhandeln det sker?

BADIN.

Ja, herr baron! Men vad som sker, det fattar jag icke fullt.

ARMFELT.

General Pechlin syns där?

BADIN.

Generalen satt därinne och arrangerade en middagsbjudning, subskriberad, till att fira konungens hemkomst!

ARMFELT.

Pechlin? Låt mig se vad det kan betyda... Funderar. Deltagarne? Känner du dem?

BADIN.

Jag såg endast ryttmästar Nordström och bonden Olof Olsson skriva på listan.

ARMFELT.

Ofattligt!... Emellertid, det finns en lista! Skaffa hit den!

BADIN.

Det är lätt sagt! Och fanns den i en ficka annan än general Pechlins skulle jag skaffa den.

ARMFELT.

Pechlin rår du inte på?

BADIN.

Nej, den rår jag inte på!

ARMFELT.

Försök!... Det är då fan till karl den Pechlin!... Hör du, stannade intet annat namn i ditt minne?

BADIN.

Låt mig se! Jo, ett till, men jag kunde ha hört galet!

ARMFELT.

Säg ut, bara! Det kan alltid bli en garnända!

BADIN ser sig omkring.

Kapten Anckarström!

ARMFELT.

Redan tilltalad, så den är klar! Dock icke fullt! — Badin, du som är uppfödd med kungliga familjen, kan du i förtroende, och utan svek, säga mig varför konungen och Anckarström hata varandra?

BADIN.

Nej! Jag kan inte säga det!

ARMFELT.

Men du vet det?

BADIN.

Nej, men jag gissar, och kan gissa orätt!

Paus.

ARMFELT.

Minns du från den tiden då Anckarström var page hos konungen?

BADIN.

Jag minns tiden men ingenting annat! Likväl erinrar jag att salig änkedrottningen Lovisa Ulrika fattade ett hastigt agg till Anckarström och sökte avlägsna honom!

ARMFELT.

Varför?

BADIN.

Vet inte!

Paus.

ARMFELT.

Ett är du emellertid säker på! Att en konspiration är i görningen, med syfte att inskränka konungamakten, eller något ändå värre!

BADIN.

Det är jag viss på!

ARMFELT.

Är du lika viss på, att fru Schröderheim umgås intimt med drottningen och söker uppvigla henne mot konungen?

BADIN.

Lika viss!

Paus.

ARMFELT.

Slaktar Nordström vid borgerskapet, och Olof Olsson i bondeståndet, med Pechlin! Konungens bästa vänner med hans värsta fiende... Gå nu Badin, och håll ögonen öppna!

BADIN.

Ja, herr baron; men låt mig bara slippa en sak, en enda!

ARMFELT.

Vad då?

BADIN.

Låt mig slippa ha göra med Liljensparre! Åt min konung kan jag vara öra och öga, men att spionera åt polismästarn, det är fult!

ARMFELT eftertänksamt.

Det ska du slippa, men på ett villkor!

BADIN.

Och det är?

ARMFELT.

Att du har ett öga på Liljensparre!

BADIN.

Ja, si det!... Faller på knä. Gud välsigne herr baron!

ARMFELT.

Tiderna äro onda och man kan inte lita på någon!

BADIN reser sig glad.

Jag skall spionera på polismästarn, hă há! Går.

ARMFELT
ensam; drar upp sitt ur som »repeterar» några slag.

KAMMARHERREN
från vänster; slår upp dörren.

ARMFELT
blir sittande nästan lika självsvåldigt som förut.

Är det konungen?

KAMMARHERREN.

Hans majestät!

ARMFELT som förut.

Är han ensam?

KAMMARHERREN.

Hans majestät kommer, ensam!

Paus.

KONUNGEN
in från vänster med en portfölj i rött marokäng och guld; klädd i något svagt violett.

Det här ser illa ut, min kära Gösta, men jag skall reda't, jag skall... Stannar. Bara jag får komma till ett skrivbord...

Fram till skrivbordet där han sätter sig och öppnar portföljen.

... och med en fjäder i hand: nu flyger jag!

ARMFELT.

Pennan eller brodérnålen, icke svärdet.

KONUNGEN.

Föredragningslistan alltså!... Sitt inte så där om det kommer någon in!

ARMFELT.

Det kommer ingen!

KONUNGEN
räcker Armfelt några förgyllda gåspennor.

Där kan du formera medan jag talar...

ARMFELT
formerar pennor under det följande.

KONUNGEN
ser sig då och då i en väggspegel mitt emot hans plats.

Vad skall jag börja med?

ARMFELT.

Början!

KONUNGEN.

Vad är det? — Replik, Armfelt!

ARMFELT.

Anjalamännen!

KONUNGEN.

Alldeles rätt; och börjar man bara, så fortsätter det sig självt sen, alldeles som en teaterpjäs... Alltså Anjalamännen! Ett dussin med Hästesko i spetsen dömda till halshuggning av krigsrätten. Det går ju an! Men femtiosju andra officerare dömda till arkebusering!

ARMFELT.

Skjut ner dem!

KONUNGEN.

Jag kan icke vara av med femtiosju officerare, då danskarne stå för Göteborg!

ARMFELT.

Befordra ofrälse underofficerare i stället, så har du medelklassen på din sida, och därmed är den välsignade underofficersfrågan löst!

KONUNGEN.

Bra!... Men det strider mot regeringsformen!

ARMFELT.

Därför skall regeringsformen ändras!

KONUNGEN.

Den är nyligen ändrad!

ARMFELT.

Då har man prejudikat den här gången!

KONUNGEN.

Inte vara cynisk, Armfelt!

ARMFELT.

Det är mitt allvar! Du har begått en faute när du började ryska anfallskriget emot grundlagen. Nu när alla peka på den fauten, som egentligen bara

är ett formfel, så sök att få grundlagen ändrad och ryck in ordet anfallskrig, så förfaller hela denna pyramidbyggnad av prat!

KONUNGEN.

Ändra? Hur skall det ske?

ARMFELT.

Först försöker man på laglig väg; det vill säga med de ofrälse stånden! Schröderheim sköter prästerna, Anders Liidberg borgerskapet och sekter Ahlman bönderna.

KONUNGEN.

Ahlman?

ARMFELT.

Ja, just han! Den är en riktig buse, som hotar dem med polisen om de inte skriver under!

KONUNGEN.

Ett fritt folk...

ARMFELT.

Ja, ja, ja! Går det inte på laglig väg, så måste det gå på olaglig!

KONUNGEN.

Inte en gång till!

ARMFELT.

Ein mal ist kein mal, aber zwei mal, das ist was!

KONUNGEN.

Aldrig!

ARMFELT.

Om du tvingas då?

KONUNGEN.

Vem kunde tvinga mig?

ARMFELT.

Åtskilligt! Till exempel: en konspiration!

KONUNGEN.

Är du där igen?

ARMFELT.

Vi är där igen! Men du tror inte på konspirationer, fast du nyss sett Anjala!

KONUNGEN.

Vem konspirerar?

ARMFELT.

Säg det! — Oroande är emellertid, att två av dina vänner, Olof Olsson och slaktar Nordström äro mer än misstänkta.

KONUNGEN.

Vad skall det heta?

ARMFELT.

Att du icke kan lita på någon!

KONUNGEN.

Men jag har ju själv gjort Olsson till riksdagsman för att schacka Fersen! Vad skall detta betyda?

ARMFELT.

Att vi gå på nattgammal is, som brister när som hälst.

Paus.

KONUNGEN.

Låtom oss lämna konspirationerna och övergå till danska kriget!

ARMFELT.

Det är redan på slutet!

KONUNGEN.

Vad är det?

ARMFELT.

Det är att engelska och preussiska ambassadörerna hota Danmark... alltså uppgöres det kriget på diplomatisk väg!

KONUNGEN.

Då är jag förlorad! — Som du vet, behövde jag det kriget... Vem har gjort mig detta?

ARMFELT.

Omständigheterna...

KONUNGEN.

Jag är förlorad!

ARMFELT.

Hur ville du föra ett krig utan armé, och med upproriska officerare?

KONUNGEN.

Jag hade en plan...

ARMFELT.

Till en pjäs?

KONUNGEN.

Skäms!

ARMFELT.

Det där med dalkarlarne!

KONUNGEN.

Ja!

ARMFELT.

Det är pjäs, om något! Tror du att masarne efter den stora daldansen på Norrmalmstorg, röra ett finger för sin konung?

KONUNGEN.

Jag *vet* att de göra det! Arméns förräderi har upprört dem, och kommer jag personligen...

ARMFELT.

Utklädd? Va? Som Gustav Vasa?... Det är maskerad; och det förstår inte dalkarlarne!

KONUNGEN.

Låt oss övergå till nästa punkt!

ARMFELT.

Det är drottningen!

KONUNGEN.

Nej! Man talar icke om drottningen!

ARMFELT.

Om fru Skrodérhjelm då!

KONUNGEN.

Fru Schröderheim, ja! Hon har återigen spritt en infam pasqvill om mig, och nu måste hon falla!

ARMFELT.

Hon är nog fallen för att falla, men nu skulle hon störtas!

KONUNGEN.

Avlägsnas från hovet att börja med!...

ARMFELT.

Hur skall det gå till?

KONUNGEN.

Det går till så här! Opinionen — känner du den? — Opinionen tillåter icke statssekreteraren leva i neslig förbindelse med en galant dame, som blandar sig i regeringen och inlåter sig med landets fiender, därför måste Elis skiljas!

ARMFELT.

Stackars fan! Då kreperar han!

KONUNGEN.

Det må han göra, men min statssekreterare får icke vara löjlig!

ARMFELT.

Löjlig? I dessa tider, då... för övrigt... Du talte om opinionen... à propos... den här Munck var nyss här...

KONUNGEN kort.

Vad ville han?

ARMFELT.

Han var rädd för det här ryska myntet, han pränglar ut i Stockholm.

KONUNGEN.

I Stockholm? De ryska rublerna voro avsedda för ryska kriget... Munck är ett fä!

ARMFELT.

Jag antydde också något sådant...

KONUNGEN.

Jag är led åt honom... Kan du avlägsna den karlen?

ARMFELT.

Det är redan gjort! Jag skrämde bort honom!

Paus.

ARMFELT.

Vad har Anckarström haft för sig efter som han är tilltalad?

KONUNGEN nervöst.

Anckarström? Varför nämnde du hans namn nu? just nu?

ARMFELT.

Därför att jag råkat tala om honom förut i dag! Vad har han gjort?

KONUNGEN irriterad.

Han har på öppen gata demonstrerat för rebellerna. Det har han gjort!... Hans svärfar är i rysk tjänst och hela karlen är suspekt! Ringer.

KAMMARHERREN in.

KONUNGEN.

Giv mig audienslistan!

KAMMARHERREN går.

ARMFELT tar upp uret.

Medan vi tala går tiden; händelserna löpa, mänskorna tänka och handla, meningar bildas och skapa handlingar! Den som blir först färdig, har vunnit spelet! Uret repeterar.

KONUNGEN.

Jag är strax färdig! Vill du gå ut lite i parken, men vänta mina order! Ja, jag behöver samla mina tankar!

ARMFELT reser sig och mörknar.

KAMMARHERREN
in, lämnar audienslistan.

KONUNGEN läser i listan.

ARMFELT
söker att läsa, men konungen döljer papperet.

KONUNGEN till Armfelt, otåligt.

Lämna mig!

ARMFELT.

Jag skall lämna dig! åt ditt öde!

Går genom fonden.

KONUNGEN till Kammarherren.

Baron Taube får komma!

KAMMARHERREN går ut.

KONUNGEN
ensam; ser sig i spegeln.

TAUBE in i prästerlig dräkt.

KONUNGEN.

Se där! Redan färdig!... Är du vigd också? Prästvigd menar jag?

TAUBE.

Ja, Ers majestät!

KONUNGEN.

Håll dig då i ordning att följa mig till Dalarne! — Ajö!

TAUBE dröjer.

KONUNGEN.

Jag har bråttom! Ut!

TAUBE går ut i fonden.

KONUNGEN ringer.

KAMMARHERREN in.

KONUNGEN.

Statssekreteraren Schröderheim!

KAMMARHERREN ut.

KONUNGEN

ensam; prövar en penna på nageln.

SCHRÖDERHEIM in.

KONUNGEN.

Kom närmare så att ingen hör oss!

SCHRÖDERHEIM närmar sig bordet.

KONUNGEN.

Alla lyssna här i huset!... Såg du Armfelt?

SCHRÖDERHEIM.

Han gick opp för trappan nyss!

KONUNGEN pekar uppåt.

Dit upp? Och jag bad honom gå i parken! Där ser du! Bellum omnium inter omnes! — Hör nu på!... Först går du till engelska och preussiska ambassadörerna, och ber dem, eller hotar allt efter som; söker förmå dem att icke inverka på Danmark förrän jag har samlat trupper! — Har du förstått?

SCHRÖDERHEIM.

Fullkomligt!

KONUNGEN.

Numro två: det hastar, ser du!... Har du hört talas om en ny konspiration?

SCHRÖDERHEIM.

Ja, Ers majestät!

KONUNGEN.

Tror du på den?

SCHRÖDERHEIM.

Liljensparre vet om den!

KONUNGEN.

Han är inte lättrogen!... Och det handlar om att inskränka konungamakten förstås?

SCHRÖDERHEIM.

Naturligtvis!

KONUNGEN.

Nå då går jag till Dalarne och samlar trupper mot Danmark; hör du det, mot fienden, som står för Göteborg. Du får sen gissa vad du vill, men tiger!

SCHRÖDERHEIM bugar.

KONUNGEN.

Numro tre!... Hör noga på, och förstå halvkväden visa!... Elis! menar du att en högt stående person kan och bör leva i ett äktenskap, som ådrager honom vanära och åtlöje? Anser du att han har rätt till det, tiderna och sederna må nu vara aldrig så fördomsfria?

SCHRÖDERHEIM
som tror, att konungen syftar på sitt eget äktenskap, svarar otvunget.

Nej, Ers majestät! Han har icke rättighet att kompromettera sin höga ställning!

KONUNGEN.

Icke ens om han skulle lida dödens kval genom den smärtsamma operation, som kallas en skilsmässa!

SCHRÖDERHEIM flott.

Det kan icke vara någon smärta att lösa sig från vanära! Tvärtom...

KONUNGEN.

Det är alltså din innersta övertygelse...

SCHRÖDERHEIM.

Min fulla övertygelse, så mycket mer som en sådan handling skulle hälsas med bifall av alla rätttänkande människor!

KONUNGEN.

Bien! Då går du i denna dag och inlämnar din skilsmässansökan! Min hovpredikant Taube sköter resten i konsistorium! Har du förstått?

SCHRÖDERHEIM slagen.

Nej! — — — Skall jag?

KONUNGEN.

Ja, du! — Har du förstått?

SCHRÖDERHEIM.

Jag har förstått!

KONUNGEN.

Gå fort då, och lös dig från vanäran och löjet — det kan ju inte vara någon smärta! Ringer.

SCHRÖDERHEIM går långsamt ut.

KONUNGEN skriver.

KONUNGEN till Schröderheim.

Glöm icke att sköta om riksdagsvalen! Kronofogdar, pastorer — i dina pastorat — skola arbeta med alla medel! Alla! Jag överlämnar numera intet åt slumpen! — Ja, jag har upphört att tro på redlighet

och sanning och dylikt! Förra riksdagen försmådde jag tumningar och mutor; nu påbjuder jag dem! Så har jag lärt av erfarenheten och av Anjala!

SCHRÖDERHEIM ut.

KAMMARHERREN in.

KONUNGEN.

Riksdagsmannen Olsson!

KAMMARHERREN ut.

KONUNGEN
reser sig; anlägger ett nytt fryntligt ansikte framför spegeln.

OLSSON in.

KONUNGEN
fram emot Olsson; låtsar förvåning.

Nej! Se! — Min vän Olsson! Det var rart främmande! Välkommen i mitt hus.

Omfamnar och klappar honom.

... Hör du Olof, jag har något att bedja dig om! En tjänst, en gunst, om du så vill, och sedan en upplysning!

OLSSON.

Ers majestät, får jag börja med upplysningen, så kanske jag kommer i gunsten sen!

KONUNGEN.

Vad kan det vara? Är det en konspiration? Kanske du är med?

OLSSON.

Å, bevare mig väl!

KONUNGEN.

Då börja vi med gunsten! Olsson, du är en stor förmåga och ditt inflytande känner du bättre än jag! Vill du mottaga talmansklubban i ditt stånd, om jag ber dig vackert?

OLSSON.

Hm! De andra bli så avundsjuka så...

KONUNGEN.

Vilka andra? Fersen, din patron? Men det är ju meningen det? Jag är ju rabulisten, demokraten, adelshataren, den förste medborgaren i ett fritt land! Folkets man och de förtrycktas försvarare! Jag är Rousseaus lärjunge... och Voltaires!... Samhällsfördraget, le Contrat Social är mitt evangelium, jag har det på mitt nattduksbord! Georg Washington är min vän! Franklin mitt ideal. Där har du mig!

OLSSON betänksamt.

Dessa meningar uttalade av majestätet förvånar mig något, hälst jag hört desamma eller liknande förkunnas av en magister Thorild, som icke är känd för konungskhet!

KONUNGEN.

Magister Thorild och jag äro de enda i landet som konsekvent hylla de moderna tänkesätten, och mig kan du väl icke beskylla vara konungsk? Eller hur?

OLSSON.

Ja, si, jag kan inte utreda detta i hastigheten, men, vad vi nu söker i ögonblicket, då flerväldet åter börjar växa upp, är just en konung... som är mycket konungsk!

KONUNGEN
svänger sig på klacken.

Si där! Nu känner jag Olof Olsson! — Tag min hand! — Vet du, att här nyss var en person, som ville göra dig misstänkt i mina ögon, som ville insinuera att du icke allenast var en likgiltig, utan även skulle ha slutit dig till de missnöjdas parti.

OLSSON.

Jag?

KONUNGEN.

Ja, man framkastade till och med en beskyllning...

OLSSON.

Det är den där Pechlinska listan, som jag just ville tala om!

KONUNGEN.

Pechlin? Är han framme igen!

OLSSON.

Förlåt, Ers majestät, men det går lite för fort för mig, jag är van vid plogen, och med den vänder man inte mitt i fåran!

KONUNGEN.

Men vi har alltid bråttom vi, alltså, vad är det för en lista?

OLSSON.

Kort och gott då! — Under förevändning att arrangera en subskriberad fest för att mottaga konungen, har general Pechlin låtit en lista cirkulera... för att icke röja mina misstankar om listans verkliga betydelse, lät jag honom skriva mitt namn bredvid

ryttmästar Nordströms. Men min övertygelse är, att dessa namn tillhöra de personer, som konspirera mot konungen och regeringsformen.

KONUNGEN.

Det är rävspåret! Det är Pechlin! — Kan du minnas några namn på dessa lojala medborgare?

OLSSON.

Några minns jag! — — Liljehorn, von Engeström, Ribbing, Horn...

KONUNGEN.

Omöjligt!

OLSSON.

Anckarström...

KONUNGEN obehagligt berörd.

Alltid den!... Vänta ett ögonblick! Ringer.

KAMMARHERREN in.

KONUNGEN.

Sänd en kurir till Liljensparre och befall honom arrestera general Pechlin!

KAMMARHERREN.

Ers majestät, polismästar Liljensparre står därute i audiensrummet!

KONUNGEN.

Tiens! Bed honom komma in nästa gång jag ringer!

KAMMARHERREN går.

KONUNGEN

sätter sig vid bordet och ser trött ut.

Återvändom emellertid till vår utgångspunkt — kom ihåg det, om du sitter talman, att alltid återvända

till utgångspunkten, annars pratar de bort dig! — — Alltså: vill du bli talman i bondeståndet?

OLSSON.

Ja, men...

KONUNGEN.

Och du lovar tjäna frihetens och folkets sak?

OLSSON.

Hälst konungens!

KONUNGEN.

Det är samma sak!

De fixera varandra ett ögonblick.

OLSSON.

Ers majestät; ord förändra sitt värde under tidernas lopp, ord bli tvetydiga, slutligen mångtydiga, till sist otydliga. Jag kan icke uppreda denna ordhärva, men den sak jag lovat tjäna, blir jag trogen, den klass, där jag är född, sviker jag icke, men olovliga medel skyr jag!

KONUNGEN.

Bra talat! Du kan, du, när du vill! — Gå nu ut i parken och stanna som min gäst till aftonens festin!

OLSSON bugar sig.

Ers majestät!...

KONUNGEN.

Olsson, lita aldrig på någon människa!

OLSSON.

Nej, Ers majestät, det gör jag inte heller! Går ut.

KONUNGEN
fixerar honom hastigt. Därpå ringer han.

Paus.

KAMMARHERREN öppnar dörren.

LILJENSPARRE in.

KONUNGEN.

Vad nytt i staden? Är det lugnt?

LILJENSPARRE bekymrad.

Nej, Ers majestät, det är oroligt!

KONUNGEN.

Vad är det då? — Pechlin?

LILJENSPARRE.

Om det endast vore han! Men det är något annat!

KONUNGEN.

Säg då!

LILJENSPARRE.

Hur skall jag säga!... Man ser det inte, man hör det inte... men man känner det. Det är oåtkomligt för handen... nya tankar, nya läror... Det kallas visst för tidsandan...

KONUNGEN.

Jag tror inte på andar... är det Thorilds läror? En pratmakare och en halvdåre!... rätt rolig för resten!

LILJENSPARRE.

Händelserna i Paris!...

KONUNGEN.

Dem känner jag... och det är bara skum på ytan!... Låt oss tala om våra angelägenheter!... Jag önskar att du låter genast arrestera general Pechlin och visitera hans hus!

LILJENSPARRE.

Skall ske, Ers majestät!

KONUNGEN.

Särskilt anbefaller jag dig att söka rätt på en lista med vissa namn på!

LILJENSPARRE.

General Pechlin har aldrig några farliga papper hos sig!

KONUNGEN.

Då är jag bättre underrättad! — Jag tror att Liljensparre är trött och behöver vila!

LILJENSPARRE.

Nej, Ers majestät!

KONUNGEN.

Följer du Nordin och Wallqvist?

LILJENSPARRE.

De synas så litet!

KONUNGEN.

Emedan de arbeta, i det tysta! Nu ålägger jag dig att lämna dem ostörda! Att aldrig nämna deras namn, och, om du hör dem omtalas, låtsas som de ej funnes!... Nu går du och arresterar Pechlin!

LILJENSPARRE
dröjer, som om han ville säga något.

KAMMARHERREN in.

KONUNGEN.

Vad söker du?

KAMMARHERREN.

Ers majestät, baron Pechlin ber om företräde i en högst viktig angelägenhet!

KONUNGEN.

Pechlin! Till Liljensparre. Har du hört maken? Till Kammarherren. Han får komma när jag ringer!

KAMMARHERREN går.

KONUNGEN.

Det var den mest skamlösa fräckhet jag i mitt liv varit vittne till!

LILJENSPARRE.

Det är Pechlinska taktiken!

KONUNGEN.

Vänta du, gubbe, så har jag snart lärt din taktik!

Skriver på en papperslapp.

Vi ska ha en promemoria, så att vi inte pratar bredvid munnen! — Och du går ut och ställer dig bakom pelaren, så du hör varje ord — ty ordstrid blir det, några andra vapen brukar inte Pechlin!... Vad tror du han vill? Från vilken sida anfaller han?

LILJENSPARRE.

Sannolikt bjuder han på några farliga hemligheter, som icke alls äro farliga. Vid dörren.

KONUNGEN.

Hans ärende är väl att söka avvända en fara för sin person... täcka sig bakom andras ryggar... även

om dessa ryggar tillhörde hans bästa vänner... Plats, Liljensparre! Fattar ringklockan. Och så! — jag tror jag darrar på handen! Det är fan till karl! Gnider sig i pannan. Jag måste ta ledningen, annars pratar han ner mig!... Tablå! Ringer.

LILJENSPARRE
står utanför fonddörrarna.

KAMMARHERREN öppnar dörren.

PECHLIN in.

KONUNGEN.

God dag, gamle vän! Till Kammarherren. Bjud baronen en stol! Så där!... Det var mig lika kärt som oväntat, att se herr baron och generalen!... Var så god och sitt!... Och friherrinnan i högönsklig välmåga; hade den äran hälsa på henne vid infarten! — Nåå, vad har förskaffat mig det nöjet att se herr baron på Haga?

PECHLIN som stått invid stolen.

Ers majestät, jag kommer som supplikant...

KONUNGEN.

Å! Det var rart! Inte alla dagar som baron supplicerar...

PECHLIN.

Följaktligen måste det finnas starka skäl...

KONUNGEN.

Statsskäl äro starka, och baronen intresserar sig för staten, statsstyrelsen och det allmänna välet! — Fortsätt!

PECHLIN.

En viss opinion, uppkommen av det nyss avslutade ryska kriget, hm...

KONUNGEN.

Tag fram papperet, genera sig inte...

PECHLIN rycker till.

En viss oro i sinnena behöver kalmeras...

KONUNGEN.

Tala svenska, baron!

PECHLIN.

... lugnas, och därför hava vi, ett antal av Ers majestäts trogna undersåtar, beslutat genom en offentlig bankett giva ett uttryck åt våra underdåniga känslor.

KONUNGEN.

Mycket bra! Var skall festen stå?

PECHLIN.

På Stora börssaln! — Men, en fest utan föremålets närvaro...

KONUNGEN.

Ska jag vara med? Det var...

PECHLIN.

Det är hela min supplik!

Paus.

KONUNGEN
behärskar sig och vänder.

Gott! Tag hit listan!

PECHLIN låtsas leta i fickorna.

KONUNGEN.

Är han inte med?

PECHLIN.

Jo visst!... Nej, minsann, tror jag inte jag glömt den!

KONUNGEN ser åt fonden.

Det gör ingenting, vi ska nog ta reda på'n. Jag har så skickliga sökare av förlorade saker, vi har en hel avdelning i polisen som sysslar med sådant!

De betrakta varandra ett ögonblick med hatfulla blickar.

Jag behöver bara säga ett ord åt Liljensparre, så tar han genast rätt på den!

PECHLIN.

Det tror jag inte behövs, Ers majestät...

KONUNGEN.

Det tror inte jag heller!

Paus.

PECHLIN.

Varför tror inte Ers majestät det?

KONUNGEN.

Därför att vi kan skriva en ny!

Paus.

PECHLIN.

Det kan vi göra också!

KONUNGEN reser sig.

Sätt er här vid skrivbordet!

PECHLIN.

Nej, för all del! Det går inte an...

KONUNGEN skarpt.

Sätt er!

PECHLIN

sätter sig; läser i konungens promemoria och ler obemärkt av Konungen.

KONUNGEN ser åt fonden.

Skriv!

PECHLIN

fattar pennan, skriver och dikterar.

Liljehorn!

KONUNGEN.

Den yngre, ja! Clas Horn!

PECHLIN utan att förvånas.

Clas Horn!

KONUNGEN med stigande häpnad.

Von Engeström!

PECHLIN orubblig i sitt lugn.

Nej, Anckarström först!

KONUNGEN

bleknar och ser sig i spegeln.

Det gläder mig särskilt att se Anckarströms namn; han är min speciella vän och hans svärfar, som är i rysk tjänst, kan göra mig stora tjänster.

PECHLIN

reser sig och går hastigt mot vänstra dörren.

KONUNGEN ger en vink åt fonden.

Varthän?

LILJENSPARRE

synes, men retirerar straxt.

PECHLIN.

Å kors, jag glömde ju, att jag har listan i hatten!

Nu tar han fram listan ur hatten, som ligger på en stol vid dörren.

KONUNGEN.

Giv hit!

PECHLIN

lämnar listan, som Konungen genomögnar.

KONUNGEN gäckande.

Jaha, det är en vacker samling!... Hälsa era vänner, att jag kommer! — Skall jag skriva mitt namn, kanske? — Gott! Sätter sig och skriver. »Gustav» m. p., med egen hand!... Kanske jag får kopiera den?

PECHLIN.

Med största nöje, Ers majestät!

KONUNGEN.

Kanske ni själv?...

PECHLIN.

Jag har lite bråttom...

KONUNGEN.

Vi ska be Liljensparre...

PECHLIN.

Han är en skrivkarl som duger!

KONUNGEN ropar åt fonden.

Liljensparre!

LILJENSPARRE in.

Ers majestät!

PECHLIN otvunget till Liljensparre.

Nej, se god dag; är du här?

KONUNGEN till Liljensparre.

Kopiera den här listan!

PECHLIN.

Kanske assessor Liljensparre har lust att vara med om festen?

KONUNGEN.

Det har han nog! Han går på alla baron Pechlins fester!... Och han får väl ta några vänner med sig?

PECHLIN.

Så många han vill!

KONUNGEN skrattande.

Och så handfasta han kan, ifall ni skulle vilja arrestera mig?

PECHLIN skrattande.

Inte! Det är bara general Pechlin, som man arresterar!

KONUNGEN.

Men han blir alltid lössläppt!

PECHLIN.

Därför att han befinns oskyldig...

KONUNGEN.

Oskyldig av brist på bevisning!

PECHLIN.

Ja, bevisningen, Ers majestät, det är processens kärna! Man tycker sig ha händerna fulla med materiella, påtagliga bevis, och ändå förlorar man i alla instanserna... Jag vet en bov...

KONUNGEN leende bittert.

Jag vet en räv, som trodde sig i trettio långa år ha dragit rättvisan vid näsan, men som slutligen fångades med sin egen svans, som fastna i gärsgården...

PECHLIN.

Jag vet en gås...

KONUNGEN ringer och höjer rösten.

Baron Pechlin väntar därute tills kopian är tagen! -- Farväl, herr baron, än en gång; hälsa vännerna att jag skall komma.

Skakar Pechlins hand tämligen hårt och med ironi.

PECHLIN.

Jag skall framföra...

KONUNGEN avbryter.

Och jag skall komma så, som det anstår ett föremål och en konung!

PECHLIN.

Kungligt, med ett ord! Går.

KONUNGEN.

Ja, kungligt, din satans räv!... Till Liljensparre. Det var det fräckaste, jag i mitt liv har sett! Häftigt. Ska jag arrestera honom?

LILJENSPARRE.

Nej, Ers majestät, det bara ökar hans popularitet! och gör honom ändå farligare!

KONUNGEN
går hastigt till skrivbordet.

Och se här! Han har läst i mina papper! Och min promemoria till hans audiens!

Slår sig för pannan.

Nej, nu är måttet rågat! — Hör du, det finns folk, som anse konungamord berättigade... kan inte en konung få mörda en bandit då... Han har läst promemorian... jag har skrivit »räven»; därtill har han med min egen penna tillagt »och gåsen», »fabel»!

Bryter sönder pennan och trampar den under fötterna.

Vid mitt eget skrivbord!

Faller ner i en stol.

Och jag kan icke åtala honom! Ty — då fölle jag för löjet!... Paus. Liljensparre! gå omkring till

alla stadens restauratörer och befall dem söka förevändningar... Nej, danska kriget skall rädda mig, även från denna fest! Paus. Tror du, att detta är de sammansvurnes namn?

LILJENSPARRE.

Nu tror jag det!

KONUNGEN.

Varför ge de mig namnen då?

LILJENSPARRE.

För att visa hur manstarka de äro och därmed injaga skräck!

KONUNGEN.

Bara oförvitliga män... Clas Horn, sonen till Gustafsvän Fredrik Horn, som förde gardena vid 72 års revolution! Detta smärtar mig mest. En ung man, en yngling med de mest upphöjda tänkesätt, så ideellt inriktad, skald, lärd... Vad vill man mig? Vad har jag gjort dem? Paus. Gå nu, Liljensparre!

LILJENSPARRE.

Vad skall företagas mot de namngivna?

KONUNGEN.

Jag vet inte! — Ingenting! — Man kan ingenting göra!

LILJENSPARRE ser utåt orolig.

Ers majestät, det kommer någon!

KONUNGEN spritter upp.

Vem är det?

LILJENSPARRE.

Hennes majestät, drottningen!

KONUNGEN.

Å, Gud i himmelen!... Vad skall jag göra... Ett, två, tre! Jag skall gå in och vila mig några minuter!... Säg åt kammarherrn, att han ber drottningen vänta — några minuter!

Går ut till höger.

LILJENSPARRE går till vänster.

KAMMARHERREN in, går till fonden.

DROTTNINGEN och FRU SCHRÖDERHEIM
in från parken.

KAMMARHERREN.

Hans majestät ber få sagt att han genast skall infinna sig.

Går till vänster.

DROTTNINGEN
ser sig omkring i rummet.

Här tyckes inte utrymme fattas!

FRU SCHRÖDERHEIM.

Hans majestät har ju så många vänner...

DROTTNINGEN.

Många äro de, men hurudana?

FRU SCHRÖDERHEIM.

Elis, min man, är dock den bästa...

DROTTNINGEN.

Därför har han råkat i onåd, också... under det den samvetslöse Armfelt har stigit så högt att han uttrangt mig ur min våning på Stockholms slott.

FRU SCHRÖDERHEIM.

Det finns situationer, då man kan säga ju sämre, ju bättre! Klaga icke, Majestät!

DROTTNINGEN.

Du menar, Anne Charlotte, att förevändningen icke behöver sökas...

FRU SCHRÖDERHEIM.

När den är given, nej! För övrigt är danska kriget tillräcklig orsak för Ers majestät att återvända till sin familj!

DROTTNINGEN.

Du har sagt ordet, och... nåväl, jag återvänder...

FRU SCHRÖDERHEIM.

Beledsagad av alla rätt-tänkande kvinnors sympatier, ty om ett exempel statueras häruppe, så skall detta verka ändå kraftigare nedåt!

DROTTNINGEN.

När jag hör dig tala, Anne Charlotte, är jag stark, men så fort jag är ensam... övergiv mig icke... stanna vid min sida när han kommer, ty jag fruktar honom. Han strävar fortfarande efter danska kronan, till vilken jag har en viss arvsrätt!

FRU SCHRÖDERHEIM.

Men han fruktar mig; var trygg, Ers majestät, jag har kämpat med honom förr... och icke utan framgång!

DROTTNINGEN.

Kommer jag ut ur detta, så är det ditt verk, och äran din!

FRU SCHRÖDERHEIM.

Äran är måttlig, men njutningen större...

DROTTNINGEN.

Njutningen?... Jag förlorar min son...

FRU SCHRÖDERHEIM.

Tag honom med!

DROTTNINGEN.

Ifrån sin far? Det skulle slita sönder hans unga hjärta...

FRU SCHRÖDERHEIM.

Det läks så fort...

DROTTNINGEN.

Du är förfärlig... Du saknar visst hjärta?...

FRU SCHRÖDERHEIM.

Komplett! Och därför går jag segrande ur alla hjärtestrider... Alla!

KONUNGEN
in från höger; går vänligt lugnt emot Drottningen, men studsar, då han ser fru Schröderheim.

God dag, min gemål! Att jag som levande får nöjet återse er, tillräknar jag blott en lycklig slump!

Han tar Drottningens hand och leder henne till en soffa, samt sätter sig på en stol mitt emot henne.

Ni ser blomstrande ut, och jag sluter därav, att er saknad icke kunnat jämföras med min! — Hur mår min son?

DROTTNINGEN
antyder med en gest att fru Schröderheim är närvarande.

KONUNGEN reser sig.

Ah! Lilla fru Schröderheim, förlåt jag såg er inte!... jag tror ni har vuxit sen sist! Kanske gjort nya erövringar...

FRU SCHRÖDERHEIM.

Inte från ryssarne åtminstone..,

KONUNGEN.

Alltid lika kvick och slagfärdig... synd, att jag inte tog er med i kriget...

FRU SCHRÖDERHEIM.

Inte hade jag lagt ner vapnen, som de andra officerarne...

KONUNGEN.

För sin konungs fötter, menar ni! Nej, er hade jag litat på som på min bästa vän... er, min trogne Elis hulda maka... apropos, har ni råkat Elis?

FRU SCHRÖDERHEIM.

Nej, inte i dag; för övrigt...

KONUNGEN.

Å! Han sitter ju därute och väntar på er...

FRU SCHRÖDERHEIM.

På mig?

KONUNGEN.

I en högst viktig angelägenhet!

FRU SCHRÖDERHEIM.

Vad kan det vara?

KONUNGEN.

Jag skall skvallra ur skolan! Han har skrivit en ny pjäs, med huvudrollen för er!

FRU SCHRÖDERHEIM glad.

Nej! Är den...

KONUNGEN.

Ja, den är mycket dekolleterad... kom.

Han tar artigt hennes hand och leder henne ut genom vänstra dörren.

DROTTNINGEN.

Fru Schröderheim stannar hos mig...

KONUNGEN.

Jag tycker hon går, jag... går till sin make, där hennes plats är... och jag förmodar ni, min gemål, icke vill skilja makar! Eller hur?

Skjuter fru Schröderheim artigt ut, och låser dörren. Därpå går han och sätter sig mitt emot Drottningen.

KONUNGEN.

Slutligen ensamma!... Paus. Har ni någon önskan att framställa?

DROTTNINGEN.

En enda!

KONUNGEN.

Säg den!

DROTTNINGEN.

Att jag återfår min frihet!

KONUNGEN.

Vilken frihet?

DROTTNINGEN tiger.

KONUNGEN.

Har ni saknat frihet hos mig?...

DROTTNINGEN ser på golvet.

KONUNGEN.

Har jag begärt räkenskap för era handlingar, dem inbegripna, som överskridit gränserna för det brukliga?

DROTTNINGEN.

Då Ers majestät förra gången började ansöka om äktenskapets upplösning, avstyrdes detta av edra

vänner, mest av fruktan för krig med Danmark — nu, då detta krig redan har utbrutit, synes mig de väsentliga hindren ha bortfallit...

KONUNGEN.

Det är väl er lika litet främmande som mig, att vårt äktenskap stiftades av sekreta utskottet på sin tid och av ryska kejsarinnan vid fredsslutet, eller med andra ord, att dåvarande regeringen fann sig föranlåten välja mig en brud utan minsta hänsyn till våra personliga känslor. Då vi båda, den gången, böjde oss för det mäktiga intresset av tvenne nationers väl, erbjödo vi ett offer, som kostat oss vår personliga sällhet — begreppet offer innebär ju försakelse av lycka. — Kan då icke medvetandet av, att vi gemensamt lidit för andra, för många, uppehålla vårt mod tills kalken är tömd i botten? Gives det icke andra än statsskäl för att vi draga bördan ända fram? Har icke vår son den rättmätiga fordran att få uppfostras av föräldrar, av far och mor...

DROTTNINGEN reser sig.

Nej, jag kan icke svara på så många saker med en gång! Jag begär min frihet...

KONUNGEN.

Vilken frihet, frågar jag ännu en gång? Vi ha ju båda bundit oss med familjeband, och jag har uppgivit min frihet att stifta annan familj, jag liksom ni!

DROTTNINGEN.

Ni förstår mig icke, sire!

KONUNGEN.

Vi ha aldrig förstått varann, och jag har aldrig begärt era hemligheter. När jag bad om detta möte

var det endast i avsikt att höra era önskningar! Madame!

DROTTNINGEN.

Ni har hört min enda önskan, sire.

KONUNGEN.

Ni vet, att jag en gång närde samma önskan; men då ville inte ni, nu vill inte jag!

DROTTNINGEN.

Allt för Rysslands skull!

KONUNGEN.

Nej, den tiden är förbi, då ryska ambassadören och engelska valde våra riksdagsmän, tillsatte sekreta utskottet och nämnde riksråd, ja, det var Ryssland som gav åt min fader, furst-biskopen av Lübeck, Sveriges tron och åt mig en gemål. Dessa tider äro förbi, och det är min lilla förtjänst, som man glömt, och till den grad att man icke förstått mitt sista krig mot Ryssland, vilket man kallar ett förräderi. Det var nyligen en hovpoet, som jämförde mig med Gustav Vasa, befriaren från utländskt förtryck; jag log, när jag läste det, men det finns kanske ändock ett grand sanning i smickret...

DROTTNINGEN.

Om jag icke missminner mig var det danskarne som fördrevos av Gustav Vasa...

KONUNGEN.

Jo; och nu skola de fördrivas av Gustav den tredje!

DROTTNINGEN går åt fonden.

Då skall jag ha den äran vara den första som Ers majestät fördriver!

KONUNGEN.

Första eller sista, men madame, ni är en svensk undersåte...

DROTTNINGEN.

Undersåte? Ja, Ers majestäts undersåtarinna...

KONUNGEN.

Åtnjutande alla de fri- och rättigheter, jag genom 1772 års revolution förskaffat medborgarne, till och med friheten att frukostera på Clas på Hörnet, med mera! Anse vi samtalet avslutat?

DROTTNINGEN.

Hälst, för alltid!

KONUNGEN.

Det har vi sagt så många gånger, madame, men en liten träta då och då tyckes uppfylla sin bestämmelse att reconciliera oss!

DROTTNINGEN.

Eller skilja oss än mer...

KONUNGEN.

Än mer? Bravo!... Säg dock, innan vi skiljas än mer, varför hatar ni mig?

DROTTNINGEN tiger.

KONUNGEN.

Jag minns att ni grät, när jag skickade min kammarherre till Ekolsund för att underrätta er om den lyckade revolutionen — — — då jag spelade Brutus och störtade vadmals-Cæsarerna. — I ett ömt ögonblick erkände ni att era tårar voro missräkningens, då ni icke tilltrott mig om en manlig handling...

Från den stunden hatade ni mig, ty det var det kvinnliga hos mig ni älskade, och det kvinnliga hade jag fått genom att för länge uppfostras bland kjolar och vid brodérbågen... det rådde jag icke för! Ni älskade, men föraktade; ty ni mottog min grannlagenhet som en gärd av aktning, den ni dock föraktade, och när jag uppträdde som jag skulle, enfin som en man, kallade ni det råhet och hatade mig!... Jag hade således att välja mellan ert förakt och ert hat, och jag valde slutligen hatet!

DROTTNINGEN

efter något betänkande.

Ni glömmer, sire, att det finns detaljer i vårt samliv...

KONUNGEN.

Som måste glömmas... Jag har glömt dem!

DROTTNINGEN.

Men icke jag!

KONUNGEN.

Det är illa av er, ty har man glömt sig en gång, så återstår endast att glömma vidare.

DROTTNINGEN vänder sig bort.

KONUNGEN.

Nu har vi bestämt uttömt alla ämnen... jag känner det redan tryta... jag har viktigare angelägenheter att bestyra... och är mycket trött... jag har inte sovit på åtta nätter...

DROTTNINGEN.

Ni kommer från Finland, sire?

KONUNGEN.

Ja, madame! Över Ålandshav, flyende för egna landsmän... jag försäkrar att jag icke är lycklig... Krig och dödsdomar vänta på mig... och så har jag en liten sammansvärjning igen på halsen...

DROTTNINGEN.

Och det tar ni så lätt...?

KONUNGEN.

Vem vet? — Tillåt att jag ringer på statssekreterarn!

DROTTNINGEN.

Farväl, sire!

KONUNGEN tar hennes hand.

Farväl, min gemål!... Får jag framställa en bön?

DROTTNINGEN.

Gärna!

KONUNGEN.

Av undseende för vår son: hushålla liten smula med mitt namn och rykte!... Jag begär icke mycket; ty det förtjänar jag ej!

DROTTNINGEN.

Sire, jag vet inte...

KONUNGEN.

Säg ingenting, gör endast som jag ber...

DROTTNINGEN blidkad.

För prinsens skull, ja!

KONUNGEN kysser hennes hand.

Tack för det!

DROTTNINGEN rörd.

Tack... för det!

Går utåt fonden.

KONUNGEN ringer.

KAMMARHERREN in.

Giv mig min kostym, min dräkt... och schatullet!

KAMMARHERREN

går ut; kommer straxt igen med en dalkarlsdräkt och ett schatull, som han placerar på ett bord.

KONUNGEN.

Det är bra!... Kalla baron Armfelt!

KAMMARHERREN går.

KONUNGEN

sätter sig vid skrivbordet.

ARMFELT synes i fonden.

KONUNGEN reser sig.

Där är du!... Jag vill säga dig farväl, ty nu reser jag bestämt, först till Dalarne sedan till Göteborg! — När jag kommer hem, så... ändra vi regeringsformen!

ARMFELT.

Bravo!

KONUNGEN.

Vänta tills det är slut!

ARMFELT.

På vad?

KONUNGEN.

Din instruktion!... Först: återlämnar du dina rum åt drottningen!

ARMFELT.

Hm! — Det förstår jag!

KONUNGEN.

Därpå nedlägges åtalet mot Anckarström...

ARMFELT.

Det förstår jag inte!

KONUNGEN.

Behövs inte heller!... Vidare: du minns kanske inte att svenska kronan efter Carl XII:s död uppträdde med penningfordringar mot Görtzens arvingar. Eget nog slutade kommissionen sitt arbete, med det resultat, att svenska kronan befanns vara skyldig Görtzens arvingar 70,000 riksdaler.

ARMFELT.

Det var komiskt!

KONUNGEN.

Mera tragiskt menar jag, då man vet vad Görtz fick lida för påstådda stölder... Nåväl: denna skuld har aldrig ständerna velat vidgå — för Carl XII:s skull, förstås... Nu befaller jag utbetalandet, genast.

ARMFELT.

Det förstår jag!

KONUNGEN.

Tant mieux!...

ARMFELT.

Och så barnamörderskorna kan jag tro?

KONUNGEN.

Alldeles! Du låter trycka mitt betänkande om lindrigare straff för barnamord med hela motiveringen!

ARMFELT.

Vad säger prästerna om det?

KONUNGEN.

Det sköter Nordin och Wallqvist!

ARMFELT.

De osynlige!

KONUNGEN.

Som du är god och lämnar fria händer, icke sparande på taffelpängarne till Klubben!

ARMFELT.

Men hurrabasarne och stadens pigor?

KONUNGEN.

Papillon är ordförande i busklubben, och Badin sköter pigorna; vilket går så mycket lättare, som jag nu redan lancerar den mildare tjänstehjonsstadgan.

ARMFELT.

Vem skall sprida de falska ryktena, då?

KONUNGEN.

Liljensparre naturligtvis!...

ARMFELT.

Det är icke illa hopkommet det där! som pjäs betraktat!

Petar med sin käpp på dalkarlsdräkten.

KONUNGEN.

Vem vet, kanske det är en pjäs, hela alltsammans!

ARMFELT.

Men sista akten, har du den?

KONUNGEN.

Den kommer av sig själv!

ARMFELT.

Den kommer av sig själv!

De betrakta varandra ett ögonblick; därpå går Konungen hastigt åt höger.

*

Entre-akt.

På Huvudsta invid Stockholm, hos Clas Horn. Ett stort rum, med öppna glasdörrar i fonden till en stor träveranda åt trädgården. Mitt i salen ett runt matbord med duk; på bordet står ett lagerträd i grön kruka; trädet är skuret i smal pyramidform och behängt med band i franska färgerna (trikolorens). Dörrar till höger och vänster. RIBBING, HORN och ANCKARSTRÖM sitta kring bordet.

HORN.

Så här långt ha vi nu kommit... Kungen gick till Dalarne och sedan han i varje kyrka gjort bön, på knä, vid altaret, talade han, utklädd till dalkarl, inför folket. Och lyckades! Tjugotusen man erbjödos, men det stannade vid sex tusen, och de ligga nu på Drottningholm under Armfelts befäl. Därpå reste han till Göteborg, i avsikt att föra det påstådda danska kriget, som dock inställdes efter engelska och preussiska ambassadörernas uppträdande. Återkommen till Stockholm har han sammankallat riksdagen, den riksdag som skall avgöra landets öde och frihetens! ty statskuppen är beslutad, och enväldet!

Anckarström har ordet!

ANCKARSTRÖM.

Jag tycker fortfarande att ni talar för mycket!

HORN.

Men saken måste utredas för att ingen orätt må ske!

ANCKARSTRÖM.

Det kan icke utredas, därför måste det klippas!

HORN.

Vänta nu!

ANCKARSTRÖM.

Nej! Rör inte vid hans trassliga härva; ni fastnar i den! Hela hans machinationer äro som fan själv skulle ha gjort ihop dem! Han uppträder ju som folkets och frihetens man, störtar herrarne med de ofrälse ståndens hjälp, men gör sig själv till envåldsherre över alla fyra stånden. Ser ni inte att han spelar Mirabeau och förvänder synen på oss; han gör ju franska revolutionen skenbart, han, kungen! Det är ju perverst som hela mannen!

RIBBING.

Anckarström har rätt!

HORN.

Nej, han skall förklara sig!

ANCKARSTRÖM reser sig.

Prata ni, jag väntar tills min stund är kommen!

Han går och stoppar en pipa; sätter sig sedan i fondens dörröppning och ser ut i trädgården.

HORN.

Nu skall Ribbing invigas i förtroendet... efter som han uttryckt sitt gillande av Anckarströms åsikter.

ANCKARSTRÖM.

Anckarström har bara en åsikt: frappez, slå!

HORN.

Då behöver jag icke säga det! och icke heller behöver jag röja, att jag delar hans mening, om

nämligen det visar sig att den andra planen ej kan utföras!... Den andra planen är nämligen Pechlins och går endast ut på arrestering, avsättning och nytt statsskick under hertigens och drottningens regimente!

RIBBING.

En fråga: vet Pechlin om edra ytterlighetsplaner?

HORN.

Nej! Och det får han icke veta! Pechlin tror att vi jaga för hans räkning, under det han tar upp åt oss!

RIBBING.

En annan fråga: har någon av er ett personligt intresse av en ytterlighet, eller med andra ord: ämnar ni inträda i den nya regeringen?

HORN.

Nej! Vi arbeta endast för saken!

RIBBING reser sig.

Då är jag er man! Och vid detta heliga frihetsträd svär jag...

ANCKARSTRÖM.

Svär inte!

RIBBING.

Anckarström hatar konungen, det är min enda betänklighet!

ANCKARSTRÖM.

Om jag älskade honom sute jag icke här! — Skulle du för övrigt tycka mer om att jag hyste sympati för en trolös, infam, komediant, rikets fiende!

Ja, rikets, ty så nämner hans egen grundlag den, som kränker regeringsformen. Han är rikets fiende, och därför... Slå!

RIBBING.

Anckarström döljer personliga motiv...

ANCKARSTRÖM.

Om jag även har personliga motiv så stärka dessa endast min kallelse att uppträda på det allmännas vägnar, och som jag icke är någon svärmare, låter jag mig icke vilseledas av abstrakta teorier eller blåa drömmar, som magister Thorild, vilken filosoferar om friheten, och så reser ur landet när det gäller handling!... Har ni pratat nog nu?

HORN.

Jag vill fästa herrarnes uppmärksamhet på, att alla dörrar på Huvudsta stå öppna — för att avleda misstankarne. Vi måste således vara beredda på besök, utan anmälning!

ANCKARSTRÖM
reser sig: tilltalar Ribbing.

Du har icke sett Huvudsta, förr?

RIBBING.

Nej!

ANCKARSTRÖM.

Det är ett ställe med anor! Göran Persson lär ha bott här!

RIBBING.

Sådana anor har vår familj också! Kristiern Tyrann tog huvudet av tre Ribbingar, och Carl IX tog visst ett par!

HORN.

Men Peder Ribbing satt domare vid Linköpings blodbad...

ANCKARSTRÖM.

Där Göran Perssons son, kungagunstlingen satt allmän åklagare...

HORN.

Och dömde Christer Horn till döden, som dock blev benådad — på avrättsplatsen!... Tyst, det går i trappan!

ANCKARSTRÖM.

Då är det Pechlin!

RIBBING.

Är den gamle mannen ett sällskap för oss?

ANCKARSTRÖM.

Han passar så bra åt kungen!

HORN.

Det ingen annan vill ta uti, det tar Pechlin!

ANCKARSTRÖM.

Jag såg en karrikatyr i går, där kungen och Pechlin bar någonting på en stång; men som de vände ryggarne åt varann kunde man inte veta vart det bar!... Nu är han här!... Vi upplyser honom icke om vårt större mål, ty det fattar icke hans småsinne.

HORN.

Såvida icke omständigheterna fordra det!... Se en så vacker solnedgång! Om vi finge fara ut på sjön och höra trastens sista sånger innan dagens konung drar sig in i sin stjärnkammare...

ANCKARSTRÖM.

Vet du vad stjärnkammaren är?

HORN.

Huru? Du menar?

ANCKARSTRÖM.

Det var en engelsk domstol som dömde på hörsägen och med tortyr...

PECHLIN.

God dag unga herrarne! Vad nytt, vad nytt?

HORN.

Intet!... Vad vet generalen?

PECHLIN.

Det hela världen vet! Här finns inga hemligheter, och därför rör man sig ogenerat. Jag var på supé i går bland riksråd och generaler. Där taltes öppet om konungens revolution, och om kontrarevolutionen, alldeles som om nästa pjäs.

RIBBING.

Vilket lättsinne; då det gäller nationens väl eller ve!

PECHLIN.

Sådan är tiden, unge vän, och ju mindre allvar desto bättre! Eller hur Anckarström?

ANCKARSTRÖM.

Jag förstår inte...

PECHLIN sätter sig vid bordet.

Emellertid, och som ni vet, lämnade jag själv till konungen listan på de så kallade sammansvurne, vilket hade till följd det ni vet, bland annat Anckar-

ströms frigivning. Men nu är kungen en rätt skicklig spelare... det vill säga!... ja-ja! just därför att han aldrig följer reglorna är han så svår... och dessutom har han så lätt att lära... Kan ni tänka er vad som hände mig, här nyss på vägen!... Jag skulle just förbi Karlberg, då ett spann med löpare, körde om mig!... Det var kungen! »Vart ska du hän gamle raljör?» ropade han! — »Jag ska till Huvudsta!» svarte jag! — »Hälsa de sammansvurna!» ropade han — och försvann.

HORN.

Ni leker, ni!

PECHLIN.

Vi raljerar litet med varann, König och jag...

ANCKARSTRÖM.

Han har en förtjänst, han är inte feg.

PECHLIN.

Jo, det är han; mod saknar han, men bravader stöder han på! Vet ni jag fick en förflugen idé — jag tror honom i stånd att ge sig hit!

ANCKARSTRÖM.

Hit?

PECHLIN.

Ja, jag bara tror så!... Har ni hört att han ämnar göra Schröderheim till ärkebiskop?

ANCKARSTRÖM.

Det lilla svinet!

PECHLIN.

Efter Mennander! Och därför håller han på att skilja Elis från frun! Fru Schröderheim skulle ju icke vara lämplig för ärkebiskopsstolen...

HORN.

Det är ju fars...

RIBBING.

Ingenting respekteras, ingenting!... Vet generalen hur långt man kommit i Paris?

PECHLIN.

Man har lämnat ständerförsamlingen och övergått till nationalförsamlingen; det vet ni! Sedan sist har ett sammanträde i Bollhuset ägt rum där man avlagt ed att icke skiljas förrän man ändrat konstitutionen...

ANCKARSTRÖM.

Det är revolutionen...

HORN.

Varför tala icke våra tidningar om detta?

PECHLIN.

Därför att König icke tycker om revolutioner — jo, när han får göra dem själv!

RIBBING.

Är det slut med tryckfriheten då?

PECHLIN.

Ja, med den friheten, och alla andra... Var lugn nu, unga Ribbing, så ska vi se till vad som kan göras...

RIBBING.

Nej, jag kan icke, kan icke, då jag ser våld och orätt, jag kvävs, när jag känner det bästa i min själ resa sig mot...

Betjänt in med ett brev till Anckarström. Ut igen.

PECHLIN.

Så! så! så!

HORN.

Om general Pechlin ville förstå oss, kunde förstå oss, tror jag att vi lättare skulle uppnå det stora målet! Får jag läsa ingressen till en uppsats, kallad Människans rättigheter, skall generalen få ett ungefärligt begrepp om våra tankars riktning?

PECHLIN
reser sig och tänder en pipa.

Var så god, men inte för länge...

HORN
tar upp ett tryckt blad och läser.

»Hela människosläktet tyckes nu, likasom efter en djup sömn, vakna ur sin irring, att fråga sig själv: vilka äro dina rättigheter? och då svarar tänkaren: människan utgöt blod i sin födelsestund för att bliva fri...»

ANCKARSTRÖM och RIBBING.

Bravo!

EN RÖST UTANFÖR.

Bravo!

ALLA INNEVARANDE.

Vem var det?

PECHLIN.

Det var Liljehorn! Var det inte?

HORN.

Nej, han begagnar svenskt r!

ANCKARSTRÖM.

Jag tror mig känna den rösten!

RIBBING.

Det var han!

PECHLIN.

Kungen!

Allmän tystnad.

ANCKARSTRÖM går ut på verandan.

PECHLIN.

Tungan rätt i munnen, gossar! Och glöm ej att Hästesko avrättas i dag, kanske i denna stund nere på Packartorget! — Hyss!

KONUNGEN in från vänster.

Si där! Idel gamla vänner; unga vänner menar jag ty generaln blir allt yngre!...

PECHLIN.

Här ser Ers majestät de sammansvurna!

KONUNGEN.

Dansande kring majstången eller vad ni har för ett träd!

PECHLIN.

Det är ett så kallat frihetsträd, Ers majestät!

KONUNGEN.

Nej, ser det så ut! — Bär det frukt också?

PECHLIN.

Frukter, Ers majestät! Röda frukter!

KONUNGEN.

A propos frihet, det var vackert sagt det där av Clas Horn nyss! Vem har skrivit det? Det var som om jag skulle sagt det själv!

HORN.

För tjugo år sen, ja!

KONUNGEN.

Vad är det ni sammansvärjer, nu?

PECHLIN.

Jo, vi konspirerar mot regeringsformen...

KONUNGEN.

Alldeles som jag! Därför: »Soyons amis, Cinna, c'est moi qui t'en convie.»

PECHLIN.

»Pour être plus qu'un roi, tu te crois quelque chose!»

KONUNGEN.

»Prends un siège, Cinna...» så får vi språka litet! Men först skall jag framföra mitt ärende. Som ni minns hedrades jag med en inbjudning, straxt innan jag gick i danska kriget; statsskäl, hm! hindrade mig då att mottaga denna hyllning... Nu, och för att visa er att jag har gott minne, inviterar jag er i övermorgon till en fête champêtre, på Drottningholm!

Allmän tystnad.

Vill ni komma?

PECHLIN.

Det är för stor ära, Ers majestät...

KONUNGEN.

För er eller för mig?

PECHLIN.

För oss, naturligtvis! Naturligtvis!

KONUNGEN.

Barons blygsamhet förnekar sig aldrig... vad säger ungherrarne?

RIBBING och HORN.

Ers majestät...

KONUNGEN.

Det betyder bifall! Alltså välkomna... i övermorgon!... Nå berätta något nytt innan jag går! Har inte generalen hört några rykten?

PECHLIN.

Jo, de säger, att Hästesko skall avrättas i dag, och att borgerskapet känner sig mindre hedrat av vaktgörningen vid spetsgården!

KONUNGEN obehagligt berörd.

Det var ett elakt rykte! — Nå, vad mera då?

PECHLIN.

Jo, så säger de, att hertig Carl retirerat med flottan tillbaka till Karlskrona, och att konungen därför ämnar fängsla honom!

KONUNGEN behärskar sin vrede.

Vem sprider sådana falska rykten?

PECHLIN.

Liljensparre, förstås!

KONUNGEN.

Nu är det min tur! Har ni hört att Anckarström förlorat sitt minsta barn?

ALLA.

Nej!

KONUNGEN.

Och att friherrinnan Pechlin har rymt med sin älskare!... Ja, det är bara rykten!

PECHLIN.

Har hon rymt! Då säger jag som Sulla: Jag är räddad!

KONUNGEN *biter sig i läppen.*

Har ni hört att Schröderheim skall skiljas?

PECHLIN.

Nej, men att frun...

KONUNGEN *orolig.*

Är det en katt i rummet? Det känns så underligt!

PECHLIN.

Här på Huvudsta finns inga kattor, men Göran Persson lär spöka...

KONUNGEN.

Inte på dagen heller...

PECHLIN.

Det var en ovanlig man...

KONUNGEN.

Och en dålig rådgivare...

PECHLIN.

Åt en dålig konung...

KONUNGEN.

Nu slutar vi!... Farväl go' herrar! Och välkomna i övermorgon! Till Drottningholm!

Går till vänster.

PECHLIN.

Sortien var icke lika lycklig som entrén! Men sådant händer de största skådespelare!

HORN

lägger ett finger på munnen.

PECHLIN.

Lyssnar han? Det tror jag honom om!

ANCKARSTRÖM
in från verandan, blek och upprörd.

PECHLIN.

Har kapten verkligen förlorat ett barn? Eller var det ett grymt skämt?

ANCKARSTRÖM.

Det var intet skämt, men grymt att göra det till skämt... Får vi nu tala om saken!... General Pechlin, går ni till Drottningholm i övermorgon?

PECHLIN.

Ja, naturligtvis! Går ni?

ANCKARSTRÖM.

Om jag? — Så visst jag lever! och så visst konungen skall dö!

PECHLIN springer upp.

Vad för slag? Är det fråga om... mord?

ANCKARSTRÖM.

Naturligtvis!

PECHLIN.

Och det vågar ni säga åt mig? Jag är ingen mördare! Var så god och låt mig avtåga!

ANCKARSTRÖM.

Det är för sent!

PECHLIN.

Då anger jag er!

ANCKARSTRÖM.

Det har ni redan gjort, så det är också för sent!

PECHLIN *utom sig.*

Tänk, att jag skulle låta lura mig så kapitalt!

ANCKARSTRÖM.

General Pechlin! Med er ålder och era stora erfarenheter i statssaker, gör i ordning ert organisationsarbete till i övermorgon, ty då har kungen sitt destruktionsarbete färdigt — — — och jag mitt!

PECHLIN.

Kors i Jesu namn! att man skall inblanda mig... inblanda mig i mordsaker, jag, som aldrig haft annat än lojala avsikter till fosterlandets gagn!

ANCKARSTRÖM.

Tala inte så mycket, herre! Utan giv er av och handla! Men handla korrekt, snabbt och utan krumbukter! Skulle ni finna er föranlåten att svika oss, så erinra er, att det finns två pipor i mina pistoler!

PECHLIN.

Vad för slag? Man hotar mitt liv?

ANCKARSTRÖM.

Jag riskerar mitt!... Gå, fort!

PECHLIN.

Nej, nu raljerar jag inte längre... det här vill jag ut ur!

ANCKARSTRÖM.

Ifrån det kommer ni inte...

PECHLIN.

Tänk, att jag skulle låta lura mig och av sådana ungdomar!...

ANCKARSTRÖM.

Framåt, och se er icke om!... Framåt!

PECHLIN.

Nåväl! Ni har rätt; det finns bara en väg... men... jag vill inte bli upptäckt... inte på schavotten...

ANCKARSTRÖM.

Tänk på Hästesko... — Ser på sitt ur. — I denna stund faller hans huvud, därför att han ville rädda sitt arma lilla fosterland från att gå under genom en lagbrytare och för att sauvera en komediants dåliga ekonomi.

ALLA se ofrivilligt på sina ur.

PECHLIN.

Nu!...

HORN tar sig åt hjärtat.

Nu föll hans huvud!

RIBBING.

Så kände jag det också!...

PECHLIN allvarligt.

Jag hörde't... Er tro är stor, unga vänner, och den har styrkt mig i mitt beslut, som numera är — oåterkalleligt!... Farväl, Clas Horn! svärmare! — Farväl, Ribbing, ädling!... Farväl, Anckarström, Brutus, brutale Brutus! Går.

Tystnad.

ANCKARSTRÖM.

Här är icke något att tillägga! — Jag ber er endast som vänner bevittna mitt testamente!

Tar upp ett papper.

Till förmån för hustru och barn! — — Nu får jag dock stryka ut den minsta!

HORN.

Din sorg är vår...

ANCKARSTRÖM.

Beklaga icke den döde...

HORN och RIBBING skriva sina namn.

ANCKARSTRÖM.

Och så! — I övermorgon!

HORN och RIBBING och ANCKARSTRÖM fatta varandras händer.

I övermorgon!

På Drottningholm. Stora salen i Kina slott. Fond-dörrarne stå öppna mot parken. KONUNGEN sitter vid en båge och broderar. DROTTNINGEN läser i en bok.

BADIN och PAPILLON synas utanför på planen.

KONUNGEN.

Nå, så fick vi fred!

DROTTNINGEN.

Vilken fred?

KONUNGEN.

Med Danmark förstås... och därmed följde husfreden!

DROTTNINGEN.

Jaså! Läser vidare.

KONUNGEN.

Säg mig, hur många korsstygn motsvarar ett diamantstygn?

DROTTNINGEN.

Det förstår jag mig inte på!... Hur har ni kommit på att brodera, sire?

KONUNGEN.

Min mor lärde mig, och sedan fann jag nöje i det! Jag tänker så bra när jag broderar, och så känner jag mig ha trådarne i min hand. Paus. Ni tyckes förakta handarbeten?

DROTTNINGEN.

I det närmaste!

KONUNGEN.

Och jag lärde't huvudsakligen för att skänka aktning åt kvinnans arbete! Det är tacksamt att göra offer!... Badin!

BADIN in.

KONUNGEN.

Säg åt musiken att de få börja nu!... Kalla sedan baron Armfelt!

BADIN går ut.

DROTTNINGEN.

Vad är det för musik?

KONUNGEN.

Det är Bellman och hans vänner!

DROTTNINGEN.

Jag tycker inte om hans fula visor!

KONUNGEN.

Han har vackra också! Och i dag, er till ära, blir det särskilt harmoniskt. Hör bara!

Nu sjunges bakom scenen för sopran, alt, tenor och bas Bellmans sång: »Böljan sig mindre rör» med ackompanjemang av valdhorn, oboe, flöjt, mandolin och luta.

DROTTNINGEN reser sig och går.

KONUNGEN.

Varför går ni, madame?

DROTTNINGEN.

Därför att jag icke vill råka baron Armfelt!

KONUNGEN.

Ni har en sådan säker instinkt att med er antipati förfölja mina vänner...

DROTTNINGEN.

Instinkt?

KONUNGEN.

Papillon!...

PAPILLON in.

KONUNGEN.

Bär undan bågen här!

PAPILLON bär ut bågen till höger.

DROTTNINGEN.

När börjar festen?

KONUNGEN.

Den har redan börjat, men som det är en lantlig fest inställes couren och all etikett är för dagen avlagd.

DROTTNINGEN.

All etikett! Och de vanliga orgierna vidtaga efter mörkrets inbrott?

KONUNGEN.

Ja!

DROTTNINGEN.

Då reser jag till staden!

KONUNGEN.

Jag tror inte kommendanten öppnar vindbryggan mer i dag!

DROTTNINGEN.

Inte?... Får väl se! Går.

Paus.

KONUNGEN kastar sig ner i en stol.

ARMFELT in.

KONUNGEN.

Rapport! — Fort! — Var är dalregimentet?

ARMFELT.

Här! Överallt!

KONUNGEN.

Här i huset också?

ARMFELT.

Överallt! I slottskällarne, i kapellet, i Kanton, i götiska tornet!

KONUNGEN.

Ha Fersen och De Geer kommit?

ARMFELT.

Nej!

KONUNGEN.

Inte kommit?... De måste komma!

ARMFELT.

De äro för sluga! Och där inga hemligheter finnas, är inte svårt vara slug!

KONUNGEN.

Då går det inte i dag!

ARMFELT.

Så går det i morgon, på rikssalen!

KONUNGEN.

Allt kan misslyckas!

ARMFELT.

Jaså, du hyser tvivel?

KONUNGEN.

Jag är inte säker!... Har du sett Pechlin?

ARMFELT.

Han går därnere i sommarteatern med Horn och Ribbing!

KONUNGEN.

Jag har själv bjudit dem!

ARMFELT.

Men hur kunde du invitera Anckarström?

KONUNGEN.

Anckarström? Är han här?

ARMFELT.

Ja, han visade pollett, och påstod sig ha själv mottagit bjudningen hos Horn på Huvudsta!

KONUNGEN.

Vad är det? Inte såg jag honom! Men jag kände honom! Han stod på verandan då! — Vilken djärvhet! — — —

ARMFELT.

Vad har du haft med Anckarström efter som detta gränslösa hat...

KONUNGEN.

Har du sett Schröderheim?

ARMFELT.

Han är som en vinterfluga, sen han skildes från frun.

KONUNGEN.

Och hon är som geting utan gadd!

ARMFELT.

Hon lär vara med barn också!

KONUNGEN.

Det med! Då får jag väl vara i fred så länge!

ARMFELT.

Varför arresterar du icke de sammansvurna?

KONUNGEN.

Vad skulle det tjäna till? — För övrigt... då fick jag arrestera för många; nerifrån lågadeln ända opp...

ARMFELT.

Ja, vad så?

KONUNGEN.

Gå efter Anckarström och bed att jag får tala vid honom!

ARMFELT.

Är det klokt?

KONUNGEN.

Jag vill tala vid honom! Utan vittnen!

ARMFELT.

Tänker du tjusa honom?

KONUNGEN.

Jag vill veta huru mina motståndare se på saken!

ARMFELT.

En repetition till morgondagens föreställning.

KONUNGEN.

Jag vill höra deras motiv och argumenter...

ARMFELT.

För att kunna svara på dem, i morgon!

KONUNGEN.

Kan han övertyga mig att jag har orätt... välan!

ARMFELT.

Inte kan han det! Men om han kunde!... Hertig Carl höll på bli övertygad om att Anjalamännen hade rätt!

KONUNGEN.

Det är skillnad på Carl och mig!... Gå nu!... Vill du sedan åhöra samtalet så gör det — därinnifrån!

ARMFELT.

Lycka till! Går.

KONUNGEN

ensam, sitter vid dörröppningen i fonden.

Utanför synas nu DE TRE GRACERNA anförda av MEGÆRA. De stanna framför Konungen och stirra på honom.

KONUNGEN applåderar.

Bravo! Gracer! — A bas! Megæra! —
När valde Skönhet och Behag den vilda hämnden
till koryfé vid lantlig fest i gröna lunder,
där endast Flora och Cupido söka nästen,
att sina älskogslekar under blomster hölja?

MEGÆRA (Fru Schröderheim).

När fursten blev tyrann och härskaren despot!

KONUNGEN.

O, kände du det ljuva våld, som kärlek övar,
din herres alltför stora mildhet du försmådde!

MEGÆRA.

O, store Cæsar, akta dig för Idus Martii!

KONUNGEN.

För Mars jag ingen fruktan bär, ty kriget
min räddning alltid blev när freden svek.
Men Venus uti konjunktion med Mars,
där sticker faran!

MEGÆRA.

Tag dig i akt för Idus Martii, Cæsar!

GRACERNA och MEGÆRA
lyfta händerna hotande och gå.

KONUNGEN.

Det var fru Schröderheim, som Megæra!

TAUBE synes utanför.

KONUNGEN.

Taube!

TAUBE på trappan utanför.

Ers majestät!

KONUNGEN.

Hur går det med Schröderheims skilsmässa?

TAUBE.

Ja! Det hakar sig...

KONUNGEN.

På vad?

TAUBE.

Frun begär en orimlig lösepenning... eller skadestånd!

KONUNGEN.

Det är ju hon, som gjort skadan, och han skall betala skadestånd! Superbt!

TAUBE.

Och så fordrar hon att det ofödda barnet skall legitimeras!

KONUNGEN.

Han skall betala andras mätress, och så skall han erkänna andras unge som sin äkta! Nej, vet ni!... Börja om igen, och ta henne på polismål!

TAUBE.

Det är en ledsam affär...

KONUNGEN.

Mest för Elis! Frun är inte så fördomsfull att kunna skämmas!

TAUBE.

Att fruarna roa sig, det ginge väl an, men de vill behålla socialt anseende också... och få brottet sanktionerat...

KONUNGEN.

Det ginge också an, men när de vill att mannen skall ha skammen för deras svinerier... Gör processen kort! Ajö med dig!

TAUBE går.

KELLGREN och THORILD gå förbi resonnerande.

KONUNGEN.

Halt! Grälar ni ännu, om påvens skägg? eller om orimmade vers! — Och Magister Thorild har inte rest till England! Res till Paris, magistern, där finns mer att lära! Res till Paris!

KELLGREN och THORILD gå vidare.

LILJENSPARRE utanför.

KONUNGEN.

Nå, Liljensparre, är allt i ordning till i morgon?

LILJENSPARRE.

Allt, Ers majestät! Men Olof Olsson är sjuk.

KONUNGEN.

Se så, för tusan! Han har väl ätit för mycket på korruptionsfrukostarne, den grisen! Passez!

LILJENSPARRE går vidare.

MUNCK synes utanför.

KONUNGEN
skjuter sin stol tillbaka för att icke synas.

MUNCK
söker Konungen med blickarne och går vidare.

BELLMAN, HALLMAN och KEXELL utanför.

KONUNGEN.

Horatius!

BELLMAN.

Augustus!

KONUNGEN.

Tack för din sång!

BELLMAN.

Tack för ditt guld!

KONUNGEN.

Ditt är bättre!

BELLMAN reciterar.

— — Europa, beundra en så ädel monark,
så kunglig, så vitter och i dygder så stark!
Vem vill icke kyssa din spira, din hand!
Vem vill icke leva och dö i ditt land!
Vi följe dig,
vi hylle dig,
och in i döden blir vår kärlek dyrbar och sann...
Vår milde kung, leve han! :||:

De gå.

PECHLIN utifrån, häftigt upprörd.

Ers majestät!

KONUNGEN.

Vad ljuger du nu?

PECHLIN.

Hör mig och tro mig, sire! för en enda gång!

KONUNGEN.

Aldrig mer!

PECHLIN.

Men när jag talar sanning!

KONUNGEN.

Så ljuger du mest!

PECHLIN.

Sire, ert liv är i fara!

KONUNGEN.

Det är så alltid! så länge det finns takpannor, slöskodda hästar och vattendrag!

PECHLIN.

Man ämnar mörda er!

KONUNGEN.

Ämnar! Har man inte hållit på med det så länge jag minns! Har man inte mördat min ära och min gemåls, har man inte mördat mitt barn i moderslivet, vad återstår då?

PECHLIN.

Ert liv, majestät! Så sant jag här står... och jag kan nämna namn...

KONUNGEN.

Det kan jag med... Pechlin, numro ett!

PECHLIN på knä.

Nej, nej, nej!... Då vore jag icke här! — Hör mig!

KONUNGEN.

Gå din väg, gamle narr; repet väntar på dig!

PECHLIN.

I himlens namn...

KONUNGEN.

Har du relationer med himlen?

ARMFELT och ANCKARSTRÖM synas utanför.

PECHLIN.

Det är han!

KONUNGEN.

Armfelt?

PECHLIN.

Nej, den andra!

KONUNGEN.

Pratmakare, gå!

PECHLIN avlägsnar sig motvilligt.

Det är han!

ARMFELT stannar utanför; anmodar med en åtbörd ANCKARSTRÖM att stiga in.

ANCKARSTRÖM in.

KONUNGEN
ger en vink åt Armfelt att han skall gå.

Konungen och Anckarström betrakta varandra en stund tigande.

ANCKARSTRÖM
otålig, men behärskad.

Ers majestät har kallat mig!

KONUNGEN.

Ja, det har jag!... Kring ditt namn har på senare tiden en viss nimbus av ryktbarhetens dunster kondenserat sig, och du har blivit liksom en talman

för de missnöjda! Det är i denna din egenskap av representant jag ber dig uttala den opinion, som ger dig en slags piedestal! Kort och gott! Vad vill ni mig? Vad har jag gjort er? Varför hatar ni mig?

ANCKARSTRÖM.

Det vet Ers majestät själv!

KONUNGEN.

Nej, på min ära!... Anckarström, anser du dig vara en så kallad folkets man?

ANCKARSTRÖM.

Ja!

KONUNGEN.

Hör du! När nyligen du för upproriskt tal hade döden framför dig, skänkte jag dig ditt liv; men pöbeln, vars talan du förde, spottade på dig, och misshandlade dig på öppen gata!

ANCKARSTRÖM.

Vad gjorde det? Tror Ers majestät att mina tankar om rätt eller orätt låta rubba sig av en oförståndig folkhops simpla beteende vid ett enstaka tillfälle?

KONUNGEN.

Det är den abstrakta rätten du arbetar för således?

ANCKARSTRÖM.

Den rätt, som vet abstrahera från personliga motviljor, ja! och personliga intressen!

KONUNGEN.

Kan du med ett ord angiva föremålet för ditt hat?

ANCKARSTRÖM.

Ett ord? — Envåldet!

KONUNGEN.

Tycker du om flervälde då?

ANCKARSTRÖM.

Ja! ty flera ögon se mer än två, flera viljor tillfredsställa flera önskningar och behov!

KONUNGEN.

Du vet vad du vill du, åtminstone!

ANCKARSTRÖM.

Ja!

Paus.

KONUNGEN burdus.

Vad ämnar ni göra om jag genomför statsvälvningen?

ANCKARSTRÖM.

Inte säger man sådant!

KONUNGEN pinad.

Vet du att jag ämnar skänka de ofrälse stånden större frihet än de nu äga?

ANCKARSTRÖM.

Ja, det vet jag!

KONUNGEN.

Hur... kan du veta?

ANCKARSTRÖM.

Hur? Det är likgiltigt; men om man ger igen något av det myckna man tagit, så blir alltid en rest av tillgreppet kvar!

KONUNGEN.

Tillgreppet?

ANCKARSTRÖM.

Ja!

KONUNGEN.

Du är dig lik, Jakob!... Och händerna äro Esaus! fortfarande!

BADIN

i fonddörren med ett brev.

KONUNGEN.

Giv hit!

BADIN

fram med brevet och går.

KONUNGEN

läser brevet och betraktar Anckarström. Därpå river han sönder brevet.

Du får gå!

ANCKARSTRÖM går.

KONUNGEN.

Vänta!

Paus.

KONUNGEN.

Jag har gjort dig orätt en gång, Jakob! för länge sedan!

ANCKARSTRÖM.

Det har jag glömt!

KONUNGEN.

Men glöm aldrig, att jag skänkt dig livet!

ANCKARSTRÖM.

Det livet är jag också redo att skänka — för en stor sak!

Paus.

KONUNGEN

Vore mina vänner sådana mina fiender äro, skulle jag komma långt!

Hurrarop och jubelskri utanför.

KONUNGEN reser sig.

Vad är det?

ARMFELT in hastigt.

Nu är det galet!

KONUNGEN till Anckarström.

Du får gå!

ANCKARSTRÖM går.

KONUNGEN.

Vad är det?

ARMFELT.

Sista nytt från Paris! — Bastiljen är intagen och bränd! Konungen av pöbeln förd från Versailles till Paris!

KONUNGEN.

Som fånge?

ARMFELT.

Ja!...

KONUNGEN.

Och det är därför mina gäster jubla, i mitt Versailles?

ARMFELT.

Har du hört vad de sjunga då?

KONUNGEN.

Nej!

SÅNG utanför.

Dansons la Carmagnole!
Vive le son! Vive le son!
Dansons la Carmagnole!
Vive le son du canon!

KONUNGEN.

Vad kallas det?

ARMFELT.

Det kallas la Carmagnole!...

KONUNGEN.

De skall få kanoner, i morgon! — Är allt redo?

ARMFELT.

Allt! Men... Olof Olsson är död, som du vet!

KONUNGEN.

Död! Jag hörde han var sjuk!... Nåväl! Låtom oss begagna liket! Hör på! — Han skall begravas i Riddarholmskyrkan, alldeles som Olof Håkansson! Fersen, De Geer och de andra ska bjudas på begravningen! Kommer de inte, så har de pöbeln på sina fönsterrutor; och kommer de, så får de pöbeln på sig ändå!... Kan man inte sprida ut att han är förgiftad eller sådant?

ARMFELT.

Nu är du cynisk, Gustav!

KONUNGEN.

Ja, nu är jag cynisk! Lika cynisk som — de andra!

ARMFELT.

Bastiljen har fallit — och Gustav den tredje reser envåldet!

KONUNGEN.

Ja! det gör han! Men jag har gjort revolutionen själv!

ARMFELT.

Vilken paradox! Vilket skälmstycke!

KONUNGEN.

Nu går vi att se på folket!

ARMFELT.

Och sedan?

KONUNGEN.

Så dansar vi!

ARMFELT.

Du är gudomlig i alla fall!

KONUNGEN.

Å prat!

ARMFELT.

Jo, man beundrar dig, fast man ringaktar dig!

KONUNGEN.

Och man hatar mig, fastän man älskar mig! Det är reson!

ARMFELT.

Man får ta dig som du är!

KONUNGEN.

Och jag är sådan jag blivit! Jag har inte gjort mig själv!... — Men, hör nu; efter som Fersen och De Geer inte komma, så får du avlägsna dalregimentet!

ARMFELT.

Så lätt är det icke att göra detta obemärkt, men jag skall försöka!

KONUNGEN.

Bemärkt eller obemärkt, men de måste bort för att inte väcka ond blod!

ARMFELT.

Gott! Det skall ske — hälst innan de bli onyktra!

KONUNGEN lyss utåt.

Tänk att de sjunger La Carmagnole på Drottningholms slott!... Är jag inte liberal, vem kan säga annat?

ARMFELT.

Ska vi stänga efter oss?

KONUNGEN.

Nej, det skall stå öppet... folket skall se att deras konung har förtroende...

ARMFELT.

Till dalregimentet?

KONUNGEN.

Och att han inga hemligheter har... och ingen fruktan hyser... et cetera! — — — Sortie!

Ut till höger.

ARMFELT ut till vänster.

SCHRÖDERHEIM

från fonden ser sig omkring som om han sökte någon. Sätter sig trött på en stol och väntar.

FRU SCHRÖDERHEIM

maskerad och klädd som Megæra in, likaledes sökande någon. Får se Schröderheim; ämnar först gå, men beslutar sig för att stanna.

SCHRÖDERHEIM sorgset.

Låt masken falla Anne Charlotte!

FRU SCHRÖDERHEIM tar av masken.

Elis!

SCHRÖDERHEIM.

Ja, det är Elis!...

Tystnad.

FRU SCHRÖDERHEIM.

Du är trött?...

SCHRÖDERHEIM.

Ja vi äro trötta allihop på denna karneval som nu skall följas av en passionsvecka med en lång, lång långfredag.

FRU SCHRÖDERHEIM vekt.

Varför talade du icke vid mig, Elis, innan du inlämnade ansökan om skilsmässa?

SCHRÖDERHEIM.

Mitt barn, jag har talat vid dig i tretton år, men du lät inte tala vid dig; för övrigt är det inte jag som gjort detta!

FRU SCHRÖDERHEIM.

Det är kungen som hämnas?

SCHRÖDERHEIM.

Ja! Och att han hämnas, antyder ju att han är förorättad. Vad hade du på hans äktenskap att klösa?

FRU SCHRÖDERHEIM.

Är det vackert att hämnas?

SCHRÖDERHEIM.

Är det vackert att förorätta?

FRU SCHRÖDERHEIM.

Vad har du anklagat mig för?

SCHRÖDERHEIM.

Jag? Ingenting har jag anklagat dig för!... Men du! Det var fult, därför att det var osant!

FRU SCHRÖDERHEIM.

Jag sade att du försummat mig! Det är sant!

SCHRÖDERHEIM.

Anne Charlotte! När jag gifte mig med dig, var det för att få en maka och ett hem! Nåväl, vi voro makar i början och jag försummade icke att få ett barn! Då jag satt hos vår dotter, gick du borta, och var aldrig hemma. Och då du förklarat bestämt att du icke ville ha flera barn — ja, så fann jag mig i det, emedan jag respekterade din frihet — i det fallet. Men när du ville jag skulle vara din älskare eller vad det skall kallas, då sa jag nej! ty jag hade svurit vara din make.

FRU SCHRÖDERHEIM.

Den skillnan förstod jag aldrig!

SCHRÖDERHEIM.

Nej, du gjorde inte det! — Jag fattade äktenskapet som ett förbund mellan två goda vänner av motsatt kön, vilka även fingo barn tillsammans. — Jag aktade dig som hustru och älskade dig som hustru; därför ville jag icke se dig som min mätress!... Emellertid, lillan dog; och så blev jag absolut ensam hemma. Då gick jag ut! — — — Alltså, du, som försummat hem, make och barn, du anklagar mig för försummelse! Det är vackert! Och ju mer orätt du gjorde mig, ju mer kom furien fram!

FRU SCHRÖDERHEIM.

Vi skulle ha skiljts för länge sedan!

SCHRÖDERHEIM.

Ja min vän! det skulle vi! Men du ville inte, ty det var genom statssekreterarn du fått din ställning vid hovet, och den vill du inte förlora.

FRU SCHRÖDERHEIM.

Förlora?

SCHRÖDERHEIM.

Ja, vet du inte att du nu är förvisad från hovet?

FRU SCHRÖDERHEIM.

Är jag?

SCHRÖDERHEIM.

Ja, det är du! Hovkanslern har redan utfärdat papperet!

FRU SCHRÖDERHEIM.

Det är din hämnd!

SCHRÖDERHEIM.

Nej, säger jag! Det är en naturlig följd av dina handlingar, ditt gränslösa övermod i synnerhet. Jag hämnas icke, ty jag är den ende som förstått dig! Du var icke född till hemmet, utan till gatan, det rår du inte för, lika litet som jag förtjänar bära den vanära du dragit över dig!

FRU SCHRÖDERHEIM.

Jag är förvisad från hovet, detta hov, vars prydnad jag var!

SCHRÖDERHEIM.

Tja! Nu finns det en annan, yngre, skönare och kvickare hovprydnad!

FRU SCHRÖDERHEIM.

Yngre?

SCHRÖDERHEIM.

Ja, du är trettifem år min vän, och hon är nitton!

FRU SCHRÖDERHEIM.

Jag vill inte leva längre!

SCHRÖDERHEIM.

Ser du! Så talade jag i tretton år, men jag måste dras med eländet! Nå, nu är du där!

FRU SCHRÖDERHEIM.

Det gläder dig!

SCHRÖDERHEIM.

Nej, ty jag sörjer när jag ser skönhet förgå; ja, ty jag andas, när jag ser att det finns rättvisa i världen!

FRU SCHRÖDERHEIM.

Fanns det rättvisa för dig också?

SCHRÖDERHEIM.

Ja! annars skulle jag icke våga tala som jag gör! Jag har fått mitt, min gumma lilla! Jag är i halv onåd, och är helt ruinerad!

FRU SCHRÖDERHEIM.

Elis! Jag är mycket olycklig!

SCHRÖDERHEIM.

Jag ändå mer! därför fattar jag din sorg! — — — Han har övergivit dig?

FRU SCHRÖDERHEIM.

Ja!

SCHRÖDERHEIM.

Gråta kan jag precis inte! Men... och nu?

FRU SCHRÖDERHEIM.

Nu har jag hyrt ett rum, på malmen, och där går jag att cachera mig, tills... dagen kommer...

SCHRÖDERHEIM.

Stackars Anne Charlotte! — — — Gustavs sol går ned... och vi råka in i skuggan... det var

sol, men det skall ju bli natt ibland! — — — God natt min vän!

FRU SCHRÖDERHEIM.

God natt Elis!

Tystnad.

Säg ett ord!

SCHRÖDERHEIM.

Ja, vad? Vad? — — — Jag skall säga, tack för det sköna, och det goda du förde in i mitt liv... jag var själv ful, det vet jag, men en äkta man behöver ju inte vara vacker! — — — Det onda och det stygga förlåter jag... jag hade skyldighet fördraga och överse, och det gjorde jag, men jag hade icke rättighet att leva i förnedring...

FRU SCHRÖDERHEIM

ser sig i en spegel.

Är jag ful?

SCHRÖDERHEIM.

Fråga inte mig!

FRU SCHRÖDERHEIM.

Jo dig, den enda, som kan säga det!

SCHRÖDERHEIM.

Nåväl, du vet att du aldrig ansågs för en skönhet...

FRU SCHRÖDERHEIM.

Nej, det vet jag inte! — — —

SCHRÖDERHEIM.

Kors, jag trodde...

FRU SCHRÖDERHEIM.

På med masken! Ut ur lustgården! Ner i glömskan! Nu ser jag att jag är rysligt ful! Kanske jag inte var kvick heller?

SCHRÖDERHEIM.

Jo, du var munvig, kunde säga bra tvetydigheter och dåliga elakheter, men du var icke intelligent, ty när du blandade dig i statssaker och jag skulle utreda en fråga för dig, så blev du distrait och fick huvudvärk — ja!

FRU SCHRÖDERHEIM.

Det vågade du aldrig säga förr!

SCHRÖDERHEIM.

Jag ville icke, ty din charme bestod just i denna självdyrkan som underhölls av herrarnes smicker. — Ser du mitt barn, allt vad en herre säger åt en dam är komplett värdelöst; det är inte lögn, men det liknar en dikt. Därför blev fru Schröderheim bara en dikt av löpska herrar!

FRU SCHRÖDERHEIM.

Det återstår inte mycket av mig nu!

SCHRÖDERHEIM.

Nej, av fru Schröderheim finns intet kvar, ty nu börjar fru Stapelmohr, fortsättningen på fröken Stapelmohr...

FRU SCHRÖDERHEIM
sträcker ut armarne, utåt.

Jag finns inte mer, och ändå står jag här — står på min egen grav — som ett kors på min egen grav — och med masken i handen — demaskerad — ty, komedin är slut; och ingen applåderar!

Fäller armarne, tar på masken och går genom fonden.

SCHRÖDERHEIM

ensam. Reser sig och går med händerna på ryggen talande för sig själv ord som icke höras. Därpå hörs en trumvirvel.

BADIN in.

SCHRÖDERHEIM.

Vad står på?

BADIN.

Ja, vad står på? — Parken skall utrymmas, för en hop objudna ha på ett hemlighetsfullt sätt trängt sig in; damer från Stockholms gränder, herrar i dräkter som antyda förklädnad. — Det talas om de sammansvurne, ni vet, herr statssekreterare! — — —

SCHRÖDERHEIM.

Vad säger du! Badin, du kanske den enda vän konungen äger, öppna ögonen på honom — — — bevisa honom att det är fara... övertyga honom...

BADIN.

Herre, konungen vet att det är fara... han sov i natt i stora sängkammaren med drabanter i rummet! Och ändå sprang han upp var gång klockan slog! — Slutligen steg han på en stol och bröt sönder slagverket på uret!

SCHRÖDERHEIM.

Han tror då slutligen att det är allvar?

BADIN.

Ja, nu är det allvar, men han får icke visa att han tror på det!

SCHRÖDERHEIM.

Vet du om Dalregementet är kvar?

BADIN.

Nej, de ha avtågat utåt Lovön!

SCHRÖDERHEIM.

Vem har befallt det?

BADIN.

Konungen själv!

SCHRÖDERHEIM.

O himmel! — Badin, sök konungen, följ honom, vaka över honom... Varna honom! Fort! — Spring!

BADIN.

Jag skall!... Jag skall springa!

Ut genom fonden.

SCHRÖDERHEIM

vandrar som förut och talar för sig själv; slutligen går han ut till vänster.

HALLDIN

in från fonden, likblek. Ser sig omkring; tar fram en packe broschyrer, som han lägger på stolar och bord runt omkring i rummet. Då han vill gå ut, synas i fonden FERSEN och DE GEER. Halldin gömmer sig bakom en skärm.

FERSEN.

Så äro vi här likafullt! Ett vågstycke, som kan lyckas!

DE GEER.

Jag har icke förstått Fersens avsikt med denna bravad!

FERSEN.

Inte det! — Jo, efter som vi ändå skola arresteras, så är det bättre det sker i dag än i morgon! Sker det i dag, vilket är en taktisk faute, så ha vi sympatierna i morgon.

DE GEER.

Obegripligt det som sker! Men ridderskapet och adeln försvarar friheten, under det de lägre stånden försvara tyranniet!

FERSEN.

Eller så här: Tyrannen försvarar folket, till och med pöbeln...

HALLDIN bakom skärmen.

Därför är han en upplyst tyrann!

FERSEN.

Vem talade?

HALLDIN bakom skärmen.

En som varken tror på upplysta tyranner eller på frihetsälskande grevar!

DE GEER.

Vem är det?

HALLDIN bakom skärmen.

Det är ingen; det är bara en röst!

FERSEN.

Diable!

HALLDIN
fram med en mask för ansiktet, går ut genom fonden.

FERSEN.

Vem var det?

DE GEER.

Vet inte!

FERSEN.

Det är visserligen maskerad här hela året om, men den där masken... tror De Geer på en sammansvärjning?

DE GEER.

De ljuger mest när de talar sant här vid hovet... så att numera vet jag ingenting!

FERSEN.

Och konungen! Han lärdes redan som barn att ljuga — i synnerhet under hovets misslyckade statskupper... jag var med den gången! — Och sen har han så ljugit bort sig att han vet inte själv vem han är, och som han skämtar med allting, kan han icke skilja på allvar och skämt.

DE GEER
tar en broschyr från en stol.

Vad är det här?... En paskill?... Nej, fy!

FERSEN.

Vad rör det sig om?

DE GEER.

Ja! Det är den gamla historien, med nya bidrag!

FERSEN.

Om... dronningen?

DE GEER.

Och prinsen!

Kastar broschyren i spisen...

Han är ju människa dock, med mänskliga känslor... Det var otäckt!

FERSEN.

När man släpper in pöbeln, så... Och det är hans vänner!... Se bara! Där är Pechlin!

DE GEER.

Vår vän!

FERSEN.

Anhängare säg! En smutsig typ!

DE GEER.

Fina papper är det inte! — Men vad han ser allvarlig ut, och rädd! Det har jag aldrig sett förr!

FERSEN.

Pechlin rädd! Då... är det långt lidet!

PECHLIN in, allvarlig.

God afton herrar!

FERSEN.

Vad står nu på?

PECHLIN.

Det vet ingen!... Äro vi ensamma?

DE GEER.

Icke så säkert! Jag tyckte det bullrade därbakom lönndörren!

FERSEN.

Tala icke så högt då!...

PECHLIN halvhögt.

Konungen har vunnit de tre ofrälse stånden, och därjämte lantmarskalken!

DE GEER.

Då ha vi enväldet!

FERSEN vred.

Återigen! Återigen! — Finns det inget Fredrikshall då?

PECHLIN.

Men... det finns ett hopp!

DE GEER.

Säg det!

PECHLIN.

Man lär kunna köpa prästeståndet!

FERSEN.

Det tror jag inte!

DE GEER.

Vad kostar de?

PECHLIN.

Femti tusen riksdaler specie.

DE GEER.

Så mycket äger vi inte!

FERSEN.

Ärkebiskopen säljer sig icke! Jag fritar honom!

PECHLIN.

Jag tror inte heller på't!... Det återstår bara ett! Ett!

DE GEER.

Och det?

PECHLIN.

Att försäkra sig om konungens person!

Tystnad.

DE GEER.

Var?

PECHLIN.

Här!

FERSEN.

När?

PECHLIN.

Nu! — Han kommer straxt!

Tystnad.

Det är nog det enda sättet!

DE GEER.

Kānskē!

FERSEN.

Kănskĕ!

Tystnad.

PECHLIN.

Han kommer! — Då går jag... och... ser till vad vi kan göra! — Uppehåll honom en stund, god herrar! Ut till vänster.

FERSEN.

Enväldet!

DE GEER.

Det är bestämt någon bakom lönndörren!

FERSEN.

Kanske... de som skola arrestera oss!

DE GEER.

Han eller vi!... Nu gäller det!

FERSEN.

Han eller vi!

Tystnad.

DE GEER.

Hör du ett ur som knäpper i rummet intill?

FERSEN.

Nej, men jag hör konungens röda klackar som krossa sandkorn och träda på tiljornas spikhuven!

DE GEER.

Kan du höra om han är med värja eller obeväpnad?

FERSEN tar åt sin värja.

Han är med värja; men jag kan desarmera med en fint ovanpå en falsk tersparad...

DE GEER.

Han är dålig fäktare, med värjan; med tungan ligger han över!

FERSEN.

Giv akt!...

DE GEER.

Om bara inte den där lönndörren vore!...

FERSEN.

Han talar vid någon! Och nu stannar han... det frasar i rockens sidenfoder...

DE GEER.

Kan du höra det, då har du...

FERSEN.

I detta ögonblick avgöres Svea rikes närmaste öden, och dynastiens!

DE GEER.

Dynastiens är redan avgjort!...

FERSEN.

Det har mulnat ute! Tänk om det blir regn! Då är festen förstörd...

DE GEER.

Och parken utrymmes... Tror du att Pechlin kan göra något?

FERSEN.

Han brukar icke vara rådlös... Se så!

KONUNGEN
in från höger utan att märka Fersen och De Geer; talar utåt.

Jo, eftersom Fersen och De Geer icke behagat mottaga inbjudningen, utan stannat hemma... Så uppskjutes saken till i morgon!

Avvaktar ett svar som icke höres.

KONUNGEN som förut.

Nej, det går icke an! Som förut. Jaså? Ja det får vi tala om sedan! Inte nu!... Paus. Nej, jag är upptagen.

Vänder sig om. Märker de innevarande, och kan icke dölja sin förvåning och sin vrede. Förlorar fattningen; tar upp en broschyr från en stol, viker den till en solfjäder och fläktar för sitt ansikte, dock utan att ha hunnit se vad broschyren handlar om.

KONUNGEN.

Jaså!... Paus. Herrarne kommer något sent — för att vara bjudna till en konung.

FERSEN.

Ers majestät! Då Riksens ständer i morgon sammanträda, hade vi... Fastnar.

DE GEER.

... Vi hade ämnat begagna den dyra tiden att...

Fastnar.

KONUNGEN.

Hur kom ni att ändra beslut så hastigt?

FERSEN.

Ett viktigt brev från min son i Paris...

KONUNGEN.

Vad skriver han?

FERSEN.

Bastiljen är intagen och bränd!

KONUNGEN.

Det vet jag!... Vill greve Fersen stänga dörrarne; det börjar regna?

FERSEN

rör sig ej; ser sig omkring efter en tjänare.

KONUNGEN.

Stäng dörrarne, greve Fersen!

FERSEN orörlig.

KONUNGEN ringer häftigt.

Paus.

KONUNGEN ringer igen.

ARMFELT in från vänster.

KONUNGEN

reser sig, går emot Armfelt och för honom avsides. Talar halvhögt.

Är Dalregimentet kvar?

ARMFELT.

Nej, de ha marscherat ut på Lovön! Du sa ju så?

KONUNGEN slår sig för pannan.

Å!... Har du borgerskapets officerare här?

ARMFELT.

Nej! — Du ville ju inte bjuda dem!

KONUNGEN som förut.

Finns det folk kvar i parken?

ARMFELT.

Nej, de ha flytt för regnet.

KONUNGEN.

Se på de där två! Vad tror du de har för avsikter?

ARMFELT.

De ser åt dörrn som om de väntade någon... och de ha fäktvärjor!

KONUNGEN.

Jag tror väl!

Drar sig åt högra dörren som om han vore rädd.

Här är någonting! — Det hörs steg utanför! Sporrar och värjor!...

Han öppnar högra dörrn och vinkar.

TRE DRABANTER, BADIN, PAPILLON in beväpnade; från höger. PECHLIN, HORN, RIBBING in från fonden. De båda partierna betrakta varandra ett ögonblick med frågande och hotande miner.

KONUNGEN

till Fersen, De Geer, Pechlin, Horn och Ribbing.

Herrarne får gå!... Vi råkas i morgon!

FERSEN och DE GEER.

I morgon!

Gå genom fonden med de sina och stänga dörrarne efter sig.

KONUNGEN

avskedar med en vink drabanterna och sällskap.

KONUNGEN

sätter sig med broschyren fortfarande i handen.

Vad var det?

ARMFELT.

Det såg underligt ut!

KONUNGEN
läser tankspridd i broschyren. Hans ansikte förvandlas och han sjunker ihop.

Lämna mig! Men bevaka dörrarne!...

ARMFELT.

Vill du vara ensam?

KONUNGEN.

Ja!...

ARMFELT.

Det är paskillen?

KONUNGEN.

Ja! Har du sett den?

ARMFELT.

Jag har läst den!... Det är gräsligt.

KONUNGEN.

Tänk, de har stulit min son... hur skall han kunna bli tronföljare efter detta?... Det är rysligt!...

ARMFELT.

Jag skall lämna dig!

KONUNGEN.

Det är rysligt!... Men man kan ingenting göra åt det!

ARMFELT.

Nej! Ingenting!

Går ut till vänster.

KONUNGEN
reser sig. Går omkring och samlar upp broschyrerna som han kastar i spisen. Därpå stannar han förkrossad vid fond-dörrarne och trummar på glasrutorna, med ryggen vänd åt publiken.

Nu öppnas lönndörren. ANCKARSTRÖM stiger fram, och lyfter pistolen. Men samtidigt har DROTTNINGEN kommit in från vänster läsande ett brev, och stannar nu mitt emellan Anckarström och Konungen, när skottet skall lossas. Anckarström drar sig tillbaka och dörren stänges.

KONUNGEN vänder sig om.

Madame! Det var Ni? — Ha! Jag tyckte...

Tar sig åt hjärtat.

DROTTNINGEN.

Sire?...

Betraktar honom forskande.

Ni är sjuk?

KONUNGEN.

Jag? Nej!... Jag var ensam... jag söker en människa... Förlåt en något egendomlig fråga!... Skulle ni vilja hålla mig sällskap i kväll?

DROTTNINGEN.

Om ni hölle till godo med mitt...

KONUNGEN.

Ni skulle vilja? Verkligen? — Vet ni, det förekommer mig som om jag undgått en stor fara, och som om ni räddat mig!

DROTTNINGEN.

Å, sire!

KONUNGEN.

Eller som om en fara förestode mig... Håll mig sällskap, och låt oss tala om allt annat än morgondagen! Ni vet vad som sker i morgon!

DROTTNINGEN.

Det tror jag ingen vet!

KONUNGEN.

Ni menar utgången! Mycket bra sagt!... Ingen vet det... utom jag!

DROTTNINGEN.

Sire!

KONUNGEN.

Madame! Jag är född med segerhuva och med Cæsars lycka...

DROTTNINGEN.

Cæsars lycka... var det inte någon som hette Brutus?

Anckarströms ansikte synes på glasrutan i fonden men Drottningen står även nu framför Konungen.

KONUNGEN.

Bravo, madame! Det var verkligen någon som hette Brutus.

DROTTNINGEN.

Och så länge Cæsar lydde sin drottnings goda råd...

KONUNGEN.

Drottningen är den starkaste pjäsen i spelet och har till uppgift att skydda kungen... Vill ni icke skydda mig?

DROTTNINGEN.

Det gör jag alltid, sire!

KONUNGEN.

Icke alltid!... »Var det inte någon som hette Brutus?» — Det är syperbt! — Syperbt! Madame!

Räcker Drottningen sin hand att föra henne ut till höger.

ANMÄRKNINGAR TILL TRETTIONIONDE DELEN.

NÄKTERGALEN I WITTENBERG. KRISTINA. GUSTAV III.

Av i denna volym ingående dramer hava samtliga varit tryckta första gången i Strindbergs Samlade dramatiska arbeten, Historiska dramer 2, 1903 [dessa dramer i volymen dock först 1904], Hugo Gebers förlag. Gustav III har utkommit separat i en andra upplaga våren 1916 på Albert Bonniers förlag.

Originalhandskrifterna till Näktergalen i Wittenberg och Kristina ägas av bokförläggaren Karl Börjesson, originalhandskriften till Gustav III av premiäraktören Anders de Wahl. Samtliga handskrifter ha av ägarne ställts till utgivarens förfogande för denna upplagas redaktion.

Näktergalen i Wittenberg och Gustav III föreligga dessutom samtliga i av Strindberg verkställda förkortningar som kammarspel. För dessa förkortningar redogöres nedan enligt manuskript, som ägas av teaterdirektör August Falck och av honom ställts till utgivarens förfogande. I handskriften till Kristina har Strindberg gjort ett antal ändringar i första akten; i ett teaterdirektör Oscar Wennersten tillhörigt exemplar av Kristinas första upplaga har Strindberg

vidtagit ett betydligt antal ändringar, utan tvivel med tanke på ett uppförande på scenen. I ett direktör Wennersten tillhörigt exemplar av Gustav III:s första upplaga har Strindberg inskrivit ett tillägg till det nuvarande slutet.

Kristina har uppförts på Intima teatern 27 mars 1908—11 dec. 1910 72 gånger. Gustav III har givits på Intima teatern till 25 jan.—6 maj 1916 100 gånger i en följd. Näktergalen i Wittenberg har hittills (juni 1916) ej uppförts på svensk scen.

Brev från Strindberg till Hugo Geber rörande dramer i denna volym.

Brev från Strindberg till bokförläggaren Hugo Geber rörande dramer i denna volym ha ställts till utgivarens disposition genom älskvärt tillmötesgående av d:r Nils Geber.

Hösten 1903 voro Kristina och Gustav III avslutade. 29 nov. 1903 skriver Strindberg till Hugo Geber: ''När vi trycka Kristina böra vi annonsera *Nyhet* — — och bebåda Gustav III, som Ranft påstås vilja spela denna termin.'' Han meddelar i samma brev även om att det underhandlas om Kristinas spelande i Köpenhamn.

3 dec. 1903 föreslår han att Kristina, som liksom övriga dramer i Samlade dramatiska arbeten publicerades häftesvis, skulle utkomma i ett dubbelhäfte eller i två häften på en gång. Av ett brev av 16 mars 1904, vari Strindberg meddelar att han ännu inte fått sig tillsända häftena med Kristina i, ehuru dramat av annan person hade lästs, finner man att Kristina då redan någon tid varit ute i bokhandeln.

17 maj 1904 inlämnar Strindberg Näktergalen i Wittenberg tillsammans med detta brev:

"Broder Geber!

Som vederlag för Midsommar erbjuder jag dig mitt bästa, vackraste och kanske sista drama: "Näktergalen i Wittenberg."

Jag vill även bekänna att jag är angelägen få rädda det från förgängelsen genom att införa det i Samlade.

Vänligen
August Strindberg."

20 maj ger han rörande dramats placering i S. D. A. anvisning att "Näktergalen i Wittenberg må följa på Gustav III".

I juli 1904 läser Strindberg korrektur på Gustav III och ber 7 juli från Furusund d:r Nils Geber att på vederbörligt ställe införa en av Bellmans hyllningssånger till Gustav III, alldenstund han icke hade Bellmans skrifter ute hos sig. 14 juli tackar han för hjälpen och är tillfredsställd med valet.

20 oktober ger Strindberg följande svar angående ett förslag från Hugo Geber om uteslutning av ett ord i Näktergalen från Wittenberg:

"Under andra förhållanden, gärna, men Luther hette först Ludher, inskrevs som student under namnet 'Ludher et Mansfeld', och ordet vart en stående vits från katolsk sida. Varför skulle vi pjoska? för att vinna någons behag som vi förakta?"

NÄKTERGALEN I WITTENBERG.

Manuskriptet till Näktergalen i Wittenberg är en handskrift på Lessebopapper i folioformat. Den är avdelad i fem lägg, varje omfattande en akt. På omslaget till varje lägg äro skrivna akt- och scenerirubriker. Dessutom höra

till handskriften ett ark upptagande personförteckning, ett löst blad med sceneriförteckning för hela stycket, ett omslagsark, på vars framsida är uppklistrat ett mindre blad i kvartformat med textad titel, samt en pärm med titel.

Handskriften är nedskriven inom med olikfärgad krita uppdragna marginaler på bladens bägge sidor. Den upptar 81 paginerade textsidor. Pikturen är särdeles vårdad, och handskriftens ändringar fåtaliga.

Titeln Näktergalen i Wittenberg är textad inom en med röd och grön krita uppdragen dubbelram. ”N” och ”i” äro fyllda med röd krita, ”W” i Wittenberg med grön, övriga bokstäver äro ritade med svart tusch. Med samma skönskrift har titeln på omslagsarket ritats. — Även två andra pärmar med av Strindberg skrivna titlar på framsidan finnas till dramat.

Frånvaron av varje spår av sättares fingrar visar att den vackra handskriften icke använts vid sättning. Första upplagan måste ha satts efter en avskrift.

På några ställen följer första upplagan läsarter som av Strindberg i handskriften överstrukits och ersatts med andra. Dessa ändringar har han tydligen gjort sedan handskriften för tryckning avskrivits. Rättelserna hava nu i denna upplaga iakttagits.

Tryckfel och tryckeriändringar i uppl. 1.

Sid. 7. I personförteckningen saknar hskr. Melanchton och Skolmästarn, vilka i stycket förekomma i korta biroller. De äro införda i första upplagans personförteckning, den senare dock med den icke i stycket förekommande beteckningen Magistern. I första uppl. har även oriktigt som särskild person upptagits Diezel eller Tezel, avlatskrämaren. Denne är samme person som den såväl i hskr:s som i 1:a uppl:s personförteckning förekommande Dominikanern och har där-

för uteslutits. Hans verkliga namn har i stället i denna uppl. insatts i parentes efter Dominikanern liksom i uppl. 1 Faust satts i parentes efter Doktor Johannes.

Sid. 8. Sceneriförteckningen, här insatt enligt de i stycket förekommande rubrikerna över tablåerna, saknas i uppl. 1. Strindbergs egen sceneriförteckning i hskr. företer en avvikelse från den indelning han i stycket begagnat däri, att akt I har upptagits som Förspel, akt II blivit akt I och nuvarande akt V:s första två tablåer tilldelats akt IV och nuvarande akt V:s sista tablå blivit akt V.

Sid. 10, rad 4: för det är en skam sa hon. Så hskr. Uppl. 1: för det är skam etc.; lik.

Sid. 14, rad 17: kejsarn. Så hskr. Uppl. 1: -ren. Likaså sid. 15, rad 15, sid. 16, rad 15 och sid. 73, rad 1.

Sid. 16, rad 17—Sid. 17, rad 1: ungrarn ligger i Wien och turken far in i Ungern. Så hskr. Uppl. 1: ungrarne ligger etc.; slarvfel.

Sid 20, rad 12: Ja! — Han var där! Så hskr. Svar på frågan: Var kurfursten där? Uppl. 1: Ja! — Han var det!; läsfel. [Jfr del 38, Sagor, anm. om tryckfel, sid. 27, rad. 17—18.]

Sid. 21, rad 16: morgse. Så hskr. Uppl. 1: morse.

Sid. 25, rad 14: Vem jag är? Frågetecken insatt enligt hskr., saknas i uppl. 1.

Sid. 29, rad 1: Margreta. Så hskr. Uppl. 1: Margareta.

Sid. 32, rad 17: men inte Jakob; han är oskyldig. Semikolon efter "Jakob" enligt hskr., komma i uppl. 1, läsfel.

Sid. 33, rad 14: Ni slipper smörj i dag! Så hskr. Uppl. 1: Ni slippa; läsfel.

Sid. 35, rad 10: Så har vi ny påve. Så hskr. Uppl. 1: Så har vi en ny påve; tryckeriändring.

Sid. 36, rad 18: Ja, vad vi få uppleva! Så hskr. Uppl. 1: Ja, vad få vi uppleva! Slarvfel eller tryckeriändring.

Sid. 38, rad 5: Jag vet inte! Gästfriheten etc. Så hskr. Uppl. 1 har kolon i stället för utropstecken, men versalt G i Gästfriheten; vanligt läsfel.

Sid. 39, rad. 1—2: Och som högskolor, sedan vi fått öppna universitet, äro de [klostren] överflödiga! Så hskr. Uppl. 1: — — öppna universitet e t, etc.; slarvfel.

Sid. 43, rad. 15—16: Kanske den som varit i en annans påse, nu skall sluta i en säck! Så hskr. Uppl. 1: — — s k u l l e sluta; antagligen läsfel.

Sid. 44, rad 4: när du bedes om din brud etc. Så hskr. Uppl. 1: beder. Bedes, gammal form; samma Diezels replik eljest har ålderdomliga former: tager honom icke, dricker icke. Jfr 1541 års svenska bibel, Lucas evangelium, XI kap.: Vuilken jbland idher är then fadher/ om hans son bedh e s brödh aff honom/ som giffuer honom en steen? Eller om han bedh e s fisk/ mon han giffua honom en orm för fisk? etc.

— rad. 7—8: dricker icke ur glas med den mannen. Så hskr. Uppl. 1: — — med mannen; lik.

Sid. 46, rad 12: Herrans. Så hskr. Uppl. 1: Herrens. Likaså samma sida, rad 17, sid. 47, rad 1 och sid. 115, rad 2.

— rad. 14—15: "Och Herren kallade Samuel tredje gången . . ." Läser. "Och Samuel" etc. "Läser" här uteslutet i uppl. 1, men bibehållet enligt hskr. på två andra ställen i repliken. Sättaren har antagligen icke förstått "läser" på detta ställe, då det står strax ovanför, ansett det överflödigt och utelämnat det. Anvisningen vill markera att Luther läser tyst mellan de högt upplästa citaten; först har på alla tre ställena Strindberg skrivit "Läser tyst", men sedan överrankat "tyst".

Sid. 61, rad. 12—14: Och jag bryter glaset såsom jag nu bryter med det bräckliga livet och dess sköra lycka! Så hskr. Uppl. 1: — — såsom jag nu bryter n e d det bräckliga livet; läsfel.

Sid. 66, rad 1: den där galna doktor Johannes. Så hskr. Uppl. 1: galne.

Sid. 75, rad 14: alla man till stilarne. Så hskr. Uppl. 1: all e man till stilarn a. Men sid. 77, rad. 5—6: alle man, enligt hskr.

Sid. 78, rad. 8—9: Min fot står alltid till ditt förfogande om det behövs sparkas. Så hskr. Uppl. 1: — — sparkar; läsfel.

— rad 11: Hic Waiblingar! Så hskr. Uppl. 1: Hie Waiblingar! Läsfel. Likaså sid. 124, rad 1: Hic Waiblingar, Hic Welfer! enligt hskr. Uppl. 1 även här: Hie.

Sid. 79, rad 20: Nej; av andra skäl! Så hskr. I uppl. 1 utropstecken i stället för semikolon; läsfel.

Sid. 82, rad 19: himmelskriande. Så hskr. Uppl. 1: himmel s skriande.

Sid. 84, rad. 7—8: hedningarne. Så hskr. Uppl. 1: -arna.

Sid. 89, rad. 17—18: Och det med samma! Så hskr. Uppl. 1: Och det med d e t samma; tryckeriändring.

Sid. 91, rad 4: Det är lögn, lögnare! Så hskr. Uppl. 1: Det är e n lögn, lögnare!; antagligen tryckeriändring. [Jfr del 38, Sagor, korrekturändringar av Strindberg, anm. till sid. 13, rad. 1—2 och sid. 36, rad 26.]

Sid. 93, rad 7: Skola v i disputera också? ''Vi'' spärrat enligt hskr.; spärrningen ej iakttagen i uppl. 1.

— rad. 13—14: armarnes fria rörelse. Så hskr. Uppl. 1: — — rörels e r; tryckeriändring.

Sid. 94, rad 1: Har kurfursten också ...? Så hskr. Uppl. 1: Har kurfursten a l l t s å ...?; läsfel.

Sid. 108, rad 8: Skomakarn. Så hskr. Uppl. 1: -aren.

Sid. 110, rad 2: matsaln. Så hskr. Uppl. 1: matsa l e n.

Sid. 128, rad 8: Ja, de sover! tror jag! Så hskr. I uppl. 1 semikolon i stället för utropstecken.

Nyinförda läsarter enligt ändring i handskriften.

Sid. 34, rad 15: Nej, hon tycker mer om Esau än om Jakob. ”Än om Jakob” saknas i uppl. 1 och är i handskriften av Strindberg inskrivet ovanför raden.

Sid. 82, rad 21: och jag fruktar en oförsiktighet av honom. Uppl. 1: och jag v ä n t a r etc. I hskr. först skrivet ”väntar”, som överstrukits och av Strindberg ersatts med ”fruktar”. Ändringen har vidtagits för att undvika tautofoni; ”vänta” 3 gånger och ”väntat” 1 gång straxt efter sid. 83, rad 1, 2 och 3.

— rad 23: Vad vill du. Uppl. 1: Vad m e n a r du. I hskr. först skrivet ”menar”, som överstrukits och av Strindberg ersatts med ”vill”. Rättelsen har gjorts för att undvika tautofoni; ”menade” i föregående replik rad 20.

Sid. 83, rad 13: Egentligen hoppas jag mig ingenting mer. Uppl. 1: Egentligen v ä n t a r jag mig ingenting mer etc. ”Väntar” först skrivet i hskr. och av Strindberg ersatt med ”hoppas” för att undvika tautofoni, ”vänta” i samma replik rad 15.

— rad. 14—15: Men jag ville hälsa på honom ändå! Uppl. 1: — — ville s e på honom ändå. ”Se” först skrivet och av Strindberg ersatt med ”hälsa”; ”se” skrivet i hskr. rad 16. [Jfr Korrekturändringar sid. 83, rad 16.]

Sid. 123, rad. 13—14: Jag förstår inte krumbukter och pläsangterier! Så enligt blyertsändring av Strindberg i hskr. Uppl. 1 enligt ursprungliga texten i hskr.: Jag förstår inte krumbukter och k o k e t t e r i!

Sid. 128, rad 6: Jag är husvill, jagad av ryttare. Uppl. 1: — — jagad av o k ä n d a ryttare. ”Okända” är överrankat i hskr.

Sid. 134, rad 7: kan ni tro mig. Uppl. 1: kan d u tro mig. ”Du” av Strindberg i hskr. överstruket och ersatt med ”ni”; jfr Berlepsch’s följande replik rad 10, där han begagnar tilltalsordet ”ni” även enligt hskr.

Sid. 142, rad. 3—4: jag är ett snavs! Så enligt ändring i hskr. Uppl. 1: en snavs, enligt hskr:s första läsart.

Sid. 144, rad 5: uppfostra det ni! Uppl. 1: uppfostra det nu! "Nu" först skrivet i hskr., överstruket och av Strindberg ersatt med "ni".

Korrekturändringar av Strindberg.

Sid. 10, rad 25: Jag är säker. Hskr.: Jag är så säker. Antagligen ändring för att undvika tautofoni; "så" förekommer både före och efter denna sats i samma replik.

Sid. 18, rad 10: och sett det med mina egna ögon. Hskr.: — — med mina ögon.

Sid. 25, rad 12: Jag vet. Hskr.: Och jag vet. "Och" i omkringstående satser i samma replik.

Sid. 27, rad 9: om han ville det, så kunde jag. Hskr.: — — så jag kunde; skrivfel.

Sid. 28, rad 8: Läs i boken. Hskr.: Läs nu i boken. "Nu" två gånger i föregående rad.

Sid. 54, rad 18—Sid. 55, rad 1: lagerbärsträd. Hskr.: lagerbärsträ.

Sid. 56, rad 10: Det är en härlig man. Hskr.: Men det är en härlig man. "Men" två gånger i de två närmast föregående replikerna.

Sid. 63, rad 1: Nå lilla Augustinus. Hskr. här: Augustus, överallt eljes Augustinus; antagligen skrivfel.

Sid. 72, rad 9: Det betyder: de äro så dumma att de etc. Hskr.: Det betyder att de äro — — att de.

Sid. 83, rad 16: Jag vill gärna skåda den mannen. Hskr.: — — se den mannen. I första uppl. samma sida rad. 14—15: jag ville se på honom, enligt handskriftens ursprungliga läsart; ändringen har av Strindberg gjorts för att undvika tautofoni; ehuru detta icke inträffar i denna uppl., där handskriftens ändring sid.

83, rad 14 införts, har dock denna korrekturrättelse ansetts böra bibehållas. [Jfr Nyinförda läsarter, sid. 83, rad. 14—15.]

Sid. 84, rad 15: Vart skall det ta vägen? I hskr. är ”ta” överhoppat.

Sid. 85, rad 4: vindägg blir det ej! Hskr.: vindägg blir det inte! ”Inte” i föregående rad.

Sid. 92, rad. 2—3: Tack i alla händelser. Hskr.: Men tack. ”Men” inleder föregående mening, sid. 91 rad 26.

Sid. 96, rad 12: vid Spessartberg mot Rhön. Hskr.: vid Rhön. Likaså ändrat rad 22: han byggt sin borg mot Rhön, från ”vid Rhön”, sid. 97, rad 2: herr Wolkenstein mot Rhön, och sid. 97, rad 12: de sova nu mot Rhön, på vilka ställen hskr. har ”på Rhön”.

Sid. 98, rad. 1—2: ty, jag, är: din spetälske broder! I hskr. komma i stället för kolon även efter ”är”.

Sid. 100, (petit-)rad 10: Månsken faller in i doktor Johannes' rum. I hskr. saknas ”in”.

Sid. 118, rad 3: Han liknar en benplockare. Hskr.: Han ser ut som etc. Ändring för att undvika tautofoni; ”ser ut” två rader ovanför.

Näktergalen i Wittenberg som kammarspel.

På kammarspelsmanuskriptets första sida har Strindberg under titeln med blyerts skrivit:

Utgå: Cranach, Hans Sachs, Spalatin, Erasmus, Reuchlin, Amsdorff.

Sid. 9—Sid. 36. Hela första akten utesluten.

Sid. 37. Ovanför aktens början har Strindberg skrivit:

Cranach och Hans Sachs strykas! Uppsättes med Shakespeare-Banan, och rullande små fonder.

Sid. 37, (petit-)rad 1: Diezel. Ändrat till: Tezel. Så ock i fortsättning. Sid. 38, rad 14: kallas Diezel eller Tiezel, ändrat till: kallas Tezel.

Sid. 37, (petit-)rad 4: SPALATIN. Utesl. I den följande scenen har med anledning härav Schurff övertagit Spalatins repliker till Kurfurstens inträde, därefter har Staupitz övertagit dem; nödiga namnutbyten ha med anledning härav gjorts i texten. I Staupitz' repliker förekommande "Spalatin" ha sålunda ändrats till "Schurff", medan i Kurfurstens däremot "Spalatin" utbytts med "Staupitz".

Sid. 55—Sid. 62. I fjärde tablån har Karlstadt fått övertaga Cranachs samtliga repliker och handlingar, Schurff Karlstadts, medan Staupitz fortfarande ersätter Spalatin i alla repliker med undantag för sid. 61, rad 2: Det kan kurfursten besörja!, vilken replik givits åt Amsdorff. I texten ha respektive utbyten gjorts.

Sid. 57, rad. 8—9: Men vad är det Karlstadt h å l l e r på? Utesl.

— (petit-)rad 19: HIERONYMUS SCHURFF och AMSDORFF in. På grund av ovanstående personutbyten är här förkortat till: AMSDORFF in.

Sid. 58, rad 1: Senkommande stiga fram! Ändrat till: — — stig e r fram! [Jfr föreg. anm.]

Sid. 77, rad 15: Nu kommer de att storma slottet förstås! Därefter är tillagt: Paus. Va ska vi göra?

Sid. 78—Sid. 81. I sjunde tablån Spalatin på alla ställen, såväl i namnrubrikerna som i texten, ändrat till Staupitz.

Sid. 81—Sid. 87. I åttonde tablån har Schurff övertagit alla Melanchtons repliker, då denne är utesluten. I texten förekommer namnet endast sid. 81, rad 14, och är där struket.

Sid. 83, (petit-)rad 11—(petit-)rad 19: LUCAS CRANACH och HANS SACHS in. — — De gå av och an. Utesl.

Sid. 85, rad 6. Härefter inskriven en ny replik.

SCHURFF.

Där kommer Luthers far och mor! Nu blir det väl!

Sid. 86, rad. 6—7: Sachs' replik stryken på grund av föregående uteslutning.

Sid. 87, rad. 9—11: Sachs' replik given åt Schurff. [Jfr. ovanstående.]

Sid. 101, rad 1: Det är Waiblingen! Därefter tillagt: Kejsaren! Likaså efter rad 3 samma sida: Det är Welfen! tillagt: Påven!

Sid. 107, (petit-)rad. 3—4: LUCAS CRANACH och MELANCHTON. Dessa bägge personer strukna i 4:e akten. Cranachs repliker ha i stället givits åt Schurff, med undantag för sid. 116, rad 10, vilken replik givits åt von Hutten, och Melanchtons åt Amsdorff.

Sid. 108, rad 1: Utesl.

Sid. 108, rad 7—Sid. 111, rad 15: Utesl.

Sid. 111, rad 16: Bra Sachs! Struket på grund av ovanstående uteslutning.

— rad 17: ULRICH VON HUTTEN. Hur länge vill du etc. Före sången är inskrivet: Skall jag fram nu?

Sid. 112, (petit-)rad 1: till Hans Sachs. Ändrat till: till Ulrich von Hutten. I fortsättningen av denna scen har von Hutten fått övertaga Sachs' repliker. [Jfr uteslutningen Sid. 108—Sid. 111.]

Sid. 113, (petit-)rad 8 och Sid. 114, (petit-)rad 7: STUDENTERNA. Men överallt, sid. 113, (petit-)rad. 1—3, 8, 16, 17 stå regieanvisningarna kvar, där studenternas och Kaisers anrättande av bålet inne på scenen beskrives; bör vara distraktion av författaren.

Sid. 117, rad 10: Det får du, Hans! Ändrat till: Det får du, Ulrich!

— rad. 17—18: Och Filip Melanchton skall hem och skriva! Ändrat till: Och Schurffen skall hem och skriva!

Sid. 141, rad 2: DOKTOR JOHANNES. Doktor Luther, ni är så gott som påve i Rom. Härefter inskrivet:

MARTIN LUTHER.

Hur så?

DOKTOR JOHANNES.

Jo, när tyska kejsarn intog Rom, så utropade soldaterna Luther till påve!

Härefter som i texten: MARTIN LUTHER. Då är jag hellre professor etc.

*

KRISTINA.

Originalmanuskriptet till Kristina är en handskrift på Lessebopapper i folioformat, avdelad i sex lägg. Det första lägget innehåller ett ark med titeln "Christina" textad på framsidan och två lösa blad, upptagande person- och sceneriförteckning. Paginering börjar med texten i andra lägget. Handskriften har 91 paginerade sidor. Texten är skriven med marginal på bladens bägge sidor.

Handskriften är icke fullständig. Den är nedskriven t. o. m. sid. 253, rad 2. Slutet har funnits i en maskinavskrift, som framgår av Strindbergs anvisning sid. 90 i hskr.: Forts. sid. 75 med maskinavskriften. Sidbeteckningen syftar tydligen på pagina i maskinavskriften, i vilken givetvis hela dramat förelegat avskrivet och efter vilken det utan tvivel satts. Frånvaron av varje spår av sättares fingrar visar att originalhandskriften ej använts vid sättning.

I hskr. har Strindberg med blyerts vidtagit en förkortning av första akten för uppförande på scenen. Dessa ändringar äro nedanför antecknade.

Till handskriften hör en pappärm, omsluten av ett pergamentsomslag. På dess framsida har Strindberg textat titeln: Christina av August Strindberg. Christina har textats med röd krita och författarnamnet i mindre stil skrivits med violett.

Tryckfel och tryckeriändringar i uppl. 1.

Sid. 146, rad 17: m. fl. Här tillsatt enligt hskr., då faktiskt flera än de angivna rollerna uppträda i stycket med repliker. I hskr. har såväl "m. fl.", som den även i uppl. 1 förekommande förteckningen på bipersoner överkorsats.

Sid. 147, (petit-)rad 7: komma. Så hskr. Uppl. 1: kommer; läsfel.

— rad. 3—4: nu på ögonblicket! Utropstecken enligt hskr., punkt i uppl. 1. Så även i det följande, utan att här särskilt anmärkas.

Sid. 149, rad. 7—8: stackars gosse! . . . Utropstecknet enligt hskr., överhoppat i uppl. 1. Likaså sid 151, rad. 7: Jag har aldrig hört maken! . . . är utropstecknet överhoppat i uppl. 1.

Sid. 150, rad 12: — — i natt? Frågetecken enligt hskr., punkt i uppl. 1; läsfel.

Sid. 151, rad 4: Tycker Steinberg det? Frågetecken enligt hskr., punkt i uppl. 1; slarvfel.

— rad. 14: Det var riktigt snällt! av Tott! Utropstecken efter "snällt" enligt hskr., utelämnat i uppl. 1.

Sid. 160, rad. 12—13: Tillåt mig betacka . . . Så hskr. Uppl. 1 har här utropstecken och punkt, läsfel; ett komma i föregående rad har fattats som del av ett utropstecken.

Sid. 162, rad. 6—7: inte vara rädd för lilla Kerstin! Så hskr. Därefter Allerts upprepande replikens sista ord: Lilla Kerstin, fyllda tjugosju . . . I uppl. 1 har "lilla" på första stället uteglömts, varigenom den följande repliken kommer att sakna rätt sammanhang med den föregående.

Sid. 165, rad 7: skall. Så hskr. Uppl. 1: ska. Sättaren har valt den kortare formen för att få in repliken på en rad.

Sid. 167, rad. 12—13: intressangt. Så hskr.; "gt" inskrivet över "t". Uppl. 1: intressant.

Sid. 168, rad. 1—2: och så halshöggo de honom!... Så hskr. Uppl. 1: halshögg; slarvfel.

Sid. 170, rad. 12—13: Det är en Messenius, om fadren eller sonen eller båda, det vet jag inte! Så hskr. Uppl. 1: Det är Messenius, om fadren eller etc.; lik.

Sid. 172, rad 14: Är Bourdelot så stor? "Så" spärrat enligt hskr., spärrningen ej observerad av sättaren till uppl. 1.

Sid. 174, (petit-)rad 1: I räknekammaren; väggarne etc. I uppl. 1 kolon i stället för semikolon; läsfel.

Sid. 176, rad 12: stövlor. Så hskr. Uppl. 1: stövlar; läsfel.

Sid. 177, rad 2: dronningens. Så hskr. Uppl. 1: drottningens.

Sid. 182, rad 1: Riktigt gift, som lär blandats på ett slott. Så hskr. Uppl. 1: blandas; slarvfel.

Sid. 184, rad 10: getingbot. Så hskr. Uppl. 1: getingboet.
— rad 13: Krypa, jag?... Så hskr. I uppl. 1 är frågetecknet överhoppat.

Sid. 190, rad. 6—7: bordnot. Så hskr. Uppl. 1: bordsnot. Först i hskr. skrivet: stornot.
— rad 9: knappt. Så hskr. Uppl. 1: knappast.

Sid. 191, rad 6: Adelsman? Frågetecken enligt hskr, i uppl. 1 punkt.
— rad 8: Messenius'arne. Så hskr. här. Uppl. 1: -arna.
• -na sid. 190, rad 1 även i hskr.
— (petit-)rad 13: tar ut papper ur lådor. Så hskr. Uppl. 1: — — lådan; läsfel.
— (petit-)rad 12—rad 12: JOHAN HOLM in, med en gåspenna etc. Tyst, tyst, tyst, tyst!

GESÄLLERNA mumla.

JOHAN HOLM.

Tyst, tyst, tyst, tyst!

Det förra "Tyst, tyst, tyst, tyst" och "Gesällerna mumla" överhoppat i uppl. 1. Ett typiskt lik. Av

de två replikerna ”Tyst, tyst, tyst, tyst” står den ena rakt under den andra och sättaren har fäst sin blick på den nedre raden. Även namnrubrikens oriktiga upprepning i uppl. 1 framför repliken, då den står omedelbart ovan framför scenanvisningen, visar liket.

Sid. 192, rad 7: Välsignade! I uppl. 1 frågetecken i stället för utropstecken.

Sid. 194, rad 2: straxt, enligt hskr. här som eljes. Uppl. 1: strax.

— rad 9: Ja, en enda! Så hskr. Uppl. 1: Jo etc.; läsfel.

Sid. 195, rad 12: min goda Steinberg! Så hskr. Uppl. 1: gode Steinberg.

Sid. 203, rad. 2—4: — — möta dig, på terrängen, med vapen, så att du fick märka, att jag i intet avseende, är dig underlägsen! Kommata efter ”terrängen” och ”avseende” insatta enligt hskr., saknas i uppl. 1. Strindberg har i regianvisning till repliken anmärkt att Kristina skanderar sitt tal, en skandering kommata vilja uttrycka.

Sid. 204, rad 2: det får du, du som alla, vilka lekt etc. Så hskr. Det ena ”du” överhoppat i uppl. 1.

Sid. 208, rad. 15—16: Jaså, du menar de där pappren med stämplarne på? Så hskr. Uppl. 1 har ”pap p e ren” samt punkt i stället för frågetecken.

Sid. 209, rad 15: Det är väl aldrig, f e m millioner? Komma efter ”aldrig” insatt enligt hskr.

Sid. 213, rad 1: Whitelock går därnere, går lös etc. Så hskr. I uppl. 1 utropstecken efter ”därnere” i stället för komma, läsfel av ett streck utan betydelse i hskr.

— rad. 7—8: Och, — Skanderar. — för, att, du icke etc. Kommata efter ”och”, ”för” och ”att” insatta enligt hskr., saknas i uppl. 1.

Sid. 214, rad. 8—9: Hans namn, i sammanhang med tronföljarens, Carl, Gustavs! Kommata, för att utmärka skandering, insatta enligt hskr. efter ”namn” och ”Carl”, saknas i uppl. 1.

Sid. 217, rad 4: oppe, enligt hskr. Uppl. 1: uppe.

Sid. 230, rad 4: min kära vän! Så hskr. Uppl. 1: käre.

Sid. 231, rad 7: Gå nu! Så hskr. I uppl. 1 bröllop: Gå nu! Gå nu!

Sid. 236, rad. 14—15: bli älskad som kvinnan ensamt?... Komma efter "kvinnan" insatt enligt hskr., saknas i uppl. 1.

Sid. 248, rad 1: inte, enligt hskr. Uppl. 1: icke.

— rad 14: Varför?... Frågetecken insatt enligt hskr., överhoppat i uppl. 1.

Nyinförd läsart enligt hskr.

Sid. 178, rad 19: konungaborgen en danslokal... Så enligt ändring i hskr. Uppl. 1: ett horehus. I hskr. äro förut skrivna några fullkomligt överrankade ord, varav man kan urskilja: petite maison, som följt efter ett kasserat uttryck. Ändringen i hskr. gjord, sedan den avskrivits.

Korrekturändringar av Strindberg.

Sid. 145. Handskriften stavar i titeln Christina, men ini texten i namnrubrikerna överallt Kristina, vilken stavning här följts.

Sid. 146, rad 6: Bourdelot, fransk läkare. "Fransk läkare" saknas i hskr.

— rad 7: Pimentelli, spanske ambassadören. Titeln saknas i hskr.

— rad 10: Whitelock, engelske ambassadören från Cromwell. Bestämningen saknas i hskr.

Sid. 147, (petit-)rad 2: Gustav Adolfs gravkor. Därefter i hskr.: I fonden något åt vänster koret.

— (petit-)rad 3: gravkoret. Därefter i hskr. denna utelämnade scenanvisning; där framför på golvet Cabeljaus gravsten.

Sid. 147, rad 6: BONDEN. Nånå, nånå! Härpå följa i hskr. följande uteslutna repliker.

ALLERTS.

Och här... Vasaborgska graven!

TAVERNAREN.

Ånej!

ALLERTS.

Jo, så visst! Han begrovs ju i fjol... Se här — Pekar på en gravsten i golvet. — här ligger köpman Cabeljau — Viskar. — svärfadren på sidan...

TAVERNAREN.

Allting — passar de kungliga...

BONDEN.

Också det som en vanbörding måtte skämmas åt!

ALLERTS.

Så kan det gå! — — —

Sid. 148, rad 1: majestätet. Hskr. stavar här och i det följande: majestetet, majestet. Strindberg använder ofta denna gamla stavning.

Sid. 151, rad. 5—6: Och ett är säkert. Hskr.: — — är v i s s t. Ändring för att undvika tautofoni; "visst" på annat ställe i samma replik.

— rad 10: Ja, det är hennes rätt! Därefter i hskr.: Ser Tott. "Ser Tott" förekommer även i nästa mening.

Sid. 164, rad 14—Sid. 165, rad 2. I stället för dessa repliker har hskr.:

DE LA GARDIE.

Här i huset är alltid fredag...

KRISTINA

väntande det lustiga svaret.

DE LA GARDIE.

För det är alltid Cabeljau.

KRISTINA skrattar i näsduken

etc. som i uppl. 1.

Sid. 165, rad 4: Fäll draperiet! Hskr.: För ned draperiet!

Sid. 176, rad. 8—9: Avbryt sig Oxenstjerna, eljes kommer han att ångra sig efteråt. Hskr.: — — eljes kommer N i att ångra E r efteråt.

Sid. 190, rad 11: Allrahögsta? Hskr.: Allrahögsta kanske?

Sid. 202, rad 5: Jag har ju nyss fått fastebrevet. Hskr.: Jag har ju nyss fått det! Fastebrevet. Det sista ordet står nederst på sidan utan skiljetecken; möjligt kan vara att Strindberg glömt bort en fortsättning på repliken.

Sid. 203, rad 6: Vill du ha sjutti tusen för Ekolsund. Hskr.: Vill du t a etc.

Sid. 209, rad 14: Å, Herre, vad har du gjort etc. Hskr.: Å, Herre Jesus Kristus, vad etc.

Sid. 219, rad 19: Om ock den lilla jordanden. Hskr.: Om också. "Om ock" upprepas från föregående replik.

Sid. 227, rad 9: Herre Gud! Hskr.: Herre Jesus!

Sid. 242, rad. 11—12: all slags färdigheter, konster och skönhet! Hskr.: all s k ö n s etc.; ändring för att undvika tautofoni (skönhet).

Sid. 247, rad 9: Evige Gud! Hskr.: Herre Jesus!

Sid. 249, rad. 13—14: Han har väl icke fått återbudet och tror sig vara gäst! Saknas i hskr.

Sid. 252, rad 4—Sid. 253, rad 2. Dessa repliker varmed handskriften avslutas, äro i hskr. överstrukna med blåkrita och tillskrivet i marginalen: Forts. sid. 75 med maskinavskriften. Avvikelser mellan hskr: s text här och den tryckta äro följande. Sid. 252, (petit-)rad. 16—17: in, hastigt sökande dronningen med hennes hermelinsmantel, som han lägger över henne. "Med hennes hermelinsmantel" etc. saknas i hskr. Rad 12: Majestät. Hskr.: Majestetet; Sid. 252, rad 15—Sid. 253, rad 1: ANTON STEINBERG. Vart Ers majestät befaller! Kring hela världen! KRISTINA. Följ mig. Men begär ingen lön . . . som de andra . . . ANTON

STEINBERG. Det är min lön — att få följa er! Hskr.: ANTON STEINBERG. Vart Ers majestetet (sic!) befaller! KRISTINA. Följ mig — till min mor! — — Men giv mig min kappa. Därpå avslutas hskr: s text med: JOHAN HOLM in; anmäler: Hans majestet, Konungen!

Strindbergs förkortningar av akt I i hskr.

Strykningarna såväl som inskrivningarna äro gjorda med blyerts av Strindberg.

Sid. 147, (petit-)rad. 6—7: TAVERNAREN på Freden. Struket. Med anledning av denna strykning ha Tavernarens i fortsättningen kvarstående repliker givits åt Bonden, med undantag av några, om vilka särskilt anmärkes här nedan.

— rad 9: om tavernaren. Ändrat till: om h a n.

Sid. 148, rad. 10—12. Allerts replik förkortad till: Det är en hemmansägare från Västeråstrakten.

Sid. 149, (petit-)rad. 1 och 8: Till Tavernaren och Bonden. Ändrat till: Till Bonden.

— (petit-)rad 4: går upp till Gustav Adolfsgravkoret och lägger etc. Ändrat till: går u p p å t och lägger etc.

— rad 5. Tavernarens replik given åt Allerts.

— (petit-)rad 13: går upp till Tottska graven med etc. Ändrat till: går u p p å t med etc.

— (petit-)rad 15: ALLERTS till de andra. Ändrat till: ALLERTS till Bonden. Så ock sid. 151, (petit-)rad 16.

Sid. 152, rad. 14—15: och vilket helgon — Vasaborg-Cabeljau. Struket.

Sid. 154, (petit-)rad. 11—12: EBBA BRAHE DE LA GARDIE, EBBA SPARRE. Struket.

— rad. 8—10: Ebba Brahe De la Gardie, Ebba Sparre, dronningens väninna. Struket.

Sid. 154, (petit-)rad 19—Sid. 155, rad 4: Struket.

Sid. 157, (petit)-rad 1—rad 1: Struket.

Sid. 158, (petit-)rad 9—rad 9: Struket. I stället för detta har Strindberg inskrivit: DE LA GARDIE fram mot Drottningen.

Sid. 163, (petit-)rad. 1—2: CARL GUSTAV WRANGEL, GUSTAV HORN. Struket.

— rad. 11—13. Struket. I stället har Strindberg inskrivit en ny replik: Det struntar jag i!

— (petit-)rad 18: Förkortad till: Alla draga sig gruppvis uppåt.

Ändringar av Strindberg i direktör Oscar Vennerstens exemplar.

Sid. 146. Efter rad 12 i Personförteckningen är inskrivet: Tavernaren. Bonden.

Sid. 147, (petit-)rad. 1—6: Ett parti — — ridåns uppgång. Sceneribeskrivningen är överstruken.

— rad. 1—6. I stället för Allerts, Tavernarens och Bondens nuvarande repliker, vilka äro strukna, har Strindberg inskrivit följande:

ALLERTS.

Jo, det är salig konung Gustav Adolfs dödsdag i dag, och här skall hovet samlas, för att avtåga till slottskyrkan.

Därefter: TAVERNAREN. Köpman Allerts! etc. som i texten.

Sid. 148, (petit-)rad 4: JOHAN HOLM in, bärande en krans och ett hyende. ''Bärande en krans och ett hyende'' struket.

Sid. 149, (petit-)rad 3: på Vasaborgska gravkoret. Struket.

— (petit-)rad. 4—5: Strukna.

— (petit-)rad 7: Struken.

— (petit-)rad. 13—14: förkortade till: KLAS TOTT in. Han ser blek och förtvivlad ut.

Sid. 151, (petit-)rad 15: betraktar kyrkan. Struket.

Sid. 152, (petit-)rad. 7—8: BOURDELOT med lorgnett, visar kyrkan för Pimentelli, som är mörk och sluten. Ändrat till: Bourdelot med lorgnett. Pimentelli är mörk och sluten.

— rad. 9—10: och inga kransar naturligtvis för de äro katoliker! Struket.

Sid. 152, rad. 13—16 och Sid. 153, rad. 1—3: Dessa Allerts bägge repliker strukna.

Sid. 153, rad 5: avundsjuk på sin far och hans krigare. Ändrat till: avundsjuk på sin fars krigare.

— rad 11: Den hatar hon också. Ändrat till: Den älskar hon icke.

— rad 12: Det är en sötunge! Struket.

Sid. 154, rad. 5—7: Bondens och Allerts repliker strukna.

Sid. 155, rad 17: i sin litenhet! Struket.

Sid. 156, (petit-)rad. 8—9: med en viss respekt för kyrkan. Struket.

Sid. 157, rad 3: Konungamördarn i konungagravarne! Ändrat till: Konungamördarn i konungaborgen!

Sid. 158, rad. 1—2: Efter Kristinas nuvarande replik tillagt: Han kallar mig lilla . . .

— rad 10: Vi ger icke audiens i kyrkan . . . Ändrat till: Vi ger icke audiens i dag .

Sid. 160, rad 7: [KRISTINA.] Är lilla Kerstin så farlig? Ändrat till: Är Kristina så farlig? Så ock på alla följande ställen "Kerstin" ändrat till "Kristina". I den föregående texten, sid. 158, rad 1 dock ej ändring gjord, utan står där "Lilla Kerstin" kvar i Kristinas egen replik.

Sid. 163, (petit-)rad. 1—2: CARL GUSTAV WRANGEL, GUSTAV HORN. Struket.

— rad. 11—13: De tre första meningarna strukna i Kristinas replik, som således endast lyder: KRISTINA. Varen välkomna, gode herrar . . .

Sid. 163, (petit-)rad 18: Alla draga sig gruppvis upp till Gustav Adolfs gravkor. Förkortat till: Alla draga sig gruppvis utåt.

Sid. 164, (petit-)rad. 1—7: Strukna.

Sid. 165, (petit-)rad 7: Struken.
— rad. 10—11: Strukna.
— rad 12: Struken.

Sid. 172, rad. 5—6: Alltid snäll mot ”lilla Kerstin”. Alltid stygg mot den stora, otäcka Kristina! Ändrat till: Alltid snäll mot den snälla Kristina. Alltid stygg mot den stygga Kristina.

Sid. 174, (petit-)rad. 1—4: Sceneribeskrivningen struken.

Sid. 176, rad. 8—9: Avbryt sig Oxenstjerna, eljes kommer han att ångra sig efteråt. Ändrat till: — — ångra d e t efteråt.

Sid. 178, rad 19, konungaborgen en danslokal. Första uppl: s text: ett horehus [jfr Nyinförd läsart av Strindberg], ändrat till: ett jungfruhus.

Sid. 189, (petit-)rad. 1—11: Scenbeskrivningen struken. I stället tillskrivet: Utanför de öppnade fönsterna synas Gesällerna i arbete.

Sid. 191, rad 11: Struken.

Sid. 192, (petit-)rad 13—rad 12: Struket.

Sid. 192, (petit-)rad 19—Sid. 193, rad 1: Struket.

Sid. 193, rad. 2—3: så får de vackra ögon . . . lika vackra, som edra. Struket.

Sid. 207, (petit-)rad 1: CARL GUSTAV in, fet och svettig. ”Fet och svettig” struket.
— (petit-)rad 8: Struken.
— (petit-)rad 11: godmodig, men litet tuppaktig. ”Men litet tuppaktig” struket.

Sid. 208, rad. 15—17: Jaså, du menar de där pappren med stämplarne på? Som ser ut som dalersedlar; och gulblåa snodder i ryggen. Ändrat till: — — och h a r gulblåa snodder etc.

Sid. 211, rad. 2—3: Du har dem i hand, fast jag inte har dem på mig. ”På” spärrat.

— rad. 13—14: i händelse, och när du faller från. ”När” spärrat.

Sid. 230, rad. 6—7: du skall komma ner i lejonkulans paviljong denna afton. Ändrat till: du skall komma ändå denna afton.

Sid. 231, (petit-)rad 4: Hon kysser honom på munnen. ”På munnen” struket.

Sid. 235, (petit-)rad. 1—10: Scenbeskrivningen struken.

Sid. 237, rad. 11—12: du har avskedat Bourdelot på ett skymfligt sätt! Det är heller ingen rekommendation! Paus. Ändrat till: du har avskedat fransmannen Bourdelot! Det är heller ingen rekommendation i Frankrike.

— (petit-)rad 17: Paus. Struket.

Sid. 238, rad 3: Jag skall hjälpa er! Er! Ser du etc. Ändrat till: Jag skall hjälpa er! Er två! Ser du etc.

Sid. 240, (petit-)rad 19: mot kompartimanget. Ändrat till: mot fonden.

Sid. 241, rad 8—(petit-)rad 16: denna vägg är rörlig... Pekar på kompartimangets fondvägg. Struket.

— rad. 10—11: och ger sin signal — då väggen drages upp... bakom ute i trädgården visar sig då en tablå. ”Då väggen drages upp... bakom” struket.

Sid. 242, (petit-)rad 11: KLAS TOTT in från höger. Därefter tillskrivet: i grekisk dräkt.

— noten: Struken.

Sid. 247, (petit-)rad 15: Fondväggen i kompartimanget dras upp. Ändrat till: Fönsterna i fonden öppnas.

Sid. 249, (petit-)rad. 11—12: PIMENTELLI in, fram, sätter sig självsvåldigt på en stol med armarne i kors och betraktar Kristina och Tott. Ändrat till: PIMENTELLI sticker in huvet genom fönstret.

Sid. 250, (petit-)rad. 20—21: På musikläktaren synes nu Whitelock. Ändrat till: I ett fönster synes nu Whitelock.

Sid. 252, (petit-)rad 9: i kompartimanget. Ändrat till: i fonden.

GUSTAV III.

Manuskriptet till Gustav III föreligger till större delen i originalhandskrift (sid. 263—sid. 376, rad 16), och därifrån till slutet i en maskinskriven avskrift. Originalhandskriften är skriven på Lessebopapper i folioformat. Den består av ett ark, på vars framsida skrivits titel: ”Gustav III. Fyra akter (utan tablåer)” och sceneriregister, ett blad, som upptar personförteckning, samt fem lägg inbundna med silkestråd. Strindberg har skrivit med marginal på bladens bägge sidor. Pagineringen börjar med första läggets framsida och följer sidorna. Sidantalet uppgår till 113 enligt pagineringen, därvid en sida (23) dubbelpaginerats och tre tomma blad medräknats. Från sid. 376, rad 17 vidtar den maskinskrivna avskriften paginerad 87—104. Strindberg har med egen hand däri gjort några smärre ändringar av första upplagans text, vilka i denna edition iakttagits.

Handskriften skyddas av en papp-pärm, omsluten av ett pergamentsomslag, på vars framsida Strindberg textat Gustav III. ”G” och ”III” äro målade med röd krita, övriga bokstäver ritade med blyerts.

Tryckfel och tryckeriändringar i föregående upplagor.

Sid. 263: Fyra akter (utan tablåer). Så hskr. Utelämnat i uppl. 1. Till övriga Strindbergsdramer brukar aktindelning, där sådan förekommer, vara angiven i titeln. I uppl. 2 har man insatt: Fyra akter.

Sid. 264: Sceneriförteckning, som gärna förekommer i övriga Strindbergsdramer, har här insatts enligt hskr., saknas i föregående upplagor. Rad 3 i förteckningen har hskr.: Huvedsta. Här: Huvudsta, vilket stavsätt också är använt i hskr. på övriga ställen utom sid. 364, rad 8 där av distraktion skrivits: Huvudstad.

Sid. 267, rad. 7 och 8: Ajö. Så hskr. Uppl. 1: Adjö. Så ock sid. 284, rad 14, sid. 285, rad 1, sid. 287, rad 1, sid. 309, rad 8. Däremot sid. 368, rad 9, jämte övriga ställen: Ajö, enligt hskr. även i uppl. 1.

Sid. 269, rad. 2—3: Överhovstallmästaren Munck! kommer! Utropstecken efter "Munck" enligt hskr. Saknas i uppl. 1.

Sid. 271, rad 4: betalad. Så hskr. Uppl. 1: betald.

Sid. 272, rad 12: Utropstecknet enligt hskr. Uppl. 1 har frågetecken.

Sid. 273, rad 2: Halldin! Det finns etc. Så hskr. Uppl. 1: Halldin, det finns etc.

— rad 7: Är det politiken? Frågetecken enligt hskr. Uppl. 1 har punkt. Så ock på flera ställen utan att här särskilt anmärkas.

Sid. 276, rad 2: Ne'! Så hskr. Uppl. 1: Nej!

Sid. 277, rad 5: regimente. Så hskr. Uppl. 1: r e g e-mente. Så ock sid. 280, rad 14 samt sid. 385, rad 18. Sid. 378, rad 4, jämte övriga ställen: regimente, även i uppl. 1 enligt hskr.

— rad 6: och det kan. Så hskr. Uppl. 1: och d ä r kan. Läsfel. Hskr. stavar: der.

Sid. 279, rad 4: mänskorna. Så hskr. Uppl. 1: män-n i skorna.

Sid. 281, rad. 14—15: Nordström. Så hskr. och uppl. 2 samt uppl. 1 på alla andra ställen. Här har uppl. 1: N o r ström.

Sid. 283, rad 1 och sid. 328, rad 10: Gustafsvän. Så hskr. Uppl. 1 (i två ord): Gustafs vän. Fredrik

Horn, greve av Åminne, anhöll, då han år 1772 av Gustav III upphöjdes i grevligt stånd, att få kalla sig: Gustafsvän.

Sid. 283, rad 9: Utropstecken enligt hskr. Uppl. 1 har frågetecken.

Sid. 285, rad 12: Därföre. Så hskr. Uppl. 1: Därför.
— rad 15: icke. Så hskr. Uppl. 1: inte.

Sid. 286, rad 20: En scelerat, en skälm. Så hskr. Uppl. 1: En scerelat etc.

Sid. 288, rad 18: BADIN: Majestät konungen. Så hskr. Uppl. 1: Majestä t e t konungen.

Sid. 290, rad. 11—12: Thomas Thoreld. Så hskr. Uppl. 1: — Thor i ld. Handskriftens läsart på detta ställe alluderar på namnets språkliga betydelse och dess karaktär av symbol för Thorilds person och verksamhet (Thorilds = Thors eld). Thorild, som ursprungligen hette Thorén, antog 1785 sitt nya namn. Atterbom skriver härom i Svenska siare och skalder, band 4, s. 192: "Barndomsvännen Lönberg säger sig ha hört av Thorild själv, att han ändrade namn blott för att vid postkontoren förebygga misstag i avseende på till honom riktade brev. Såsom säkert kan dock antagas, att namnets nydaning även innebar en symbolisk betydelse. Att det bokstavligen betecknar Thors eld, är visserligen ej skett av en slump."

Sid. 291, rad 9: sutit. Så hskr. Uppl. 1: suttit.

Sid. 293, rad. 4—5: Han kostymerar om sig! till mötet med drottningen... Utropstecknet efter "sig" enligt hskr. Saknas i uppl. 1.

Sid. 295, rad 2: Gösta, Mauritz, Armfelt... Komma mellan namnen enligt hskr. Saknas i uppl. 1.

Sid. 296, rad 12: Utropstecken enligt hskr. Uppl. 1 har punkt. Så ock på flera ställen utan att här särskilt anmärkas.

Sid. 300, rad 7: hă hă! Så hskr. Uppl. 1: ha, ha!

Sid. 307, rad 6: Då kreperar han! Så hskr. Uppl. 1: Då kreverar han!

— rad 13: det här ryska myntet. Så hskr. Uppl. 1: det där ryska myntet.

Sid. 310, rad. 8—9: allt efter som. Så hskr. Uppl. 1 (i ett ord): allteftersom.

Sid. 311, rad 19: Utropstecken enligt hskr. Uppl. 1 har frågetecken.

Sid. 312, rad 10: Nej! — — — Skall jag? Så hskr. Uppl. 1: Nej — — — skall jag?

Sid. 315, rad 11: Är han framme igen! Utropstecken enligt hskr. Uppl. 1 har frågetecken.

Sid. 318, rad 11: är det Thorilds läror? Så hskr. Uppl. 1: det är Thorilds läror?

Sid. 320, rad 12: så du hör. Så hskr. Uppl. 1: så hör du.

Sid. 321, rad 17: och baronen intresserar sig. Så hskr. Uppl. 1: och baron.

Sid. 322, rad 11: börssaln. Så hskr. Uppl. 1: börssalen.

— (petit-)rad 18: PECHLIN låtsas leta. Så hskr. Uppl. 1: — PECHLIN låtsar leta. Strindberg skriver regelbundet låtsas. Jfr t. ex. del XXXIII, Midsommar, sid. 142, rad 6, sid. 178, (petit-)rad 19 etc.

Sid. 324, (petit-)rad 14: straxt. Så hskr. Uppl. 1: strax.

Sid. 327, rad. 8—9: det bara ökar hans popularitet! och gör honom ändå farligare! Utropstecknet efter ”popularitet” insatt enligt hskr. Saknas i uppl. 1.

Sid. 329, rad 3: kammarherrn. Så hskr. Uppl. 1: kammarherren.

Sid. 332, rad 9: Å! Han sitter etc. Så hskr. Uppl. 1: Å, han sitter etc.

Sid. 338, rad 7: sekreterarn. Så hskr. Uppl. 1: sekreterare; tryckfel. Uppl. 2: sekreteraren.

Sid. 344, rad. 18—19: Då behöver jag icke säga det! och icke heller behöver jag röja etc. Så hskr. Uppl. 1: Då behöver jag icke säga det, och icke heller behöver jag s ä g a etc. Slarvfel. Tautofonien uppkommen genom att sättaren haft i minne eller sett på "säga" snett ovanför i föregående rad i hskr.

Sid. 345, rad 19: sute. Så hskr. Uppl. 1: sutte.

Sid. 349, rad 2: ja-ja! Så hskr. Uppl. 1 (utan devis): jaja!

Sid. 350, rad 5: det vet ni! Sedan sist etc. Så hskr. Uppl. 1: det vet ni: sedan sist. Läsfel.

Sid. 352, rad 7: de sammansvurna! Så hskr. Uppl. 1: de sammansvur n e! Så ock sid. 365, rad 2.

Sid. 358, rad 17: brutale Brutus! Så hskr. Uppl. 1: bruta l a Brutus!

Sid. 359, rad. 3—4: ANCKARSTRÖM. Och så! — — I övermorgon! HORN och RIBBING och ANCKARSTRÖM fatta varandras händer. I övermorgon! Så hskr. I uppl. 1 har "HORN, RIBBING, ANCKARSTRÖM" ej satts med versaler, varigenom den följande repliken, uttalad av alla tre, står som endast Anckarströms. Missförstånd av sättaren.

Sid. 360, (petit-)rad 2: dörrarne. Så hskr. Uppl. 1: dörrar n a.

Sid. 361, rad 10: er till ära. Så hskr. Uppl. 1: till er ära.

Sid. 362, rad 1: en sådan säker instinkt. Så hskr. Uppl. 1: en sådan instinkt. Lik.

Sid. 364, rad 2: därnere. Så hskr. Uppl. 1: (i två ord): där nere.

— rad 8: bjudningen. Så hskr. Uppl. 1: inbjudningen.

Sid. 365, rad 3: Vad skulle det tjäna till? Så hskr. Uppl. 1 har utropstecken i stället för frågetecken.

Sid. 367, rad 6: Ja! Det hakar sig... Så hskr. Uppl. 1: Jo, det hakar sig...

Sid. 367, rad. 8—9: Frun begär en orimlig lösepenning... eller skadestånd! De tre punkterna efter ”lösepenning” insatta enligt hskr. Saknas i uppl. 1.

Sid. 368, rad 17: -frukostarne. Så hskr. Uppl. 1: -frukostarna.

Sid. 369, (petit-)rad 19: De gå. Så hskr. I uppl. 1 är scenanvisningen överhoppad.

Sid. 370, rad. 10—11: Har man inte hållit på med det så länge jag minns! Utropstecken enligt hskr. Uppl. 1 har frågetecken.

Sid. 374, rad. 1—2: Och händerna äro Esaus! fortfarande! Utropstecken efter ”Esaus” enligt hskr. Saknas i uppl. 1.

— rad 6—7: Jag har gjort dig orätt en gång, Jakob! för länge sedan! Utropstecken efter ”Jakob” enligt hskr. Uppl. 1 har semikolon.

— rad. 10—11: Det livet är jag också redo att skänka — för en stor sak! Tankstrecket efter ”skänka” insatt enligt hskr. Saknas i uppl. 1.

— rad 12: Vore mina vänner sådana mina fiender äro. Uppl. 1: — — sådana s o m mina fiender äro. Så även hskr. ursprungligen. Strindberg har dock redan vid löpande skrivning strukit ”som”, fastän något otydligt, varför sättaren ej observerat strykningen.

Sid. 376, rad. 9—10: och kommer de, så får de pöbeln på sig ändå!... Utropstecken enligt hskr. Uppl. 1: har frågetecken.

— rad. 13—14: Lika cynisk som — de andra! Tankstrecket efter ”som” insatt enligt hskr. Saknas i uppl. 1.

— rad 17: Ja! det gör han! Så den ursprungliga hskr., som överstrukits å den sista halva manuskriptsidan, motsvarande sid. 376, rad 17—sid. 377, rad 5. Den maskinskrivna avskriften, som här vidtar, har kolon i stället för utropstecken efter ”Ja”. Läsfel. Så ock uppl. 1.

Sid. 378, (petit-)rad 7: [KONUNGEN:] Ut till höger. Så avskriften. Uppl. 1. Ut till vänster. Följande rad ger scenanvisningen: ARMFELT ut till vänster. Slarvfel av sättaren; "höger" står i avskriften omedelbart ovanför "vänster".

Sid. 381, rad 9: den enda. Så avskr. Uppl. 1: ende. Däremot sid. 383, rad 14 även i uppl. 1: en d a, enligt avskr.

Sid. 384, rad. 4—5: Jo, du var munvig, kunde säga bra tvetydigheter och dåliga elakheter. Så enligt av Strindberg gjord ändring i avskriften. Uppl. 1 har enligt avskriftens ursprungliga lydelse: Jo, du var munvig o c h kunde etc.

— rad 15: en dikt av löpska herrar! Så avskriften och uppl. 1. Uppl. 2: en dikt f ö r löpska herrar!

Sid. 385, rad. 11—12: med drabanter i rummet! Så enligt av Strindberg gjord ändring i avskriften. Uppl. 1 enligt avskriftens ursprungliga lydelse: med drabanter i rummet! i n i r u m m e t!

Sid. 386, rad. 9—10: Jag har icke förstått Fersens avsikt med denna bravad! Så avskriften. Uppl. 1: — — med denna b r a v u r!

Sid. 387, rad 16: den där masken . . . Så avskriften. I uppl. 1 är "där" överhoppat.

Sid. 388, rad. 5—7: Och sen har han så ljugit bort sig att han vet inte själv vem han är etc. Så enligt av Strindberg gjord ändring i avskriften. Uppl. 1 enligt avskriftens ursprungliga lydelse: han vet inte själv t i l l s i g. Ändring för att undvika tautofonien "bort sig — till sig".

Sid. 389, rad 8: därbakom. Så avskriften. Uppl. 1 (i två ord): där bakom.

Sid. 391, rad. 1 och 2: Kānskē! och: Kănskĕ! Så enligt av Strindberg gjorda ändringar i avskriften. Uppl. 1 på bägge ställena: Kanske!

Korrekturändringar av Strindberg till uppl. 1.

Sid. 265, (petit-)rad. 5—6: I fonden äro fönster och öppna glasdörrar mot skeppsbron; där synes master och segel. Hskr.: — — mot skeppsbron där i fonden synes etc.

Sid. 268, rad. 5—7: vilket icke hindrade högstdensamme att låta döma Halldin där till döden — — och han lät mig sitta fjorton dar etc. Hskr.: — — och l å t a mig sitta etc.

Sid. 271, rad. 14—15: en falsk rubel, av dem som konungen och Munck låta trycka. "Av dem" saknas i hskr.

Sid. 277, rad 6: förståss. Hskr.: först å s.

Sid. 279, rad 11: Nej, d e t har jag inte. "Det" ej spärrat i hskr.

Sid. 286, rad. 5—8: Citationstecknen om detta stycke saknas i hskr. Så ock rad. 10—17, 20—24, sid. 287, rad. 3—6, 8—10. Sid. 285, rad. 10—13, m. fl. däremot även i hskr. satta inom citationstecken.

Sid. 290, rad 3: Vad få vi icke uppleva? Hskr.: Vad få icke vi uppleva?

Sid. 302, rad. 18—19: Nu när alla peka etc. Hskr.: När nu alla peka etc. Kan även vara tryckfel.

Sid. 313, rad 12: Är det en konspiration Hskr.: Är det o m konspiratio n e n?

Sid. 325, rad 15: Kanske assessor Liljensparre har lust etc. Hskr.: Kanske a s s e s s o r n har lust etc.

Sid. 326, rad. 11—12: och ändå förlorar man i alla instanserna ... Hskr.: och k a n ändå förlora i alla instanserna ...

Sid. 331, rad 2: Det skulle slita etc. Hskr.: Det s k a l l etc.

Sid. 337, rad. 18—19: jag har viktigare angelägenheter att bestyra ... och är mycket trött. Hskr.: o c h jag har etc.

Sid. 353, rad 2: Alldeles som jag! Därför: "Soyons etc. Hskr.: Alldeles som jag, då! "Soyons etc.

Sid. 354, rad 5: borgerskapet känner sig mindre hedrat. Hskr.: — — hed r a d.

Sid. 366, (petit-)rad. 9—10: anförda av MEGÆRA. I hskr. är "av" uteglömt.

— rad 19: Men Venus uti konjunktion med Mars. Hskr. har "i" i stället för "uti", varigenom meterfel uppstår i versen.

Sid. 367, rad 16: ta henne på polismål! Hskr.: ta henne på enkelt äktenskapsbrott ... det är polismål!

Sid. 368, rad 4: Att fruarna roa sig, det ginge väl an, men etc. Hskr.: Att fruarna hålla älskare, det är ju tidens seder, men etc.

Sid. 369, rad. 6—13: I stället för här citerade strof av Bellman ur dikten Till konung Gustav III den 19 augusti 1772 har hskr. följande:

»Månan tändes, dundren ljunga
under vimplars blåst och prål;
och de mörka jullar gunga
under folkets glada skrål.
Hurra!
Vår konungs skål!
Sväng hattarne!
Hurra!
Hurra i rågat mål!
Vår konungs skål!»

Bokförläggaren Nils Geber insatte den nuvarande strofen efter anmodan av Strindberg; [se ovan Brev från Strindberg etc.].

Sid. 374, (petit-)rad. 6—7: Därpå river han sönder brevet. Så även hskr. ursprungligen. Sedan dock av Strindberg vid löpande skrivning ändrat till: Därpå lägger han brevet på bordet.

Sid. 376, rad 20: Nu går vi att se på folket! Så avskriften. Den första hskr.: Nu går vi att supera!

Sid. 377, rad 5: fast man ringaktar dig! Ursprungliga hskr.: fast ä n man f ö r a k t a r dig! Avskriften: fast ä n man ringaktar dig! "Fastän" i följande replik.

Sid. 380, rad. 7—8: jag respekterade din frihet — i det fallet. Tankstrecket efter "frihet" saknas i avskriften.

— rad 25: statssekreterarn. Avskriften: statssekretera r e n.

Anteckningar i hskr.

Sid. 351. Bredvid rad. 1—5 har Strindberg i marginalen med blyerts skrivit och sedan överstrukit:

Hertig Carl fängslas. G. III konung i Polen men Carl påtänkt. ANCKARSTRÖM: Pechlin kan pina ett djur, men ej döda det. HORN läser. Bud från Anckarströms fru. G. III erinrar att Ad. Fr. förmenades rätt att avsäga sig regeringen.

Sid. 376, rad 17—Sid. 377, rad 5: Överstruket i hskr. och i marginalen skrivet av Strindberg: Fortsättes nästa sida, 87 [hskr: s pag.] (med skrivmaskinen).

Tillägg i direktör O. Wennerstens exemplar av Gustav III.

Sid. 398. Efter nuvarande slutet har Strindberg i teaterdirektör Wennerstens exemplar av 1: a uppl. av Gustav III inskrivit följande:

ANCKARSTRÖM, HORN, RIBBING in; titta efter Konungen.

ANCKARSTRÖM.

Nåväl! I morgon då!

ALLA.

I morgon!

Gustav III som kammarspel.

Sid. 264: Förutom en del anteckningar om några av rollernas utövare har Strindberg skrivit följande anvisningar:

Dubbleringar: Kexell = Thorild = Liljensparre = Slaktar Nordström.
Holmberg = Ribbing =
Utgå: Taube, Kellgren, Bellman, Hallman, Halldin, Papillon.

Fast Strindberg här således låter ”Taube” utgå, har han dock ej i första akten strukit hans repliker. I andra akten är däremot Taube utesluten.

Nedtill på sidan har Strindberg skrivit:

17 herrar, 2 damer. 13 herrar, 2 damer efter dubbleringen.

Sid. 265, (petit-)rad 4: Innanför disken står HALLDIN. Struket.

— (petit-)rad. 9—10: CLAS HORN läser i samma blad över Anckarströms axel.

— (petit-)rad 13: PAPILLON, Konungens kammartjänare, kommer hastigt in. Ändrat till: HORN in. I fortsättningen av denna scen har som en följd av Papillons uteslutning Horn övertagit dennes repliker.

— rad 2: HALLDIN lämnar en tidning. Var så god! Struket.

— rad. 3—4: HOLMBERG: Herr Papillon! Redan ute och papiljonerar! Vad nytt i staden? Ändrat till: Var så god! Herr greve! Redan ute. Vad nytt i staden? I fortsättningen av denna scen har Holmberg utom egna repliker även fått övertaga Halldins.

Sid. 266, rad 3: får han se! Ändrat till: får greven se!

— (petit-)rad 6: HORN ser upp. Struket.

— rad 5: Kanske Halldin vet det? Struket.

— rad 6: HALLDIN förskräckt. Jag vet aldrig något! Struket.

— rad 9: herr Papillon. Ändrat till: herr greve.

Sid. 267, (petit-)rad 1: med dov röst. Struket.

— rad 3: herr majorn. Ändrat till: herr greven.

— rad. 7—8: PAPILLON går hastigt. Ajö herr Holmberg! HOLMBERG. Ajö herr Papillon! Struket.

Sid. 269, rad 4: fasansfulla. Ändrat till: tråkiga.

— rad 7: ett djävla tryckeri. Ändrat till: ett tryckeri.

— rad 11: Håll käften! Struket

— rad 16: Vad fan nu?... Struket.

— rad. 19—20: så skulle man ha så mycket hut i sig att man valde sina uttryck ... Ändrat till: — — så mycket vett att man valde etc.

Sid. 273, rad 2: HOLMBERG. Halldin! Det finns de som hoppas! Ändrat till: HOLMBERG: Det finns då de som hoppas!

— rad 3: HALLDIN. Jag icke! t. o. m. Sid. 274, (petit-)rad 15: KEXELL går med BELLMAN och HALLMAN. Struket.

Sid. 282, rad 4: folket. Ändrat till: packet.

Sid. 284, rad 1: PECHLIN. Om jag håller i hand på riksdagsmannen? Ändrat till: PECHLIN. Ännu? Om jag håller etc. I föreg. replik säger Olsson (= riksdagsmannen) som svar på Pechlins upplysning att han aldrig skriver andras namn: Jag ännu mindre!

Sid. 285, (petit-)rad 9—rad 6: KELLGREN och THORILD in disputerande, hälsa de innevarande. THORILD. Det har jag aldrig sagt! Kellgren! Ändrat till: THORILD in. Det har jag aldrig sagt! Holmberg! Som en följd av Kellgrens uteslutande har i scenens fortsättning dennes repliker övertagits av Holmberg, med undantag av repliken sid. 286, rad 4: KELLGREN till Holmberg. Han är galen!, vilken givits åt Pechlin.

— rad. 8—10: Men ni är en begabbare, en Voltaire, en konungarnes apa. Struket.

Sid. 286, rad. 18—19: KELLGREN. Pechlin! Låt mig andas! Kom ut på gatan igen! Ändrad och förkortad till: HOLMBERG. Låt mig andas!

Sid. 287, rad. 1—2: KELLGREN går. — — senare! Struket.

Sid. 288, (petit-)rad 22: HORN in hastigt; fram till Holmberg. Ändrat till: HORN hastigt fram till Holmberg.

Sid. 289, rad 11: BADIN dansar med kortleken och sjunger. "Ren calad jag spår och tror . . ." Ändrat till: BADIN ut med kortleken. Citatet har strukits.

Sid. 291 och följande. Strindberg har i denna scen först låtit Schröderheim överta Muncks roll och med anledning därav gjort några smärre ändringar i replikerna, men sedermera strukit detta och bibehållit Munck.

Sid. 295, (petit-)rad 11: PAPILLON in från fonden, till Armfelt. Struket. Papillons repliker i fortsättningen av denna scen äro givna åt Badin.

— (petit-)rad 15: ARMFELT till Papillon. Ändrat till: ARMFELT till Badin.

Sid. 296, rad 16—(petit-)rad 17: ARMFELT till Papillon. Gå ut! PAPILLON går. Struket.

Sid. 300, (petit-)rad 9: KAMMARHERREN från vänster; slår upp dörren. Ändrat till: BADIN går åt vänster etc. Kammarherrens repliker i denna scen ha med anledning av denna ändring givits åt Badin.

Sid. 301, rad 4: nu flyger jag! Struket.

Sid. 308, rad 10: Ringer. Struket.

— (petit-)rad 12: KAMMARHERREN in. Struket.

— (petit-)rad 14: KAMMARHERREN går. Struket.

— (petit-)rad 15: ARMFELT tar upp uret. Ändrat till: ARMFELT ger listan. Strindberg har glömt göra den av denna ändring fordrade strykningen av regieanvisningen vid replikens slut, rad 15: Uret repeterar.

Sid. 309, (petit-)rad 1: KAMMARHERREN in, lämnar audienslistan. Struket.

— (petit-)rad 17: KONUNGEN till Kammarherren t. o. m. (petit-)rad 18: TAUBE går ut i fonden. Struket.

Sid. 310, (petit-)rad 1—rad 2: KONUNGEN ringer. KAMMARHERREN in. KONUNGEN; Statssekreteraren

Schröderheim! KAMMARHERREN ut. KONUNGEN ensam; prövar en penna på nageln. SCHRÖDERHEIM in. KONUNGEN. Kom närmare etc. Ändrat och förkortat till: KONUNGEN ringer. SCHRÖDERHEIM in. KONUNGEN prövar en penna på nageln. Kom närmare etc.

Sid. 313, (petit-)rad. 4—8: SCHRÖDERHEIM ut. KAMMARHERREN in. KONUNGEN. Riksdagsmannen Olsson! KAMMARHERREN ut. KONUNGEN reser sig etc. Ändrat till: SCHRÖDERHEIM ut; straxt efter in. Riksdagsmannen Olsson! KONUNGEN reser sig etc.

Sid. 316, rad 10: Ringer. Struket.

— (petit-)rad 11: KAMMARHERREN in. Struket. Med anledning av strykningen har Kammarherrens replik, rad. 13—14 samma sida, givits åt Olsson.

— rad 11: Sänd en kurir. Ändrat till: Jag sänder en.

— (petit-)rad 18: KAMMARHERREN går. Struket.

Sid. 318, (petit-)rad 3: KAMMARHERREN öppnar dörren. Struket.

Sid. 320, (petit-)rad 1 o. ff.: Regieanvisningarna om Kammarherren jämte dennes repliker ha här ej strukits, givetvis emedan Strindberg ej observerat dem.

Sid. 360, (petit-)rad 4: BADIN och PAPILLON synas. Ändrat till: BADIN synes.

Sid. 362, rad 4—(petit-)rad 7: KONUNGEN. Papillon! . . . PAPILLON in. KONUNGEN. Bär undan bågen här! PAPILLON bär ut bågen etc. I replik som regieanvisning har "Papillon" utbytts med "Badin".

Sid. 367, (petit-)rad 4: TAUBE synes utanför. — — Sid. 368, (petit-)rad 16: KELLGREN och THORILD gå vidare. Struket.

Sid. 368, (petit-)rad 17: LILJENSPARRE utanför. Ändrat till: LILJENSPARRE in.

Sid. 369, (petit-)rad 2: MUNCK synes utanför. — — rad 13: — — leve han! : , :. Struket.

Sid. 386, (petit-)rad 10: HALLDIN. Ändrat till: EN MASK. Så ock i scenens övriga namnrubriker "Halldin" ändrat till "Masken". Sid. 386, (petit-)rad 13: Halldin gömmer sig, har Strindberg glömt göra ändringen.

Sid. 398. Till det nuvarande slutet har Strindberg skrivit följande tillägg:

[KONUNGEN.]

Tillåt mig föra er till bords!

Scenen står tom ett ögonblick. Därpå:

ANCKARSTRÖM in från lönndörren.

Jo det var en som hette Brutus, och han dödade Cæsar — i tidens fullbordan! — Nästa gång! alltså!

JOHN LANDQUIST.

Bokládspriset på
denna volym har,
från den 10 maj
1917, höjts med
50 öre.
Albert Bonnier.

University of Toronto
Library

DO NOT
REMOVE
THE
CARD
FROM
THIS
POCKET